

แนวทางการพัฒนาชุมชนริมคลองดั้งเดิมในเขตกรุงเทพมหานคร และ
ปริมณฑลเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน
กรณีศึกษาชุมชนริมคลองอ้อมนนท์

โดย

นางสาวอิชา ปิรันธนดิลก

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชานวัตกรรมการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปีการศึกษา 2563
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

แนวทางการพัฒนาชุมชนริมคลองดั้งเดิมในเขตกรุงเทพมหานคร และ
ปริมณฑลเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน
กรณีศึกษาชุมชนริมคลองอ้อมนนท์

โดย

นางสาวอริษา ปิรันธนดิลก

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชานวัตกรรมการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปีการศึกษา 2563
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

GUIDELINE FOR TRADITIONAL WATERFRONT-COMMUNITY
DEVELOPMENT IN BANGKOK METROPOLITAN REGION
TOWARDS SUSTAINABLE CULTURAL TOURISM: A CASE
STUDY OF KHLONG OM-NON COMMUNITY

BY

MISS ATICHA PILANTANADILOK

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF SCIENCE
INNOVATIVE REAL ESTATE DEVELOPMENT
FACULTY OF ARCHITECTURE AND PLANNING
THAMMASAT UNIVERSITY
ACADEMIC YEAR 2020
COPYRIGHT OF THAMMASAT UNIVERSITY

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง

วิทยานิพนธ์

ของ

นางสาวธิดา ปลั่งนดิolk

เรื่อง

แนวทางการพัฒนาชุมชนริมคลองดั้งเดิมในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล
เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน
กรณีศึกษาชุมชนริมคลองอ้อมนนท์

ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติ ให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (นวัตกรรมการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์)

เมื่อ วันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2564

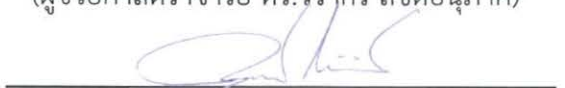
ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

(คุณ ปรัชญา ลือชาจรัสสิน)

กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรากร ลิขิตอนุภาค)

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

(รองศาสตราจารย์ ดร.ก้องกัญท์ โตชัยวัฒน์)

คณบดี

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อาสาฬห์ สุวรรณฤทธิ์)

หัวข้อวิทยานิพนธ์

แนวทางการพัฒนาชุมชนริมคลองดั้งเดิมในเขต
กรุงเทพมหานคร และปริมณฑล เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว
เชิงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน
กรณีศึกษาชุมชนริมคลองอ้อมนนท์

ชื่อผู้เขียน

นางสาวอริชา ปิรันธณติก

ชื่อปริญญา

วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต

สาขาวิชา/คณะ/มหาวิทยาลัย

นวัตกรรม การพัฒนาอสังหาริมทรัพย์
สถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรากร ลิขิตอนุภาค

ปีการศึกษา

2563

บทคัดย่อ

ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์เป็นชุมชนริมน้ำที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ซึ่งเกิดจากพัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับธรรมชาติ โดยมีปัจจัยเกื้อหนุนชุมชนริมน้ำ คือ เครือข่ายลำน้ำ ชุมชนริมน้ำ สวนผลไม้ และวัด ชุมชนยังคงดำรงองค์ประกอบของชุมชนริมน้ำท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคม โดยเปลี่ยนความหมายใหม่ไปตามบริบทปัจจุบัน งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ โดยการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ประกอบการเก็บข้อมูลภาคสนาม ในการวิเคราะห์ศักยภาพ คุณค่าและอัตลักษณ์พื้นที่ เพื่อเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมที่จะรักษาคุณค่าและเกิดคุณภาพของการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน และสามารถปรับใช้กับย่านชุมชนดั้งเดิมริมคลองแห่งอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน ผลการวิจัยพบว่าคุณค่าและอัตลักษณ์ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ประกอบด้วย 1.สุนทรียภาพทางภูมิทัศน์ 2.วัดและแหล่งสักการะ 3.สถาปัตยกรรม 4.สวนผลไม้ 5.วิถีชีวิตชาวน้ำ และ 6.อาหารท้องถิ่น แสดงถึงศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม หากแต่ยังขาดความหลากหลายและความดึงดูดของกิจกรรม การทิ้งถิ่นที่อยู่เดิมซึ่งทำให้เกิดพื้นที่ร้างเป็นสาเหตุตั้งต้นของปัญหาอื่น ๆ คือ การสูญเสียสุนทรียภาพทางภูมิทัศน์ คุณภาพเครือข่ายลำน้ำและมลภาวะ การสูญเสียองค์ความรู้เกษตรกรรมและวิถีชาวน้ำ และความสัมพันธ์ภายในชุมชนลดลง

งานวิจัยนี้เสนอแนวทางอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนโดยใช้การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการเพิ่มมูลค่าอสังหาริมทรัพย์ด้วยการลงทุนเชิงเศรษฐกิจ ที่ยังคงรักษาคุณค่าและอัตลักษณ์ชุมชน และทำให้ชาวชุมชนหวนตระหนักถึงคุณค่าและศักยภาพพื้นที่ ทั้งเกิดความรักและภาคภูมิใจในมรดกวัฒนธรรมชุมชน

คำสำคัญ: อสังหาริมทรัพย์, ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์, การท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม, การอนุรักษ์, การพัฒนาอย่างยั่งยืน

Thesis Title	GUIDELINE FOR TRADITIONAL WATERFRONT- COMMUNITY DEVELOPMENT IN BANGKOK METROPOLITAN REGION TOWARDS SUSTAINABLE CULTURAL TOURISM : A CASE STUDY OF KHLONG OM-NON COMMUNITY
Author	Miss Aticha Pilantanadilok
Degree	Master of Science
Major Field/Faculty/University	Innovative Real Estate Development Architecture and Planning Thammasat University
Thesis Advisor	Asst. Prof. Warakorn Likitanupak, Ph.D.
Academic Year	2020

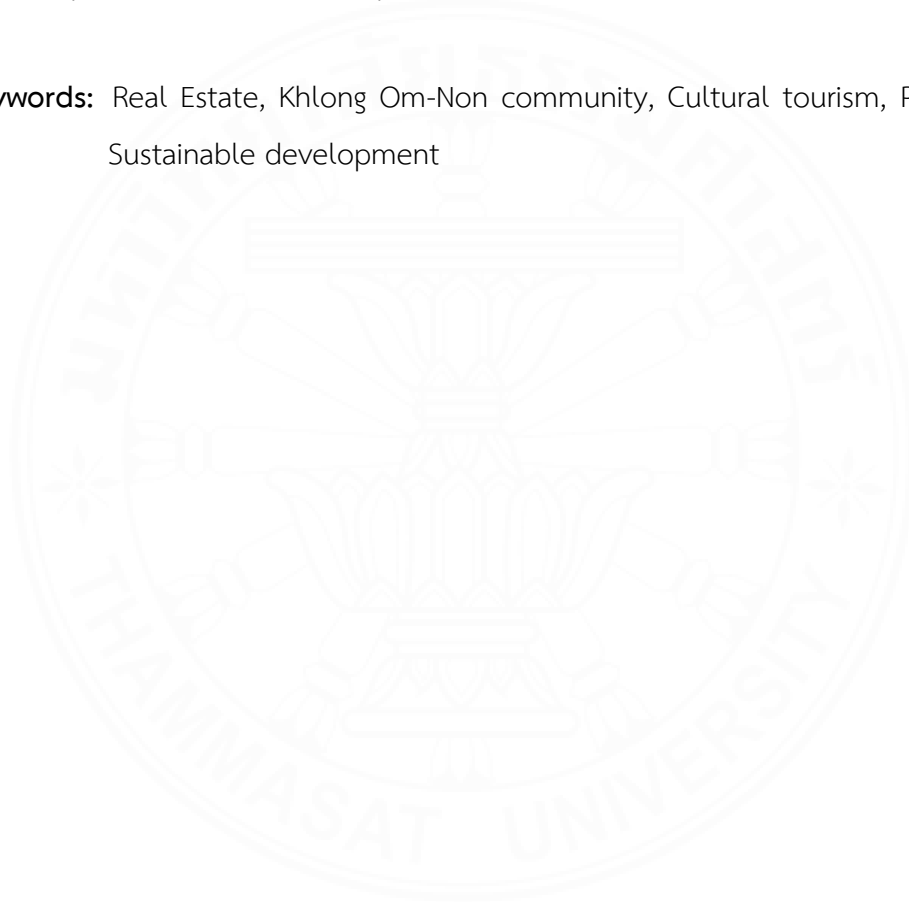
ABSTRACT

The Khlong Om-Non community in Nonthaburi Province, part of Greater Bangkok, is a historical waterfront district community developed by interaction between inhabitants and nature, with canal networks, waterside dwellings, orchards and temples as support factors for riparian life. Although societal context has an effect on traditional lifestyles, the Khlong Om-Non community still maintains support factors for riparian life by adapting historical significance to match present-day conditions. This study examined community environmental, cultural, and economic characteristics by gathering secondary data and field research to analyze community potential, value, and identities. The goal was to propose guidelines for the Khlong Om-Non community to develop into a cultural tourist attraction, preserving community values and creating a simultaneous equilibrium of conservation and sustainable development that might be applied to other comparable communities. Results were that the Khlong Om-Non community values and identities included: 1) landscape esthetic; 2) temple; 3) architecture; 4) orchard; 5) riparian lifestyle; and 6) local foods. All present potential for being a cultural tourist attraction, but lack attractions and sufficiently varied

activities. An abandoned area caused by residential mobility is the main focus of issues such as depletion of landscape esthetics, water network quality, pollution, agriculture traditions, riparian lifestyle, and reduced community relationships.

These findings suggest that as guidelines for community conservation and development, cultural tourism should become an instrument for increase of real estate value by using economic investment which can boost community value and identity, realizing potentials and building pride and cohesion in cultural heritage.

Keywords: Real Estate, Khlong Om-Non community, Cultural tourism, Preservation, Sustainable development

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาอย่างสูงจากอาจารย์ปรีชญา ลือชาจรัสสิน และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรากร ลิขิตอนุภาค ผู้ให้คำปรึกษาทั้งด้านวิชาการ องค์ความรู้ กระบวนการ และประสบการณ์ใหม่ ๆ ในการทำวิจัย ตลอดจนให้ความช่วยเหลือและข้อเสนอแนะ รวมถึงแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ซึ่งเป็นแรงผลักดันในการทำงานวิจัย เช่นเดียวกับความกรุณาของคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ คือ รองศาสตราจารย์ ดร.กองกฤษ โตชัยวัฒน์ ในการให้คำปรึกษาและคำแนะนำในการทำวิจัยเสมอมา

ขอขอบพระคุณชาวชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ที่ให้ความเป็นมิตรและกรุณาเสียสละเวลาอันมีค่าของท่านในการให้สัมภาษณ์และการพาเยี่ยมชมสำรวจพื้นที่ ตลอดจนความช่วยเหลือด้านข้อมูลในงานวิจัย และขอขอบพระคุณท่านนายกเทศบาลตำบลบางม่วง จังหวัดนนทบุรีที่ได้สละเวลาให้สัมภาษณ์ถึงนโยบายการท่องเที่ยวโดยละเอียด

กราบขอบพระคุณพ่อแม่และแม่ สำหรับกำลังใจและการสนับสนุนช่วยเหลือ ตลอดจนกัลยาณมิตรที่คอยให้คำปรึกษาและเป็นกำลังใจโดยตลอด ผู้วิจัยหวังว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์และพื้นที่อื่นซึ่งมีบริบทใกล้เคียงกันไม่มากนัก

นางสาวธิดา ปิรันธนิลิก

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(3)
กิตติกรรมประกาศ	(5)
สารบัญตาราง	(16)
สารบัญภาพ	(17)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย	5
1.3 ขอบเขตการวิจัย	5
1.3.1 ขอบเขตของเนื้อหา	5
1.3.2 ขอบเขตของพื้นที่	6
1.3.3 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูล	7
1.3.4 ขอบเขตด้านเวลา	7
1.4 ขั้นตอนการวิจัย	8
1.5 สมมติฐานและกรอบแนวคิดการวิจัย	9
1.5.1 สมมติฐาน	9
1.5.2 กรอบตัวแปรของงานวิจัย	10
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	11
1.6.1 ประโยชน์ต่อชุมชน	11
1.6.2 ประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	11
1.6.3 ประโยชน์ต่อสังคม	11

1.7 นิยามศัพท์	11
1.7.1 ชุมชนดั้งเดิมริมคลอง	11
1.7.2 มรดกทางวัฒนธรรม	12
1.7.3 การอนุรักษ์	12
1.7.4 การพัฒนา	12
1.7.5 การพัฒนาอย่างยั่งยืน	13
1.7.6 คุณค่า	13
1.7.7 การท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน	13
1.8 แผนการดำเนินงานวิจัย	14
 บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	 15
2.1 ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ จ.นนทบุรี	15
2.1.1 ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ จ.นนทบุรี	15
2.1.2 เอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษาคลองอ้อมนนท์ จ.นนทบุรี	18
2.1.2.1 การวิจัยด้านการจัดการพื้นที่ชุมชน	18
2.1.2.2 การวิจัยด้านลักษณะทางสิ่งแวดล้อม	19
2.1.2.3 การวิจัยด้านลักษณะทางด้านสังคม	19
2.2 การอนุรักษ์	21
2.2.1 กระบวนการอนุรักษ์	21
2.2.2 รูปแบบการอนุรักษ์	22
2.2.3 ประเภทสิ่งที่ควรอนุรักษ์	23
2.2.4 หลักเกณฑ์การคัดเลือกเพื่อการอนุรักษ์	24
2.2.4.1 คุณค่ามรดกวัฒนธรรม	24
2.2.4.2 อัตลักษณ์ของสถานที่	26
2.2.5 วิธีการอนุรักษ์	27
2.2.5.1 วิธีการทางกฎหมาย	27
2.2.5.2 วิธีการทางการเงิน	27
2.2.5.3 วิธีการและมาตรการอื่น ๆ	27
2.2.6 หลักการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนดั้งเดิม	28
2.2.7 ปัญหาและข้อขัดแย้งในการอนุรักษ์	29

2.3 ชุมชนริมน้ำ	29
2.3.1 องค์ประกอบของชุมชนริมน้ำ	30
2.3.2 ปัจจัยสำคัญเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนริมน้ำ	31
2.4 การมีส่วนร่วม	32
2.4.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม	32
2.4.2 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน	33
2.5 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	34
2.5.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	35
2.5.2 ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	37
2.5.3 ประเภทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	38
2.5.4 การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	39
2.5.5 คุณลักษณะของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	39
2.5.6 องค์ประกอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน	40
2.5.6.1 ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ	40
2.5.6.2 ความยั่งยืนทางด้านสังคม	40
2.5.6.3 ความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม	40
2.5.7 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยว	41
2.5.8 การประเมินศักยภาพพื้นที่ในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว	41
2.6 การพัฒนาพื้นที่เมืองและการประเมินมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์	42
2.6.1 การพัฒนาพื้นที่เมือง	42
2.6.2 การประเมินมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์	43
2.7 กรณีศึกษา	44
2.7.1 กระบวนการดำเนินงานพัฒนาและอนุรักษ์ชุมชน	45
2.7.1.1 ชุมชนริมน้ำจันทบูร	45
2.7.1.2 ชุมชนตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร	46
2.7.1.3 ไชน่าทาวน์ สิงคโปร์	47
2.7.1.4 ชุมชนโคยยามะ เกียวโต ประเทศญี่ปุ่น	49
2.7.1.5 กระบวนการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์	50
กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ในประเทศญี่ปุ่น	
2.7.1.6 การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	54
กรณีศึกษา ชุมชนโอหิงมาจิ หมู่บ้านชิราคาวาโก	

2.7.2 ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนดั้งเดิม	61
2.7.2.1 ผลกระทบการท่องเที่ยวต่ออัตลักษณ์ชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนอัมพวา	61
2.8 กฎหมายที่เกี่ยวข้อง	65
2.8.1 กรมการขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี	65
2.8.2 กรมศิลปากร	66
2.9 สรุปแนวทางการดำเนินการพัฒนาและอนุรักษ์	67
 บทที่ 3 วิธีการวิจัย	 70
3.1 รูปแบบการวิจัย	70
3.2 ขั้นตอนการวิจัย	70
3.2.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล	71
3.2.1.1 ชาวชุมชนริมคลองอ้อมนนท์	71
3.2.1.2 ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวในพื้นที่	71
3.2.1.3 เจ้าหน้าที่ราชการในท้องที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่	72
3.2.1.4 นักท่องเที่ยว	72
3.2.2 เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย	72
3.2.2.1 แบบสำรวจลักษณะทางสิ่งแวดล้อม	72
3.2.2.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก	72
3.2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล	74
3.2.3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ	74
3.2.3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ	74
3.2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	75
 บทที่ 4 ผลการวิจัยและอภิปรายผล	 79
4.1 ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์	79
4.1.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์	79
4.1.2 องค์ประกอบสำคัญทางประวัติศาสตร์	82

4.1.2.1 พระเจ้าอุทองหนีโรคภัย	82
4.1.2.2 พระเจ้าตำนานไกรทอง	82
4.2 สภาพทั่วไปของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์	83
4.2.1 ลักษณะทางสิ่งแวดล้อมของพื้นที่	83
4.2.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต	83
4.2.1.2 สภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่	84
(1) สภาพภูมิอากาศ	84
(2) สภาพภูมิประเทศ	84
4.2.1.3 การคมนาคม	84
(1) ระบบการสัญจรทางน้ำ	85
(2) ระบบสัญจรทางบก	88
(3) การขนส่งสาธารณะ	89
4.2.1.4 สาธารณูปโภค	90
(1) การไฟฟ้า	90
(2) การจัดการเก็บขยะ	90
(3) การประปา	91
(4) โทรศัพท์	91
(5) การระบายน้ำและการเกิดน้ำท่วมในพื้นที่	91
4.2.1.5 สาธารณูปการ	92
(1) สถาบันการศึกษา	92
(2) สถาบันทางศาสนา	92
(3) ตลาด	92
(4) ศูนย์ราชการระดับท้องถิ่น	93
(5) สถานพยาบาลและการบริการสาธารณสุข	93
(6) ไปรษณีย์และพัสดุ	93
4.2.1.6 ลักษณะสถาปัตยกรรม	93
(1) ลักษณะสถาปัตยกรรมวัด	93
(2) ลักษณะสถาปัตยกรรมบ้านเรือน	94
4.2.2 ลักษณะทางสังคม	96
4.2.2.1 ชชาติพันธุ์	96
	97

4.2.3 ลักษณะทางเศรษฐกิจ	97
4.2.3.1 เกษตรกรรม	97
4.2.3.2 การท่องเที่ยว	98
(1) พัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน	99
(2) รูปแบบการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชน	100
4.2.4 การใช้ประโยชน์ที่ดินและกรรมสิทธิ์ที่ดิน	103
4.2.4.1 การใช้ประโยชน์ที่ดิน	103
4.2.4.2 กรรมสิทธิ์ที่ดิน	104
4.2.2.3 ผังเมืองรวมจังหวัดนนทบุรี พ.ศ. 2548	104
4.2.5 แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เกี่ยวข้อง	108
4.3 คุณค่าและอัตลักษณ์ของพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์	109
4.3.1 สุนทรียภาพที่ทางภูมิทัศน์	109
4.3.2 วัดและแหล่งสักการะ	110
4.3.3 สถาปัตยกรรม	112
4.3.4 สวนทุเรียนนนท์	112
4.3.5 วิถีชีวิตชาวน้ำ ภูมิปัญญาและประเพณีท้องถิ่น	114
4.3.5.1 กิจกรรมตามประเพณี	114
(1) ประเพณีทำบุญตักบาตรพระร้อยแปด	115
(2) สลากภัตผลไม้	116
(3) การตั้งศาลพระภูมิ	117
4.3.6 อาหารท้องถิ่น	117
4.3.7 สรุปลักษณะและอัตลักษณ์ของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์	118
4.4 ทักษะคติของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนต่อการพัฒนาพื้นที่ชุมชน	119
4.4.1 ความกังวลต่อผลกระทบด้านลบจากการท่องเที่ยว	119
4.4.1.1 ความเสี่ยงต่อการสูญเสียคุณค่าและอัตลักษณ์ชุมชน	119
(1) มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้	120
(2) มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้	120
4.4.1.2 ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชาวชุมชน	120
4.4.1.3 มลภาวะจากการท่องเที่ยว	120
4.4.2 ความคาดหวังและความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	121
4.4.2.1 อนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม หวงแหวน ภูมิใจในวิถีชาวน้ำ	121

4.4.2.2 การพัฒนาสาธารณูปโภค สาธารณูปการ	121
4.4.2.3 การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและลดมลภาวะ	121
4.5 การประเมินศักยภาพพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ในการ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม	133
4.5.1 ปัจจัยด้านความดึงดูดของแหล่งท่องเที่ยว (Attraction)	133
4.5.1.1 ทศนียภาพที่สวยงามของลำน้ำ	133
4.5.1.2 สวนทุเรียนนนท์	134
4.5.1.3 สถาปัตยกรรม	134
4.5.1.4 วิถีชีวิตชาวน้ำ	135
4.5.2 ปัจจัยด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility)	136
4.5.3 ปัจจัยด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities)	138
4.5.4 ปัจจัยด้านความหลากหลายของกิจกรรม (Activities)	139
4.5.5 ปัจจัยด้านที่พัก (Accommodation)	141
4.5.5.1 บ้านละไม โฮมสเตย์ ขนมหวาน	141
4.5.5.2 ลองคลอง โฮมสเตย์	142
4.5.5.3 W1@Bangkoknoi	143
4.5.5.4 จิราพัชร ริเวอร์วิว	143
4.5.6 สรุปศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม	145
4.6 สภาพปัญหาของพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์	146
4.6.1 ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม	146
4.6.1.1 การเปลี่ยนแปลงของประชากรและการอยู่อาศัย	146
4.6.1.2 การสูญเสียสุนทรียภาพที่ทางภูมิทัศน์	149
4.6.1.3 คุณภาพและการใช้งานเครือข่ายลำน้ำ	149
4.6.1.4 สภาพแวดล้อมและมลภาวะของพื้นที่	150
4.6.2 ปัญหาด้านสังคม	151
4.6.2.1 การสูญเสียองค์ความรู้ด้านเกษตรกรรม ภูมิปัญญาและ วิถีชาวน้ำ	151
4.6.2.2 ความสัมพันธ์ภายในชุมชน	152
4.6.3 ปัญหาด้านเศรษฐกิจ	152
4.6.4 สรุปปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์	153

4.7 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์	154
4.7.1 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อม	155
4.7.1.1 พื้นที่รกร้างมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง	155
4.7.1.2 การลดลงของพื้นที่เกษตรกรรม	155
4.7.1.3 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบสถาปัตยกรรม	155
4.7.1.4 การเพิ่มขึ้นของมลภาวะในพื้นที่ชุมชน	155
4.7.1.5 แนวโน้มการขยายตัวของชุมชน	155
(1) ผังเมืองรวมจังหวัดนนทบุรี	156
(2) การตัดสะพานใหม่เพื่อเชื่อมต่อฝั่งตะวันตก	156
4.7.2 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม	157
4.7.3 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ	158
4.7.3.1 ภาวการณ์ท่องเที่ยวมีบทบาททางเศรษฐกิจชุมชนมากขึ้น	158
4.7.3.2 การเกษตรกรรมในพื้นที่ชุมชนลดลง โดยเฉพาะสวนทุเรียนนนท์	159
4.7.4 สรุปปัญหาและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์	160
4.8 การเสนอแนะแนวทางการพัฒนา	162
4.8.1 แนวคิดในการอนุรักษ์และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน	162
4.8.2 แนวทางพัฒนาที่ดินและอาคารที่อยู่อาศัยเดิมในพื้นที่ชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์และสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว	167
4.8.3 แนวทางเพื่อการรักษาสุนทรียภาพทางภูมิทัศน์	168
4.8.3.1 กำหนดแนวทางการใช้ที่ดินให้เหมาะสมกับพื้นที่ชุมชน	169
(1) เขตพื้นที่อนุรักษ์	169
(2) เขตพื้นที่จำกัดการพัฒนา	169
(3) เขตพื้นที่พัฒนา	169
4.8.2.2 กำหนดแนวทางอนุรักษ์รูปแบบสถาปัตยกรรม และองค์ประกอบด้านภูมิวัฒนธรรม	171
(1) กำหนดรูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารที่เหมาะสม	171
(2) กำหนดรูปแบบองค์ประกอบอื่น ๆ ในชุมชน	172
(3) จัดระเบียบการใช้พื้นที่ริมน้ำในส่วนที่สาธารณะและพื้นที่ต่อเนื่อง	173

4.8.3 แนวทางเพื่อการอนุรักษ์องค์ความรู้ด้านเกษตรกรรม	173
ภูมิปัญญาและวิถีชาวน้ำ	
4.8.3.1 การเสริมสร้างศักยภาพชุมชน	173
4.8.3.2 การสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ของชาวชุมชน	174
4.8.3.3 ส่งเสริมกิจกรรมและประเพณีของชุมชนชาวน้ำ	174
4.8.3.4 การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน	174
4.8.3.5 แนวทางการอนุรักษ์สวนทุเรียน	174
4.8.4 แนวทางเพื่อการรักษาสภาพแวดล้อมและลดปัญหามลภาวะ	175
4.8.4.1 มาตรการด้านกฎหมาย	175
4.8.4.2 ประเมินผลกระทบการแทรกแซงระบบเครือข่ายลำน้ำ	176
4.8.4.3 การส่งเสริมการใช้ประโยชน์ลำคลองอย่างเหมาะสม	176
4.8.4.4 การบริหารจัดการน้ำโดยภาครัฐ	176
4.8.5 แนวทางเพื่อการส่งเสริมพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน	176
4.8.5.1 ปรับปรุงสาธารณูปโภคให้สอดคล้องกับการพัฒนา	176
4.8.5.2 ส่งเสริมความร่วมมือในกลุ่มผู้ประกอบการ	177
4.8.5.3 แนะนำรูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว	180
4.8.5.4 พัฒนาพื้นที่ศูนย์กลางการท่องเที่ยวของพื้นที่ชุมชน	185
4.8.5.5 การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว	187
4.8.5.6 การป้องกันผลกระทบจากการท่องเที่ยว	187
4.8.8 สรุปแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน	188
 บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย	 196
5.1 สรุปผลการวิจัย	196
5.1.1 การประเมินผลแนวทางการพัฒนาเชิงสิ่งแวดล้อมและสังคม	196
5.1.2 การประเมินผลแนวทางการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจ	202
5.1.2.1 การคำนวณมูลค่าอสังหาริมทรัพย์	204
(1) ราคาห้องพัก	204
(2) จำนวนห้องพัก	206

(3) อัตราการเข้าพัก (Occupancy Rate:OR)	206
(4) อัตราการเติบโตของค่าเช่าห้องพัก	207
(5) เงินลงทุน	207
(6) ค่าใช้จ่าย	207
(7) อัตราผลตอบแทนและอัตราคิดลดของธุรกิจโรงแรม	207
5.1.2.2 สรุปการเปรียบเทียบมูลค่าอสังหาริมทรัพย์	207
5.1.3 สรุปผลการวิจัย	208
5.2 ข้อจำกัดในการวิจัย	209
5.3 ข้อเสนอแนะ	209
5.3.1 ข้อเสนอแนะสำหรับชาวชุมชน	209
5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ประกอบการ	209
5.3.3 สำหรับหน่วยงานภาครัฐ	210
5.3.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งถัดไป	210
รายการอ้างอิง	211
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก	218
ภาคผนวก ข	221
ภาคผนวก ค	225
ภาคผนวก ง	228
ประวัติผู้เขียน	234

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1.1 ตารางแสดงแผนการดำเนินงานวิจัย	14
2.1 แสดงคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรม	25
2.2 ตารางสรุปผลการศึกษาด้านการดำเนินงานอนุรักษ์จากกรณีศึกษา	56
2.3 ตารางแสดงผลกระทบจากการท่องเที่ยวและแนวทางป้องกันแก้ไข	63
2.4 ตารางสรุปความสัมพันธ์อัตลักษณ์ คุณค่า และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงมรดก วัฒนธรรมที่สนับสนุนการพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์	69
3.1 ตารางสรุปความสัมพันธ์วัตถุประสงค์การวิจัยและเครื่องมือการวิจัย	76
3.2 ขั้นตอนการดำเนินงานตามระเบียบวิธีวิจัย	77
4.1 จำนวนนักท่องเที่ยวของจังหวัดนนทบุรี ปีพ.ศ. 2557-2560	98
4.2 กิจกรรมตามประเพณีในพื้นที่ชุมชน	114
4.3 สรุปคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์	118
4.4 ตารางสรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ประกอบการด้านธุรกิจการท่องเที่ยวใน ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์	122
4.5 ตารางสรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์	126
4.6 สัดส่วนการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบร้อยละ ของชุมชน ดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ ในพื้นที่ตำบลบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี	148
4.7 ปัญหาและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์	160
4.8 กรอบแนวคิดในการสร้างแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน	162
4.9 ปัญหา แนวทางการอนุรักษ์ พัฒนา และผลที่คาดหวัง	163
4.10 แนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน	188
5.1 ตารางแสดงข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้านแนวทางการ พัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน	199
5.2 ตารางแสดงข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้านแนวทางการ พัฒนาและอนุรักษ์คุณค่าและอัตลักษณ์ชุมชน	201
5.3 เกณฑ์การคัดเลือกอสังหาริมทรัพย์ต้นแบบในพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลอง อ้อมนนท์เพื่อการคำนวณมูลค่าอสังหาริมทรัพย์	203
5.4 ราคาห้องพักในอัมพวาที่มีบริบทใกล้เคียงกับอสังหาริมทรัพย์ต้นแบบ	205

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1.1 แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนริมคลองอ้อมนนท์	2
1.2 แผนที่แสดงขอบเขตการศึกษาชุมชนริมคลองอ้อมนนท์	6
2.1 แผนผังแสดงพัฒนาการแม่น้ำเจ้าพระยา	16
2.2 ความสัมพันธ์ของสังคมชุมชนริมน้ำ	31
2.3 ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนริมน้ำ	31
2.4 ดุลยภาพระหว่างสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน	40
2.5 แผนภาพแสดงการดำเนินงานอนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ประเทศญี่ปุ่น	52
2.6 แผนภาพแสดงการมีส่วนร่วมระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	67
3.1 แผนภาพแสดงกรอบแนวคิดวิธีวิจัย	78
4.1 แผนผังแสดงพัฒนาการแม่น้ำเจ้าพระยา	80
4.2 แผนที่แสดงขอบเขตการศึกษาชุมชนริมคลองอ้อมนนท์	84
4.3 ยานพาหนะทางน้ำ เรือหางยาวและเรือเครื่องสองตอน	86
4.4 ท่าเรือของวัดและศาลาท่าน้ำ	87
4.5 ลักษณะเรือนพื้นถิ่น	94
4.6 ลักษณะเรือนไทยภาคกลาง	95
4.7 ลักษณะเรือนค้าขายริมน้ำ	95
4.8 ลักษณะอาคารสมัยใหม่	96
4.9 ภาพแสดงศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดนนทบุรี	99
4.10 แผนที่ท่องเที่ยวเส้นทางที่ 1 โบราณสถาน	101
4.11 แผนที่ท่องเที่ยวเส้นทางที่ 2 ตลาดน้ำ	101
4.12 แผนที่ท่องเที่ยวเส้นทางที่ 3 วิถีไทย	102
4.13 การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ตามผังเมือง รวมจังหวัดนนทบุรี พ.ศ. 2548	107
4.14 สุนทรียภาพที่ทางภูมิทัศน์ของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์	110
4.15 วัดและศาลเจ้าพ่อบางใหญ่ (ปูนเกล้า)	111
4.16 สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนคือ เรือนไทยพื้นถิ่น เรือน ไทยภาคกลาง และเรือนแถวค้าขาย	112
4.17 ภาพกิจกรรมการทำบุญตักบาตรพระร้อยแปด	115

4.18 ภาพกิจกรรมการทำบุญสลากภัตผลไม้	116
4.19 อาหารพื้นถิ่น (ข้าวเหนียวหน้าสังขยา แกงกุ้งมะอึกสวนและห่อหมกปลาใบยอ)	117
4.20 ภาพทัศนียภาพของลำน้ำและองค์ประกอบของภูมิทัศน์ในพื้นที่ชุมชน	134
4.21 ภาพสวนทุเรียนในพื้นที่ชุมชน	134
4.22 สถาปัตยกรรมในพื้นที่ชุมชน	135
4.23 กิจกรรมทางน้ำ ประกอบด้วย เรือค้าขายอาหาร การพายเรือเพื่อสัญจร	135
4.24 ภาพแสดงการเชื่อมต่อระบบสัญจรทางบก ทางน้ำ และระบบราง (MRT) เพื่อเข้าสู่ชุมชน	137
4.25 ทางเดินเลียบริมคลองบริเวณท่าน้ำบางใหญ่	138
4.26 กิจกรรมศิลปะและงานฝีมือที่บ้านปลานิล	139
4.27 บ้านละไม โฮมสเตย์	142
4.28 ลองคลอง โฮมสเตย์	142
4.29 W1@Bangkoknoi	143
4.30 จิราพัชร ริเวอร์วิว	143
4.31 บรรยากาศและกิจกรรมที่บ้านตาแก่	144
4.32 แผนภูมิแสดงการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน พ.ศ. 2495-2558	147
4.33 ที่อยู่อาศัยที่ถูกทิ้งร้างในพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์	153
4.34 แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของปัญหาทั้งหมดในพื้นที่	154
4.35 เปรียบเทียบการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินในอนาคตของพื้นที่ชุมชนดั้งเดิม ริมคลองอ้อมนนท์ อ่างอิงผังเมืองรวมจังหวัดนนทบุรี พ.ศ. 2548 และผังเมือง รวมนนทบุรีฉบับใหม่ ที่คาดว่าจะประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2564	156
4.36 แนวการตัดถนนและสะพานเพื่อเชื่อมต่อฝั่งตะวันตก	157
4.37 การกำหนดเขตพื้นที่ของพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ตอนบน โดยพัชรี อาจสาส์ (2552)	170
4.38 การกำหนดเขตพื้นที่ของพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ตอนล่าง โดยกุลวดี หันหาชีวะ (2552)	170
4.39 รูปแบบการปรับปรุงสถาปัตยกรรมของอาคารดั้งเดิมที่แนะนำ	171
4.40 รูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารสมัยใหม่ที่แนะนำ	171
4.41 รูปแบบท่าน้ำที่มีลักษณะเป็นส่วนประกอบของอาคารและศาลาท่าน้ำที่แนะนำ	172
4.42 รูปแบบสะพานข้ามคลองที่แนะนำ	172
4.43 แผ่นพับส่งเสริมการท่องเที่ยว (หน้าที่ 1)	178

4.44 แผ่นพับส่งเสริมการท่องเที่ยว (หน้าที่ 2)	179
4.45 แผนที่เส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์	184
4.46 ผังพื้นที่ศูนย์กลางการท่องเที่ยวชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์	185
4.47 รูปแบบลานกิจกรรมของชุมชน	186
4.48 การจัดสรรพื้นที่ตลาดน้ำบริเวณศูนย์กลางการท่องเที่ยว	186
4.49 แผนภาพแสดงกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาที่ควรเริ่มดำเนินการ เป็นอันดับแรก 3 กิจกรรมหลัก	195
5.1 แผนภาพแสดงกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนดั้งเดิม ริมคลองอ้อมนนท์	197
5.2 แผนภาพแสดงแนวคิดการเพิ่มมูลค่าอสังหาริมทรัพย์	202
5.3 ภาพประกาศขายอสังหาริมทรัพย์ต้นแบบ	204

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

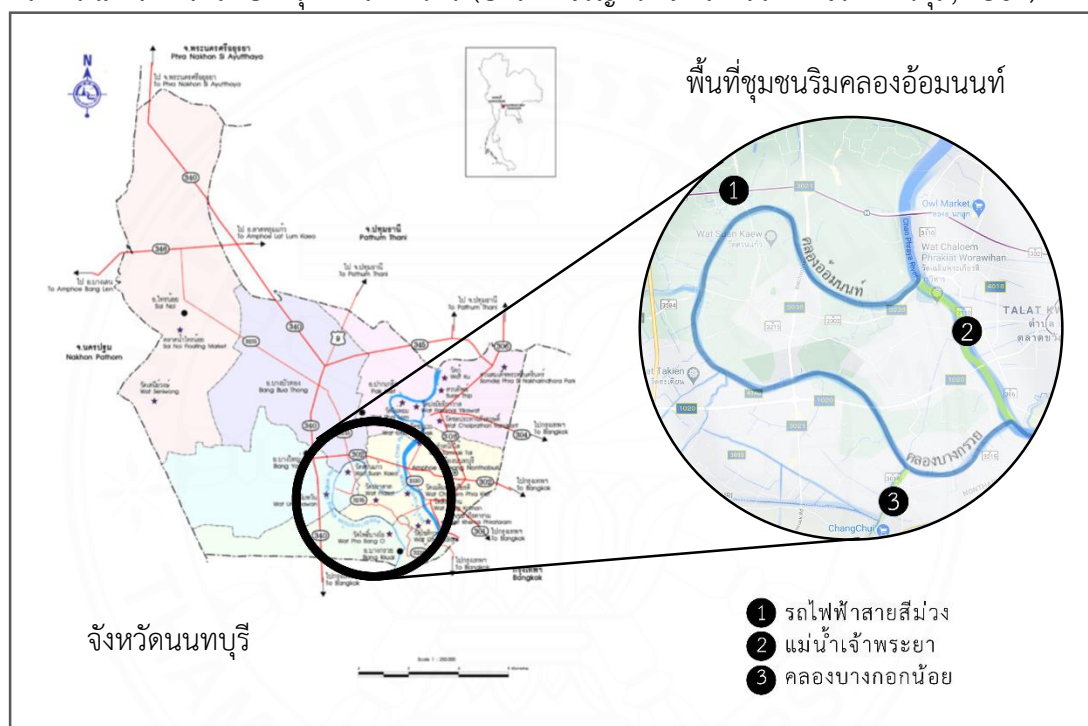
พื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑลเป็นพื้นที่ราบลุ่มที่มีพื้นที่แม่น้ำ ลำคลองเป็นจำนวนมาก โดยในอดีตประชาชนคนไทยมีการตั้งถิ่นฐานรอบ ๆ แม่น้ำ ลำคลอง รวมไปถึงการคมนาคมและการแลกเปลี่ยนสินค้า ทั้งนี้เพราะด้วยพื้นที่บางบริเวณมีความสำคัญด้านการสืบทอดประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี เอกลักษณ์ของเมือง ตลอดจนคุณภาพชีวิตของประชากรบริเวณมหานครในปัจจุบัน

ปัจจุบันการอนุรักษ์พื้นที่ชุมชนริมแหล่งน้ำได้รับความสนใจมากขึ้นในวงกว้าง ทั้งจากภาครัฐ เพื่อใช้ประโยชน์ในด้านการระบายน้ำ ป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วม และการอุปโภค บริโภค ส่วนภาคประชาชนได้มีการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แล้วหลายแหล่ง (สมพล ตงศิริกุล, 2553) อาจรวมถึงการพัฒนาเชิงพาณิชย์ สถาปัตยกรรม และการอนุรักษ์กิจกรรมริมแหล่งน้ำที่เคยมีในอดีต เช่น การอนุรักษ์พื้นที่ฟุ่ยนตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่อง การจัดทำแนวทางอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนดั้งเดิมชุมชนริมน้ำจันทบุรี จ.จันทบุรี ชุมชนริมคลองบางหลวง และชุมชนริมคลองอัมพวา เป็นต้น

คลองอ้อมนนท์เป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิมช่วงบริเวณที่ไหลผ่านบริเวณตอนใต้ของจังหวัดนนทบุรี (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548) ทางทิศเหนือของกรุงเทพมหานคร เป็นย่านที่มีความสมบูรณ์ทางวัฒนธรรม สามารถสะท้อนภาพทางวัฒนธรรมต่างยุคสมัยที่วางทับซ้อนกันอยู่ได้อย่างน่าสนใจ ซึ่งปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์การสร้างบ้านแปงเมืองที่มีบันทึกไว้ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และจากหลักฐานปรากฏการสร้างวัดต่าง ๆ และรูปแบบสถาปัตยกรรม แสดงการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของคนไทยในอดีตที่ยึดพื้นที่ลุ่มคลองซึ่งเป็นที่อุดมสมบูรณ์ เพื่อดำรงชีวิตตามวิถีสังคมเกษตรกรรม ตลอดจนการคมนาคมและค้าขายทางน้ำ สะท้อนภาพพัฒนาการทางด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชุมชน ก่อให้เกิดประเพณี ภูมิปัญญาเฉพาะถิ่นที่สืบทอดต่อกันมากกว่าร้อยปี

ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์เกิดการเปลี่ยนแปลงเรื่อยมา ซึ่งเริ่มปรากฏชัดเจนในสมัยสมเด็จพระชัยราชาธิราช ซึ่งโปรดให้ขุดคลองลัดตั้งแต่บริเวณปากคลองบางกอกน้อยไปจรดคลองบางกอกใหญ่ ในราว พ.ศ. 2065 และต่อมาในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ โปรดให้ขุดคลองลัดจากคลองบางกรวย (แม่น้ำเจ้าพระยา) ใน พ.ศ. 2081 บริเวณริมวัดชลอไปทะลุวัดชีเหล็ก (วัด

สุวรรณคีรีในปัจจุบัน) ทั้งมีการตั้งบ้านตลาดขวัญเป็นเมืองนนทบุรี ในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น บริเวณคลองอ้อมนนท์ได้พัฒนาความสำคัญในฐานะเส้นทางการสัญจรทางน้ำ จากเมืองหลวงสู่หัวเมือง ตะวันตกกลายเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้าและตลาดลอยน้ำ และเป็นศูนย์กลางการผลิตสินค้าสำหรับใช้สอยในประเทศและต่างประเทศ นอกจากนั้นพื้นที่ยังมีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งเกษตรกรรมของประเทศโดยเฉพาะการทำเกษตรไม้ผล เช่น มังคุด มะปราง กระท้อน และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทุเรียนนนท์ที่มีชื่อเสียงระดับโลก ในอดีตเป็นที่รู้จักในชื่อ “สวนในบางกอก” ซึ่งเป็นแหล่งผลิตผลไม้หลักที่ส่งมายังกรุงเทพมหานคร (ปัทมา เจริญกรกิจ และ สมคิด จิระทัศนกุล, 2561)

ภาพที่ 1.1 แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ ประยุกต์จากแผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดนนทบุรี สืบค้นจาก www.nonthaburi.go.th/. (2563) และ ภาพถ่ายทางอากาศ (2563)

จนกระทั่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากความเจริญทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมในปัจจุบัน ทั้งเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2485 จนเกิดเหตุการณ์สวนลุ่มในปี พ.ศ. 2538 กอปรกับความเจริญด้านการคมนาคม ทั้งรถไฟฟ้า และการตัดถนนสายใหม่เพิ่มขึ้นในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา ส่งผลให้วิถีชีวิตริมคลองและการสัญจรทางน้ำค่อย ๆ ลดความสำคัญลง สวนผลไม้ซึ่งเคยเป็นแหล่งเพาะปลูกผลไม้ที่มีชื่อเสียงและมีความสำคัญระดับประเทศ กำลังถูกความเจริญรุกไล่จนลดลงเหลือไม่ถึงร้อยละ 50 ของพื้นที่ในอดีต (กมลวรรณ แสงธรรมทวี, 2559) และพัฒนากลายเป็นที่อยู่อาศัยรองรับการขยายตัวของเมืองหลวง วัฒนธรรมชาวสวนและวิถีชีวิตริมคลอง อันเป็นอัตลักษณ์ของย่านชุมชนริมคลองอ้อมนนท์กำลังค่อย ๆ เลือนหายไป แต่กระนั้นวิถีชีวิตริมน้ำ

บางส่วนในพื้นที่ย่านชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ก็ยังดำเนินไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงที่กล่าวมาข้างต้น แต่ก็ใกล้จะถูกกลืนไปกับการขยายของเมืองไปทุกทีหากไม่มีความพยายามในการรักษาคุณค่าเหล่านี้ไว้

เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนจะพบว่าสาเหตุหลักหรือปัญหาดังต้นที่ส่งผลให้เกิดปัญหาอื่นตามมาคือ **การย้ายออกและทิ้งถิ่นที่อยู่เดิมซึ่งทำให้เกิดพื้นที่ร้าง** กล่าวคือ เมื่อเกิดการย้ายออกย่อมทำให้ขาดประชากรดั้งเดิมของชุมชนที่มีองค์ความรู้วิถีชนน้ำ และการเกษตร ทั้งยังขาดผู้สืบสานประเพณีที่สืบทอดมาแต่อดีต และเมื่อไม่มีผู้อยู่อาศัยบริเวณริมคลองย่อมส่งผลให้รูปแบบเศรษฐกิจแบบชาวน้ำ ทั้งตลาดน้ำ การพายเรือขายสินค้าไม่สามารถดำรงอยู่ได้ รวมทั้งส่งผลต่อระดับความสัมพันธ์ภายในชุมชน อีกทั้งการทิ้งบ้านและพื้นที่ให้ร้างย่อมก่อให้เกิดทัศนียภาพที่ไม่งดงาม และไม่ปลอดภัยด้วย

ไม่ว่าในยุคสมัยใด การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และการเปลี่ยนแปลงยิ่งรวดเร็วยิ่งขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์นี้ คำถามเพื่อการรักษาคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมไม่ใช่ว่าเราจะหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงอย่างไร หากแต่เป็นเราจะปรับตัวอย่างไรเพื่อรับความเปลี่ยนแปลง ในขณะที่สามารถดำรงไว้ได้ซึ่งคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้รับความนิยมอย่างมากในกลุ่มประชากรโลก เพราะการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญยิ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล ชุมชน สังคม (สมบัติ กาญจนกิจ, 2560) ทั้งยังช่วยพัฒนาทักษะและสร้างประสบการณ์ทางจิตวิญญาณที่ได้สัมผัสกับธรรมชาติ มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม สร้างความรู้สึกที่ลึกซึ้งกับผู้คนและแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ (Budruk & Phillips, 2011) การท่องเที่ยวยังมีส่วนสำคัญต่อเศรษฐกิจประเทศไทย จากข้อมูลองค์กรการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติ (World Tourism Organization : WTO) ปี พ.ศ. 2559-2560 ประเทศไทยติดอันดับประเทศที่มีรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นอันดับ 3 ของโลก รองจากประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศสเปนเท่านั้น การท่องเที่ยวจึงมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างเด่นชัด

การท่องเที่ยวยังเป็นหนึ่งในเครื่องมือสำคัญ ในการรักษาคุณค่า สื่อสาร และสืบทอดวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป (กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ, 2558) และนำไปสู่การพัฒนาพื้นที่ผ่านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน และเสริมสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อเป็นความภูมิใจของคนในพื้นที่

การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมถือเป็นการท่องเที่ยวประเภทหนึ่ง ที่ได้รับความนิยมทั้งจากชาวไทยและชาวต่างประเทศ เนื่องจากกระแสหววนหาอดีต (Nostalgia) ซึ่งมีผลให้นักท่องเที่ยวนานาชาติ มีค่านิยมและพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปคือ ต้องการเรียนรู้ความดั้งเดิม (Indigenusness) หรือความเป็นของแท้ (Authenticity) ของชุมชนท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น (นุชนารถ รัตนสูงศักดิ์, 2554) กอปรกับการสนับสนุนจากภาครัฐ ด้วยแนวคิดที่ว่ารายได้จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นรายได้ที่กระจายไปสู่ประชากรในวงกว้าง เป็นการสร้างงานสร้างอาชีพแก่คนทุกประเภททั้งทางตรงและ

ทางอ้อม และกระจายความเจริญไปยังภูมิภาคต่าง ๆ และรายได้สู่ท้องถิ่น ดังจะเห็นจากการมีแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560-2564) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)

เห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมส่งผลเชิงบวกต่อเศรษฐกิจของพื้นที่ ทั้งทำให้คุณค่า และมรดกวัฒนธรรมของย่านได้รับการอนุรักษ์และสืบสานต่อ และก่อให้เกิดการพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพของชุมชนได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวอาจส่งผลกระทบต่อชุมชนดั้งเดิม เนื่องจากทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสังคม วัฒนธรรม มีความเปราะบางอย่างมาก เช่น การเสื่อมถอยของวัฒนธรรมพื้นเมืองและวิถีชีวิตเดิม ค่าครองชีพในชุมชนที่สูงขึ้น อัตราการเกิดอาชญากรรมที่สูงขึ้น ปัญหามลพิษ ดังที่เห็นได้จากตัวอย่างเช่น ชุมชนอัมพวา ชุมชนบ้านแม่กำปอง ชุมชนริมแม่น้ำจันทบุรี และชุมชนเชียงคาน เป็นต้น ดังนั้น การนำแนวคิดการพัฒนาพื้นที่ย่านชุมชนดั้งเดิมเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมจึงจำเป็นต้องมีการศึกษาอย่างถี่ถ้วน โดยรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และการส่งเสริมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งจะสำเร็จลุล่วงไปได้จะต้องอาศัยความร่วมมือกันจากทุกฝ่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรอิสระ และชุมชน (กาญจนา แสงล้อมสุวรรณ, 2558)

ในปัจจุบันชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ มีการจัดการการท่องเที่ยวโดยหน่วยราชการท้องถิ่น คือ เทศบาลบางม่วง โดยมีรายการการท่องเที่ยว “วันเดียว เที่ยว 9 วัด” และมีความร่วมมือในการจัดตั้งตลาดน้ำหลายแห่ง เช่น ตลาดน้ำวัดตะเคียน ตลาดน้ำวัดประจักษ์สรรค ตลาดน้ำประชารัฐสวนบัว เป็นต้น จากการสอบถามถึงสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ ผู้ขับเรือรับจ้างโดยสารท่านหนึ่งได้ให้ข้อมูลว่า มีนักท่องเที่ยวเช่าเรือหางยาวเข้ามาเที่ยวในคลองอ้อมอยู่บ้าง ทั้งมาด้วยตนเอง และเดินทางมากับบริษัทจัดการท่องเที่ยว โดยเกิดจากการบอกเล่าปากต่อปาก แสดงถึงการเข้ามาของการท่องเที่ยวและความพร้อมในการเริ่มต้นพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์

งานวิจัยนี้ตั้งอยู่บนสมมติฐานว่า หากนำการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาย่านพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ริมคลองแล้ว จะสามารถอนุรักษ์คุณค่าและพัฒนาควบคู่กันไปได้อย่างยั่งยืนได้ เมื่อชุมชนมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว จะทำให้พื้นที่ที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมเพิ่มขึ้น และเกิดความถี่ของการมาซ้ำที่สูงขึ้น รวมถึงความยินดีจ่ายเพื่อการมาเยี่ยมชมสูงขึ้น ซึ่งส่งผลให้มูลค่าของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวสูงขึ้น โดยซึ่งปัจจัยในการคำนวณตามแนวคิดมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ (Economic Value) ด้วยวิธีต้นทุนการเดินทาง หรือ Travel Cost Method (TCM) ซึ่งเป็นวิธีที่นิยมในการประเมินมูลค่าแหล่งท่องเที่ยว และวิธีสมมติสถานการณ์ให้ประมาณค่า หรือ Contingent Valuation Method (CVM) การทำสำรวจความเต็มใจในการจ่ายเพื่อเพิ่มคุณภาพทรัพยากร เช่น น้ำในลำธาร ทะเลสาบหรือแม่น้ำ เพื่อที่จะได้เพลิดเพลินไปกับกิจกรรมต่าง ๆ เช่น วายน้ำพายเรือหรือตกปลา (สำนักงานบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยศิลปากร,

2562) รวมถึงวิธีการคำนวณมูลค่าอสังหาริมทรัพย์โดยการคิดจากรายได้ (Income Approach) สำหรับอสังหาริมทรัพย์ที่ก่อให้เกิดรายได้ ซึ่งส่งผลให้พื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์มีความคุ้มค่าและความเป็นไปได้ในการลงทุน และดึงดูดนักลงทุนเข้าสู่พื้นที่ นำไปสู่การพัฒนาชุมชนต่อไป

งานวิจัยฉบับนี้มีความมุ่งหมายที่จะศึกษาถึงลักษณะทางสิ่งแวดล้อม สังคม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และศักยภาพของย่านชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ จ.นนทบุรี และศึกษาแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมที่รักษาคุณภาพของการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อคงคุณค่าและอัตลักษณ์ของย่านชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ และเกิดประโยชน์ต่อด้านเศรษฐกิจและการลงทุน ซึ่งเป็นประโยชน์ร่วมกันต่อทั้งชาวชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ ที่จะเกิดความเข้าใจ ภูมิใจ และตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมที่ตนมีอยู่ เพื่อเกิดการอนุรักษ์ พัฒนาอย่างเหมาะสม และได้แนวทางการดำเนินการร่วมกันกับภาคีอื่น ๆ ภายนอกชุมชน รวมถึงเป็นประโยชน์ต่อสังคมในภาพกว้าง ที่จะสามารถนำแนวทางการพัฒนาจากงานวิจัยนี้ไปปรับใช้กับการพัฒนาย่านชุมชนดั้งเดิมริมคลองแห่งอื่นที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงด้านความเจริญ เพื่อดำรงคุณค่าให้อยู่สืบต่อไป เคียงคู่สังคมไทยในอนาคต

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาถึงลักษณะทางสิ่งแวดล้อม สังคม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิเคราะห์คุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ จ.นนทบุรี

1.2.2 เพื่อศึกษาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม ที่จะรักษาคุณค่ามรดกวัฒนธรรม และเกิดคุณภาพของการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน และสามารถพัฒนาจากงานวิจัยนี้ไปปรับใช้กับการพัฒนาย่านชุมชนดั้งเดิมริมคลองแห่งอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน

1.3 ขอบเขตการวิจัย

1.3.1 ขอบเขตของเนื้อหา

1.3.1.1 ศึกษาลักษณะทางสิ่งแวดล้อมและการใช้พื้นที่ เฉพาะพื้นที่ที่เข้าสู่เขตได้

1.3.1.2 ศึกษาข้อมูลลักษณะทางสังคมเกี่ยวกับวิถีชีวิตริมคลอง การคมนาคมทางน้ำ การท่องเที่ยว การอนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรม ผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาพื้นที่

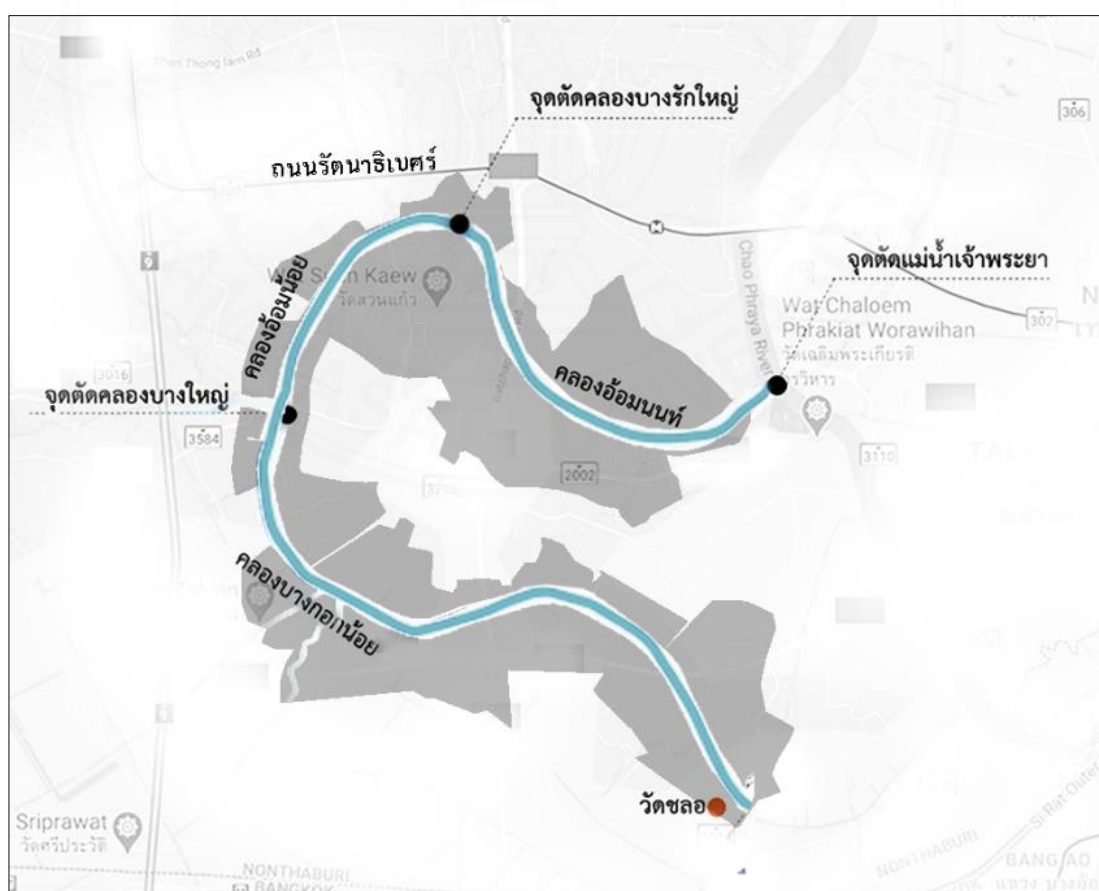
1.3.1.3 ศึกษานโยบาย แผนการพัฒนาพื้นที่ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ จากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง และเอกสารที่มีการเผยแพร่

1.3.1.4 การประเมินคุณค่าและศักยภาพของพื้นที่ ในด้านสิ่งแวดล้อม และต้นทุนทางมรดกทางวัฒนธรรมย่านชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์

1.3.1.5 วิเคราะห์แนวทางการพัฒนาพื้นที่ที่เหมาะสมกับย่านชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์

1.3.2 ขอบเขตของพื้นที่

พื้นที่ริมคลองอ้อมนนท์หรือแม่น้ำอ้อมทั้งสองฝั่ง โดยศึกษาพื้นที่ตามขอบเขตแม่น้ำอ้อม หรือคลองอ้อม (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548) คือหมายรวมเอาสองฝั่งลำแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่าที่หักเลี้ยวเข้ามาเป็นคลองเชื่อมต่อแม่น้ำเจ้าพระยาในปัจจุบัน โดยเลือกศึกษาเส้นทางตั้งแต่ปากคลองที่แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาใน ต.ไทรมา อ.เมืองนนทบุรี จนถึงปากคลองบางกรวยบริเวณวัดชลอ พื้นที่ที่ศึกษาจะครอบคลุมถึง คลองอ้อมนนท์ จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงคลองบางรักใหญ่ คลองอ้อมน้อย จากคลองบางรักใหญ่ถึงคลองบางใหญ่ และคลองบางกอกน้อยจากคลองบางใหญ่ถึงวัดชลอ

ภาพที่ 1.2 แผนที่แสดงขอบเขตการศึกษาชุมชนริมคลองอ้อมนนท์

โดยมีขอบเขตพื้นที่ที่ศึกษาครอบคลุม 4 อำเภอ แบ่งตามเขตการปกครอง ดังนี้

อำเภอบางใหญ่	เขตเทศบาลตำบลบางม่วง ตำบลบางเลน หมู่ที่ 1-3, หมู่ที่ 6-8 และ หมู่ที่ 11 ตำบลบางม่วง หมู่ที่ 1 และ หมู่ที่ 13
อำเภอเมืองนนทบุรี	ตำบลไทรมา หมู่ที่ 6 ตำบลบางรักน้อย หมู่ที่ 1, หมู่ที่ 2 และ หมู่ที่ 6 ตำบลบางศรีเมือง หมู่ที่ 2 ตำบลบางกร่าง หมู่ที่ 2 และ หมู่ที่ 6-10
อำเภอบางบัวทอง	ตำบลบางรักใหญ่ หมู่ที่ 4-5 และ หมู่ที่ 7-9
อำเภอบางกรวย	ตำบลบางคูเวียง หมู่ที่ 3-4 ตำบลบางขุนกอง หมู่ที่ 1, หมู่ที่ 3 และ หมู่ที่ 5 ตำบลบางขุน หมู่ที่ 5 ตำบลวัดชลอ หมู่ที่ 10 ตำบลบางสีทอง หมู่ที่ 2-3

1.3.3 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูล

- 1.3.3.1 ชาวชุมชนริมคลองอ้อมนนท์
- 1.3.3.2 ผู้ประกอบการธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับท่องเที่ยวในพื้นที่
- 1.3.3.3 นักท่องเที่ยวและนักทัศนอาจร
- 1.3.3.4 เจ้าหน้าที่ราชการในท้องที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

1.3.4 ขอบเขตด้านเวลา

ผู้วิจัยทำการศึกษาและทบทวนวรรณกรรมจากตำรา บทความทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนตั้งแต่การตั้งถิ่นฐานแรกเริ่ม ซึ่งปรากฏหลักฐานการตั้งถิ่นฐานในสมัยกรุงศรีอยุธยา และมุ่งเน้นในสมัยรัตนโกสินทร์อันเป็นช่วงที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์มีความสำคัญทางเศรษฐกิจและสังคมที่โดดเด่น เพื่อให้เห็นความสำคัญของพื้นที่ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจนถึงปัจจุบัน

ผู้วิจัยทำการสังเกต สัมภาษณ์ลักษณะทางสิ่งแวดล้อม และเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล ระหว่างเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2563 – เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2564

1.4 ขั้นตอนการวิจัย

1.4.1 ทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และกรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนที่มีบริบทใกล้เคียงกัน

1.4.2 ศึกษาและรวบรวมข้อมูลทฤษฎีภูมิประวัติศาสตร์ชุมชน รวมทั้งแผนงาน นโยบาย กฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมถึงเอกสารทางวิชาการทั้งงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ โดยศึกษาข้อมูลทั้งของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1.4.3 เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิในภาพรวมของพื้นที่ศึกษาเบื้องต้น ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม รวมถึงข้อมูลจากงานวิจัย สิ่งตีพิมพ์ของหน่วยงานภาครัฐและองค์การที่เกี่ยวข้อง

1.4.4 การลงพื้นที่สำรวจสภาพแวดล้อมบริเวณพื้นที่ โดยเก็บข้อมูลเพื่อทราบถึงสภาพปัจจุบัน รวมถึงปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานโครงการในพื้นที่ศึกษา โดยข้อมูลปฐมภูมิจะแยกเก็บ 3 ส่วน ตามวิธีการเก็บข้อมูล คือ

1.4.4.1 การสังเกต เป็นการเก็บข้อมูลสภาพแวดล้อม และพฤติกรรมการใช้งานของกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่กรณีศึกษา เพื่อนำข้อมูลไปวิเคราะห์

1.4.4.2 การสำรวจ เป็นการสำรวจสภาพปัจจุบันของพื้นที่ เพื่อศึกษาสภาพทางสิ่งแวดล้อมปัจจุบัน เพื่อเป็นข้อมูลการจัดทำแผนพัฒนาทางสิ่งแวดล้อมพื้นที่ เน้นการทำความเข้าใจในองค์ประกอบทางสิ่งแวดล้อมของพื้นที่และในเชิงทฤษฎีของชุมชนประวัติศาสตร์และชุมชนริมคลอง

1.4.4.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้านลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ และทัศนคติต่อการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

1.4.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

1.4.5.1 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิและทฤษฎี โดยใช้การพรรณนาเชิงวิเคราะห์เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์

1.4.5.2 วิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการพัฒนา เพื่อให้เกิดแนวทางที่มีความสมดุลระหว่างความต้องการของสังคมในเชิงการอนุรักษ์ และการพัฒนาให้มีศักยภาพทางเศรษฐกิจ

1.4.6 เสนอแนวทางในการพัฒนาเพื่อหาความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และพัฒนา

1.4.7 จัดทำเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ สร้างโดยผู้วิจัย และตรวจสอบคุณภาพโดยพิจารณาตามกรอบการวิจัย

1.4.8 การประเมินผลแนวทางที่นำเสนอในเชิงความยั่งยืนทั้ง 3 มิติ โดยการประเมินผลทางสังคม และสิ่งแวดล้อมใช้การนำแนวทางในการพัฒนาที่ได้ไปตรวจสอบกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้วยวิธีสัมภาษณ์ เพื่อนำความเห็นที่ได้มาใช้ให้เกิดข้อสรุปและข้อเสนอแนะของงานวิจัย ส่วนการ

ประเมินผลทางเศรษฐกิจในวิธีข้างต้น ผนวกกับการคำนวณมูลค่าอสังหาริมทรัพย์เปรียบเทียบระหว่างก่อนการพัฒนาและมูลค่าที่คาดว่าจะเพิ่มขึ้นจากการพัฒนา

1.4.9 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

1.4.10 สามารถขยายผลนำไปสู่การนำเสนอแนวทางการปรับปรุงพื้นที่ย่านชุมชนดั้งเดิมริมคลอง เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน เพื่อความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และเชิงเศรษฐกิจให้กับผู้เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ให้นำไปใช้ได้จริงอย่างยั่งยืน และสามารถประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่นที่มีบริบทใกล้เคียงได้

1.5 สมมติฐานและกรอบแนวคิดการวิจัย

1.5.1 สมมติฐาน

หากนำการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาย่านพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ริมคลองแล้ว จะสามารถอนุรักษ์คุณค่าและพัฒนาควบคู่กันไปอย่างยั่งยืนได้

1.5.2 กรอบตัวแปรของงานวิจัย

1.5.2.1 ตัวแปรต้น

- ลักษณะทางสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจของพื้นที่ชุมชน และ กฎหมาย ข้อกำหนด และนโยบาย ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง
- ปัญหาและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ของพื้นที่
- กรอบแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงมรดก วัฒนธรรมอย่างยั่งยืน
- ศักยภาพของพื้นที่ในการปรับเปลี่ยน สู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดก วัฒนธรรมอย่างยั่งยืน
- คุณค่าและอัตลักษณ์ของพื้นที่ชุมชน
- ความต้องการและความคาดหวังของ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน

1.5.2.2 ตัวแปรตาม

- เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาอย่าง ยั่งยืนและสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ และพัฒนาในมิติ
 - ด้านสิ่งแวดล้อม
 - ด้านสังคม
 - ด้านเศรษฐกิจ
- การเพิ่มมูลค่าและเพิ่ม ศักยภาพของพื้นที่

1.5.2.3 ผลลัพธ์

แนวทางการพัฒนาย่าน ชุมชนริมคลองดั้งเดิมริมคลอง ใน เขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดก ทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน เพื่อการ อนุรักษ์คุณค่าและพัฒนา รวมถึง เพิ่มมูลค่าของพื้นที่

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ประโยชน์ต่อชุมชน

1.6.1.1 ทราบคุณค่า ความสำคัญ และศักยภาพของพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม

1.6.1.2 สร้างความเข้าใจและตระหนักในการรักษและเห็นคุณค่าในพื้นที่ประเพณีและภูมิปัญญาของพื้นที่ และทรัพยากรวัฒนธรรมที่ตนมีอยู่ เพื่อเกิดการอนุรักษ์ พื้นที่อย่างเหมาะสม

1.6.1.3 ได้แนวทางและเทคนิคการสร้างการพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์ หรือดำเนินกิจกรรมที่สามารถเพิ่มมูลค่าอสังหาริมทรัพย์ในพื้นที่ของชุมชนได้ และได้แนวทางในการดำเนินการร่วมกันกับภาคีอื่น ๆ ภายนอกชุมชนได้

1.6.2 ประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

1.6.2.1 ให้ผู้ลงทุน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบได้ถึงความต้องการของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ และอัตลักษณ์เดิมของชุมชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์อัตลักษณ์ความเป็นชุมชนไว้

1.6.2.2 วงการอสังหาริมทรัพย์ ได้แผนเชิงกลยุทธ์ในการพัฒนา และเพิ่มมูลค่าให้กับอสังหาริมทรัพย์ที่มีลักษณะเฉพาะ (ประเภทชุมชนดั้งเดิมริมคลอง) และเทคนิคการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์เชิงการท่องเที่ยว

1.6.3 ประโยชน์ต่อสังคม

1.6.3.1 ได้ต้นแบบกระบวนการสร้างแนวทาง และแนวทางในการวางแผนพัฒนาบริเวณชุมชนดั้งเดิมริมคลองอื่น ๆ ที่มีศักยภาพใกล้เคียงกัน เพื่อรองรับการขยายตัวของเมือง โดยให้ความสำคัญทั้งด้านการอนุรักษ์และพัฒนาควบคู่กันไปอย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับระเบียบข้อกำหนด กฎเกณฑ์ต่าง ๆ นโยบายภาครัฐ และความต้องการของชุมชน

1.7 นิยามศัพท์

1.7.1 ชุมชนดั้งเดิมริมคลอง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2553) ได้กำหนดนิยามชุมชนที่อยู่อาศัยดั้งเดิมจากชุมชนที่มีคุณสมบัติดังนี้

1.7.1.1 เป็นชุมชนที่ยังมีผู้อยู่อาศัยในปัจจุบัน มีที่ตั้งทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท

1.7.1.2 มีการตั้งถิ่นฐานมาเป็นเวลานาน

1.7.1.3 มีประวัติศาสตร์ ความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หรือบุคคลสำคัญ

1.7.1.4 มีลักษณะเฉพาะทางกายภาพโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์

1.7.1.5 มีวิถีชีวิตทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และประเพณีสืบทอดกันต่อ ๆ มา

ชุมชนดั้งเดิมริมคลองจึงหมายถึง พื้นที่ชุมชนที่มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่มีรูปลักษณะโดดเด่น เป็นชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมฝั่งแม่น้ำลำคลอง ซึ่งใช้ประโยชน์จากน้ำในการสัญจรและรับส่งสินค้า ตลอดจนการอุปโภคบริโภค มีวิถีการดำเนินชีวิตแบบอารยธรรมชาวน้ำ (Aquatic Civilization) ผูกพันกับสายน้ำ มีพื้นฐานการดำเนินชีวิตและโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่มีความผูกพันกับการเกษตรกรรม มีการสร้างอาคารบ้านเรือนลงบนน้ำ หรือลักษณะชุมชนสะท้อนน้ำสะท้อนบก (สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2529 และ ส พลายน้อย, 2525) และมีคุณสมบัติทั้ง 5 ประการข้างต้น

1.7.2 มรดกทางวัฒนธรรม

Aunkrisa (2018) ได้ให้ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมไว้ว่า “การตกทอดหรือสืบทอด สิ่งที่มีคุณค่าและคุณภาพที่ได้รับการพัฒนาขึ้นจากการอาศัยอยู่ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่จับต้องได้หรือ จับต้องไม่ได้เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้ใช้ประโยชน์จากสิ่งนั้นร่วมกันอย่างยาวนานที่สุด”

1.7.3 การอนุรักษ์

กระบวนการหรือวิธีการ ที่นำมาใช้ในการกระทำกับตัวอาคารและสภาพแวดล้อม โดยมีจุดประสงค์สูงสุดในการดำรงรักษาหรือฟื้นฟูคุณค่าและเอกลักษณ์ของเดิมไว้ รวมทั้งเพื่อยืดอายุการใช้งานของอาคาร ด้วยวิธีที่เหมาะสม ด้วยการป้องกัน การรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์ หรือการบูรณะ ในขณะที่เปิดโอกาสให้มีการพัฒนาในดุลยภาพที่เหมาะสม เพื่อให้อาคารสามารถสร้างประโยชน์ได้ในปัจจุบันและอนาคต ดังนั้นในการอนุรักษ์จำเป็นต้องทราบก่อนว่าสิ่งใดคือคุณค่าและเอกลักษณ์ที่จะต้องมุ่งรักษาไว้ สิ่งใดสามารถปรับปรุงได้เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการนำมาใช้งานในปัจจุบัน และเกิดผลเสียต่อคุณค่าที่ต้องการอนุรักษ์น้อยที่สุด

1.7.4 การพัฒนา

ความเจริญก้าวหน้าโดยทั่วไป การทำสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น เจริญขึ้น สนองความต้องการประชาชนส่วนใหญ่ให้ได้ดียิ่งขึ้น เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนไว้แล้ว เพื่อให้ลักษณะเดิมเปลี่ยนไป โดยมุ่งหมายว่าลักษณะใหม่ที่เข้ามาแทนที่นั้นจะดีกว่าลักษณะเก่า ความหมายของการพัฒนาในงานวิจัยนี้ มีขอบเขตถึงการพัฒนาชุมชนดั้งเดิมริมคลองโดยให้ความสำคัญด้านการพัฒนาพื้นที่เป็นสำคัญ อันจะส่งผลต่อการพัฒนาคน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวชุมชนต่อไป

1.7.5 การพัฒนาอย่างยั่งยืน

การพัฒนาที่ต้องการจะจัดการทรัพยากรทั้งธรรมชาติ และมนุษย์รวมถึง ทรัพยากรการเงินและวัสดุให้เป็นไปในทิศทางที่ก่อให้เกิดความมั่งคั่ง โดยไม่ทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติ และคำนึงถึงสมดุลของการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (ภักดิ์ กัลยาณมิตร, 2559) โดยมีจุดประสงค์เพื่อการดำรงรักษาหรือฟื้นฟูคุณค่าและอัตลักษณ์ของเดิมไว้ รวมทั้งเพื่อยืดอายุการใช้งานด้วยวิธีที่เหมาะสม เพื่อประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

1.7.6 คุณค่า

สิ่งที่มีประโยชน์ มีค่า ความงาม หรือมีลักษณะความสำคัญที่ควรเก็บรักษาไว้ และไม่สามารถประเมินราคาได้ รวมถึงสิ่งหามิตรทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์

1.7.7 การท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

การพัฒนาการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการรักษาวัฒนธรรม ซึ่งมีความหมายตาม The 1976 ICOMOS Charter on Culture Tourism ว่า เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวของผู้ซึ่ง มุ่งหวังที่จะพบแหล่งที่คงอยู่ยืนยาว บนผลอันดีงามที่ได้มีส่วนช่วยในการสร้างความพอใจกับตนเอง และเพื่อการดูแลรักษาป้องกัน (UNESCO, 2010) โดยใช้คุณค่าที่เป็นเอกลักษณ์ของคนกลุ่มนั้น ๆ ที่ สามารถจูงใจให้คนภายนอกชุมชนเกิดความสนใจและต้องการสัมผัสคุณค่าและความเป็นเอกลักษณ์ ของชุมชนนั้น ๆ ด้วยตนเอง เพื่อตอบสนองความจำเป็นและรองรับสภาวะในอนาคตทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ ความปลอดภัย คุณภาพ และสุนทรียภาพ โดย คำนึงถึงการใช้ทรัพยากรที่มีคุณค่าอย่างสมเหตุสมผล และสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางธรรมชาติ อัต ลักษณ์ท้องถิ่น วิถีชีวิตชุมชนและสุนทรียภาพ เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน (สำนักพัฒนาขีด ความสามารถในการท่องเที่ยว องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2561)

1.8 แผนการดำเนินงานวิจัย

ตารางที่ 1.1

ตารางแสดงแผนการดำเนินงานวิจัย

ขั้นตอนการดำเนินงาน	ส.ค.63	ก.ย.63	ต.ค.63	พ.ย.63	ธ.ค.63	ม.ค.64	ก.พ.64	มี.ค.64	เม.ย.64
1.นำเสนอโครงร่างวิทยานิพนธ์	↔								
2.ทบทวนวรรณกรรม	↔								
3.ศึกษารวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ	↔								
4.รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ		↔							
5.ลงพื้นที่สำรวจสภาพแวดล้อม		↔							
6.วิเคราะห์ข้อมูล				↔					
7.เสนอแนวทางการพัฒนา					↔				
8.จัดทำเครื่องมือสำรวจความคิดเห็น						↔			
9.สำรวจความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้อง							↔		
10.สรุปผลการวิจัย								↔	
11.ปรับปรุงรายงานการศึกษา									↔

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื้อหาในบทนี้เป็นการนำเสนอการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ประกอบด้วย ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ แนวคิดทฤษฎีการอนุรักษ์ แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม ทฤษฎีชุมชนริมน้ำ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และกรณีศึกษาต่าง ๆ เพื่อจะนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการหาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ ภายใต้สมมุติฐานที่ว่าหากมีการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาย่านชุมชนดั้งเดิมริมคลองแล้วสามารถอนุรักษ์ความเป็นย่านควบคู่ไปกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้

2.1 ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ จ.นนทบุรี

2.1.1 ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ จ.นนทบุรี

คลองอ้อมนนท์เป็นเส้นทางเดิมของแม่น้ำเจ้าพระยาในอดีตในช่วงที่ไหลผ่านจังหวัดนนทบุรีและกรุงเทพมหานครก่อนออกสู่ทะเล มีความคดเคี้ยวมากบริเวณหน้าเมืองนนทบุรี มีชุมชนตั้งถิ่นฐานปรากฏหลักฐานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 - 1991) ต่อมาเมื่อมีการขุดคลองลัดบางกรวย เพื่อเชื่อมระหว่างบางกอกและบางกรวยในสมัยสมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิ พ.ศ. 2091 ทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชน และได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะชุมชนขึ้นเป็นเมืองนนทบุรีในปีถัดมาเพื่อประโยชน์ในการรวบรวมไพร่พลและผลิตธัญเป็นเสบียงสำคัญ ต่อมาในสมัยพระเจ้าปราสาททอง พ.ศ. 2179 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองลัดนนท์ เพื่อย่นระยะทางคมนาคมให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจการค้าที่เจริญรุ่งเรือง

ใน พ.ศ. 2208 สมเด็จพระนารายณ์มหาราช โปรดให้ย้ายเมืองนนทบุรีมาอยู่ปากคลองแม่ฆ้องอ้อม พร้อมทั้งให้สร้างป้อมปราการขึ้น 2 แห่ง เรียกว่า “ป้อมแก้ว” และ “ป้อมทับทิม” จึงเกิดการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนริมคลองลัดคือบ้านตลาดขวัญ บ้านตลาดแก้วและตลาดขวัญเป็นที่รู้จักในฐานะแหล่งผลิตผลไม้อันเลื่องชื่อ ปรากฏในจดหมายเหตุบันทึกการเดินทางของลาลูแบร์ ความว่า “...สวนผลไม้ที่บางกอกนั้นมีอาณาบริเวณยาวไปตามชายฝั่งโดยทวนขึ้นสู่เมืองสยามถึง 4 ลี้ กระทั่งจรดตลาดขวัญ (Talacouan) ทำให้เมืองหลวงแห่งนี้อุดมสมบูรณ์ไปด้วยผลาหารซึ่งคนพื้นเมืองชอบบริโภคกัน นักหนา...” (Loubere & Simon ,1967) และยังปรากฏในจดหมายเหตุการเดินทางของชาวต่างชาติอื่น ๆ อาทิ บาทหลวงเดอซัวร์และบาทหลวงตาสาร์ด เป็นต้น (มยุรี สุกงนาช, 2545)

www.nextsteptv.com/khongdee (2563)

แม้เส้นทางสัญจรหลักในการเดินทางระหว่างเมืองท่ากับเมืองอยุธยาจะเปลี่ยนแปลงไป แต่คลองอ้อมนนท์ยังคงมีการคมนาคมสัญจรมาอย่างต่อเนื่องในภูมิภาค เนื่องจากเป็นเส้นทางลัดจากกรุงศรีอยุธยา โดยผ่านบางใหญ่เข้าสู่บางกรวย ผ่านบางบำหรุมายังคลองบางระมาด และคลองบางกอกน้อยที่เป็นลำแม่น้ำอ้อมของคลองบางกอก นอกจากนี้บริเวณคลองบางใหญ่ยังเป็นเส้นทางหลักในการเดินทางเชื่อมกับแม่น้ำนครชัยศรีหรือแม่น้ำท่าจีน ซึ่งเชื่อมต่อกับหัวเมืองตะวันตกอีกด้วย

นอกจากเป็นบริเวณผลิตพืชผลที่สำคัญแล้ว พื้นที่บริเวณนี้ยังถูกใช้เป็นสถานที่ตั้งประชุมพลกองทัพยามเมื่อเกิดศึกสงครามอีกด้วย ในคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 กองทัพพม่ามาตั้งค่ายบริเวณวัดเขมาภิรตาราม ทำให้นนทบุรีเป็นยุทธภูมิรบที่สำคัญก่อนที่จะบุกเข้าค่ายเมืองนนทบุรีได้ ทำให้ผู้คนเกิดการอพยพย้ายถิ่นฐานไปบริเวณรอบพื้นที่คลองอ้อมนนท์โดยเฉพาะฝั่งตะวันตกนั้น เนื่องจากอยู่ในเรือกสวนที่ไม่ได้เป็นจุดสมรภูมิการรบโดยตรงอีกทั้งมีโครงข่ายคลองเป็นทางสัญจรที่สะดวก

ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรี การอพยพถิ่นฐานเข้ามาใกล้กรุงธนบุรีทำให้ชุมชนมีการขยายตัว รวมถึงเกิดชุมชนบริเวณจุดตัดกันของลำน้ำ กลายเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้า โดยเฉพาะปากคลองบางใหญ่ที่เป็นย่านที่มีการปลูกอ้อยและมีโรงหีบอ้อยทำน้ำตาลที่มีชื่อเสียง ดังมีคำกล่าวว่า “อ้อยจินบางใหญ่ อ้อยไทยบางคูวัด” และทำให้ย่านนี้เป็นเส้นทางลำเลียงอ้อย น้ำตาล อันเป็นสินค้าที่มีความสำคัญ รวมถึงตั้งด่านหรือขนอนเก็บภาษีทางน้ำ เป็นส่วนหนึ่งของรายได้แผ่นดิน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้ชาวข่า และชาวซำจากภาคเหนือ มาตั้งบ้านเรือนที่บริเวณปากคลองอ้อมนนท์ ตอนบนเกิดเป็นชุมชนใหม่ มีการสร้างวัดบางซำเหนือ วัดบางข่า และนำผู้คนมาอาศัยบริเวณนั้น อาจด้วยเพราะบ้านเมืองอยู่ในสภาวะหลังสงครามจึงยังรกร้างขาดกำลังคน ต่อมาในช่วงสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ทรงสร้างวัดเพื่อเฉลิมพระเกียรติแก่กรมสมเด็จพระศรีสุลาไลย พระบรมราชชนนี ณ บริเวณนิواسถานเดิม ซึ่งก็คือวัดเฉลิมพระเกียรติในปัจจุบัน โดยคลองอ้อมนนท์ยังคงถูกใช้เป็นเส้นทางสัญจรไปยังนครปฐมและสุพรรณบุรี บริเวณพื้นที่บ้านบางกร่าง บางขุน บางรวน บางคูเวียง บางใหญ่ ยังเป็นย่านที่มีโรงหีบอ้อยทำน้ำตาลอยู่หลายแห่ง สะท้อนให้เห็นว่าเส้นทางนี้ยังคงมีผู้คนอยู่อาศัยและใช้เป็นทางคมนาคม ดังปรากฏหลักฐานแสดงความสำคัญและวิถีชีวิตสองฝั่งคลองในอดีต คือ นิราศเมืองสุพรรณ ของสุนทรภู่ กวีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ที่ถ่ายทอดความเป็นอยู่ของย่านคลองอ้อมนนท์ไว้ โดยกล่าวถึงชื่อสถานที่ที่ได้นั่งเรือผ่าน คือ บางกรวย บางศรีทอง บางกร่าง บางคูเวียง และบางม่วง

จนกระทั่งมีการขุดคลองมหาสวัสดิ์ใน พ.ศ. 2402 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ซึ่งทำให้เส้นทางคลองอ้อมนนท์ คลองบางใหญ่ ถูกดึงออกจากกระแสนการพัฒนาและลดความสำคัญลงอย่างชัดเจน ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีการปรับตัวตามสถานการณ์โลกเพื่อป้องกันการสูญเสียดินแดน เกิดค่านิยมตะวันตกเพื่อแสดงออกถึงความเจริญก้าวหน้า ในขณะที่เมืองหลวงกำลังปฏิรูปตัวเองอย่างหนัก ชุมชนชาวสวนริมคลองบางกอกน้อยยังคงลักษณะเป็นสังคมเกษตร สวนแถบนี้ยังคงถูกเรียกว่า “สวนใน” มีตลาดลอยน้ำเกิดขึ้นมากมายถือเป็นศูนย์กลางชุมชน ผลไม้เมื่อนั้นเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงที่ส่งไปยังเมืองหลวง ปี พ.ศ. 2485 ชาวสวนในต้องเผชิญเหตุการณ์ “สวนล่ม” เนื่องจากภัยน้ำท่วมรุนแรงและยังประสบภัยน้ำท่วมซ้ำหลายครั้ง กระทั่งเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมรุนแรงอีกครั้งปี พ.ศ. 2538 ถือเป็นการล่มสลายของ “สวนใน” ชาวสวนหันมาปลูกพืชล้มลุก รับราชการ และอาชีพให้บริการต่าง ๆ แทน

จากพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาภาคอุตสาหกรรม นำไปสู่การย้ายถิ่นฐานไปทำงานในเมืองและเปลี่ยนอาชีพ กอปรกับการพัฒนาด้านการคมนาคมทางบก และการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมตามยุคสมัย ทำให้พื้นที่ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ยังคงต้องปรับตัวต่อไปเพื่อเตรียมรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

2.1.2 เอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษาคลองอ้อมนนท์ จ.นนทบุรี

จากการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากหนังสือ บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีบุคคลและคณะบุคคลที่ให้ความสนใจและศึกษาวิจัยในพื้นที่คลองอ้อมนนท์มาระดับหนึ่ง ดังนี้

2.1.2.1 การวิจัยด้านการจัดการพื้นที่ชุมชน

(1) การจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมย่านคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี (2554) โดย กฤษณพงศ์ ภูกลาง

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรวัฒนธรรม ย่านคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี เพื่อเสนอแนวทางจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในอนาคต โดยการสร้างแบบประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรวัฒนธรรม ประกอบกับการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยผลการประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรวัฒนธรรมที่เลือกศึกษา ส่วนใหญ่มีผลประเมินอยู่ในระดับสูง และพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพเศรษฐกิจและสังคม การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรและไม่ปรากฏรูปแบบการท่องเที่ยวที่ชุมชนมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้นำเสนอรูปแบบที่เหมาะสม คือ การจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยชุมชน ตัวกระบวนการที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตและทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อปรับปรุงสภาพเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมให้อยู่ในสถานะที่สมดุล

(2) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนริมคลองบางกอกน้อยตอนบน จังหวัดนนทบุรี (2552) โดย กุลวดี หันหาชีวะ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และภูมิทัศน์วัฒนธรรม และประเมินคุณค่าและความสำคัญ พร้อมเสนอแนวทางการจัดการและแนวทางการเก็บรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนริมคลองบางกอกน้อยตอนบน จังหวัดนนทบุรี จากการศึกษาพบว่าชุมชนที่ศึกษาเป็นชุมชนริมน้ำที่มีคุณค่า ความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ทางด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม เศรษฐกิจ และด้านประวัติศาสตร์ โดยตัวแปรที่ทำให้ชุมชนยังคงลักษณะภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบชุมชนริมน้ำไว้ได้นั้น ประกอบด้วย เครือข่ายลำน้ำ ชุมชนริมน้ำ สวนผลไม้ และวัด ที่ทำหน้าที่เกื้อหนุนกันในการรักษาสมดุลของสิ่งที่มีคุณค่าและความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม จากการพัฒนาเมืองในปัจจุบันที่ส่งผลให้เกิดความเสี่ยงในการเปลี่ยนแปลง ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางการจัดการและเก็บรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรม คือ การปรับปรุงฟื้นฟูพื้นที่ริมน้ำให้เหมาะสมกับกิจกรรมชุมชน การรักษาสภาพแวดล้อมของคลองและภูมิทัศน์ชุมชน ตลอดจนส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ชุมชนและท้องถิ่น

2.1.2.2 การวิจัยด้านลักษณะทางสิ่งแวดล้อม

(1) พระอุโบสถและพระวิหารสมัยอยุธยาตอนปลาย-รัตนโกสินทร์ตอนต้น ในพื้นที่คลองอ้อมนนท์ จังหวัดนนทบุรี (2558) โดย ปัทมา เจริญกรกิจ และ สมคิด จิระทัศนกุล

การวิจัยเป็นการศึกษา รวบรวมรูปแบบและวิธีการสร้างสรรค์ รวมทั้งหน้าที่การใช้งานของพระอุโบสถและพระวิหารสมัยอยุธยาตอนปลายถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในพื้นที่คลองอ้อมนนท์ จังหวัดนนทบุรี ซึ่งพื้นที่อยู่อาศัยเป็นชุมชนริมน้ำขนาดใหญ่และมีวัดเป็นศูนย์กลาง โดยศึกษาทั้งข้อมูลจากงานสถาปัตยกรรมและ ข้อมูลทางสังคม ศาสนา และวัฒนธรรมความเป็นอยู่ซึ่งสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐาน รวมพระอุโบสถและพระวิหารที่ศึกษาทั้งสิ้นจำนวนทั้งหมด 23 วัด 24 อาคาร รูปแบบอาคารที่พบมากที่สุด คือ อาคารที่มีรูปแบบการทำพะไลด้านหน้า - หลัง หรือที่เรียกว่า เพิงหน้า และพบว่าแม้รูปแบบอาคารส่วนใหญ่ในพื้นที่จะมีรูปแบบร่วมกัน แต่มีรายละเอียดในการสร้างสรรค์และหน้าที่การใช้งานที่แตกต่างกันไป อันเกิดจากปัจจัยทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในพื้นที่ย่อย ซึ่งมีความเจริญและการพัฒนาในรูปแบบของตนเอง สิ่งเหล่านี้สะท้อนผ่านงานสถาปัตยกรรมอย่างมีนัยยะสำคัญ

(2) โครงสร้างของระบบนิเวศน์ภูมิทัศน์และการบริการเชิงนิเวศน์ของภูมิทัศน์ กรณีศึกษา ลำประโดงและร่องสวน ในโครงข่ายเส้นทางน้ำ คลองอ้อมนนท์ บางใหญ่, นนทบุรี (2552) โดย หลุยส์ ฝโลปกรณ

การวิจัยนี้พบว่าการเปลี่ยนแปลงของโครงข่ายทางน้ำในพื้นที่ศึกษาเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงประเภทของการใช้ที่ดินเดิม และการพัฒนาพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมกับสภาพภูมิทัศน์ของพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยละเลยความสำคัญของโครงข่ายลำน้ำ ลักษณะโครงสร้างภูมิทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมถูกเปลี่ยนแปลง ทำให้ขาดความเชื่อมต่อ การกระจายตัวขาดความทั่วถึง ทำให้ไม่มีประสิทธิภาพต่อพื้นที่เกษตรกรรม และยังส่งผลต่อสภาวะน้ำท่วมขังในพื้นที่ ผู้วิจัยได้เสนอแนะการประเมินภูมิทัศน์ในเรื่องของโครงข่ายทางน้ำในด้านประสิทธิภาพของการไหลเวียนน้ำในแง่ของการบริการเชิงนิเวศต่อพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อชี้ให้เห็นว่า การวางแผนและเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่เกิดขึ้นกับโครงสร้างของภูมิทัศน์ต้องคำนึงถึงความสำคัญ และรักษาประสิทธิภาพการไหลเวียนของน้ำในโครงข่ายเหล่านี้ไว้

2.1.2.3 การวิจัยด้านลักษณะทางด้านสังคม

(1) วิวัฒนาการของความสัมพันธระหว่างน้ำและชุมชนพักอาศัยริมน้ำ กรณีศึกษาคลองบางกอกน้อย (2546) โดย จรุงพันธ์ บรรจงภาค

งานวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาพัฒนาการของสถาปัตยกรรมและน้ำกับวิถีชีวิตเพื่อเข้าใจความสัมพันธ์ของน้ำและชุมชนริมน้ำ การเปลี่ยนแปลงภายใต้กรอบของเวลา โดยค้นหาสภาพความเป็นชุมชนริมน้ำในปัจจุบัน รวมทั้งปัจจัยที่ทำให้ชุมชนริมน้ำคงอยู่ภายใต้บริบทที่เปลี่ยนไป โดยพบว่ารูปแบบชุมชนริมน้ำเปลี่ยนไปตามปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายภาครัฐ ระบบคมนาคมและ

การพัฒนาเมืองโดยรวม ส่วนปัจจัยภายใน ได้แก่ ค่านิยม รูปแบบชีวิต การเปลี่ยนความเชื่อซึ่งเกิดขึ้นเฉพาะกับส่วนที่ขยายเพิ่มขึ้นของชุมชน ชุมชนพหุศาสน์มีน้ำยังคงรูปแบบชีวิตริมน้ำไว้ได้เนื่องจากองค์ประกอบของชุมชนริมน้ำ ได้แก่ วัด ตลาด การบริการชุมชน ยังอยู่ครบถ้วน การคมนาคมไม่ได้เข้าถึงพื้นที่โดยตรง การปรับตัวของชุมชนริมน้ำต่อบริบทที่เปลี่ยนไปเกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไปและต่อเนื่อง แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสถาปัตยกรรมและรูปแบบชีวิตเปลี่ยนไปในทิศทางตรงข้ามกันแบบแรกเป็นการรักษารูปแบบชีวิตเก่า สถาปัตยกรรมยังคงมีหน้าที่ใช้สอยสอดคล้องกับแบบเดิมโดยไม่สนใจกับหน้าที่ที่เปลี่ยนไป แบบที่สองคือการเปลี่ยนสู่รูปแบบชีวิตแบบใหม่ ให้ความสำคัญกับการนำสัญลักษณ์มาใช้ในสถาปัตยกรรม แต่ปรับหน้าที่ใหม่ให้เกิดการให้ความหมายที่ต่างไป

(2) วิถีชีวิตคนในชุมชนริมคลองบางกอกน้อยตอนบน จังหวัดนนทบุรี ที่สอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (2557) โดย สำราญ จุช่วย

การวิจัยเพื่อศึกษาวิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และความสอดคล้องของวิถีชีวิตคนในชุมชนริมคลองบางกอกน้อยตอนบน จังหวัดนนทบุรี กับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้วิธีสัมภาษณ์ สืบเสาะจากการมีส่วนร่วมในชุมชน และแบบสอบถาม พบว่า 1) วิถีชีวิตของคนในชุมชนมีวิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับดี ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักด้านสังคมช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ด้านวัฒนธรรมมีความมั่นคงและยืนยาวในประเพณีดั้งเดิม ด้านสิ่งแวดล้อมมีความเป็นธรรมชาติ 2) ความสอดคล้องของวิถีชีวิตคนในชุมชนกับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยรวมอยู่ในระดับค่อนข้างสูง มีระดับการปฏิบัติร้อยละ 78.44 แสดงถึงลักษณะทางสังคมของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ พบว่าชุมชนริมคลองอ้อมนนท์เป็นชุมชนที่มีความสำคัญและมีเอกลักษณ์ทางด้านสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ และด้านประวัติศาสตร์ การประเมินคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมในชุมชนริมคลองอ้อมนนท์อยู่ในระดับสูง แต่ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับข้อสรุปของ มยุรี สุภังคนาช (2545)

จากการทบทวนวรรณกรรมก่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการศึกษาหาแนวทางเชื่อมโยงการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการพัฒนาอย่างสมดุล เพื่อรักษาและใช้ประโยชน์ทรัพยากรวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า เนื่องจากที่ผ่านมางานวิจัยในพื้นที่ริมคลองอ้อมนนท์ยังคงเน้นหนักในด้านวิชาการเฉพาะด้าน ไม่ว่าจะเป็น ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ และมานุษยวิทยา ซึ่งล้วนแต่เป็นองค์ความรู้ที่มีความสำคัญยิ่งที่จะสามารถนำมาบูรณาการเพื่อสร้างแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืนในบริบทของสังคมสมัยใหม่ ที่ให้ความสำคัญกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน

2.2 การอนุรักษ์

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2535 ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์ไว้ คือ การรักษาไว้ให้คงเดิม การอนุรักษ์ที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ คือ การรู้จักใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ให้อยาวนานที่สุด และเกิดประโยชน์มากที่สุด รวมไปถึงสูญเสียน้อยที่สุดด้วย การอนุรักษ์ที่เกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม คือ การรู้จักรักษาไม่ให้สูญสิ้นไป หรือให้คงอยู่ในสภาพเดิม

กุลวดี หันทาชีวะ (2552) ได้แสดงทัศนะอันน่าสนใจถึงการอนุรักษ์ไว้ว่า แนวทางในการอนุรักษ์มีความหมายมากกว่าการอนุรักษ์ทางสถาปัตยกรรมอย่างเดียว หรือแม้แต่งานศิลปกรรมชิ้นใดชิ้นหนึ่ง ซึ่งจากระยะเวลาของการตั้งชุมชน และมีวิวัฒนาการของเมือง ย่อมมีร่องรอยต่าง ๆ ไว้เป็นหลักฐานบนผิวโลกทั้งในด้านรูปธรรม และนามธรรม ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า ท้องถิ่นใดที่มีวิวัฒนาการยาวนานนั้น จะต้องมีการแสดงออกของคนในท้องถิ่นต่าง ๆ มากมาย ดังนั้นในการอนุรักษ์จึงควรครอบคลุมทั้ง สถาปัตยกรรม อนุสรณ์สถาน ชุมชน ศิลปกรรม วัฒนธรรม และประเพณี

กล่าวโดยสรุปแล้วการอนุรักษ์จึงหมายถึง ทุกกระบวนการในการรักษาสถานที่ ที่มีนัยความสำคัญทางวัฒนธรรมของตน (The Australia ICOMOS Charter, 1999) เพื่อการสงวนรักษาไม่ให้สูญสิ้นไป หรือให้คงอยู่ในสภาพเดิม บุรณะปฏิสังขรณ์หรือประยุกต์การใช้สอย โดยอาจใช้วิธีใดวิธีหนึ่ง หรือหลายวิธีร่วมกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด และให้อยาวนานที่สุด รวมไปถึงสูญเสียน้อยที่สุดด้วย โดยครอบคลุมถึงสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น สถาปัตยกรรม งานศิลปะ โบราณวัตถุ และสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น ประเพณี พิธีกรรม และภูมิปัญญา

โดยแรงจูงใจที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์ ประกอบด้วย

1. เพื่อพิทักษ์มรดกของสังคม
2. เพื่อสร้างความหลากหลายมีชีวิตชีวาให้เกิดขึ้นในเมือง
3. เพื่อผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ Economic
4. เพื่อเป็นสัญลักษณ์ (สิทธิพร ภิรมย์รัตน์, 2547)

2.2.1 กระบวนการอนุรักษ์

แม้กระบวนการอนุรักษ์จะมีการพัฒนามาตั้งแต่ กฎบัตรเวนิซ (The Venice Charter) ปี พฤษภาคม 1964 ซึ่งเป็นเอกสารชิ้นแรกที่กำหนดขอบเขตของการอนุรักษ์ หากแต่เหมือนเป็นการมองการอนุรักษ์ในมุมแคบ ที่ให้ความสำคัญกับสถาปัตยกรรมเป็นหลัก ปัจจุบันการดำเนินการอนุรักษ์มีรายละเอียดเพิ่มขึ้น ดังที่จะเห็นจาก The Australia ICOMOS Charter for Place Cultural Significance หรือ Burra Charter. (1999) ซึ่งได้กำหนดขั้นตอน 10 ขั้นตอนของการดำเนินการอนุรักษ์ไว้ ดังนี้ (สิทธิพร ภิรมย์รัตน์, 2547)

1.การระบุสถานที่อนุรักษ์และส่วนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การเข้าไปถือครอง หรือคุมครองสถานที่ที่จะทำการอนุรักษ์ไม่ให้เสียหายหรือถูกทำลายไปก่อนจะทำการอนุรักษ์

2.การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญของสถานที่อนุรักษ์ ดำเนินการรวบรวมข้อมูลที่เป็นเอกสารหรือจากคำบอกเล่า และสำรวจสภาพทางสิ่งแวดล้อมให้เพียงพอให้ทราบถึงความสำคัญและประเมินความสำคัญได้

3.การประเมินคุณค่าความสำคัญ

4.การจัดเตรียมเอกสารเกี่ยวกับความสำคัญของสถานที่หรือสิ่งที่จะอนุรักษ์นั้น

5.การระบุภาระจำยอมที่เกิดจากความสำคัญ

6.การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลกระทบต่ออนาคตของสถานที่อนุรักษ์ และความต้องการ ทรัพยากรของเจ้าของและการจัดการปัจจัยจากภายนอก และสภาพทางสิ่งแวดล้อม

7.การพัฒนานโยบาย การระบุและพิจารณาทางเลือกในการดำเนินการอนุรักษ์ และทดสอบผลกระทบที่มีต่อความสำคัญของสถานที่

8.การจัดเตรียมข้อความนโยบายในการดำเนินการอนุรักษ์

9.การบริการจัดการสถานที่อนุรักษ์ตามที่กำหนดในนโยบาย พัฒนากลยุทธ์ และนำกลยุทธ์ไปดำเนินการตามแผนการจัดการ บันทึกสภาพสถานที่ ก่อนมีการเปลี่ยนแปลง

10.การติดตามและปรับปรุงแก้ไข

2.2.2 รูปแบบการอนุรักษ์

สิทธิพร ภิรมย์รัตน์ (2547) ได้กล่าวถึงรูปแบบของการอนุรักษ์ที่ต่างกัน ดังนี้

1.การปฏิสังขรณ์ (Restoration) เป็นการซ่อมแซมอาคารให้อยู่ในสภาพดั้งเดิม โดยการสร้างทดแทนของเดิมที่สูญหายไป และรื้อถอนส่วนที่เพิ่มเติมหรือต่อเติมใหม่ออก

2.การฟื้นฟู บูรณะ และการปรับปรุงใหม่ (Rehabilitation and Renovation) เป็นการซ่อมแซมอาคารให้อยู่ในสภาพดีและสามารถใช้ประโยชน์ได้อีก อาจเปลี่ยนแปลงภายในเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการในปัจจุบัน

3.การสงวนรักษา (Conservation) เป็นการสงวนรักษาทรัพยากรให้สามารถใช้ประโยชน์ได้นานต่อไปอีกในอนาคต

4.การจำลองหรือสร้างขึ้นใหม่ให้เหมือนเดิม (Replication/Reconstruction) โดยทำให้เหมือนอาคารเดิมทุกประการ

5.การเคลื่อนย้ายไปตั้งที่ใหม่ (Relocation) เป็นการเคลื่อนย้ายอาคารไปตั้งที่ใหม่ โดยให้มีสภาพเหมือนเดิมมากที่สุด

2.2.3 ประเภทสิ่งที่ควรอนุรักษ์

มรดกวัฒนธรรม (Cultural heritage)

อิโคโมสไทย (2550) ให้ความหมายมรดกวัฒนธรรม ว่าเป็นผลงานสร้างสรรค์ของคน เป็นสมบัติที่มีคุณค่าตกทอดมาจากรุ่นก่อน เป็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์หมายถึงสิ่งแวดล้อม ที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นเครื่องหมายที่สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของพื้นที่ที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน

Aunkrisa (2561) ได้ให้ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมไว้ว่า “การตกทอดหรือสืบทอด สิ่งที่มีคุณค่าและคุณภาพที่ได้รับการพัฒนาขึ้นจากการอาศัยอยู่ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่จับต้องได้หรือ จับต้องไม่ได้เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้ใช้ประโยชน์จากสิ่งนั้นร่วมกันอย่างยาวนานที่สุด” สอดคล้องกับองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO, 2515) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่าคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม นั้นไม่ได้อยู่ที่ลักษณะทางสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ให้หมายรวมถึงความรู้ทางวัฒนธรรมด้วย โดยเฉพาะ ความสัมพันธ์กับชุมชนในแง่ของวิถีชีวิตและสังคม โดยมรดกวัฒนธรรมสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

(1) มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage) หมายถึง สิ่งให้เห็น ได้ เป็นรูปธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถจับต้องได้ได้แก่ อนุสาวรีย์ สถาปัตยกรรม รูปลักษณ์ของกลุ่มอาคาร และผลงานศิลปะแขนงต่าง ๆ เป็นต้น

(2) มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) หมายถึง สิ่งที่เป็นนามธรรมซึ่งไม่สามารถจับต้องได้หรือแสดงออกมาทางสิ่งแวดล้อมได้ ได้แก่ บรรยาการศ ภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียมประเพณีที่บุคคลหรือชุมชนสร้างขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต เช่น การทำบาตร การทำสวนทุเรียน เป็นต้น

ประเภทของมรดกวัฒนธรรมที่ควรอนุรักษ์ (Catanese & Snyder, 1988 อ้างถึงโดย สิทธิพร ภิรมย์รัตน์) ประกอบด้วย

1. บริเวณธรรมชาติ (Natural Areas) คือบริเวณที่มีสิ่งแวดล้อมของธรรมชาติ หรือมีคุณค่าทางด้านนิเวศวัฒนธรรม โบราณคดี ประวัติศาสตร์

2. เมืองเล็กและหมู่บ้าน (Town and Village) แสดงให้เห็นการผสมผสานในทุกด้านของวิถีชีวิตได้ชัดเจน เป็นองค์ประกอบที่ทำให้ชุมชนเกิดความน่าสนใจ

3. เส้นขอบฟ้าและช่องมองทิวทัศน์ (Skylines and View Corridors) เป็นเอกลักษณ์ของเมือง อนุรักษ์โดยจำกัดความสูงของอาคารช่องมองทิวทัศน์ ช่วยให้ผู้คนเห็นสถานที่สำคัญได้ชัดเจนขึ้น

4. ย่านและชุมชนย่อย (Districts and Neighborhoods) เป็นที่อยู่อาศัยของชนบางกลุ่มที่มีเชื้อชาติลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่น่าสนใจและต่างไปจากบริเวณอื่น

5.ภูมิทัศน์ถนน (Streetscapes) ถนนเป็นโครงสร้างที่สำคัญอย่างหนึ่งของชุมชน แต่ละชุมชนมักมีถนนสายสำคัญที่มีเอกลักษณ์ด้วยส่วนประกอบของภูมิทัศน์ถนน เช่น ต้นไม้ อาคาร สองข้าง อุปกรณ์ประกอบถนน เป็นต้น

6.รูปด้านหน้าอาคาร (Façade) เป็นส่วนประกอบที่สำคัญของภูมิทัศน์

7.อาคาร (Building) ปัจจุบันมักรวมบริเวณที่ตั้งและบริเวณข้างเคียงเป็นส่วนประกอบเพิ่ม

8.วัตถุหรือชิ้นส่วน (Object and Fragments) สิ่งของและชิ้นส่วนอาคารที่เหลืออยู่ ก็สมควรได้รับการอนุรักษ์เช่นกัน

9.มรดกทางวัฒนธรรม (cultural heritage) หมายถึงสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ปัจจุบันคำว่ามรดกทางวัฒนธรรมเป็นคำที่นิยมใช้อย่างแพร่หลาย และครอบคลุมสิ่งที่สมควรได้รับการอนุรักษ์ทุกประเภท

2.2.4 หลักเกณฑ์การคัดเลือกเพื่อการอนุรักษ์

คุณค่าของสิ่งที่ควรอนุรักษ์เกิดจากควมมีเอกลักษณ์ซึ่งสร้างจิตวิญญาณให้สถานที่ อันทำให้สถานที่นั้นแตกต่างจากสถานที่อื่น (กิตติพงษ์ ล้ออุทัย, 2554) สิ่งสำคัญในการดำเนินการเพื่อการอนุรักษ์ จำเป็นต้องกำหนดความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมโดยทำความเข้าใจคุณค่าความสำคัญ และอัตลักษณ์ของสถานที่ ทั้งนี้เพื่อที่จะสามารถระบุได้ว่ามรดกวัฒนธรรมใดสมควรอนุรักษ์ และควรดำเนินไปในทิศทาง วิธีการ หรือรูปแบบใด จึงจะเหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด เพื่อให้การอนุรักษ์และพัฒนาที่จะเกิดขึ้นนั้น ไม่เกิดผลกระทบทางลบ และสร้างประโยชน์ทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนนั้นได้อย่างยั่งยืน

2.2.4.1 คุณค่ามรดกวัฒนธรรม

กฎบัตรเบอร์รา (Charter for Places of Cultural Significance: the Burra Charter) ของไอโคโมส (ICOMOS, 2007) ได้กล่าวถึงความสำคัญของพื้นที่ ไว้ว่า คือ คุณค่าทางสุนทรียภาพ, ทางประวัติศาสตร์, ทางวิทยาศาสตร์, ทางสังคม หรือทางจิตวิญญาณ เพื่อคนรุ่นอดีต รุ่นปัจจุบัน หรือรุ่นอนาคต

ธนิช เลิศชาญฤทธิ์ (2552) ได้นำเสนอคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมไว้ ดังนี้

ตารางที่ 2.1

แสดงคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรม

คุณค่า	คำอธิบาย
คุณค่าทางวัฒนธรรม	ทรัพยากรวัฒนธรรมให้ความรู้เกี่ยวกับสถานที่ ชีวิตประจำวัน และความเป็นอยู่ของคน ทรัพยากรวัฒนธรรมสะท้อนให้เห็นรากฐานและความเป็นมาของสังคมมนุษย์ และเป็นหลักฐานยืนยันวัฒนธรรมมนุษย์
คุณค่าด้านการศึกษา	ทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับบรรพบุรุษของมนุษย์ และเกี่ยวกับวิวัฒนาการสังคมมนุษย์ และลักษณะสภาพแวดล้อม ทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นเสมือนแหล่งความรู้ให้คนรุ่นใหม่ได้เข้าใจอดีตและวัฒนธรรม และเรียนรู้จากทรัพยากรวัฒนธรรมผ่านการศึกษาด้านโบราณคดี ถึงผลกระทบระยะยาวจากกิจกรรมของมนุษย์ในอดีตเพื่อเป็นประโยชน์ในการวางแผนต่าง ๆ ในอนาคต
คุณค่าด้านเศรษฐกิจ	ทรัพยากรวัฒนธรรมสามารถให้ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ-พาณิชย์ได้ และช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติได้ เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยว แต่โดยทั่วไปแล้ว ทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นแรงหนุนให้สังคมมีความสุข ผู้คนกินดีอยู่ดีในสภาพแวดล้อมที่ดีด้วย
คุณค่าด้านความเป็นทรัพยากร	ทรัพยากรวัฒนธรรมบางอย่างมีประโยชน์ในแง่การใช้สอย เช่น สิ่งก่อสร้างที่อายุยืนยาวแสดงถึงการใช้วัสดุที่มีคุณภาพ เป็นการใช้พลังงานอย่างมีคุณค่าและไม่ควรรื้อทำลาย
คุณค่าด้านการพักผ่อนหย่อนใจ	ทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ และให้ความสุขแก่มนุษย์ ยิ่งในปัจจุบันแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมนับวันจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและประสบการณ์ของผู้คนมากยิ่งขึ้น
คุณค่าด้านความงาม	ทรัพยากรวัฒนธรรม เช่น แหล่งโบราณคดีและสิ่งก่อสร้างโบราณ เช่น ปราสาท ราชวัง เป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์ที่สวยงามของสังคม ของบ้านเมือง เติมเต็มบรรยากาศและภูมิทัศน์ของเมือง

ที่มา : ธนิส เลิศชาญฤทธิ, “การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม”, 2559

สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ที่นักอนุรักษหรือผู้ที่เกี่ยวข้องนำมาใช้ในการพิจารณาคัดเลือกหรือตัดสินใจเพื่อการอนุรักษ์ คือ (Catanesi & Snyder, 1969 อ้างถึงโดย สิทธิพร ภิรมย์รัตน์, 2547)

- 1.สุนทรียภาพ (Aesthetic) ความสวยงาม แบบอย่าง (Style) ความสำเร็จในการออกแบบหรือก่อสร้างในสมัยหนึ่ง ความพิเศษ มีคุณค่าทางศิลปะ สถาปัตยกรรม วิศวกรรม
- 2.ความเป็นตัวแทน (Typical) เป็นตัวแทนของรูปแบบสถาปัตยกรรม วิศวกรรมที่แพร่หลาย
- 3.ความหายาก (Scarcity) มีลักษณะพิเศษ แปลก ไม่มีที่อื่นในโลก หรือเหลือเพียงแห่งเดียว
- 4.ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ (Historic Role) มีความเกี่ยวข้องและมีความสำคัญในสมัยใดสมัยหนึ่ง หรือเหตุการณ์หนึ่งในประวัติศาสตร์
- 5.ส่งเสริมบริเวณข้างเคียง (Enhancement of Adjacent Areas) ช่วยส่งเสริมให้บริเวณนั้นโดยรวมทั้งหมดมีคุณค่า หากขาดไปจะทำให้คุณค่าลดลง
- 6.ความเป็นเลิศทางใดทางหนึ่ง (Superlative) มีความเป็นเลิศในทางใดทางหนึ่ง เช่น อาคารหลักแรก เก่าที่สุด สูงที่สุด ใหญ่ที่สุด เป็นต้น
- 7.ความสำคัญด้านวัฒนธรรม (Cultural Significance) อาคาร สถานที่ ประเพณี แนวปฏิบัติ วิถีชีวิตของผู้คน กลุ่มเชื้อชาติ พิธีกรรม อาจมีความสำคัญทางด้านวัฒนธรรมสำหรับชุมชนใดชุมชนหนึ่งโดยเฉพาะ

2.2.4.2 อัตลักษณ์ของสถานที่

ศิริลักษณ์ เมฆอ่อน และ มนสิชา เพชรานนท์ (2556) กลางถึงอัตลักษณ์สถานที่ (Place Identity) หรือลักษณะเฉพาะของสถานที่ไว้ว่า เป็นกรอบทฤษฎีเพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างสถานที่และสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ (Tigger-Ross, 1996: อ้างใน จันจิรา นันดา, 2546) เพื่อค้นหาคุณลักษณะเฉพาะที่แท้จริงของสถานที่ (True Identity of Place) อัตลักษณ์ของสถานที่ที่เป็นเหมือนจิตวิญญาณของสถานที่ หรือบุคลิก ซึ่งทำให้สามารถระบุตัวตนของสถานที่นั้น ๆ และแม้จะเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นอัตลักษณ์ของสถานที่นั้นก็ยังคงอยู่ได้ (Relph, 1986)

ในลักษณะความสัมพันธ์ที่ปรากฏ ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ 3 ประการ คือ ลักษณะทางสิ่งแวดล้อม ระบบกิจกรรมบนพื้นที่ และสัญลักษณ์ของสถานที่ (Morgan,Pritchard 1998) ซึ่งมีส่วนในการรับรู้ จดจำ ของผู้คนที่ อยู่อาศัยในสถานที่นั้น ๆ หรือผู้คนที่เคยมีประสบการณ์ร่วมกันเพื่อให้เกิดการตีความหมายของสถานที่นั้น ๆ ไปในทิศทางเดียวกัน ในการพิจารณาวิเคราะห์อัตลักษณ์สามารถวิเคราะห์แยกเป็นประเด็นได้ ดังนี้

1. ลักษณะทางสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏ เป็นองค์ประกอบทางโครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่มีรูปแบบปรากฏเด่นชัดภายในชุมชน อาจเป็นลักษณะสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่มีลักษณะเฉพาะของสถานที่ เสมือนเป็น DNA หรือรากเหง้าที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้

2. กิจกรรมและหน้าที่ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ ซึ่งขึ้นอยู่กับโครงสร้างทางสิ่งแวดล้อมในการรองรับกิจกรรมนั้น ๆ ที่เริ่มจากระดับกิจกรรม (Level of Activity) ไปสู่ประเภทกิจกรรม หมายถึงการปฏิบัติที่ชุมชนให้ความสำคัญและกระทำเป็นประจำทั้งในรายวันและฤดูกาล ซึ่งจะบ่งบอกได้ถึงการประกอบกิจกรรมที่ชัดเจนของผู้คนในชุมชนนั้น ๆ

3. การสื่อความหมายหรือสัญลักษณ์ คือความสัมพันธ์ระหว่างสถานที่และความสามารถในการรับรู้ความแท้เพื่อใช้อธิบายลักษณะของสถานที่ได้ถูกต้องเมื่อมีการอ้างอิงถึง

2.2.5 วิธีการอนุรักษ์

สิทธิพร ภิรมย์รัตน์ (2547) ได้อธิบายวิธีการอนุรักษ์แต่ละประเภทไว้ ดังนี้

2.2.5.1 วิธีการทางกฎหมาย

การนำมาตรการทางกฎหมายมาใช้ประกอบการดำเนินงาน

- การขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ตาม พ.ร.บ.โบราณสถานโบราณวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504

- การใช้วิธีเวนคืนที่ดินเพื่อการอนุรักษ์ ตาม พ.ร.บ.การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. 2530

- การใช้ข้อบัญญัติของท้องถิ่นควบคุมการก่อสร้างและดัดแปลงอาคาร ควบคุมอาคารสูง ระยะร่น การออกแบบอาคารบริเวณอนุรักษ์ตาม พ.ร.บ.ควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522

- การบันทึกข้อจำกัดของการเปลี่ยนแปลงในอนาคตสลักไว้หลังโฉนด

2.2.5.2 วิธีการทางการเงิน

- รัฐบาลให้เงินช่วยเหลือ

- การจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนเพื่อการอนุรักษ์

- การลดหย่อนภาษีเพื่อจูงใจให้เกิดการอนุรักษ์

- การกำหนดเบี้ยปรับสำหรับผู้ฝ่าฝืนและนำค่าปรับมาใช้เพื่อการอนุรักษ์

2.2.5.3 วิธีการและมาตรการอื่น ๆ

- การปรับปรุงอาคารเดิมเพื่อให้เกิดประโยชน์ใหม่และนำไปใช้สร้างรายได้

- การแลกเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ในการพัฒนา เป็นวิธีการที่ใช้เทคนิคทางกฎหมายเพื่อแลกเปลี่ยน โอนย้าย ซื้อหรือขายกรรมสิทธิ์ในการพัฒนา ส่วนมากจะใช้ FAR (Floor Area Ratio) ส่วนที่ไม่ได้ใช้ของอาคารหรือสถานที่อนุรักษ์ โอนย้ายไปที่ดินแปลงอื่นที่อยู่ใกล้เคียง ผลตอบแทนที่ได้จากการโอนย้าย เจ้าของสินทรัพย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการอนุรักษ์

2.2.6 หลักการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนดั้งเดิม

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2554) ได้อ้างอิงแนวคิดของ ดร.นิจ หิณชิระนันท์ (2520) ดังนี้ แนวทางปฏิบัติในการอนุรักษ์ธรรมชาติและศิลปกรรมในเมือง 6 ประการ สำหรับประเทศไทย มีรายละเอียด ดังนี้

1.การใช้ประโยชน์ที่ดิน มีข้อควรพิจารณาคือ

- การจำแนกประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เหมาะสม
- การฟื้นฟูบูรณะชุมชนให้กลับคืนสู่ชีวิต
- การจัดให้มีสวนสาธารณะ

2.การพัฒนาและก่อสร้าง มีข้อควรพิจารณาคือ

- การออกแบบสถาปัตยกรรมให้มีความกลมกลืนกับอาคารข้างเคียง
- การควบคุมความสูง หมายถึง การควบคุมความหนาแน่นโดยปริยาย และยังทำให้ไม่บดบังหรือข่มอาคารเดิม ความสูงนี้รวมถึงเสาไฟฟ้า เสาโทรเลข ฯลฯ ด้วย
- ลักษณะภายนอก ต้องมีการควบคุมลักษณะภายนอกอาคาร
- การบำรุงรักษาให้อาคารและสภาพแวดล้อมดำรงคุณค่าอยู่เสมอ

3.การอนุรักษ์

- การคุ้มครองคุณค่าและความงาม ซึ่งคุณค่าที่คุ้มครองควรมี 3 ลักษณะ คือคุณค่าทางวิทยาการ ทางประวัติศาสตร์ และความงามตามธรรมชาติ
- การอนุรักษ์สมบัติวัฒนธรรม จะต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาเมืองและภาคโดยพยายามธำรงรักษาลักษณะพิเศษของท้องถิ่นที่ปรากฏอยู่
- แม่น้ำ ลำคลอง ต้นไม้ เป็นสิ่งที่ควรสงวนรักษา และโครงการพัฒนาเช่นสะพานลอย ถนนคร่อมคลอง ควรมีการพิจารณาก่อนการดำเนินการ เพราะอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อทัศนียภาพของเมือง

4.การสัญจร ถนนและอุปกรณ์ ควรมีทางเท้ากว้าง และบริเวณปลูกต้นไม้ เครื่องเรือนในถนน และบริการสาธารณะ อาจจัดให้อยู่ในอาคารสถานที่ราชการ รวมทั้งการนำสายไฟฟ้าสายโทรศัพท์ลงใต้ดินในถนนบางสาย และมีทางเดินและทางจักรยานในเขตอนุรักษ์

5.บริการสาธารณะ ปัจจัยพื้นฐานบริการสาธารณะต้องจัดให้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการวางแผนพัฒนาและบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง มีการรณรงค์ต่อต้านความน่าเกลียด ทั้งวิธีชักชวนและวิธีการทางกฎหมาย รวมถึงควบคุมสิ่งโฆษณาและความเจียบสงบของพื้นที่

6.คณะกรรมการเฉพาะกิจ โดยในท้องถิ่นควรตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่งเพื่อปกป้องและส่งเสริมคุณภาพและความงามของสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตน และควรมีการตั้งรางวัลมอบแก่องค์กรหรือบุคคลที่มีส่วนในการปกป้องและส่งเสริมคุณภาพของสิ่งแวดล้อมนั้น

2.2.7 ปัญหาและข้อขัดแย้งในการอนุรักษ์

สิทธิพร ภิรมย์รัตน์ (2547) ได้ระบุถึงปัญหาและข้อขัดแย้งในการอนุรักษ์ทั้งที่เป็นปัญหาทางด้านเทคนิค และปัญหาทางด้านการเมืองไว้ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำแผนการอนุรักษ์ที่จะหลีกเลี่ยงและป้องกันอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ดังนี้

1. การอนุรักษ์โดยใช้มาตรการทางกฎหมายเป็นการจำกัดสิทธิ์และเสรีภาพของเจ้าของอาคาร และจะขัดแย้งอย่างไรจึงเหมาะสม
2. วิสัยทัศน์ที่เมืองควรมีเกี่ยวกับบริเวณอนุรักษ์มักขัดแย้งกับวิสัยทัศน์อื่น ๆ
3. อะไรที่มีคุณค่าสมควรหรือไม่สมควรอนุรักษ์ และใครควรเป็นผู้พิจารณาชี้ขาด
4. การใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่าเงินลงทุน โดยไม่ทำลายความสำคัญและความถูกต้องทางประวัติศาสตร์
5. รัฐบาลควรสนับสนุนการเงินมากน้อยเพียงใด
6. ขอบเขตการอนุรักษ์ควรกำหนดอย่างไรจึงจะเหมาะสม

การอนุรักษ์ชุมชนดั้งเดิมในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมในพื้นที่ซึ่งคนและสถาปัตยกรรมอยู่ร่วมกันเป็นส่วนประกอบหนึ่งของพื้นที่ที่ต้องมองภาพชุมชนเป็นองค์รวม คือมีองค์ประกอบที่เป็นโครงสร้างทางสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ และอีกส่วนคือวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ซึ่งเป็นสิ่งที่ส่งสมสืบทอด อันจะเป็นส่วนสำคัญในการสร้างประสบการณ์การรับรู้สู่ภายนอก อันเป็นความรู้สึกถึงเอกลักษณ์ของชุมชนนั้น สอดคล้องกับ T.C. Chang and Peggy Teo (2009) ได้ระบุว่า คุณภาพของวิถีชีวิต (Quality of Life) ซึ่งเปรียบเสมือนซอฟต์แวร์ (Software) และคุณภาพของพื้นที่ (Quality of Place) ซึ่งเปรียบเสมือนฮาร์ดแวร์ (Hardware) เป็นองค์ประกอบที่ต้องรักษาและพัฒนาควบคู่กันอย่างสมดุล เพื่อให้ชุมชนคงความเป็นชุมชนไว้

2.3 ชุมชนริมน้ำ

จากการทบทวนวรรณกรรมของ สุมธ ชุมสาย ณ อยุธยา (2529) และ ส พลายน้อย (2525) สรุปความหมายของชุมชนริมน้ำได้ ดังนี้

ชุมชนริมน้ำ หมายถึง ลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่มีรูปลักษณะโดดเด่นของชุมชนไทย เป็นชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมฝั่งแม่น้ำลำคลอง ซึ่งใช้ประโยชน์จากน้ำในการสัญจรและรับส่งสินค้าตลอดจนการอุปโภคบริโภค มีวิถีการดำเนินชีวิตแบบอารยธรรมชาวน้ำ (Aquatic Civilization) ผูกพันกับสายน้ำ มีพื้นฐานการดำเนินชีวิตและโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่มีความผูกพันกับการเกษตรกรรม มีการสร้างอาคารบ้านเรือนลงบนน้ำ หรือลักษณะชุมชนสะท้อนน้ำสะท้อนบกโดยหลัง

บ้านมักจะเป็นสวน จากริมน้ำถึงพื้นที่เพาะปลูกจะเชื่อมด้วยคลองขนาดเล็กซึ่งมาจากแม่น้ำหรือคลองหลักโดยใช้เป็นทางสัญจรเข้าสู่พื้นที่เพาะปลูก

ชุมชนที่มีแม่น้ำลำคลองเป็นองค์ประกอบของชุมชน และมีวิถีการดำเนินชีวิตแบบชาวน้ำ กิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนจึงสัมพันธ์กับน้ำตลอดเวลา ตลาดน้ำเป็นรูปแบบกิจกรรมหนึ่งที่แสดงความสัมพันธ์กับพื้นที่ชุมชนในด้านชีวิตเศรษฐกิจของสังคมไทยในอดีต (จรรยาพันธ์ บรรจงภาค, 2546)

2.3.1 องค์ประกอบของชุมชนริมน้ำ

บัณฑิต จุลาสัย, เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร และ ศักดิ์สิน ทองสุขมาก (2542) ได้ศึกษาถึงองค์ประกอบของชุมชนริมน้ำไว้ว่า ชุมชนริมน้ำ คือ ชุมชนที่มีองค์ประกอบหลัก 3 ส่วน คือ

1.วัด เป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนชาวพุทธ หรือ โรงเจ (ชาวจีน) ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งคลอง เป็นสิ่งบ่งบอกถึงจุดเริ่มต้นของการก่อกำเนิดชุมชนริมน้ำ

2.ท่าเรือร่วม บ้านริมคลองส่วนใหญ่จะมีที่ขึ้นลงเรือประจำบ้าน แต่กรณีบ้านอยู่เข้าไปในคลองย่อยหรือคลองสวน ซึ่งเรือหางยาวหลักจะไม่วิ่งผ่าน ก็ต้องอาศัยเรือรับจ้างมาส่งที่ท่าเรือร่วม บริเวณที่เป็นท่าเรือร่วมนั้นถูกกำหนดเป็นจุดศูนย์รวมชุมชน เช่นท่าเรือวัด

3.ตลิ่งหรือเขื่อน เป็นตัวกำหนดแนวเขตของลำน้ำธรรมชาติ หรือเพื่อกั้นคลื่นซัดเดิมเริ่มจากตลิ่งดิน ต่อมาทำเขื่อนไม้ เปลี่ยนมาเป็นเขื่อนหินทิ้ง เพื่อรักษาหาดินและนำหินมาก่อเป็นกำแพงล้อมบ้านตนเองแล้วนำไปสู่การเทคอนกรีตหินที่รวมกันเป็นเขื่อนคอนกรีตเสริมเหล็กแบบถาวร

องค์ประกอบเหล่านี้ก่อให้เกิดลักษณะเฉพาะของพื้นที่และยังสะท้อนถึงพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางชุมชนด้วย ซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนริมน้ำแบ่งเป็น

- องค์ประกอบทางสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมริมฝั่งลำน้ำ ย่านหรือพื้นที่รองรับกิจกรรมชุมชน การใช้ที่ดิน เส้นทางสัญจร ขอบเขต จุดหมายตา เป็นต้น

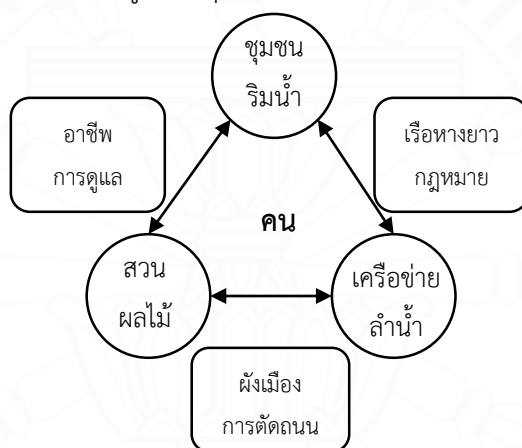
- องค์ประกอบทางสังคม ได้แก่ กิจกรรมทางประเพณี ความสัมพันธ์ของชาวชุมชน

- องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ลักษณะการประกอบอาชีพ รายได้ และแหล่งกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำในลักษณะเป็นแนวยาวขนานไปกับลำน้ำเป็นองค์ประกอบทางสิ่งแวดล้อมที่นอกจากจะก่อให้เกิดลักษณะเฉพาะของการอยู่อาศัยแล้ว ยังสะท้อนบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างน้ำกับชุมชนที่ตั้งอยู่ทั้งทางด้านสังคม-เศรษฐกิจ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมอีกด้วย (เขมชาติ วงศ์ทิมารัตน์, 2546)

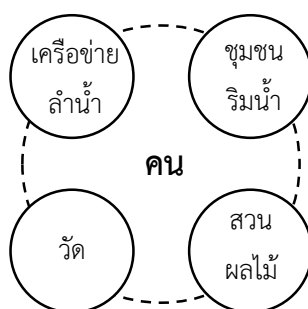
2.3.2 ปัจจัยสำคัญเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนริมน้ำ

เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร (2541) ได้อธิบายถึงตัวแปรที่ทำหน้าที่เกื้อหนุนกันทั้งใน ส่วนของการรักษาสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม รวมถึงคุณค่า และความสำคัญของอัตลักษณ์ชุมชนซึ่งทำให้ชุมชนริมน้ำดำรงอยู่ได้ คือ **ชุมชนริมน้ำ** ซึ่งมีชาวบ้านอยู่ อาศัยที่ได้รับประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมด้วยการอุปโภคบริโภคจากเครือข่ายลำน้ำหลักและรอง **โครงสร้างเครือข่ายลำน้ำ** ทั้งในส่วนเครือข่ายลำน้ำขนาดใหญ่ซึ่งมีบทบาททางการคมนาคม และ เครือข่ายลำน้ำย่อยที่อยู่ **สวนผลไม้** บริเวณชุมชนทั้งริมน้ำหลักและฝืนสวนที่อยู่ลึกเข้าไป ตัวแปรหลัก ทั้งสามที่ทำหน้าที่เกื้อหนุนกัน ในการรักษาสมดุลชีวภาพของระบบนิเวศในพื้นที่ระหว่างเครือข่ายลำ น้ำหลัก เครือข่ายลำน้ำย่อยในสวนและการจัดการภายในสวนเอง และในส่วนผู้ได้รับผลประโยชน์จาก ผลผลิตทั้งทางตรงและทางอ้อมของผู้คนในชุมชนริมน้ำเอง

ภาพที่ 2.2 ความสัมพันธ์ของสังคมชุมชนริมน้ำ (เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร, 2541)

โดยกุลวดี หันหาชีวะ (2552) ได้เพิ่มตัวแปร“วัด”ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักของ ชุมชนริมน้ำอันเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวชุมชน ที่ทำให้เห็นความสัมพันธ์ของระบบธรรมชาติและ ระบบวัฒนธรรม ที่แสดงถึงระบบความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ภาพที่ 2.3 ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนริมน้ำ (กุลวดี หันหาชีวะ, 2552)

2.4 การมีส่วนร่วม

ในพื้นที่ที่มรดกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน (ไม่ว่าจะเป็นศาสนสถาน สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สถานียรถไฟ สะพาน ฯลฯ) การมีส่วนร่วมของชุมชนมักให้ประโยชน์ทั้งต่อมรดกและต่อชุมชนเอง ชุมชนมีความสามารถ และทรัพยากร ประกอบกับทักษะและภูมิปัญญาดั้งเดิม ในการที่จะปกป้องรักษา มรดกได้ยาวนานกว่าโครงสร้าง ของรัฐหรือวิธีการของนักอนุรักษ์ (Kretzmann & McKnight, 1993) วิธีการที่เน้นผู้คนเป็นศูนย์กลาง (People-Centred Approaches) จะปลดปล่อยศักยภาพของชุมชน เพื่อนำเสนอมาตรการอนุรักษ์และ การจัดการในระยะยาวเพื่อประโยชน์ของแหล่งมรดกและเพื่อ ประโยชน์ของชุมชน (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property, 2015) วิธีการที่เน้นผู้คนเป็นศูนย์กลางนี้ไม่ได้มองว่ามรดกเป็น องค์ประกอบที่แยกตัวออกมาที่ต้องการทรัพยากรเพื่อการอนุรักษ์และการจัดการ แต่หากจะมองว่า มรดกเป็นทรัพยากรที่มีศักยภาพและบทบาทอย่างยิ่งในชุมชนและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้คน ดังนั้น จึงต้องแสดงให้เห็นว่ามรดกได้รับการสนับสนุนให้ชุมชนสามารถใช้งานและปกป้อง คุ้มครองอย่าง ต่อเนื่อง

การมีส่วนร่วมของประชาชน (Participation) ถือได้ว่าเป็นขั้นตอน และกระบวนการที่สำคัญที่พลังส่งผลให้การดำเนินโครงการต่าง ๆ ของหน่วยงานภาครัฐประสบผลสำเร็จอย่างเป็น รูปธรรมและได้รับการยอมรับจากประชาชน รวมถึงประชาชนมีความสำนึกร่วมในการเป็นเจ้าของ โครงการด้วย

2.4.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่ง ประเทศไทย (2540) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่า แนวคิดการมีส่วนร่วม เน้นการมีส่วนร่วมของ ประชาชนเป็นหลัก โดยได้รวมถึงการมีส่วนร่วมกับทุกองค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ เกิดการพัฒนาการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศและมีแนวการพัฒนาที่ไปในทิศทางเดียวกัน โดยสำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

1. กระบวนการซึ่งประชาชน หรือผู้ที่มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวข้องมีโอกาสเข้าร่วมใน กระบวนการหรือขั้นตอนต่าง ๆ ของการบริหาร ตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลการปฏิบัติงาน การร่วมแสดง ทักษะแสดงความคิดเห็น การร่วมเสนอปัญหาและความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น การร่วมคิด แนวทางแก้ไขปัญหา การร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การร่วมในการดำเนินการ และการร่วมติดตาม ประเมินผล รวมทั้งการร่วมรับผลประโยชน์จากการพัฒนา

2. กระบวนการสานสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน เพื่อสร้างความ ความ เข้าใจร่วมและเพื่อให้การพัฒนา นโยบายและ บริการสาธารณะเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของ ประชาชน และสนองความต้องการของประชาชนมากขึ้น โดยเน้นที่กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ ประชาชนเข้ามามีส่วนในการตัดสินใจของรัฐ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นวิธีการที่ ภาครัฐ ภาค ประชาสังคม และผู้ที่เกี่ยวข้อง มีโอกาสเรียนรู้ทำความเข้าใจประเด็นนโยบายสาธารณะ ร่วมกัน ปรึกษาหารือร่วมกันเพื่อแสวงหาทางเลือกที่ดีที่สุด ทุกฝ่ายยอมรับมากที่สุด และมีผลกระทบ เชิงลบ น้อยที่สุด

3. กระบวนการที่ประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเข้าร่วมในการหา วิธีแก้ไข ปัญหาที่ยุ่งยากซับซ้อน ร่วมกันหาทางออกสำหรับการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในทางสันติเป็นที่ ยอมรับหรือ เป็นฉันทามติของประชาสังคม และมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ โดยนำความเห็น และ ข้อเสนอแนะของประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนมาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการ ตัดสินใจ และกำหนดแนวทางหรือนโยบายสาธารณะที่ภาครัฐจะดำเนินการ

การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง คำนึงถึง เงื่อนไขหรือหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ

1.การมีส่วนร่วมต้องเกิดจากความเต็มใจและความตั้งใจที่จะเข้าร่วม เพราะจะทำให้ เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนในการแก้ไขปัญหาตัดสินใจในเรื่องนั้น ๆ

2.กระบวนการมีส่วนร่วมนั้นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาค และขีด ความสามารถของแต่ละบุคคลที่จะเข้ามามีส่วนร่วม

3.การมีส่วนร่วมต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพ อิสรภาพที่จะตัดสินใจว่าจะ เลือกหรือจัดให้มีการมีส่วนร่วมหรือไม่ การมีส่วนร่วมนั้นต้องไม่เกิดจากการบังคับ จากผู้ที่เหนือกว่า

อคิน ระพีพัฒน์ (2527) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า การที่ประชาชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการในด้านต่าง ๆ ต้องอาศัยมาตรการหลาย ๆ ด้านควบคู่กันไป ได้แก่

- 1) การใช้มาตรการทางกฎหมาย เช่น กฎระเบียบต่าง ๆ
- 2) การใช้แรงจูงใจต่าง ๆ เช่น ภาษี สิ่งตอบแทน เป็นต้น
- 3) การใช้ความรู้และข้อมูล
- 4) การให้ทุนโดยตรง

2.4.2 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

นักวิชาการได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้หลายระดับ โดยเริ่มตั้งแต่ ระดับ การแจ้งให้ประชาชนทราบการดำเนินโครงการหลังจากที่ผู้บริหารได้ตัดสินใจให้ดำเนินการแล้ว จึงจะจัดให้มีประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เช่น การให้ประชาชนมาร่วมในการปลูกป่า

เก็บขยะ ซึ่งการมีส่วนร่วมในระดับนี้ประชาชนอาจไม่ได้ร่วมคิดเลยก็ได้ แต่เข้ามาร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ เป็นต้น ดังนั้น เพื่อทำให้เกิดความชัดเจนและสามารถพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ในอนาคต การเข้าใจในเรื่องระดับการมีส่วนร่วมเป็นเรื่องสำคัญ

อรรถัย กักผล (2552) ได้นำตัวแบบขั้นบันไดของ Armstein ในการแบ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ ตัวแบบขั้นบันไดการมีส่วนร่วมของพลเมือง (Ladder of Citizen Participation) ซึ่ง เป็นตัวแบบที่ได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่อง ได้แบ่งบันไดการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 8 ขั้น คือ

- 1) ขั้นการควบคุม (Manipulation)
- 2) ขั้นการรักษา (Therapy)
- 3) ขั้นการให้ข้อมูล (Informing)
- 4) ขั้นการรับฟังความคิดเห็น (Consultation)
- 5) ขั้นการปรึกษาหารือ (Placation)
- 6) ขั้นการเป็นหุ้นส่วน (Partnership)
- 7) ขั้นมอบหมายอำนาจ (Delegated Power)
- 8) ขั้นอำนาจพลเมือง (Citizen Control)

โดยระดับขั้นบันไดที่สูงขึ้นสะท้อนอำนาจของประชาชนที่มากขึ้น สำหรับ Armstein นั้นขั้นบันไดที่ 1 และ 2 ถือว่ายังไม่เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนเลย หรือที่เรียกว่า Nonparticipation ส่วนขั้นที่ 3 ถึงขั้นที่ 5 เรียกว่า Tokenism หมายถึง ประชาชนมีโอกาสนในการให้ข้อมูลความคิดเห็นแต่ยังไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ ขั้น 6, 7 และ 8 ถือว่าประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจหรือเรียกว่า Citizen Power จากตัวแบบนี้สะท้อนให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมในระดับเป็นภาคีหุ้นส่วน (Partnership) จึงจะเป็นจุดเริ่มของบทบาทและอำนาจของประชาชนอย่างแท้จริง

2.5 ท้องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวถือเป็นอุตสาหกรรมหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้และการพัฒนาให้แก่ท้องถิ่นถือเป็นกลยุทธ์ที่สามารถสร้างความยั่งยืนให้แก่ชุมชน ซึ่งอุตสาหกรรมท่องเที่ยวสามารถตอบสนองโจทย์ความยั่งยืนทั้งทางด้านการสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสำหรับประเทศไทยก็เช่นกัน อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสร้างรายได้มหาศาลให้กับประเทศ รัฐบาล

เล็งเห็นถึงความสำคัญดังกล่าวจึงกำหนดยุทธศาสตร์ชาติโดยวางเป้าหมายให้ประเทศเป็นจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวระดับโลก ซึ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรม ผ่านการพัฒนาสินค้าและบริการด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ความงาม และแพทย์แผนไทย ยกระดับมาตรฐานธุรกิจบริการด้านการส่งเสริมสุขภาพ การเสริมความงามสู่ตลาดระดับสูง การท่องเที่ยวทางน้ำ การท่องเที่ยวเชื่อมโยง ภูมิภาค เพื่อขยายการท่องเที่ยวของไทยและภูมิภาคไปพร้อมกัน (สำนักพัฒนาขีดความสามารถการท่องเที่ยว, 2561)

2.5.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

สุชาดา คุ่มสลุด และน้ำผึ้ง ไชว์พันธุ์ (2563) ได้สรุปถึงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่า “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมถือเป็นการท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์ให้นักท่องเที่ยวได้ซึมซับและมองเห็นถึงวิถีชีวิตของสังคมในอดีตผ่านสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏให้เห็น เช่น วิถีชีวิต หัตถกรรม สิ่งปลูกสร้าง ที่อยู่อาศัย และการแต่งกาย เป็นต้น เพื่อที่จะเข้าใจและซาบซึ้งต่อวัฒนธรรมเหล่านั้น (Hitchcock & Johnson, 1997; McIntosh & Goeldner, 2009; Tangkaew, 2011; Wu, Li, Zhao & Guo, 2019) ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้ศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมผ่านการเดินทางท่องเที่ยวเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการพัฒนาด้านภูมิปัญญาสร้างสรรค์ที่เคารพต่อ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ศักดิ์ศรีและวิถีชีวิตผู้คน หรืออาจกล่าวได้ อีกนัยหนึ่งว่าการท่องเที่ยววัฒนธรรมคือ การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจความเกี่ยวพัน ของสิ่งต่าง ๆ ในโลกที่มีความเกี่ยวโยงพึ่งพาไม่สามารถแยกออกจากกันได้ (Kasetsiri, 1997; Wu, Li, Zhao & Guo, 2019) นั่นคือการนำเสนออัตลักษณ์ชุมชนที่มาจากอัตลักษณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นร่วมกันบนพื้นฐานของความเหมือนกันของสมาชิกภายในกลุ่มซึ่งมีความแตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ และสมาชิกในกลุ่มมีความ เข้าใจ ตระหนัก และปฏิบัติในแนวทางเดียวกัน โดยอัตลักษณ์ชุมชนที่เกิดขึ้นมาจากการสร้างวัฒนธรรมทางสังคม เกิดจากการบ่มเพาะภายในสังคมในระยะเวลาหนึ่งที่ไม่หยุดนิ่งมีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ให้แก่นักท่องเที่ยว (Hall, & Du Gay, 2009)

การนำเสนออัตลักษณ์ชุมชนได้นั้นต้องการการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนของสมาชิกในชุมชนเพื่อให้ประสบความสำเร็จและเกิดความยั่งยืน (Beeton, 2006; Pongponrat & Pongquan, 2007; Suansri & Yijoho, 2013; Xin, Yang & Ling, 2017) ทั้งในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนใน การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงานกิจกรรมด้านการ ท่องเที่ยว สอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) และมืองค์ประกอบของแนวคิดของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ต้องคำนึงถึง สิ่งดึงดูด ใจ การเข้าถึง กิจกรรมการท่องเที่ยว ที่พักแรม และ สิ่งอำนวยความสะดวก (Dickman, 2000) ให้เหมาะสมนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสกับวิถีชีวิตและรูปแบบการดำเนินชีวิต ผ่านกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน

(Pengnorapat, 2017; Chantaranamchoo, 2019) เป็นการนำแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมาใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้สามารถสื่อสารเอกลักษณ์ของชุมชน ให้เกิดประโยชน์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ด้านการส่งเสริมคุณค่าทาง สังคมและวัฒนธรรม ด้านเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และความเป็นอยู่ที่ดีในชีวิตให้แก่สมาชิกในชุมชน (Inskeep, 1994; Jain & Triraganon, 2003; Pongponrat & Pongquan, 2007; Leksakundilok & Hirsch, 2008; Suansri & Yijoho, 2013)”

กฎบัตรระหว่างประเทศว่าด้วยเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (International Cultural Tourism Charter 1999) กฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์และบูรณะโบราณสถานและแหล่งที่ตั้ง (The Venice Charter 1964) และกฎบัตรเบอร์ราว่าด้วยคุณค่าความสำคัญของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม (Burra Charter: Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance) มีความสำคัญดังนี้ (อรรถธรณ ศาสนียกุล, 2559)

1. ในด้านการอนุรักษ์อาคาร โบราณสถานที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว อันเนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นเหตุผลหลักของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ดังนั้นการอนุรักษ์คือการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับผู้ที่มาเยือนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นให้เข้าใจ ตระหนักคุณค่าและความสำคัญของความหลากหลายทางวัฒนธรรมวิถีชีวิตร่วมสมัยที่เกิดขึ้นด้วยลักษณะที่มีความสมดุลและปรับใช้ตามสถานการณ์ที่เป็นอยู่

2. ความสัมพันธ์ระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวมีเป็นไปอย่างรวดเร็ว จนอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งทางคุณค่าเกิดขึ้น จึงควรมีการจัดการในรูปแบบที่ยั่งยืนเพื่อหลีกเลี่ยง แก่คนรุ่นต่อไป การอนุรักษ์ซึ่งความดั้งเดิมเป็นสิ่งสำคัญเพราะเป็นข้อแม้ที่ทำให้เกิดคุณค่าทาง วัฒนธรรม โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวและการก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ต้องคำนึงถึง มิติทางสุนทรียภาพ ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม รวมทั้งสิ่งแวดล้อมทางสายตาในภาพกว้างที่สุดของ มรดกทางวัฒนธรรม ควรคิดถึงการใชีวิตในท้องถิ่นเป็นอันดับแรกและคำนึงถึงลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมในท้องถิ่น

3. การอนุรักษ์และการท่องเที่ยวควรนำเสนอข้อมูลที่สร้างความเข้าใจในลักษณะที่สำคัญของแหล่งและความจำเป็นในการปกป้องคุ้มครองและสงวนรักษาไว้ เพื่อให้ผู้มาเยือนได้รับแนวคิดและวิธีการที่เหมาะสม

4. ชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมในการวางแผนการอนุรักษ์และจัดการ การท่องเที่ยว โดยต้องเคารพสิทธิและความสนใจของชุมชน เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าร่วมใน การกำหนดเป้าหมาย วิธีการนโยบาย และขอบเขตของการดำเนินการ ร่วมวางแผนอนุรักษ์ การสื่อ ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมของตนในบริบทของการท่องเที่ยว

2.5.2 ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จากการทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยของเพียกานต์ นามวงศ์ (2552) ซึ่งกล่าวถึงลักษณะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญอยู่ 9 ประการ และหลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (บุญเลิศ จิตตั้งพัฒนา, 2548) สามารถสรุปลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนี้

(1) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญ คุณค่า ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว นั้น เพื่อเป็นข้อมูลให้นักท่องเที่ยวในการเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ในการเข้าชม และเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวในลักษณะต้องการศึกษาวิถีชีวิตท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันก็ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ในเชิงศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ไว้เพื่อเยาวชนรุ่นหลัง

(2) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการปลูกฝังสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความรัก ห่วงแหน รักษา และดึงดูดชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนและได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการท่องเที่ยว เช่น การจ้างงาน การบริการนำเที่ยว การให้บริการขนส่ง การขายของที่ระลึก เป็นต้น โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว และได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว สามารถที่จะสร้างงานสร้างโอกาสให้แก่ชาวชุมชนได้

(3) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกส่วน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว ทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม และเคารพวัฒนธรรมของเพื่อนบ้าน รวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และผู้คนของตนเองด้วย

(4) การท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับของพื้นที่และความสะอาดของพื้นที่ โดยยึดหลักที่ว่าต้องไม่เกินขีดความสามารถรับรองของพื้นที่ในทุก ๆ ด้าน การท่องเที่ยวที่มีลักษณะยั่งยืน ไม่ว่าจะเป็นเชิงเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

(5) การท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ เพิ่มคุณค่าทางจิตใจและประสบการณ์ที่ได้รับทำให้ต้องการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำหรือบอกต่อกับคนอื่น โดยยึดหลักว่าต้องมีกิจกรรมท่องเที่ยวตรงตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

(6) การท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว โดยยึดหลักที่ว่าต้องป้องกันรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวดเพื่อให้นักท่องเที่ยวอบอุ่นใจในการมาท่องเที่ยว

2.5.3 ประเภทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

นอกจากนี้บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) จำแนกประเภทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ 10 ประเภท ได้แก่

- 1) ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์
- 2) โบราณคดีและพิพิธภัณฑ์
- 3) งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิม
- 4) ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้น และแกะสลัก
- 5) ศาสนา รวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา
- 6) ดนตรี การแสดงละคร และภาพยนตร์ มหรสพ
- 7) ภาษาและวรรณกรรม
- 8) วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย การทำอาหาร ธรรมเนียมการรับประทานอาหาร
- 9) ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน และเทศกาลต่าง ๆ
- 10) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น

อาหาร

จากประเภทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นำไปสู่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมเพื่อการได้สัมผัสและการเรียนรู้อัตลักษณ์หรือความเป็นชุมชนนั้นได้ ดังนี้

1. การเที่ยวชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ในพิพิธภัณฑ์หรืออาคารบ้านเรือน เช่น การชมการทำศิลปหัตถกรรมไทย การทำเครื่องเงิน การทำเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น
2. การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับศิลปกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. การชมการแสดงนาฏศิลป์และดนตรีไทย
4. การเที่ยวชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และศาสนสถาน เช่น อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย วัดต่างๆ เป็นต้น
5. การร่วมงานเทศกาลประเพณีต่างๆ ที่จัดขึ้นตลอดทั้งปี

โดยจำแนกผู้ใช้บริการการท่องเที่ยวเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. นักท่องเที่ยว หมายถึง ผู้ที่เดินทางไปเยือนจังหวัดนั้น โดยวัตถุประสงค์ต่างๆ ที่ไม่ใช่การไปทำงานประจำ การศึกษา และไม่ใช่คนท้องถิ่นที่มีภูมิลำเนา หรือศึกษาอยู่ที่จังหวัดนั้น ทั้งนี้ต้องพักค้างคืนอย่างน้อย 1 คืน

2. นักทัศนจร หมายถึง ผู้เยี่ยมเยือนที่ไม่พักค้างคืน (สำนักงานสถิติจังหวัดนนทบุรี, 2563)

2.5.4 การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

รายงานบรันตแลนด์ (Bruntland Commission) ปี 1987 ได้ให้นิยามของการพัฒนาอย่างยั่งยืนว่า “การพัฒนาที่ตอบสนองความจำเป็นของคนยุคปัจจุบันโดยไม่ลดขีดความสามารถในการตอบสนองความจำเป็นของคนยุคต่อไป” และเน้นให้มนุษย์คำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติบนโลก และให้มีการดำเนินการพัฒนาควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยให้เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนทั้งในยุคปัจจุบัน และยุคต่อ ๆ ไป อย่างเท่าเทียมกัน (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2556)

การพัฒนาที่ยั่งยืนมีสาระสำคัญด้วยกัน 4 ประการ คือ

1. คำนึงถึงการพัฒนาทางสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมพร้อมกัน
2. คำนึงทั้งในระดับโลกและระดับท้องถิ่น
3. คำนึงถึงความเสมอภาคระหว่างมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น
4. คำนึงถึงอนาคตและคนรุ่นต่อไป

จากนิยามการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) โดย บุญเลิศ จิตต์วัฒนา (2542) และสำนักพัฒนาขีดความสามารถการท่องเที่ยว องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (2561) สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาการท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นมีการปกป้องและรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศไว้เพื่ออนุชนรุ่นหลังไป

2.5.5 คุณลักษณะของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ธีระ อินทรเรือง (2559) ได้กล่าวถึงการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ว่า การที่จะจัดการการท่องเที่ยวให้เป็นไปอย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในทุกๆ กิจกรรมของการจัดการท่องเที่ยว ตามคุณลักษณะของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้แก่

- 1) เป็นการท่องเที่ยวที่มีความต่อเนื่อง (Continuity) ซึ่งหมายถึงความต่อเนื่องของทรัพยากรธรรมชาติ และความต่อเนื่องของวัฒนธรรม ซึ่งจัดเป็นทรัพยากรหลัก รวมถึงสามารถมอบประสบการณ์นันทนาการที่ดีแก่นักท่องเที่ยวด้วย และมีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมเยือนสม่ำเสมอ
- 2) เป็นการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ (Quality) เน้นคุณภาพของสิ่งแวดล้อม ประสบการณ์นันทนาการและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน
- 3) เป็นการท่องเที่ยวที่มีความสมดุล (Balance) คือความสมดุลระหว่างความต้องการของนักท่องเที่ยวของคนในชุมชนและขีดความสามารถของทรัพยากร และทรัพยากรการท่องเที่ยวยังคงรักษาความดึงดูดใจไม่เสื่อมคลาย

รวมถึงกิจการบริการมีกำไร มีการปรับปรุงการให้บริการอยู่เสมอโดยไม่ต้องไม่ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม (กฤติยา จักรสาร, 2545)

2.5.6 องค์ประกอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหนึ่งในการพัฒนาและอนุรักษ์ ซึ่งการจะดำเนินการพัฒนาและอนุรักษ์ให้เกิดความยั่งยืนนั้น เป็นการสร้างสมดุลระหว่าง 3 มิติ คือ

2.5.6.1 ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ (Economics Sustainability)

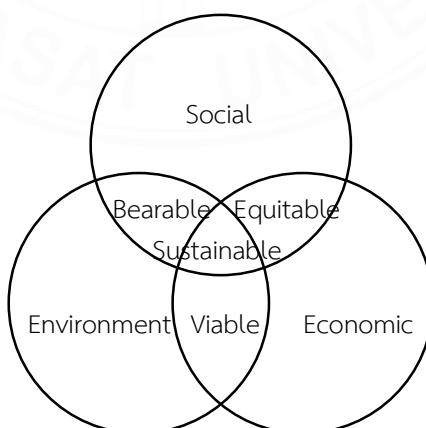
การพัฒนาเศรษฐกิจให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ มีการบริหารจัดการที่ดี กระจายรายได้ให้เอื้อประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ในสังคม การเจริญเติบโตทางด้านการท่องเที่ยวต้องอาศัยแรงงานที่มีประสิทธิภาพและผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน จึงอาจทำให้เกิดการรั่วไหลของประชากรที่ส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจได้ หากมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วจะทำให้ทรัพยากรที่จะรองรับนักท่องเที่ยวไม่เพียงพอ

2.5.6.2 ความยั่งยืนทางด้านสังคม (Social Sustainability)

การพัฒนาคนให้มีความรู้ มีสมรรถนะและมีผลิตภาพสูงขึ้น ส่งเสริมให้เกิดสังคมคุณภาพ และเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ การหลั่งไหลของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาอย่างรวดเร็วทำให้ท้องถิ่นอาจจะสูญเสียเอกลักษณ์ของท้องถิ่นได้ รวมถึงเกิดปัญหาสังคมจากระบบทุนนิยม

2.5.6.3 ความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability)

การใช้ทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณที่ระบบนิเวศสามารถฟื้นตัวกลับสู่สภาพเดิมได้ การปล่อยมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อมในระดับที่ระบบนิเวศสามารถดูดซับและทำลายมลพิษนั้นได้ โดยให้สามารถผลิตมาทดแทนทรัพยากร ประเภทที่ใช้แล้วหมดไปได้ การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ขาดการควบคุม อาจกลายเป็นสิ่งที่ทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นคุณค่าหรือความเป็นตัวตนกำเนิดของกิจกรรมท่องเที่ยวนั้น ๆ เสียเอง เช่น จำนวนนักท่องเที่ยว ที่มีมากเกินไป ทำให้เกิดความแออัด ความสกปรก ทำให้มลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างมากมาย

ภาพที่ 2.4 ดุลยภาพระหว่างสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (IUCN,2006)

กฤษณพงศ์ ภูกลาง (2552) ได้แสดงทัศนะที่น่าสนใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ว่า ความสำคัญของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของท้องถิ่นก็คือ การให้คนจากภายนอก โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และแลเห็นว่าคนในท้องถิ่น มี “ชีวิตวัฒนธรรม” ที่แตกต่างจากสังคม และวัฒนธรรมของคนอื่นอย่างไร โดยหวังว่าการเรียนรู้ความแตกต่างและหลากหลายทางสังคม วัฒนธรรมนี้ จะทำให้คนในโลกสมัยโลกาภิวัตน์นี้ได้เกิดความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจและสันติสุขได้ทีละเล็กละน้อยหรือแม้กระทั่งในขณะนี้ การท่องเที่ยวที่จัดโดยคนนอก คือ การท่องเที่ยวแบบมวลชน ที่แลเห็นนิเวศวัฒนธรรมในลักษณะที่เป็นของแปลกใหม่เพื่อปลดปล่อยความเครียด แลเห็นแต่วัตถุสิ่งของที่สวยงาม เก๋แก่ แปลก แต่ไม่เห็น “คน” หัวใจของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจึงไม่ใช่การตลาด หากเป็นกระบวนการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวเพื่อคนในท้องถิ่นอยู่ร่วมกันได้อย่างพอเพียง โดยใช้ทรัพยากรทางปัญญาและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการร่วมกัน

2.5.7 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยว

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาการท่องเที่ยว แมคอินทอช และ โกลด์เนอร์ (McIntosh Ritchies and Goeldner, 1989) ได้กล่าวถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาการท่องเที่ยวไว้ดังนี้

1. นักท่องเที่ยว ผู้ที่แสวงหาและเลือกแหล่งท่องเที่ยวรวมทั้งกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเพื่อสนองความพึงพอใจและสร้างประสบการณ์
2. ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ ร้านจำหน่ายสินค้าและให้บริการสำหรับนักท่องเที่ยว ที่พักแรม หรือการการจัดเตรียมผลิตภัณฑ์และบริการใดๆ เพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว
3. หน่วยงานราชการในพื้นที่ ซึ่งมีมุมมองว่าการท่องเที่ยวจะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่น และช่วยสร้างรายได้แก่ชุมชน
4. ชุมชนและประชาชนในพื้นที่ ซึ่งจะได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวซึ่งอาจให้ก่อให้เกิดผลกระทบแง่บวกและแง่ลบต่อพื้นที่

2.5.8 การประเมินศักยภาพพื้นที่ในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว

จากงานวิจัยของ นนลณีย์ วรจรัสวิทย์, ภัทราวดี มากมี, และพูลพงศ์ สุขสว่าง. (2562) ได้ศึกษาโดยอ้างอิงแนวคิดช่วงชั้นโอกาสด้านนันทนาการทางน้ำและริมฝั่ง ของ Aukerman (2011) เป็นแนวคิดในการพัฒนาและการจัดการพื้นที่ทางน้ำและริมฝั่ง และการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของ UNWTO (2015) สรุปเป็นการประเมินศักยภาพในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว ดังนี้

2.5.8.1 ปัจจัยด้านความดึงดูดของแหล่งท่องเที่ยว (Attraction)

สิ่งดึงดูดใจเกิดจากสถานที่และเหตุการณ์ สถานที่อาจเกิดจากธรรมชาติ สร้างหรือมนุษย์สร้างขึ้น แต่เหตุการณ์ที่น่าประทับใจเกิดจากมนุษย์ อาจเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ หรือวัฒนธรรม หรืองานมหกรรม ประเพณี ท้องถิ่น ตลอดจนวิถีชีวิตของชุมชน

2.5.8.2 ปัจจัยด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility)

การเข้าไปถึงแหล่งท่องเที่ยวต้องมีระบบการขนส่ง ซึ่งประกอบด้วย เส้นทาง พาหนะ สถานี และผู้ประกอบการ รวมถึงคุณภาพของโครงสร้างพื้นฐานของพื้นที่

2.5.8.3 ปัจจัยด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities)

ความสะดวกสบายทำให้นักท่องเที่ยวเข้าไปถึงสถานที่ได้รวดเร็ว ปลอดภัย มากยิ่งขึ้น เช่น ระบบขนส่ง ระบบการสื่อสาร ระบบสาธารณูปโภค

2.5.8.4 ปัจจัยด้านความหลากหลายของกิจกรรม (Activities)

การแสวงหาประสบการณ์จำเป็นต้องมีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วม ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชุมชน เช่น การดำนา การจับปลา การทำหัตถกรรม พื้นบ้าน เป็นต้น

2.5.8.5 ปัจจัยด้านที่พัก (Accommodation)

เป็นองค์ประกอบที่สำคัญสำหรับการท่องเที่ยวที่ต้องค้างแรม ได้แก่ โรงแรม รีสอร์ท บริการอาหารและเครื่องดื่ม โฮมสเตย์ ฯลฯ

นอกจากนี้ยังควรให้ความสำคัญกับจำนวนร้านค้าของที่ระลึกที่เพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยวอีกด้วย (บังอร ฉัตรรุ่งเรือง, 2554)

2.6 การพัฒนาพื้นที่เมืองและการประเมินมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ (Economic value)

2.6.1 การพัฒนาพื้นที่เมือง

ยงธนิศร์ พิมลเสถียร (2556) อ้างถึง ซิเอเลนบาค (Zielenbach) ได้แบ่งประเภท การปรับปรุงฟื้นฟูเมืองไว้ 2 ประเภท ดังนี้

กลุ่มที่เน้นการพัฒนาคน (Individual-Base approach) หมายถึง การพัฒนาคุณภาพชีวิต และปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนโดยเฉพาะผู้มีรายได้น้อย จากกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ 3 วิธี คือ

- การพัฒนาสังคม (Social Development) หมายถึง การพัฒนาสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และบริการทางสังคม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

- การพัฒนาเศรษฐกิจด้วยโครงการต่างๆ (Program Driver Economic Development) หมายถึง การก่อสร้างโครงการเพื่อให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ รวมถึงการปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการโดยภาครัฐด้วย

- การส่งเสริมเศรษฐกิจทางอ้อม (Trickle-Down Economic Growth) หมายถึง การส่งเสริมการค้า โดยกำหนดมาตรการจูงใจให้ผู้ประกอบการสร้างรายได้แก่ผู้อาศัยในเมือง

กลุ่มที่เน้นการพัฒนาพื้นที่ (Place-Base approach) หมายถึง การเน้นการเพิ่มมูลค่าให้กับอสังหาริมทรัพย์เป็นหลัก ซึ่งสามารถดำเนินการได้ 3 วิธี คือ

- เจน트리ฟิเคชัน (Gentrification) คือ การให้บุคคลภายนอกที่มีสภาพเศรษฐกิจที่ดีกว่าย้ายเข้ามาสู่พื้นที่

- การฟื้นฟูโดยคนในชุมชน (Incumbent Upgrading) คือ การที่ชุมชนพัฒนาพื้นที่ด้วยตนเอง โดยไม่มีบุคคลภายนอกมาเกี่ยวข้อง

- การปรับการใช้สอย (Adaptive Re-use) คือ การนำอาคารเก่ามาใช้ใหม่โดยปรับปรุงอาคารให้เหมาะสมกับการใช้งานและบริบทปัจจุบัน โดยคำนึงถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม ภูมิสถาปัตย์ พิจารณากิจกรรมใหม่ในอาคารเพื่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจและดำรงอยู่ได้

ในทางเศรษฐศาสตร์มูลค่าสินค้าหรือบริการจำเป็นต้องวัดได้ในรูปของตัวเงิน ดังนั้น มูลค่าของสินค้าและบริการที่ซื้อขายกันในตลาดจึงใช้ “ราคา” ในการวัดมูลค่า จากการทบทวนวรรณกรรมของชานน กิติโสภากุล (2557) พบว่าปัจจัยที่มีผลกระทบต่อราคาของอสังหาริมทรัพย์ ประกอบด้วย ปัจจัยด้านทำเลที่ตั้ง ได้แก่ การเข้าถึง สภาพแวดล้อม สาธารณูปโภค และสาธารณูปการ สิ่งอำนวยความสะดวกโดยรอบ รวมถึงกฎหมายและข้อจำกัดในการพัฒนา และลักษณะเฉพาะของย่านหรือที่ดิน เช่น ตั้งอยู่ในย่านประวัติศาสตร์ รูปร่างและขนาดที่ดิน เป็นต้น

2.6.2 การประเมินมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ (Economic value)

มูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ (Economic Value) เป็นหนึ่งในกรอบแนวคิดที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในการประเมินมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ของทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นความพยายามที่จะรวมเอาสิ่งที่มีคุณค่าในแง่มุมต่าง ๆ มาวัดหาค่าทางเศรษฐกิจหรือทางการตลาด (Market Valuation) จึงถือเป็นนวัตกรรมของเครื่องมือที่สำคัญ และสามารถวัดมูลค่าได้กว้างกว่ามูลค่าในเชิงพาณิชย์ (Commercial) นอกจากนี้ มูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ (Economic Value) ยังเป็นเครื่องมือที่นักเศรษฐศาสตร์ใช้ในการระบุและจัดหมวดหมู่ อรรถประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

ในการคำนวณมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์โดยรวม (Total Economic Value) จะแบ่งแยกออกเป็น การคำนวณมูลค่าการใช้งานโดยตรง (Use Value) และมูลค่าที่ไม่ได้เกิดจากการใช้งาน (Non-Used Value or Passive Value) เพื่อที่จะสามารถแยกการคำนวณให้เหมาะสมกับ

ลักษณะที่มูลค่าทางเศรษฐกิจประเภทนั้นๆ ได้ วิธีการคำนวณมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยว มีดังนี้

2.6.2.1 แบบจำลองต้นทุนการท่องเที่ยว (Travel Cost Method: TCM)

เป็นหนึ่งในวิธี Revealed Preferences หรือ Indirect Methods เป็นการศึกษามูลค่าสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีการซื้อขายโดยตรง ใช้ประเมินมูลค่าทางนันทนาการ (Recreation) ของสถานที่ท่องเที่ยวนั้นๆ เป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนครั้งที่นักท่องเที่ยวเข้าชมสถานที่ท่องเที่ยวต่อปีกับค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ซึ่งจะเหมือนกับการศึกษาฟังก์ชันอุปสงค์ (Demand Function) ของสถานที่ท่องเที่ยว โดยมูลค่านันทนาการของสถานที่ท่องเที่ยวจะคำนวณได้จากส่วนเกินผู้บริโภค (Consumer Surplus)

2.6.2.2 แบบจำลองวิธีสมมติสถานการณ์ให้ประมาณค่า (Contingent Valuation Method: CVM)

เป็นวิธีการประเมินค่าโดยการสัมภาษณ์ ประชาชนโดยตรง โดยใช้คำถามจากการสำรวจเพื่อแสดงให้เห็นถึงความพอใจของบุคคลที่มีต่อสิ่งแวดล้อมโดยตรง เพื่อบอกถึงระดับ ประโยชน์หรือโทษในรูปของมูลค่าที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมที่กำลังเกิดขึ้นหรือสมมติขึ้น(hypothetical markets) คำถามที่ใช้ในการศึกษาแบบ CVM อาจจะถามในลักษณะความเต็มใจที่จะจ่าย (Willingness to Pay: WTP) หรือความเต็มใจที่ยอมรับเงินชดเชย (Willingness to Accept Compensation: WTAC) แม้ว่าวิธี CVM จะมีการใช้เทคนิคที่หลากหลายในการประเมินมูลค่าสิ่งแวดล้อม แต่อย่างไรก็ตามวิธีนี้ก็มีความยุ่งยากในทางปฏิบัติมากกว่าวิธีอื่นๆ

2.7 กรณีศึกษา

เพื่อศึกษาถึงแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนดั้งเดิม และปัจจัยที่ส่งให้ให้การอนุรักษ์และพัฒนาประสบความสำเร็จ จึงได้ทำการศึกษากกรณีศึกษาทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

2.7.1 กระบวนการดำเนินงานพัฒนาและอนุรักษ์ชุมชน

2.7.2 ผลกระทบจากการพัฒนาชุมชนดั้งเดิมเป็นแหล่งท่องเที่ยวและการจัดการ

ผลกระทบ

2.7.1 กระบวนการดำเนินงานพัฒนาและอนุรักษ์ชุมชน

2.7.1.1 ชุมชนริมน้ำจันทบูร

ชุมชนริมน้ำจันทบูร เป็นชุมชนดั้งเดิมที่เผชิญกับปัญหาทั้งด้านสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตวัฒนธรรมอันเป็นผลกระทบจากการพัฒนาที่ขาดการมีส่วนร่วม กุสุมา บุญกาญจน์ และ ชูวิทย์ สุจฉายา (2558) ได้ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ร่วมกับชาวชุมชนริมน้ำจันทบูรและหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง โดยมีปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม คือ การที่ชุมชนมีประเด็นปัญหาร่วมกัน ส่วนอุปสรรคที่มีผลต่อกระบวนการมีส่วนร่วม คือ ความขัดแย้งของคนในชุมชน ทำให้ไม่สามารถเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการตัดสินใจร่วมกัน นอกจากนี้ภายในชุมชนประกอบด้วยผู้เช่าเกือบ 50% และมีเจ้าของพื้นที่ที่อาศัยอยู่ภายนอกชุมชนประมาณ 15% ซึ่งบุคคลเหล่านี้มักขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่ ส่วนกระบวนการและเครื่องมือที่มีศักยภาพที่นำไปสู่การแก้ปัญหาและเกิดการประสานผลประโยชน์ร่วมกัน คือ การสนทนากลุ่มย่อย อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องผลักดันให้แกนนำชุมชนจัดตั้งคณะกรรมการดูแลรักษาชุมชน และจัดกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ที่ส่งเสริมให้ชุมชนได้ตระหนักถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนอย่างมีทิศทาง

โดยผลลัพธ์ของการดำเนินงานอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนริมน้ำจันทบูร คือ

1. ผังการปรับปรุงพื้นที่สาธารณะและมาตรการ กำกับผัง ซึ่งเกิดจากมติยอมรับร่วมกัน แม้จะยังไม่เกิดการนำไปปฏิบัติใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรมโดยชุมชน เนื่องจากยังไม่สามารถจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดำเนินงานต่อได้ในขณะนี้ แต่ก็เป็นแนวโน้มที่ดีที่ทางชุมชนและเทศบาลได้ให้ความสนใจ รวมถึงเห็นความจำเป็นแนวทางอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนมากขึ้นกว่าเดิม

2. มาตรการกำหนดประเภทการใช้อาคาร ลักษณะ รูปทรง ระยะเวลาหรือระดับของอาคาร สำหรับการก่อสร้างหรือดัดแปลงอาคารในชุมชนริมน้ำจันทบูร ซึ่งครอบคลุมถึงรูปแบบอาคาร กิจกรรม และเวลาในการใช้อาคาร

3. แนวทางการออกแบบอาคารสำหรับชุมชนริมน้ำจันทบูร เพื่อเป็นการรักษาเอกลักษณ์ของชุมชน อันได้มาจากการศึกษาสถาปัตยกรรมดั้งเดิมในพื้นที่ชุมชน

อย่างไรก็ตามในด้านของการนำไปปฏิบัติ ทางหน่วยงานภาครัฐยังไม่ได้มีการเริ่มดำเนินการ เนื่องจากติดข้อจำกัดหลายประการ ส่วนการนำมาตรการกำกับผังไปจัดทำเป็นเทศบัญญัติได้เกิดฉันทามติร่วมกันในการยอมรับแนวทางอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนร่วมกัน โดยได้นำมาตรการกำกับผังบางส่วนไปเป็นแนวทางจัดทำกติกาชุมชน ซึ่งทางเทศบาลได้เสนอให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการควบคุมดูแลรักษาชุมชน โดยชุมชนมีแนวทางการขับเคลื่อนการทำงานที่เป็นรูปธรรมด้วยการออกสื่อเคเบิลทีวีเพื่อเสนอจุดยืนของชุมชน

2.7.1.2 ชุมชนตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การถอดบทเรียนการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการคิดเชิงออกแบบ : กรณีศึกษาโครงการ อนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนย่านตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร” โดย ธงชัย เลิศกาญจนาพร และ สุวัฒนา ธาดานิติ (2563) พบว่า แนวคิดกระบวนการคิดเชิงออกแบบเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่ช่วยในการสร้างนวัตกรรมที่นำความคิดสร้างสรรค์และมุมมองของคณะทำงานมาร่วมกันสร้างแนวทางในการแก้ปัญหา การพัฒนาเมืองที่สอดคล้องกับบริบทในชุมชนเมืองนั้นๆ

ปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของการสร้างการมีส่วนร่วมด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ คือ ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอนที่หน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการจัดขึ้น สร้างความสามัคคีของคนในชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นกลุ่มคนรักตลาดน้อย ผู้ประกอบการ หน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา ผู้สนใจทั่วไป ได้สละเวลามาร่วมความคิดแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน และใช้ความสามารถของตนมาร่วมสร้างแนวทางการแก้ปัญหาวางแผนการพัฒนาเมืองที่สอดคล้องกับบริบทในชุมชน เกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของโครงการ

การอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่องเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design thinking) ของ Stanford d.school (D.school , 2016) โดยยึดถือคนในชุมชนเป็นศูนย์กลาง และนำความคิดและมุมมองจากกลุ่มคนหลายกลุ่มมาพัฒนาเป็นแนวทางการแก้ไข และนำแนวทางต่าง ๆ มาพัฒนาเป็นต้นแบบ นำเข้าสู่การทดสอบ ด้วยการให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมกันประเมิน และแสดงความคิดเห็นต่อต้นแบบที่ได้และกลับไปพัฒนาอีกครั้ง โดยการจัดประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้ได้ผังแม่บทการอนุรักษ์ฟื้นฟูย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่องที่สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาเมืองของกรุงเทพมหานคร โดยสะท้อนความต้องการของชุมชนมากที่สุด

กระบวนการต่อมาคือ แปลงผังนโยบายไปสู่แผนงานปฏิบัติในระดับพื้นที่ เพื่อส่งเสริมภูมิทัศน์ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาย่าน การบริหารจัดการโครงการ การให้ข้อมูลข่าวสาร ประชาสัมพันธ์ ตลอดจนการส่งเสริมความรู้ และความเข้าใจโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูย่าน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เพื่อนำผลไปสู่การปรับปรุงฟื้นฟูเมืองให้เกิดเป็นรูปธรรม โดยมีผลลัพธ์หลังจากการดำเนินโครงการ ดังนี้

1. โครงการปรับปรุงฟื้นฟูป้ายบอกทางสถานที่ในย่านตลาดน้อย
2. การปรับปรุงฟื้นฟูพื้นที่ทางเดินเชื่อมโยงสุริยแม่น้ำเจ้าพระยาในย่านตลาดน้อย
3. แนวทางการส่งเสริมภูมิทัศน์ และอนุรักษ์ปรับปรุงฟื้นฟูอาคาร
4. การรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมประชาสัมพันธ์ย่านให้เป็นที่รู้จักของคนในวงกว้าง เช่น

- 1) โครงการย่านเงินถิ่นบางกอก
- 2) โครงการปรับปรุงฟื้นฟูพื้นที่ทำน้ำส้วม
- 3) โครงการตลาดนัดเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจในชุมชนและการเผยแพร่วัฒนธรรม
- 4) โครงการวาดภาพตามฝาผนังในชุมชน ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตในชุมชน
- 5) เพลงในเฟซบุ๊ก
- 6) จัดทำวารสารเพื่อประชาสัมพันธ์สื่อสารและดึงดูดนักท่องเที่ยว

ส่งผลทำให้ย่านตลาดน้อยเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวและผู้สนใจศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน การประกอบอาชีพที่หลากหลายในชุมชน หรือมาเที่ยวชมมรดกวัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรม เป็นการส่งเสริมให้ย่านตลาดน้อยมีมนต์เสน่ห์ดึงดูดคนหลากหลายกลุ่มเข้ามาได้อย่างสะดวกและเป็นที่รู้จักมากขึ้น และยังคงดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเสมอมา

2.7.1.3 ไข่น้ำทาวน์ สิงคโปร์

ย่านไข่น้ำทาวน์ ประเทศสิงคโปร์ประสบความสำเร็จด้วยการจัดให้มีกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเป็นส่วนหนึ่งของโครงการในการพัฒนาเมืองทุกขั้นตอน ทำให้เกิดการปรับปรุงฟื้นฟูส่วนของเมืองที่เสื่อมโทรมให้คืนสภาพ มีชีวิตชีวา สร้างการเชื่อมโยงพื้นที่ภายในเมือง สร้างสมดุลกับธรรมชาติ ผสานกิจกรรมและอาคารให้สอดคล้องกับการลงทุน และสามารถปรับเปลี่ยนได้ในอนาคต (ธงชัย เลิศกัญญาพร และสุวัฒนา ธาดานิต, การถอดบทเรียนการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการคิดเชิงออกแบบ : กรณีศึกษาโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนย่านตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร, 2563) สามารถรักษาย่านเก่าควบคู่ไปกับการพัฒนาสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว

แต่เดิมนานไข่น้ำทาวน์ ประเทศสิงคโปร์ เป็นชุมชนแออัดและทำการค้าขายเป็นหลัก ต่อมาคณะกรรมการการพัฒนาและการเคหะได้พัฒนาพื้นที่ใจกลางเมืองสิงคโปร์ให้กลายเป็นตึกสูงแทนห้องแถวเงินแบบดั้งเดิมที่ถูกรื้อถอน เมื่อการพัฒนาพื้นที่ถึงจุดเปลี่ยนอีกครั้งในช่วงปลายทศวรรษ 1970 เกิดความกังวลว่าตึกสูงนั้นทำลายมรดกของประเทศ ใจกลางเมืองสิงคโปร์จึงถูกประกาศเป็นเขตอนุรักษ์ โดยการอนุรักษ์ยังคงเสริมสร้างกลยุทธ์ทางเศรษฐกิจ คือ ธุรกิจบริการและการท่องเที่ยว จึงเกิดการลงทุนปรับบริเวณโดยรอบและอาคารให้เชื่อมโยงกับกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อเป็นทุนสำหรับตลาดการท่องเที่ยวที่กำลังเติบโต ปรับปรุงภาพลักษณ์ของห้องแถวให้เหมาะสมกับการเป็นมรดกที่สะท้อนความเป็นย่านการค้าผสมผสานกับการนำวัฒนธรรมการเล่นต่างๆเข้ามาในพื้นที่ และสร้างเรื่องเล่าผนวกกับสถานที่ ประสบการณ์และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเข้าไว้ด้วยกัน อย่างไรก็ตามชาวบ้านที่อยู่มานานบางส่วนไม่เห็นด้วยกับการมุ่งสร้างพื้นที่เพื่อการค้าและตอบสนองการท่องเที่ยวเพราะเห็นว่าเป็นแค่ “เปลือก” ที่ถูกจัดฉากขึ้นโดยไร้ “จิตวิญญาณ” (ชีวสิทธิ์ บุญยเกียรติ, 2557) กอปรกับนโยบายการจัดการพื้นที่ของรัฐบาล เช่น ปลอมขายตึกที่รัฐบาลเป็นเจ้าของและปล่อยเช่าให้นายทุนประกอบธุรกิจ มีการเก็บภาษีพิเศษและออกกฎหมายบังคับปรับปรุง

อาคาร เพื่อให้ย่านกลายเป็นย่านค้าปลีกและท่องเที่ยว ส่งผลให้คนพื้นที่ต้องย้ายออกจากพื้นที่ ทำให้เสียอัตลักษณ์ความเป็นย่านไป

สมาคมมรดกสิงคโปร์เกิดจากการรวมตัวของชาวชุมชน เพื่อหาแนวทางการจัดการผลกระทบ โดยเฉพาะความขัดแย้งด้านการสร้างภาพลักษณ์ความเป็นจีนที่รัฐมุ่งสร้างความเป็น “จีนกลาง” โดยมองข้ามความหลากหลายของจีนท้องถิ่นอื่นๆที่อพยพมาสู่สิงคโปร์ เพิกเฉยต่อการปะทะประสานระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์มาเลย์ อินเดียน ในพื้นที่การค้า ศาสนา และที่อยู่อาศัยดังที่เคยเป็น ในทางกลับกันความคิดเห็นของสมาคมธุรกิจเขตจีน (Chinatown Business Association) กลับเห็นว่าการพัฒนาพื้นที่ยังไม่หยุด เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ถึงชีวิตที่ปรุงแต่งขึ้นควบคู่ไปกับการชื่นชมในการอนุรักษ์ที่สนองการใช้งานในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามการรวมตัวอย่างเข้มแข็งของคนในชุมชนก็สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ไปในทิศทางที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนมากขึ้น

จากกรณีศึกษาย่านไชน่าทาวน์ ประเทศสิงคโปร์ พบประเด็นน่าสนใจ ดังนี้

- การมีส่วนร่วม เป็นเครื่องมือสำคัญในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชน ที่ลดความขัดแย้งและสร้างความร่วมมือในการอนุรักษ์และพัฒนา

- การนำเสนอสถาปัตยกรรม เพื่อสร้าง Architourism ก่อเกิดเป็นภาพจำของประเทศสิงคโปร์ ที่มีธีม (Theme) เฉพาะถิ่น เช่น พารานากัน บริติช โคลเนียล (British Colonial) ซึ่งถ่ายทอดความหลากหลายของสิงคโปร์ได้อย่างชัดเจน โดยในงานวิจัยของ T.C. Chang and Peggy Teo (2009) ได้ศึกษาถึงการนำอาคารพาณิชย์เก่าในย่านไชน่าทาวน์มาปรับเปลี่ยนการใช้สอยเป็นโรงแรม โดยนำเสนอความเก่าแก่ (Heritage) เป็นจุดขาย โดยใช้การผสมผสานอาคารใหม่และเก่าเพื่อสร้างความแตกต่าง ใช้ความได้เปรียบด้านทำเลย่านเก่าแก่ (Heritage) ซึ่งดึงดูดลูกค้าชาวตะวันตกได้มากกว่าค่าเฉลี่ย ซึ่งส่งผลให้เกิดเป็นผลพลอยได้ในการอนุรักษ์และปรับปรุงอาคารด้วย

- การนำเสนอเพื่อตลาดงานออกแบบที่เป็นตลาดเฉพาะกลุ่ม (Niche Market) เป็นการใช้ความคิดสร้างสรรค์เพื่อสร้างความแตกต่างโดยใช้ต้นทุนต่ำ ซึ่งเหมาะกับการพัฒนาอาคารดั้งเดิมของชุมชนโดยชาวชุมชน เช่น Local Artists for Local Hotel Project ที่ให้ศิลปินท้องถิ่น 30 คน ออกแบบห้องพักให้มีรูปแบบแตกต่างกัน โดยผสมผสานประวัติศาสตร์และความสมัยใหม่ร่วมกับแรงบันดาลใจท้องถิ่น (T.C. Chang and Peggy Teo, 2009)

- แม้นักท่องเที่ยวหลักคือ กลุ่มวิชาชีพชนชั้นกลางยีนดีที่ได้มาสัมผัสบรรยากาศและร่วมกิจกรรม แต่ส่งผลให้ร้านค้าผันตัวไปขายสินค้าเพื่อนักท่องเที่ยวในราคาสูง ทำให้คนในพื้นที่รู้สึกถึงบรรยากาศที่เปลี่ยนไป ขาดความรู้สึกความเป็นเจ้าของ และย้ายออก ความเป็นชุมชนที่แท้จริงหายไปเหลือแค่ด้านสิ่งแวดล้อมเท่านั้น

- การจัดการพื้นที่โดยให้ความสำคัญทั้งมุมมองนักเดินทาง และเจ้าของพื้นที่ โดยพิจารณาถึงคุณค่าที่มอบให้แก่ชุมชนและผู้มาเยือน รวมถึงการอนุญาตเข้าพื้นที่ (Zoning) เพื่อความเป็นส่วนตัวของชาวชุมชน

อย่างไรก็ตามในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนนั้นควรต้องเข้าใจธรรมชาติว่ามรดกวัฒนธรรมเป็นสิ่งไม่แน่นอน มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย และเป็นของทุกคนที่แต่ละคนก็มีแนวทางการนำไปใช้แตกต่างกัน ทั้งตัวอาคารควรปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยอย่างให้เกียรติที่ทางด้านประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และความสัมพันธ์ทางสังคม ไม่ใช่การฉาบด้วยการยกย่องความแท้ของหน้าตาอาคาร และการปรับเปลี่ยนนั้นควรมีเพื่อตอบสนองจุดประสงค์ ความต้องการของผู้ใช้ วิถีชีวิตผู้คน การแสดงตัวตน เพื่อเกิดสิ่งใหม่ที่มีอัตลักษณ์ตามบริบทสังคมแต่ละยุคสมัย เกิดเป็นเรื่องราวต่อเนื่องของเมืองจากอดีตสู่ปัจจุบัน หลอมรวมคุณค่าดั้งเดิมวัฒนธรรมกับโจทย์แห่งยุคใหม่และเทคโนโลยี และนำเสนอคุณลักษณะของเมืองนั้นอย่างแท้จริง (T.C. Chang and Peggy Teo, 2009)

2.7.1.4 ชุมชนโคยยามะ เกียวโต ประเทศญี่ปุ่น โดย จิรินธิน กิตติกา (2560)

ชุมชนโคยยามะ เกียวโต ประเทศญี่ปุ่น เป็นเมืองที่มีภาพของเมืองวัฒนธรรมจากการออกแบบโดยรัฐ พื้นที่ที่คงมีโครงข่ายชุมชนที่มีศาสนสถานเป็นศูนย์กลางบนภูมิทัศน์ของเมืองที่ได้ถูกทำให้กลายเป็นเมืองสมัยใหม่จากการพัฒนา โดยพื้นที่ถนนโออิเกะและคันโจวในมีกระจุกตัวของ อพาร์ทเมนต์และคอนโดมิเนียมหนาแน่นที่สุดในกรุงเกียวโต

สภาเทศบาลเมืองเกียวโตกำหนดทิศทางการพัฒนาเมืองไว้ 3 ส่วน คือ การอนุรักษ์ การสร้างเมืองให้มีชีวิตชีวา และการสร้างสรรค์ ซึ่งทำให้เกิดการวางผังเมืองอย่างเป็นระบบ ก่อให้เกิดพื้นที่ธรรมชาติและการอนุรักษ์งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ทางตอนเหนือ การผสมผสานกันอย่างลงตัวระหว่างเมืองเก่ากับย่านธุรกิจแถบใจกลางเมือง และย่านใหม่ที่รองรับการเติบโตของเมืองตอนใต้ โดยมีปัจจัยส่งเสริมความเป็นเพื่อนบ้านในพื้นที่

1.การออกแบบพื้นที่ทางสิ่งแวดล้อมบริเวณชุมชนโคยยามะนั้นไม่มีพื้นที่สาธารณะรองรับกิจกรรมรายวันให้แก่ชุมชน เนื่องด้วยปัญหาของข้อจำกัดทางพื้นที่ ศาลเจ้าโคยยามะแม้เป็นศูนย์กลางสำหรับกิจกรรมของชุมชน แต่ไม่ได้ตอบสนองพฤติกรรมและกิจกรรมของคนในเมือง

ระดับผังชุมชน - การสร้างกิจกรรมร่วมบนพื้นที่ที่เป็นชุมทางของคนชุมชน พื้นที่ทางสิ่งแวดล้อมของผังชุมชนโคยยามะ เป็นชุมชนเมืองที่มีถนนตัดผ่านพื้นที่ กลุ่มอาคารจึงแบ่งเป็นสองส่วนและหันหน้าขนานกันตามระบบพื้นที่เมืองสมัยใหม่ ด้วยระบบนี้จึงทำให้ยากในการสร้างพื้นที่กิจกรรมร่วมที่เกิดจากชุมทาง (Node) ของคนในชุมชน อย่างไรก็ตามพื้นที่บริเวณจุดตัดถนนและแกนตั้งเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาต่อเป็นพื้นที่กิจกรรมร่วมของชุมชน

ระดับสถาปัตยกรรม - ตัวอาคารที่สร้างก่อนแผนพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนของเทศบาลเกียวโต พ.ศ. 2534 นั้นไม่ได้คำนึงถึงบริบท นอกจากนี้พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นอพาร์ทเมนต์

และอาคารพาณิชย์ทำให้อาคารเน้นการสร้างประโยชน์จากพื้นที่ใช้สอย โดยไม่ได้ออกแบบเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การกำหนดอัตลักษณ์ของตัวชุมชน และการกำหนดการพัฒนาทางด้านหน้าอาคาร และเนื้อพื้นที่ใช้สอยกับชุมชน จะทำให้ภาพของชุมชนชัดเจนและเป็นไปตามยุทธวิธีของรัฐมากขึ้น

2.ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม - ในมุมมองของรัฐ โครงการชุมชนในเกี่ยวโตเป็นเครื่องมือที่นำมาใช้หล่อเลี้ยงและสืบทอดวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมชุมชน โดยเฉพาะเทศกาลท้องถิ่นซึ่งเป็นเทศกาลประจำปีที่อ้างอิงประเพณีเดิมตามยุทธวิธีของแผนเทศบาลเมืองเกี่ยวโต แต่ผู้คนในย่านต่างก็ใช้ชีวิตสมัยใหม่ และปัญหาสำคัญของการรวมคนในชุมชนคือ การขาดวัยแรงงาน ปัจจุบันกิจกรรมเทศกาลถูกสานต่อจากคนในชุมชนระดับผู้สูงอายุและเด็ก และใช้การจัดหาอาสาสมัครเพื่อดำเนินงานเทศกาล หากชุมชนสร้างกิจกรรมและผลักดันคนวัยแรงงานมาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และได้รับประโยชน์จากการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนมากกว่านี้ อาทิ ร้านกาแฟ หรือ Co-Working Space ที่สามารถทำได้บนพื้นที่ของศาลเจ้าโคยยามะ เป็นต้น

แนวทางการจัดการพื้นที่ในเมืองเก่าในบริบทเมืองสมัยใหม่ที่กำลังพัฒนา คือ

1.การจัดผังพื้นที่ (Zoning) เช่น พื้นที่ธรรมชาติ พื้นที่อนุรักษ์งานสถาปัตยกรรม พื้นที่ที่มีการผสมผสานกันอย่างลงตัวระหว่างเมืองเก่ากับการความเป็นเมืองใหม่ และส่วนที่รองรับความเจริญ เป็นต้น

2.การเชื่อมโยงผู้คนในพื้นที่ด้วยกิจกรรม ประเพณี เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือ แรงร่วมใจ และรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของของมรดกวัฒนธรรมนั้นๆ

3.กำหนดแนวทางการก่อสร้างและปรับปรุงอาคาร ในด้านรูปแบบ ระยะเวลา และองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาจากรูปแบบสถาปัตยกรรมดั้งเดิมอันเป็นเอกลักษณ์พื้นที่

2.7.1.5 กระบวนการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์ กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ในประเทศญี่ปุ่น โดย ญัฐพงศ์ พันธุ์น้อย (2559)

กรมวัฒนธรรมของประเทศญี่ปุ่นได้กำหนดระเบียบสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ 4 ขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 1 การสำรวจสภาพชุมชนเพื่อการอนุรักษ์

เป็นขั้นตอนที่กรมวัฒนธรรมกำหนดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ การสร้างฐานข้อมูลเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ และการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการอนุรักษ์ให้แก่เจ้าหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนในพื้นที่ โดยสำรวจ

- ลักษณะทางสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ เพื่อศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อมของชุมชนรวมถึงองค์ประกอบทางทัศนียภาพ

- ลักษณะสภาพสังคมและทัศนคติของประชาชนในพื้นที่ โดยสัมภาษณ์ชาวชุมชน เพื่อทำความรู้จักและรับทราบถึงสภาพความเป็นอยู่ แผนการดำเนินชีวิตในอนาคตรวมถึง

ทัศนคติต่อการอนุรักษ์ และจัดทำเป็นฐานข้อมูลให้กับเจ้าหน้าที่ในการรณรงค์ให้ประชาชนร่วมการอนุรักษ์ต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์

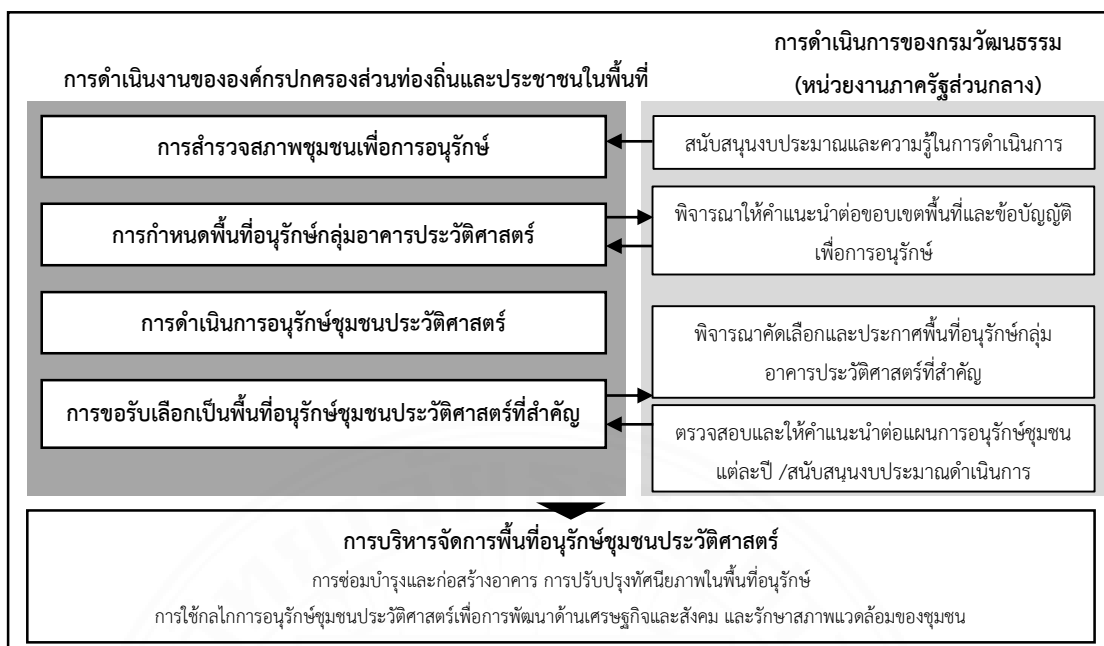
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานหลักในการประสานงานและหารือกับคณะกรรมการกำกับการอนุรักษ์และประชาชน ขณะที่กรมวัฒนธรรมทำหน้าที่เพียงให้คำแนะนำขั้นตอนการดำเนินการเท่านั้น เพื่อสร้างประสบการณ์การบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์กับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น รวมถึงเป็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์และความไว้วางใจระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะรณรงค์ให้ชาวชุมชนเห็นความสำคัญ ก่อนสร้างความรู้ความเข้าใจด้านการอนุรักษ์เพื่อสร้างความร่วมมือในการดำเนินการอนุรักษ์ และการกำหนดพื้นที่อนุรักษ์จำเป็นต้องจัดการประชุมรับฟังความคิดเห็นของประชาชน เพื่อให้ได้รับความเห็นชอบจากผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่าย

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะทำการรณรงค์ให้ประชาชนในปรับปรุงอาคารของตนให้สอดคล้องกับข้อบัญญัติท้องถิ่นและแนวทางการอนุรักษ์ และมักรวมกลุ่มกับประชาชนที่สนับสนุนการอนุรักษ์เพื่อรณรงค์ให้ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่รายอื่นเข้าร่วมด้วย โดยใช้ผลการสำรวจชุมชนเป็นข้อมูลในการให้คำแนะนำการปรับปรุงอาคารตามแนวทางการอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของชาวชุมชน รวมถึงให้คำแนะนำและอำนวยความสะดวกด้านการออกแบบ การซ่อมบำรุง การก่อสร้างอาคารในพื้นที่อนุรักษ์ โดยชุมชนจะได้รับเงินสนับสนุน เพื่อเป็นการชดเชยการถูกควบคุมการพัฒนาโดยข้อบัญญัติท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 4 การขอรับคัดเลือกเป็นพื้นที่อนุรักษ์

กรมวัฒนธรรมกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกไว้ 3 ประการ ซึ่งพื้นที่ที่ได้รับคัดเลือกต้องมีลักษณะตามเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่ง คือ 1) เป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าในด้านสถาปัตยกรรมเป็นอย่างสูง 2) เป็นพื้นที่ที่รักษารูปแบบดั้งเดิมของที่ดินได้เป็นอย่างดี และ 3) เป็นพื้นที่ที่มีอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอย่างชัดเจน พื้นที่ที่ได้รับการคัดเลือกจะได้รับเงินสนับสนุนประจำปีจากกรมวัฒนธรรม ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแทบทุกแห่งพยายามรักษาคุณภาพการอนุรักษ์ชุมชนของตนให้ได้ตามมาตรฐานที่กำหนด

ภาพที่ 2.5 แผนภาพแสดงการดำเนินงานอนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ประเทศไทย
(ณัฐพงศ์ พันธน้อย, 2559)

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวนมากได้ใช้ระบบพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือสำคัญในการวางผังเมืองและแผนการพัฒนาชุมชนมาตลอดระยะเวลากว่า 40 ปี ในปัจจุบันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 97 แห่งใน 43 จังหวัด ทั่วประเทศ ญ่ปุ่นได้ใช้ระบบนี้ในการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์จำนวน 117 แห่ง และมีอาคารและสิ่งปลูกสร้างที่ได้รับการอนุรักษ์ประมาณ 28,000 แห่ง (Agency for Cultural Affairs, 2018) ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ของประเทศไทยมีปัจจัยสำคัญ 4 ประการ ได้แก่

บทบาทของรัฐส่วนกลางในการกำหนดระเบียบและมาตรฐาน รวมถึงตรวจสอบคุณภาพการอนุรักษ์ชุมชน

การใช้กฎหมายทรัพย์สินทางวัฒนธรรมในการกำหนดนิยามและคุณค่าของกลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ รวมถึงกำหนดระเบียบการประกาศพื้นที่และขั้นตอนการอนุรักษ์ ประกอบกับการสนับสนุนด้านการเงิน และให้อำนาจการดำเนินงานแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นส่วนผลักดันให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการตามนโยบายที่รัฐบาลกลางกำหนด

การกระจายบทบาทหน้าที่ ความรู้ และ ประสบการณ์ด้านการอนุรักษ์ สู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การกระจายอำนาจการอนุรักษ์ไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จ ทั้งในเรื่องการสำรวจ การวางแผนอนุรักษ์ การหารือกับผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ การอำนวยความสะดวกในการออกแบบอาคารและการควบคุมการก่อสร้าง การรณรงค์การมีส่วนร่วม เป็นต้น ส่งผลต่อความรู้สึกรับผิดชอบต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และทำให้สามารถวางแผนการใช้งบประมาณให้สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาท้องถิ่นของตน เช่น การพัฒนาการท่องเที่ยว การพัฒนาภาพลักษณ์สินค้าท้องถิ่น การปรับปรุงคุณภาพชีวิตชาวชุมชน และส่วนท้องถิ่นที่ได้รับเงินสนับสนุนจะต้องส่งแผนโครงการที่จะดำเนินการในปีต่อไปให้กรมวัฒนธรรมตรวจสอบก่อนอนุมัติเงินสนับสนุน ซึ่งช่วยให้กรมวัฒนธรรมสามารถควบคุมคุณภาพการอนุรักษ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่อนุรักษ์

การที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและนักวิชาการร่วมกันทำการสำรวจชุมชนและเผยแพร่ความรู้การอนุรักษ์ชุมชนให้กับประชาชนในพื้นที่ โดยจัดทำเอกสารอธิบายกฎระเบียบเกี่ยวกับการอนุรักษ์ รวมถึงการให้ตัวแทนของประชาชนเข้าร่วมในคณะกรรมการกำกับการอนุรักษ์ และการจัดการหารือร่วมกับประชาชนในการกำหนดขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์ ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่เกิดความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ชุมชนเป็นอย่างดี ทำให้ประชาชนในพื้นที่รับรู้ถึงความสำคัญและเข้าใจวิธีการปรับปรุงและก่อสร้างอาคารที่ถูกต้องตามหลักการอนุรักษ์ชุมชน

การจัดตั้งองค์กรกลางในชุมชนเพื่อพิจารณาตรวจสอบการอนุรักษ์

นักวิชาการจากสถาบันการศึกษาท้องถิ่นซึ่งเป็นสมาชิกในคณะกรรมการจะทำหน้าที่เป็นผู้ตรวจสอบ ให้คำแนะนำตามหลักวิชาการต่อการซ่อมแซมและปรับปรุงอาคารขณะที่ภาคประชาชน ผู้นำชุมชน และผู้ทรงคุณวุฒิจะให้ความเห็นในการปรับปรุงแผนการอนุรักษ์ รวมถึงการบูรณะอาคารในพื้นที่ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวชุมชนและนโยบายการพัฒนาท้องถิ่น

คณะกรรมการกำกับการอนุรักษ์ในพื้นที่อนุรักษ์หลายแห่งจึงทำหน้าที่เป็นผู้คนอำนาจกับเจ้าหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนในพื้นที่เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการใช้งบประมาณที่ไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ และเป็นผู้เจรจาไกล่เกลี่ยลดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่และชาวชุมชน การใช้มาตรการทางการเงินรวมถึงการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐส่วนกลาง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชน และ นักวิชาการ เป็นเครื่องมือในการผลักดันให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการตามมาตรฐานการอนุรักษ์ที่กรมวัฒนธรรมกำหนดขึ้น

2.7.1.6 การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ชุมชนโอหังมาจิ หมู่บ้านชิราคาวาโก จังหวัดกิฟุ ประเทศญี่ปุ่น โดย ภัทรา แจ่มใจเจริญ (2559)

โอหังมาจิเป็นชุมชนขนาดเล็ก ตั้งอยู่ในหมู่บ้านชิราคาวาโก จังหวัดกิฟุ ภาคกลางของประเทศญี่ปุ่น เป็นหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงในการอนุรักษ์ กลุ่มบ้านทรงกัสโซซุริ ซึ่งเป็นตัวแทนภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิตชาวนา มีอุตสาหกรรมครัวเรือนที่สืบทอดตั้งแต่สมัยเอโดะ คือ การเลี้ยงไหมและทำกระดาษญี่ปุ่น และได้รับการขึ้นทะเบียนจากองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ในบัญชีมรดกโลกด้านวัฒนธรรม ปี 1995 ว่าเป็นชุมชนที่มีกลุ่มอาคารโดดเด่นอันเป็นตัวแทนสะท้อนวิถีชีวิตของชาวญี่ปุ่น

ชุมชนมีการทบทวนและแก้ไขปัญหาย่างต่อเนื่อง ในปี ค.ศ.2008 ชุมชนได้จัดทำแผนแม่บทในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านโดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

(1) สืบสานคุณค่ามรดกวัฒนธรรม-นักวิชาการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวชุมชนเพื่อรักษาความแท้และความสมบูรณ์ของมรดกวัฒนธรรม พร้อมสร้างระเบียบการอนุรักษ์

(2) การยกระดับคุณภาพการท่องเที่ยว- โดยกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมในชุมชน โดยมีเป้าหมายหลัก 5 ประการคือ 1.ควบคุมการจราจรไม่ให้ทำลายภาพลักษณ์ของชุมชน 2.สร้างกฎเกณฑ์การประกอบธุรกิจท่องเที่ยว 3.การเพิ่มสื่อการท่องเที่ยวประเภทต่างๆ อย่างเหมาะสม 4.กำหนดขีดความสามารถในการรับนักท่องเที่ยว และ 5.สร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันของนักท่องเที่ยวและชาวชุมชน

(3) ยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวชุมชนโอหังมาจิด้วยมรดกโลก

จะเห็นว่าจากการทบทวนประสิทธิภาพในการอนุรักษ์ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง และการจัดการอย่างมีเสถียรภาพ และการสร้างแบรนด์ของชุมชน และการเรียนรู้ทักษะการพัฒนาความสามารถทางเศรษฐกิจของชุมชน พร้อมทั้งมีหน่วยงานส่วนกลางในการประสานงานและให้การสนับสนุน การพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจึงส่งผลเชิงบวกต่อชุมชนอย่างยั่งยืน

ผลการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนโอหังมาจิ

(1) เกิดการขยายการรับรู้คุณค่ามรดกวัฒนธรรมในชุมชน

เกิดการเรียนรู้ในการสร้างแนวทางการพัฒนาสิ่งดึงดูดใจอื่นจากมรดกวัฒนธรรมในชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มเติมจากมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ คือ สถาปัตยกรรมแบบกัสโซซุริ เช่น การรื้อฟื้นประเพณีการดำเนินาตามธรรมเนียมยูกิ ที่ชาวชุมชนใช้โอกาสนี้ฝึกฝนทักษะการดำเนินาให้กับชาวบ้านปีละ 1 ครั้ง เกิดเป็นโครงการกิจกรรมชมประเพณีดำเนินา เกิดการสร้างรายได้จากกิจกรรมใหม่ และมีการส่งเสริมให้ชุมชนนำภูมิปัญญาและวัตถุดิบท้องถิ่นมาสร้างเป็นสินค้าเสนอขายแก่นักท่องเที่ยว และเกิดเป็นภาพจำและอัตลักษณ์ของชุมชนที่ชัดเจนขึ้น

(2) เกิดการสร้างระบบในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม

ชุมชนได้รับคำแนะนำและการสนับสนุนจากรัฐบาลกลางในการสร้างระบบในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม ส่งผลให้มีการขึ้นทะเบียนมรดกวัฒนธรรมประเภทจับต้องไม่ได้ คือ การแสดงพื้นเมือง ชาวชุมชนให้ความสำคัญกับกระบวนการกำหนดแนวทางการแก้ไขร่วมกัน (Bottom-Up Approach) ทำให้การดำเนินงานเกิดขึ้นจากชาวชุมชนอย่างแท้จริง

(3) เกิดการเปลี่ยนผ่านการท่องเที่ยวแบบมหาชนสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

เกิดที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ชุมชน สู่การสร้างเรื่องราวโดยดึงจุดเด่นของแต่ละฤดูให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชม และเพิ่มกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น พิพิธภัณฑสถานโดยชาวชุมชน ร้านขายของที่ระลึก ซึ่งเป็นกลไกในการเพิ่มโอกาสการกระจายผลประโยชน์ในท้องถิ่น เป็นแรงจูงใจในการรักถิ่นฐาน ร่วมใจกัน “ไม่ขาย ไม่ปล่อยเช่า ไม่ทำลาย”

ฉะนั้น ชุมชนโอหังมาจียังคงมีปัจจัยเสี่ยงต่อการจัดการการท่องเที่ยว วัฒนธรรม คือ การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของชุมชนโอหังมาจิ โครงสร้างทางสังคมของหมู่บ้านชนบทรอบข้างเปลี่ยนแปลงไป อาจได้รับผลจากแรงกดดันทางเศรษฐกิจหรือการเมืองที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนได้ และรูปแบบและพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

จะเห็นได้ว่าการจะพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจนั้นไม่ได้อยู่ที่จัดการการท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรมในปัจจุบันแต่เพียงอย่างเดียว หากเป็นการร่วมมือของชาวชุมชนที่จะเรียนรู้ แก้ไขปัญหา และพัฒนาชุมชนร่วมกัน

ตารางที่ 2.2

ตารางสรุปผลการศึกษาด้านการดำเนินงานอนุรักษ์จากกรณีศึกษา

ชุมชน	กระบวนการการพัฒนาและอนุรักษ์	การมีส่วนร่วมของชุมชน	ความช่วยเหลือจากภายนอก	ผลลัพธ์จากการดำเนินงาน
ชุมชนริมน้ำจันทบูร	-วิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ร่วมกับชาวชุมชนริมน้ำจันทบูรและหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง -การขับเคลื่อนการทำงานอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยการออกสื่อเคเบิลทีวี เพื่อเสนอจุดยืนของชุมชน	<u>ปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วม</u> - การสนทนากลุ่มย่อย เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วม ทั้งการยอมรับมติ - การจัดตั้งบ้านพักประวัติศาสตร์ หลวงราชไมตรีที่จัดตั้งโดยชาวชุมชน - ชุมชนมีประเด็นปัญหาร่วมกัน <u>อุปสรรคต่อการมีส่วนร่วม</u> - ความขัดแย้งของคนในชุมชน ทำให้ไม่สามารถเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการตัดสินใจ - การขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่เนื่องการไม่ได้อยู่อาศัยในพื้นที่เป็นประจำ	- ทางเทศบาลเสนอการจัดตั้งคณะกรรมการควบคุมดูแลตึกกาชุมชน - สถาบันอาศรมศิลป์เป็นสื่อกลาง และจัดทำแนวทางการอนุรักษ์	- ผังการปรับปรุงพื้นที่สาธารณะและมาตรการกำกับผัง แม้จะยังไม่เกิดการนำไปปฏิบัติใช้อย่างเป็นรูปธรรม โดยชุมชน เนื่องจากยังไม่สามารถจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดำเนินงานต่อได้ - มาตรการกำหนดประเภทการใช้อาคาร รูปแบบอาคาร สำหรับการก่อสร้างหรือดัดแปลงอาคาร และเวลาในการใช้อาคาร - แนวทางการออกแบบอาคาร เพื่อรักษาอัตลักษณ์ของชุมชน

ตารางที่ 2.2

ตารางสรุปผลการศึกษาด้านการดำเนินงานอนุรักษ์จากกรณีศึกษา (ต่อ)

ชุมชน	กระบวนการการพัฒนาและอนุรักษ์	การมีส่วนร่วมของชุมชน	ความช่วยเหลือจากภายนอก	ผลลัพธ์จากการดำเนินงาน
ชุมชนตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร	- กระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design thinking) โดยยึดถือคนในชุมชนเป็นศูนย์กลาง ด้วยกระบวนการ 5 ขั้นตอน (สอบถาม-สร้างต้นแบบ-ทดสอบ-ประเมิน-พัฒนาต่อเนื่อง) - แปลงผังนโยบายไปสู่แผนงานปฏิบัติในระดับพื้นที่ - การให้ข้อมูลข่าวสารประชาสัมพันธ์ ส่งเสริมความรู้ และความเข้าใจโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชน	- การให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องการจัดประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้เกิดแนวทางที่สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาเมืองของกรุงเทพมหานคร โดยสะท้อนความต้องการของชุมชนมากที่สุด	- สำนักผังเมืองกรุงเทพฯ - สถาบันอาศรมศิลป์ - ในการเป็นสื่อกลางและดำเนินงานร่วมกับชุมชน	- มีการดำเนินกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง - ชุมชนตลาดน้อยเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว และผู้สนใจศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม - โครงการปรับปรุงฟื้นฟูป้ายบอกทางสถานที่ในย่านตลาดน้อย - การปรับปรุงฟื้นฟูพื้นที่ทางเดิน เชื่อมโยงสู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา - แนวทางการส่งเสริมภูมิทัศน์ และอนุรักษ์ปรับปรุงฟื้นฟูอาคาร - กิจกรรมประชาสัมพันธ์ย่าน เช่น โครงการย่านจีนถิ่นบางกอก โครงการวาดภาพตามฝาผนัง

ตารางที่ 2.2

ตารางสรุปผลการศึกษาด้านการดำเนินงานอนุรักษ์จากกรณีศึกษา (ต่อ)

ชุมชน	กระบวนการการพัฒนาและอนุรักษ์	การมีส่วนร่วมของชุมชน	ความช่วยเหลือจากภายนอก	ผลลัพธ์จากการดำเนินงาน
ไชน่าทาวน์ สิงคโปร์	- การนำเสนอสถาปัตยกรรม เพื่อสร้าง Architourism ก่อเกิดเป็นภาพจำของประเทศ ที่มีธีม(theme) เฉพาะถิ่น - การผสมผสานความเก่าและใหม่โดยกลุ่มนักธุรกิจ และการใช้สร้างสรรค์	- สมาคมมรดกสิงคโปร์ที่เกิดจากการรวมตัวของชาวชุมชน	- มาตรการข้อบังคับย่านอาคารเก่า เช่น มาตรการภาษีอาคารเก่า และการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจากภาครัฐ	- เกิดภาพจำอัตลักษณ์ของพื้นที่ - เกิดการอนุรักษ์และปรับปรุงอาคารประวัติศาสตร์ในย่าน
ชุมชนโคยยามะ เกียวโต ญี่ปุ่น	- การจัดผังพื้นที่ (Zoning) เช่น พื้นที่ธรรมชาติ พื้นที่อนุรักษ์สถาปัตยกรรม และส่วนที่รองรับความเจริญ เป็นต้น - การเชื่อมโยงผู้คนในพื้นที่ด้วยกิจกรรม ประเพณี เพื่อก่อให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจและความเป็นเจ้าของ - กำหนดแนวทางการก่อสร้างและปรับปรุงอาคาร โดยการศึกษาจากรูปแบบสถาปัตยกรรมดั้งเดิม	- การมีส่วนร่วมของชาวชุมชนในการสืบสานงานประเพณีท้องถิ่น	- สถาเทศบาลเมืองเกียวโต กำหนดทิศทางการพัฒนาเมืองเกียวโต - กรมวัฒนธรรม ประเทศญี่ปุ่น	- การสืบสานประเพณีดั้งเดิม - เกิดปฏิสัมพันธ์ในชุมชน ก่อให้เกิดการดำรงรักษาความเป็นชุมชน

ตารางที่ 2.2

ตารางสรุปผลการศึกษาด้านการดำเนินงานอนุรักษ์จากกรณีศึกษา (ต่อ)

ชุมชน	กระบวนการการพัฒนาและอนุรักษ์	การมีส่วนร่วมของชุมชน	ความช่วยเหลือจากภายนอก	ผลลัพธ์จากการดำเนินงาน
กระบวนการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์ กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ในประเทศไทย	- กรมวัฒนธรรมของประเทศไทยได้กำหนดระเบียบสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์ 4 ขั้นตอน คือ 1.บทบาทของรัฐบาลกลาง 2.การกระจายบทบาทหน้าที่ ความรู้ และ ประสบการณ์ด้านการอนุรักษ์สู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3.สร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน 4.จัดตั้งองค์กรกลางในชุมชนเพื่อพิจารณาตรวจสอบการอนุรักษ์ - การสนับสนุนด้านการเงิน - การให้ความรู้ความเข้าใจการอนุรักษ์แก่ชาวชุมชน โดยผ่านพบ จัดประชุม	- การมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล - ภาครัฐการสัมภาษณ์ชาวชุมชน เพื่อทำความรู้จักและรับทราบถึงสภาพความเป็นอยู่ แผนการดำเนินชีวิตในอนาคต รวมถึงทัศนคติต่อการอนุรักษ์ - การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อแผนการดำเนินงาน แนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์ การตรวจสอบ - ชาวชุมชนร่วมรณรงค์ให้ชาวชุมชนที่เหลือเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์	- กรมวัฒนธรรม - องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น - นักวิชาการ - ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยภาครัฐสร้างความไว้วางใจและความไว้วางใจเพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วม	- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 97 แห่ง 43 จังหวัด ทั่วประเทศญี่ปุ่นไดไซระบบพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือสำคัญในการวางแผนเมืองและแผนการพัฒนาชุมชนมาตลอด 40 ปี ในการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์จำนวน 117 แห่ง และมีอาคารและสิ่งปลูกสร้างที่ได้รับการอนุรักษ์ประมาณ 28,000 แห่ง - เกิดการร่วมมือ และลดความขัดแย้งของชาวชุมชน - เกิดกระบวนการอนุรักษ์อย่างเป็นขั้นตอน นำไปสู่การดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ

ตารางที่ 2.2

ตารางสรุปผลการศึกษาด้านการดำเนินงานอนุรักษ์จากกรณีศึกษา (ต่อ)

ชุมชน	กระบวนการการพัฒนาและอนุรักษ์	การมีส่วนร่วมของชุมชน	ความช่วยเหลือจากภายนอก	ผลลัพธ์จากการดำเนินงาน
ชุมชนโอหังมาจิ ชีราคาวโก	- สร้างภาพจำของอัตลักษณ์สถานที่ - แผนแม่บทในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านโดยมีสาระสำคัญ คือ 1.สืบสานคุณค่ามรดกวัฒนธรรมชุมชน 2.การยกระดับคุณภาพการท่องเที่ยวโดยกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมในชุมชน. และสร้างโอกาสในการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวและชาวชุมชน - ยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวชุมชนโอหังมาจิ	- การทบทวน และร่วมกันออกความเห็นแก้ไขปัญหา - จัดตั้งสหกรณ์ธุรกิจท่องเที่ยวในชุมชน - ชาวชุมชนร่วมเป็นกรรมการมูลนิธิบ้านทรงกัซโซ	- รัฐบาลท้องถิ่น (ที่ทำการหมู่บ้านชีราคาวโก) - กรมวัฒนธรรม	- เกิดการขยายการรับรู้คุณค่ามรดกวัฒนธรรมในชุมชน - เกิดการสร้างระบบในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม - เกิดการเปลี่ยนผ่านการท่องเที่ยวแบบมหาชนสู่การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

จะเห็นได้ว่ากระบวนการดำเนินงานการอนุรักษ์นั้นมียุทธศาสตร์ประกอบหลักที่สำคัญ 3 ประการ คือ ความรู้ความเข้าใจในพื้นที่ชุมชนที่ทำการอนุรักษ์และพัฒนาของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมของชาวชุมชน และการสนับสนุนจากภาครัฐ ทั้งด้านการเงิน การบังคับใช้กฎหมาย การจัดหาบุคลากร และทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2.7.2 ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนดั้งเดิม

ผู้วิจัยได้ศึกษาพื้นที่ชุมชนที่มีบริบทความเป็นชุมชนริมน้ำดั้งเดิมและมีการพัฒนาเป็นท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม และได้รับความนิยมนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ คือ ชุมชนริมคลองอัมพวา ศึกษาโดยการทบทวนวรรณกรรมจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คือ

2.7.2.1 ผลกระทบการท่องเที่ยวต่ออัตลักษณ์ชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนอัมพวา (ศิริลักษณ์ เมฆออ่อน และ มนสิชา เพชรานนท์, 2556)

ชุมชนแหล่งท่องเที่ยวอัมพวา เป็นชุมชนที่มีต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมสูง มีสภาพภูมิศาสตร์บนพื้นที่ติดทะเลอ่าวไทยที่เชื่อมโยงกับแม่น้ำแม่กลอง ทำให้พื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะสมต่อการตั้งถิ่นฐาน และการเกิดกิจกรรมบนพื้นที่ในหลายลักษณะ เช่น การตั้งถิ่นฐานขนานแนวคลองที่มีโครงสร้างสถาปัตยกรรมเรือนแถวไม้พื้นถิ่น การประกอบอาชีพเกษตรกรรม และวิถีชีวิตชาวน้ำและสวนเกษตร ในด้านประวัติศาสตร์ ชุมชนอัมพวามีรากเหง้าสืบทอดตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายจนถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เป็นสถานที่ที่มีความเจริญทางวัฒนธรรมที่ได้รับการถ่ายทอดทั้งภูมิปัญญาชั้นสูงหลายด้าน เช่น สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม การแสดง โดยเฉพาะศิลปะการแสดงโขนกลางแปลงและด้านศิลปะอาหาร ขนมไทยในวรรณคดี รวมถึงประเพณีในเทศกาลสำคัญต่างๆ

ชุมชนอัมพวาจึงได้ถูกส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวตามแผนพัฒนาเทศบาลตำบลอัมพวา พ.ศ. 2547 โดยวางแผนสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจระดับชุมชน และมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมด้วยยุทธศาสตร์ การสร้างแบรนด์สถานที่ (Place Branding) ด้วยการนำเสนอจุดเด่นลักษณะสิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์ ประเพณีท้องถิ่น ศิลปกรรมต่างๆ แก่นักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาเรื่องราววิถีชีวิตของชุมชน ขณะเดียวกันพบว่าการท่องเที่ยวอัมพวามีการเติบโตและขยายตัวอย่างรวดเร็วในช่วงที่ผ่านมา (อริสรา เสยานนท์, 2552) โดยขาดการคำนึงถึงรากเหง้าที่เกิดจากวิถีดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งมีผลต่อการรับรู้อัตลักษณ์ที่ไม่แท้จริง (Inauthentic) และไม่สอดคล้องกับหลักนโยบายการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ผลการศึกษาพบว่าอัตลักษณ์ ทั้ง 3 กลุ่ม คือ กลุ่มสิ่งแวดล้อม กลุ่มกิจกรรมบนพื้นที่ และกลุ่มการสื่อความหมาย/สัญลักษณ์ได้รับผลกระทบ ดังนี้

อัตลักษณ์กลุ่มสิ่งแวดล้อม การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักมากขึ้นการพลิกฟื้นอัตลักษณ์ตลาดน้ำ แต่ในอีกด้านหนึ่งอัตลักษณ์ชุมชนถูกลดทอนคุณค่าและอัตลักษณ์ที่สำคัญ ด้วยการสร้างเลียนแบบเพื่อเป็นสินค้าการท่องเที่ยว หรือ การรื้อถอนบ้านไม้พื้นถิ่นบางส่วนออกไปเพื่อปลูกสร้างอาคารที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว

อัตลักษณ์กลุ่มกิจกรรมบนพื้นที่ นโยบายการท่องเที่ยวได้ส่งเสริมพืชผลเศรษฐกิจพื้นถิ่น รวมถึงการเป็นศูนย์กลางอาหารทะเลให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น แต่ขณะเดียวกันได้ลดทอนคุณค่าอัตลักษณ์ เช่น การเลียนแบบวิถีชีวิตชาวบ้านในอดีตที่เคยนำผลผลิตจากสวนเกษตรมาค้าขายบริเวณตลาดน้ำคลองอัมพวา แต่ปัจจุบันกลายเป็นคนนอกพื้นที่เข้ามาค้าขายสินค้าหลากหลายชนิด เช่น อาหาร ขนมหวาน เสื้อผ้า ของที่ระลึกฯ

อัตลักษณ์ด้านการสื่อความหมาย/สัญลักษณ์ นโยบายการท่องเที่ยวได้ส่งเสริมอัตลักษณ์ด้านการสื่อความหมายและสัญลักษณ์ โดยการรักษาความหมายการเป็นเมืองมรดกวัฒนธรรมด้วยการอนุรักษ์ประเพณีและการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ให้เกิดความยั่งยืน แต่คุณค่าอัตลักษณ์บางส่วน เช่น ความเป็นเวนิสตะวันออกเมืองไทยเป็นความหมายที่ใช้สื่อถึงชุมชนถูกลดคุณค่าลง เนื่องจากกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ทำให้วิถีวัฒนธรรมชาวคลองเปลี่ยนแปลงไป ภาครัฐควรทบทวนแนวทางการส่งเสริมให้เห็นถึงอัตลักษณ์ที่แท้จริงของชุมชนแหล่งท่องเที่ยว และควรมีมาตรการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เพื่อป้องกันไม่ให้อัตลักษณ์ถูกทำลาย

แม้การท่องเที่ยวจะสามารถสร้างผลกระทบเชิงบวกแก่ชุมชนได้ ทั้งการก่อให้เกิดการอนุรักษ์ สืบสาน และแลกเปลี่ยนมรดกทางวัฒนธรรม ทั้งสร้างความตระหนักในคุณค่าอันนำไปสู่ความร่วมมือในการดูแลชุมชน รวมถึงส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน ทำให้เกิดการจ้างงานรายได้ และสร้างโอกาสให้เจ้าของธุรกิจขนาดเล็กในชุมชน นำไปสู่การพัฒนาความเป็นอยู่และเกิดการปรับปรุงพื้นที่สาธารณะของชุมชน (กิตติพงษ์ ล้ออุทัย, 2554) แต่ก็พบว่ามีผลกระทบเชิงลบด้วยเช่นกัน

การศึกษาของ Aunkrisa (2561) พบว่า การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นส่งเสริมให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยวมากที่สุด แต่ไม่ได้คำนึงถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นในระยะยาว ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมสามารถเปลี่ยนแปลงได้ โดยสิ่งที่เปราะบางจะเปลี่ยนแปลงได้เร็วกว่าสิ่งที่อยู่ในจิตใจหรือความรู้สึกมาก แต่สามารถจัดการลดหรือป้องกันผลกระทบได้ง่ายกว่า เช่น ด้วยการออกแบบเส้นทางการเข้าชมเพื่อป้องกัน นักท่องเที่ยวเดินออกนอกเส้นทางและไปสัมผัสสิ่งที่มีคุณค่าได้ แต่สำหรับวัฒนธรรมและสังคมที่สะท้อนออกมาผ่านทางวิถีชีวิตความเป็นอยู่ถือเป็นปัญหาที่สำคัญมากเพราะการบริหารจัดการการท่องเที่ยวยังไม่สามารถเข้าไปปกป้องคุ้มครองวัฒนธรรมในกลุ่มนี้ได้ จากการรวบรวมข้อมูลจากบทความวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาผลกระทบจากการพัฒนาย่านชุมชนเป็นที่ท่องเที่ยว จำนวน 5 ชุมชน คือ

1. ชุมชนริมคลองอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม
2. ย่านไชน่าทาวน์ ประเทศสิงคโปร์
3. ชุมชนชายโขง เชียงคาน จังหวัดเลย

4.ชุมชนริมน้ำจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

5.หมู่บ้านชาวไทยภาคเหนือ (แม่กำปอง) จังหวัดเชียงใหม่

พบผลกระทบที่มีร่วมกันในหลายพื้นที่ จำแนกตามประเภทผลกระทบในองค์ประกอบของความยั่งยืน พร้อมแนวทางแก้ไขและป้องกันที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม ดังนี้

ตารางที่ 2.3

ตารางแสดงผลกระทบจากการท่องเที่ยวและแนวทางป้องกันแก้ไข

ผลกระทบ	แนวทางป้องกัน แก้ไข
ด้านสิ่งแวดล้อม	
ความเสียหายและเสื่อมโทรมต่อสถานที่ประวัติศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมที่ไม่สามารถฟื้นคืนสู่สภาพเดิมได้ ส่งผลเสียต่อแหล่งท่องเที่ยวและวัฒนธรรมของชุมชน	การประเมินขีดจำกัดการรองรับนักท่องเที่ยวและสร้างจิตสำนึกรักและเคารพชุมชนแก่นักท่องเที่ยวและชุมชน
การสร้างใหม่ของอาคารที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมและบรรยากาศชุมชนเพื่อขยายการรองรับนักท่องเที่ยว การสร้างอาคารรुक้าที่สาธารณะ	กฎหมาย และข้อบังคับ ด้านผังเมืองและอาคารที่สามารถบังคับใช้ได้จริง และคู่มือแนวทางการสร้างและปรับปรุงอาคาร
การคมนาคมติดขัด และที่จอดรถไม่เพียงพอรองรับชาวชุมชน	การบริหารจัดการและประเมินขีดจำกัดการรองรับนักท่องเที่ยว
ความขัดแย้งในการพิจารณาสิ่งที่ควรอนุรักษ์	การสร้างเกณฑ์การพิจารณาการอนุรักษ์
ด้านเศรษฐกิจ	
ความไม่คุ้มค่าของรายได้ที่ได้รับเทียบกับทรัพยากรที่ใช้ในการรองรับนักท่องเที่ยว ทั้งทางตรง คือ ราคาสินค้าและบริการที่ตั้งไว้ต่ำกว่าต้นทุนจริง และทางอ้อม คือ ค่าใช้จ่ายในการรักษาและฟื้นฟูสภาพแวดล้อมชุมชน	พัฒนาความรู้ด้านการเงิน การวางแผนธุรกิจ และการตลาด แก่คนในชุมชน
ค่าครองชีพในชุมชนสูงขึ้น	
กิจกรรมขาดความน่าสนใจ และไม่ก่อให้เกิดการมาท่องเที่ยวซ้ำ	พัฒนาการสร้างแบรนด์สถานที่ การตลาดและประชาสัมพันธ์ และสิ่งอำนวยความสะดวก

ตารางที่ 2.3

ตารางแสดงผลกระทบจากการท่องเที่ยวและแนวทางป้องกันแก้ไข (ต่อ)

ด้านสังคม	
องค์ประกอบทางสังคมเปลี่ยนแปลง ละทิ้งวิถีเดิม และสูญเสียอัตลักษณ์ เกิดการย้ายออก และถูกแทนที่ด้วยนายทุน	จัดทำแผนการบริหารและแนวทางการพัฒนาอย่างชัดเจน และสร้างจิตสำนึกรักชุมชน และส่งเสริมความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยว
ความขัดแย้งและความไม่เข้าใจในการดำเนินงาน และขาดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน	จัดกิจกรรม และเวทีที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและรับฟังเสียงชุมชน เพิ่มการประชาสัมพันธ์เพื่อสื่อสาร เรียนรู้และสร้างเป้าหมายร่วมกัน จัดตั้งผู้แทนที่มีศักยภาพ ทำหน้าที่เสนอข้อมูลที่จำเป็นในแต่ละขั้นตอน เพื่อยกระดับการมีส่วนร่วม
สภาพสังคมที่มีการแข่งขันสูง เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน เนื่องด้วยผลประโยชน์ทางการเงิน	สร้างจิตสำนึกรักชุมชน สร้างแผนการท่องเที่ยวรายปี เพื่อดึงดูดการมาซ้ำ
นโยบายส่วนกลางในปัจจุบันไม่สอดคล้องกับพื้นที่ ไม่มีประสิทธิภาพ ไร้ทิศทาง เพราะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียไม่ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนา	สื่อสารให้เกิดการรับรู้ข้อมูลอย่างทั่วถึงและจัดประชุม เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายสามารถเข้าร่วมกระบวนการ และติดตามผลได้ รวมถึงสร้างความเข้าใจกับหน่วยงานที่เข้ามาบริหารงาน เพื่อให้เกิดแผนพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน
การสูญเสียความเป็นส่วนตัวของชาวชุมชน	จัดผังพื้นที่ zoning การแยกพื้นที่ใช้สอยอาคาร
นักท่องเที่ยวที่เข้ามาประพฤติตัวไม่เหมาะสม	ประชาสัมพันธ์กฎระเบียบและบังคับใช้ให้ได้จริง

ผลกระทบที่เกิดขึ้นนอกจากลดทอนคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมแล้ว ยังส่งผลให้คุณค่าแหล่งท่องเที่ยวลดลงอย่างรวดเร็ว และทำให้ชุมชนนั้นหมดความนิยมจากนักท่องเที่ยว นับเป็นภาพสะท้อนความไม่ยั่งยืนของการท่องเที่ยวอย่างเด่นชัด และเกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจของชุมชน ชาวชุมชนขาดรายได้หรือขาดทุนจากการลงทุนเพื่อการรองรับนักท่องเที่ยวที่ได้เตรียมการไว้ และขาดเงินทุนฟื้นฟูทรัพยากรชุมชน ส่งผลกระทบกลับต่อจำนวนนักท่องเที่ยวเป็นวัฏจักร

จากการศึกษาจะเห็นข้อควรพิจารณาและข้อควรระวังในการจัดทำแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวดังที่กล่าวมาในเบื้องต้น การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในทุกด้านของชุมชนอย่างเป็นระบบคือสิ่งสำคัญในการดำรงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนให้เป็นผลสำเร็จ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวตามแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนสามารถดำเนินการควบคู่กับการทำความเข้าใจ

ร่วมกันถึงบทบาทหน้าที่ในการปกป้อง อัตลักษณ์แหล่งท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่น ระหว่างภาครัฐ ชุมชน และผู้ประกอบการ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดกระบวนการ ทิศทาง และรูปแบบการท่องเที่ยวของตนเอง (ศิริลักษณ์ เมฆอ่อน และ มนสิชา เพชรานนท์, 2556)

2.8 กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

2.8.1 กรมการขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี

เป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษาที่ดินที่ติดต่อกับแม่น้ำ ลำคลอง บึง อ่างเก็บน้ำ ทะเลสาบ อันเป็นทางสัญจรของประชาชนหรือที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน หรือทะเลภายในน่านน้ำไทยหรือบนชายหาดของทะเล

กฎกระทรวงฉบับที่ 63 (พ.ศ. 2537) ออกตามความในพระราชบัญญัติการเดินเรือ ในน่านน้ำไทย พ.ศ. 2456

ข้อ 1 ในกฎกระทรวงนี้ “ล่องลำลำแม่น้ำ” หมายความว่า ล่องลำเข้าไปเหนือน้ำ ในน้ำ และใต้น้ำของแม่น้ำ ลำคลอง บึง อ่างเก็บน้ำ ทะเลสาบ อันเป็นทางสัญจรของประชาชนหรือที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน หรือทะเลภายในน่านน้ำไทย หรือบนชายหาดของทะเลดังกล่าว

ข้อ 2 ผู้ใดประสงค์จะขออนุญาตปลูกสร้างอาคารหรือสิ่งอื่นใดล่องลำลำแม่น้ำ ให้ยื่น คำขอตามแบบที่อธิบดีกรมเจ้าท่ากำหนด โดยระบุวัตถุประสงค์ในการใช้อาคารหรือสิ่งอื่นใดที่ขออนุญาต พร้อมด้วยหลักฐานและเอกสาร ดังต่อไปนี้

ข้อ 3 ผู้ขออนุญาตปลูกสร้างอาคารหรือสิ่งอื่นใดล่องลำลำแม่น้ำต้องเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์หรือเป็นผู้มีสิทธิครอบครอง หรือเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษาที่ดินที่ติดต่อกับแม่น้ำ ลำคลอง บึง อ่างเก็บน้ำ ทะเลสาบ อันเป็นทางสัญจรของประชาชนหรือที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน หรือทะเลภายในน่านน้ำไทยหรือบนชายหาดของทะเลดังกล่าว

ข้อ 7 หลักเกณฑ์ในการพิจารณาอนุญาตให้ปลูกสร้างอาคารหรือสิ่งอื่นใดล่องลำลำแม่น้ำมีดังต่อไปนี้

(1) ลักษณะหรือสภาพของอาคารหรือสิ่งอื่นใดล่องลำลำแม่น้ำต้องไม่เป็นอันตราย ต่อการเดินเรือหรือทำให้ทางน้ำเปลี่ยนแปลงไป หรือก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

(2) อาคารหรือสิ่งอื่นใดล่องลำลำแม่น้ำที่จะอนุญาตให้ปลูกสร้างได้ ต้องมีลักษณะของอาคารและการล่องลำที่พึงอนุญาตได้ตามข้อ 4 และข้อ 5

(3) อาคารหรือสิ่งอื่นใดล่องลำลำแม่น้ำที่จะอนุญาตให้ปลูกสร้างได้ ต้องไม่อยู่ในเขต พื้นที่ที่มีประกาศของกรมเจ้าท่าห้ามปลูกสร้างอาคารหรือสิ่งอื่นใดล่องลำลำแม่น้ำ ประกาศดังกล่าว ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐมนตรีและประกาศในราชกิจจานุเบกษา

(4) การอนุญาตให้ใช้พื้นที่ล่งล้าลำแม่น้ำ ให้กระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็นและสมควร เฉพาะตามวัตถุประสงค์ในการใช้อาคารหรือสิ่งอื่นใดที่ล่งล้าลำแม่น้ำนั้น

(5) การอนุญาตให้ใช้พื้นที่ล่งล้าลำแม่น้ำต้องไม่เป็นการขัดต่อกฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคารหรือกฎหมายว่าด้วยการผังเมือง

2.8.2 กรมศิลปากร

เป็นผู้บริหารจัดการและดูแลรักษาและการควบคุมโบราณสถาน ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติ

พระราชบัญญัติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้ "โบราณสถาน" หมายความว่า อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ทั้งนี้ ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย

มาตรา 6 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่กับออกกฎกระทรวง กำหนดค่าธรรมเนียมไม่เกินอัตราในบัญชีท้ายพระราชบัญญัตินี้ ยกเว้นค่าธรรมเนียมและกำหนดกิจการอื่นเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

หมวด 1 โบราณสถาน

มาตรา 7 เพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาและการควบคุมโบราณสถานให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ ให้อธิบดีมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษาขึ้นทะเบียนโบราณสถานใด ๆ ตามที่อธิบดีเห็นสมควรได้ และให้มีอำนาจกำหนดเขตที่ดินตามที่เห็นสมควรเป็นเขตของโบราณสถาน โดยให้ถือว่าเป็นโบราณสถานด้วยก็ได้ ประกาศดังกล่าวนี้ อธิบดีจะเพิกถอนหรือแก้ไขเพิ่มเติมก็ให้กระทำได้โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา การขึ้นทะเบียนโบราณสถานตามความในวรรคก่อน ถ้าโบราณสถานนั้นมีเจ้าของหรือมีผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย ให้อธิบดีแจ้งเป็นหนังสือให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองทราบ ถ้าเจ้าของหรือผู้ครอบครองไม่พอใจ ก็ให้มีสิทธิร้องต่อศาล

มาตรา 9 โบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนแล้ว และเป็นโบราณสถานที่มิใช่เจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายชำรุด หักพังหรือเสียหายไม่ว่าประการใดๆ ให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองโบราณสถานนั้น แจ้งการชำรุด หักพังหรือเสียหายเป็นหนังสือไปยังอธิบดีภายใน สามสิบ วันนับตั้งแต่ที่เกิดชำรุด หักพังหรือเสียหายนั้น

มาตรา 10 ห้ามมิให้ผู้ใดซ่อมแซม แก้ไข เปลี่ยนแปลงโบราณสถานหรือชุดคันลึงใด ๆ ภายในบริเวณโบราณสถานเว้นแต่จะกระทำตามคำสั่งของอธิบดี หรือได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดี และถ้าหนังสืออนุญาตนั้นกำหนดเงื่อนไขไว้ประการใด ก็ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขนั้นด้วย

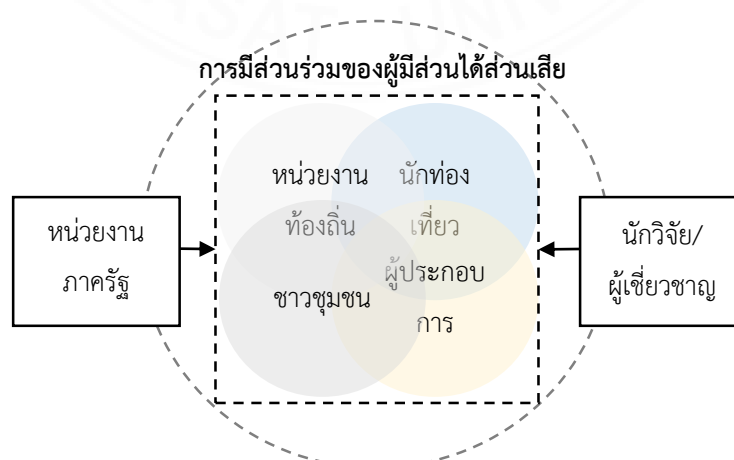
มาตรา 11 โบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนแล้ว แม้ว่าจะเป็นโบราณสถานที่มิใช่เจ้าของ หรือ ผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย ก็ให้อธิบดีมีอำนาจสั่งให้พนักงานเจ้าหน้าที่หรือบุคคลใด ๆ ทำ การซ่อมแซมหรือกระทำด้วยประการใด ๆ อันเป็นการบูรณะหรือรักษาไว้ให้คงสภาพเดิมได้ แต่ต้อง แจ้งเป็นหนังสือให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองทราบก่อน

มาตรา 14 เมื่ออธิบดีเห็นว่าโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุใด ซึ่งมีได้อยู่ในการครอบครอง ของกรมศิลปากรมีคุณค่าในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดีเป็นพิเศษ อธิบดีมีอำนาจ ประกาศในราชกิจจานุเบกษาขึ้นทะเบียนเป็นโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุนั้นได้

มาตรา 15 โบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้วนั้น ห้ามมิให้ผู้ใดซ่อมแซม แก้ไข เปลี่ยนแปลง เว้นแต่จะกระทำตามคำสั่งของอธิบดี หรือได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดี และถ้าหนังสืออนุญาตนั้นกำหนดเงื่อนไขไว้ประการใด ก็ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขนั้นด้วย

2.9 สรุปแนวทางการดำเนินการพัฒนาและอนุรักษ์ชุมชนริมคลองดั้งเดิมเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมจากการทบทวนวรรณกรรมและศึกษากรณีศึกษาต่างๆ

การมีส่วนร่วมอย่างสมดุลระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบต่างๆ เพื่อความยั่งยืน ทั้งนี้การมีส่วนร่วมของทุกกลุ่มต้องครอบคลุมเรื่องการวางแผน การตัดสินใจ และการกำหนดเครื่องมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกัน ซึ่งแต่ละประเด็นจำเป็นต้องมีความสัมพันธ์และสอดคล้องกัน ดังแสดงในแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2.6 แผนภาพแสดงการมีส่วนร่วมระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

โดยเครื่องมือในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย

- วิธีการทางกฎหมาย เช่น การควบคุมสิ่งก่อสร้าง และข้อกำหนดของชุมชน
- มาตรการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เช่น กำหนดขีดความสามารถในการรองรับ

นักท่องเที่ยว

- วิธีการการเงิน เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานและสร้างแรงจูงใจ
- การสร้างแบรนด์สถานที่ (Place Branding) และการประชาสัมพันธ์
- การพัฒนาสาธารณูปโภค การคมนาคม ป้ายบอกเส้นทาง และความปลอดภัย
- การพัฒนาบุคลากรในชุมชน
- การจัดผังพื้นที่เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินให้คุ้มค่า

จากการทบทวนวรรณกรรมสามารถสรุปได้ว่าการประเมินคุณค่าและอัตลักษณ์ของพื้นที่เป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกันและยากจะแยกออกจากกันได้ อัตลักษณ์แต่ละกลุ่มก็อาจมีคุณค่าหลายด้าน กล่าวคือ อัตลักษณ์ทางสิ่งแวดล้อม เช่น อาคารประวัติศาสตร์เป็นอัตลักษณ์ที่มีคุณค่าทางความงาม ทางการศึกษา และทางวัฒนธรรม โดยแต่ละอัตลักษณ์สามารถสรุปรายการเพื่อการอนุรักษ์ตามทฤษฎีการอนุรักษ์ และนำไปเชื่อมโยงกับกิจกรรมหรือรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมได้ดังตารางสรุปต่อไปนี้

ตารางที่ 2.4

ตารางสรุปความสัมพันธ์อัตลักษณ์ คุณค่า และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมที่สนับสนุนการพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์

อัตลักษณ์	คุณค่า	คำอธิบาย/ตัวอย่างคุณค่าที่ควรอนุรักษ์	กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมชุมชนริมน้ำ
ด้านสิ่งแวดล้อม	ภูมิทัศน์	บริเวณธรรมชาติ เส้นขอบฟ้า	- การเที่ยวชมชุมชน โดยการล่องเรือ ขี่จักรยาน
	สถาปัตยกรรม/โบราณวัตถุ	ศาสนสถาน เรือนไม้ เปลือกอาคาร วัตถุอื่นๆ	- การเที่ยวชมอาคารประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม
	การตั้งถิ่นฐาน	การตั้งถิ่นฐานแนวริมน้ำขนานแนวคลอง	- การเที่ยวชมชุมชน โดยการล่องเรือ ขี่จักรยาน
	องค์ประกอบชุมชนริมน้ำ	สวนผลไม้ วัด เครือข่ายลำน้ำ ชุมชนริมน้ำ	- การเที่ยวชมชุมชน โดยการล่องเรือ ขี่จักรยาน
ด้านกิจกรรมและ หน้าที่	เศรษฐกิจ	ตลาดน้ำโบราณของชุมชน การค้าขายทางเรือ	- การเที่ยวชมชุมชน - ร้านขายของที่ระลึก
	ประเพณีวัฒนธรรม	ประเพณี ภูมิปัญญา ที่สืบทอด การแสดง การละเล่น อาหาร การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม	- การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การทอผ้า จักสาน - การชมการแสดง นาฏศิลป์- การร่วมเทศกาลประเพณี
	วิถีชีวิต	วิถีชีวิตชาวน้ำ การสัญจรทางน้ำ วิถีชีวิตชาวสวน	- การทดลองใช้ชีวิตร่วมกับชาวชุมชน การแต่งกาย การ รับประทานอาหารท้องถิ่น การสัญจรทางน้ำ- ที่พักร่ม
	การใช้สอยพื้นที่	บ้าน ตลาด ร้านค้า ท่าเรือ ตลาด เชื้อน	- การเที่ยวชมชุมชน โดยการล่องเรือ ขี่จักรยาน
ด้านการสื่อ ความหมายและ สัญลักษณ์	บุคลิกของสถานที่	ความเป็นย่าน บรรยากาศ ภาพจำของพื้นที่	- ผสมผสานกิจกรรม
	ความหมายของสถานที่	ความเป็นเวนิสตะวันออก สวนผลไม้มีชื่อ (สวนในบางกอก) แหล่งทุเรียนนัท	- ผสมผสานกิจกรรม - การเที่ยวชมพิพิธภัณฑ์

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาพื้นที่ย่านชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ ในมิติทางด้านทางสิ่งแวดล้อม สังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ และศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์คุณค่าของชุมชนไว้ โดยใช้แนวคิดการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ กรณีศึกษา (Case Study Research) ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพทั้งจากการสำรวจ และการสัมภาษณ์ที่มีหลักฐานหรือข้อมูลมาตรวจสอบ โดยผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัยภายใต้ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย 4 ส่วน ได้แก่

- (1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูล
- (2) เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย
- (3) การเก็บรวบรวมข้อมูล
- (4) การวิเคราะห์ข้อมูล

3.2 ขั้นตอนการวิจัย

จากการรวบรวมแนวคิดและทฤษฎีจากบทที่ 2 นำไปสู่การกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา โดยใช้แนวคิดการอนุรักษ์ การพัฒนาอย่างยั่งยืน และการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมเป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ย่านชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ ให้เกิดความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และพัฒนา มีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

ศึกษาและสำรวจลักษณะย่านชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ตามองค์ประกอบความเป็นสถานที่ ได้แก่ ลักษณะทางสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และวิเคราะห์ศักยภาพและความเป็นไปได้ในการพัฒนาเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม ภายใต้เงื่อนไขของกรอบทางกฎหมายและความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่ และนำไปตรวจสอบกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของชุมชน เพื่อนำไปสู่การนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนกรณีศึกษาและชุมชนอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกันต่อไป

การวิจัยนี้ใช้กรอบการวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยการมีส่วนร่วมแบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

(1) การเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ จะเป็นการสัมภาษณ์เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมระดับที่ 3 คือ ขั้นการให้ข้อมูล (Informing) ของคนในชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์คุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์แนวทางการพัฒนา

(2) การนำแนวทางการพัฒนาที่ได้ไปตรวจสอบกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการรับฟังความคิดเห็น ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมระดับที่ 4 คือ ขั้นการรับฟังความคิดเห็น (Consultation) ของคนในชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อให้เกิดข้อสรุปและข้อเสนอแนะของงานวิจัยนี้

3.2.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

จากวัตถุประสงค์ในการศึกษาแนวทางการพัฒนาย่านชุมชนดั้งเดิมริมคลองกรณีศึกษาชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ เพื่อการพัฒนาที่สมดุลระหว่างการอนุรักษ์และพัฒนานั้น ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบการวิจัยออกเป็นด้านสิ่งแวดล้อม และกิจกรรมทางสังคม และเศรษฐกิจ ซึ่งได้แบ่งกลุ่มประชากรผู้เกี่ยวข้องเป็น 4 กลุ่ม ตามทฤษฎีผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง รวมเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ 8 คน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนอกพื้นที่ 8 คน โดยแต่ละท่านไม่มีความสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกันและเป็นอิสระต่อกัน สืบหาความคิดเห็นโดยใช้วิธีสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.2.1.1 ชาวชุมชนริมคลองอ้อมนนท์

ชาวชุมชนริมคลองอ้อมนนท์รวม 3 คน คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจงประกอบด้วย ปราชญ์ชุมชน จำนวน 2 คน ซึ่งเป็นชาวชุมชนริมคลองอ้อมนนท์โดยกำเนิด และอยู่อาศัยในพื้นที่จนปัจจุบัน และชาวชุมชนที่ประกอบอาชีพในพื้นที่ชุมชน 1 คน ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ในด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ และความคิดเห็นต่อแนวทางการพัฒนาที่นำเสนอ

3.2.1.2 ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวในพื้นที่

กลุ่มผู้ลงทุนหรือมีรายได้จากการท่องเที่ยวในพื้นที่ จำนวน 4 คน ประกอบด้วย เจ้าของธุรกิจที่พักแรม (โฮมสเตย์) ผู้ประกอบการธุรกิจกิจกรรมการท่องเที่ยว และผู้ให้บริการเรือโดยสาร ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ในด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ และความคิดเห็นต่อแนวทางการพัฒนา

3.2.1.3 เจ้าหน้าที่ราชการในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่

เพื่อศึกษาแนวความคิดในการพัฒนาพื้นที่ที่เหมาะสมจากความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญของหน่วยงาน โดยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับเจ้าหน้าที่ของเทศบาลบางม่วง จำนวน 1 คน ซึ่งเป็นเทศบาลหลักในการจัดการการท่องเที่ยวของพื้นที่ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ในด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ และความคิดเห็นต่อแนวทางการพัฒนาที่นำเสนอ

3.2.1.4 นักท่องเที่ยว

โดยการสัมภาษณ์ผู้ใช้บริการการท่องเที่ยว โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ นักท่องเที่ยวและนักทัศนจร กลุ่มละ 4 คน รวม 8 คน เพื่อตรวจสอบความคิดเห็นต่อรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้นำเสนอในแนวทางการพัฒนา

3.2.2 เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย

ในการศึกษาวิจัยนั้นแบ่งวิธีการวิจัยออกเป็น 3 ส่วน คือ การสำรวจภาคสนาม การเก็บรวบรวมข้อมูลภาพรวมของพื้นที่ เพื่อทราบถึงลักษณะทางสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจของพื้นที่ เพื่อนำมาวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ และการสำรวจความคิดเห็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในด้านต่างๆ ตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น โดยการศึกษาวิจัยได้ใช้เครื่องมือ ดังนี้

3.2.2.1 แบบสำรวจลักษณะทางสิ่งแวดล้อม

ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลทั้งด้านปฐมภูมิ คือ การลงพื้นที่ เพื่อเก็บข้อมูลโดยใช้กล้องถ่ายรูป และแบบสำรวจด้วยตนเอง และด้านทุติยภูมิ คือ จากสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์ จากนั้นจึงนำข้อมูลมาเรียบเรียง เพื่อนำมาวิเคราะห์ด้านสิ่งแวดล้อม

3.2.2.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก

ผู้วิจัยแบ่งการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็น 2 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่ ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจของพื้นที่ เพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์คุณค่าและสิ่งสำคัญที่เป็นอัตลักษณ์ของย่านที่ควรค่าต่อการอนุรักษ์ ในมิติด้านวิถีชีวิต ความเชื่อมโยงระหว่างชุมชนต่างๆ กิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ในแต่ละช่วงเวลา ความเชื่อ ประเพณี เพื่อนำมาสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาให้เกิดความสมดุลอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นการรวบรวมสภาพปัจจุบันของพื้นที่ รวมถึงความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย พร้อมทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน รวมถึงทัศนคติต่อการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม โดยนัดสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัวและมีการบันทึกเสียงแล้วนำไปวิเคราะห์ประเมินผลโดยมีรายละเอียด ดังนี้

- แบบสัมภาษณ์ชาวชุมชน โดยสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลของพื้นที่และทัศนคติการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งข้อมูลที่สัมภาษณ์จะประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 ข้อมูลสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจของชุมชน

ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นต่อการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

- แบบสัมภาษณ์ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยสอบถามเกี่ยวกับทัศนคติต่อการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม และแนวคิดในการจัดการและการให้บริการที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ซึ่งข้อมูลที่สัมภาษณ์จะประกอบไปด้วย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์และภูมิหลังของโครงการ

ส่วนที่ 2 ข้อมูลสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจของชุมชน

ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นต่อการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

- แบบสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ราชการในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่แบบสัมภาษณ์แนวความคิดในการพัฒนาพื้นที่และความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญต่อการพัฒนาพื้นที่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 ข้อมูลนโยบายและแผนการดำเนินงานในการพัฒนาพื้นที่ของ

ภาครัฐ

ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นต่อการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ส่วนที่ 2 การตรวจสอบความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อแนวทางการพัฒนา

ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อตรวจสอบความคิดเห็นของชาวชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อแนวทางการพัฒนาที่นำเสนอเพื่อข้อสรุปผลวิจัย

- แบบสัมภาษณ์ชาวชุมชน โดยสอบถามความคิดเห็นต่อแนวทางการพัฒนาที่นำเสนอ แล้วนำไปวิเคราะห์ประเมินผล

- แบบสัมภาษณ์ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยสอบถามความคิดเห็นต่อแนวทางการพัฒนาที่นำเสนอ แล้วนำไปวิเคราะห์ประเมินผล

- แบบสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ราชการในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่ โดยสอบถามความคิดเห็นต่อแนวทางการพัฒนาที่นำเสนอ แล้วนำไปวิเคราะห์ประเมินผล

- แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับนักท่องเที่ยว เพื่อสำรวจความคิดเห็นต่อแผนการท่องเที่ยวที่นำเสนอในแนวทางการพัฒนาชุมชน ซึ่งข้อมูลที่สัมภาษณ์จะประกอบไปด้วย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ เช่น เชื้อชาติ เพศ อายุ

ส่วนที่ 2 ปัจจัยที่นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญในการเลือกมาท่องเที่ยว

ส่วนที่ 3 ข้อมูลความคิดเห็นต่อประสบการณ์ที่คาดว่าจะได้รับจากแผนการท่องเที่ยวที่นำเสนอ

3.2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2.3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ

จากการสำรวจภาคสนาม โดยใช้วิธีสังเกตการณ์ สัมภาษณ์ และสอบถามตามหัวข้อศึกษาเรื่ององค์ประกอบหลักของความเป็นสถานที่ ดังนี้

ลักษณะทางสิ่งแวดล้อม (Physical Distinctiveness) แบ่งเป็น 2 ส่วนคือ

(1) อาคาร องค์ประกอบของอาคาร อิทธิพลทางสถาปัตยกรรม และการใช้ประโยชน์ รวมถึงการมีสัญลักษณ์ของย่าน (icon) สามารถสร้างความพิเศษและการจดจำ เช่น อาคารที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมโดดเด่นหรือประติมากรรม ตลอดจนสิ่งปลูกสร้างที่สามารถเป็นสัญลักษณ์ของพื้นที่ได้

(2) ความเป็นย่าน ลักษณะการสัญจร สาธารณูปโภค การแบ่งพื้นที่ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นลักษณะที่พิเศษที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Distinctiveness) มีความเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์และวัฒนธรรม สร้างลักษณะที่พิเศษให้กับย่าน ซึ่งจะช่วยให้ดึงดูดให้เกิดการท่องเที่ยวจากการสร้างภาพลักษณ์ทางการตลาดได้ แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

- กิจกรรมในชีวิตประจำวัน
- กิจกรรมงานประเพณี
- คุณค่าทางด้านการอนุรักษ์ และความหมายของพื้นที่ ได้แก่ ความเป็นมาและความสำคัญของย่านชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์

3.2.3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ

เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารอ้างอิง โดยแบ่งข้อมูลเป็น 3 ส่วนคือ

(1) ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่คลองอ้อมนนท์ ในด้านประวัติศาสตร์ ความเป็นมาและความสำคัญของพื้นที่ ในมิติด้านสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ รวมถึงกฎหมาย นโยบาย และข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง ทั้งปัจจุบันและแผนงานในอนาคต เพื่อนำมาศึกษาความเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน อีกทั้งความต้องการของชาวชุมชนจากผู้ที่ศึกษาวิจัยมาก่อนแล้ว

(2) ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับชุมชนดั้งเดิม การอนุรักษ์ การพัฒนาอย่างยั่งยืน และการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม

(3) กรณีศึกษาการพัฒนาพื้นที่เชิงอนุรักษ์จากชุมชนที่มีบริบทใกล้เคียงกันทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ

3.2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ เป็นการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์จากข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ ที่ได้เก็บรวบรวม เพื่อทราบถึงลักษณะของชุมชนในมิติด้านสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ และนำไปสู่การวิเคราะห์คุณค่าและอัตลักษณ์ของพื้นที่เพื่อทำการอนุรักษ์ นำมาสู่การเสนอแนะแนวทางการพัฒนาย่านชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง โดยใช้กรอบแนวคิดที่ตั้งไว้เบื้องต้น เพื่อให้ย่านชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์เกิดการพัฒนายอย่างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และพัฒนา ตอบสนองต่อความต้องการของคนในชุมชนและรักษาความเป็นย่านและคุณค่าอันมีอัตลักษณ์เฉพาะตัวของย่านไว้

การวิเคราะห์เพื่อประเมินผลและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมต่อแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนที่ผู้วิจัยนำเสนอ

การประเมินผลแนวทางที่นำเสนอในเชิงความยั่งยืนทั้ง 3 มิติ โดยการประเมินผลทางสังคม และสิ่งแวดล้อมใช้การนำแนวทางในการพัฒนาที่ได้ไปตรวจสอบกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้วยวิธีสัมภาษณ์ เพื่อนำความเห็นที่ได้มาใช้ให้เกิดข้อสรุปและข้อเสนอแนะของงานวิจัย ส่วนการประเมินผลทางเศรษฐกิจในวิธีข้างต้น ผนวกกับการคำนวณมูลค่าอสังหาริมทรัพย์เปรียบเทียบระหว่างก่อนการพัฒนาและมูลค่าที่คาดว่าจะเพิ่มขึ้นจากการพัฒนา

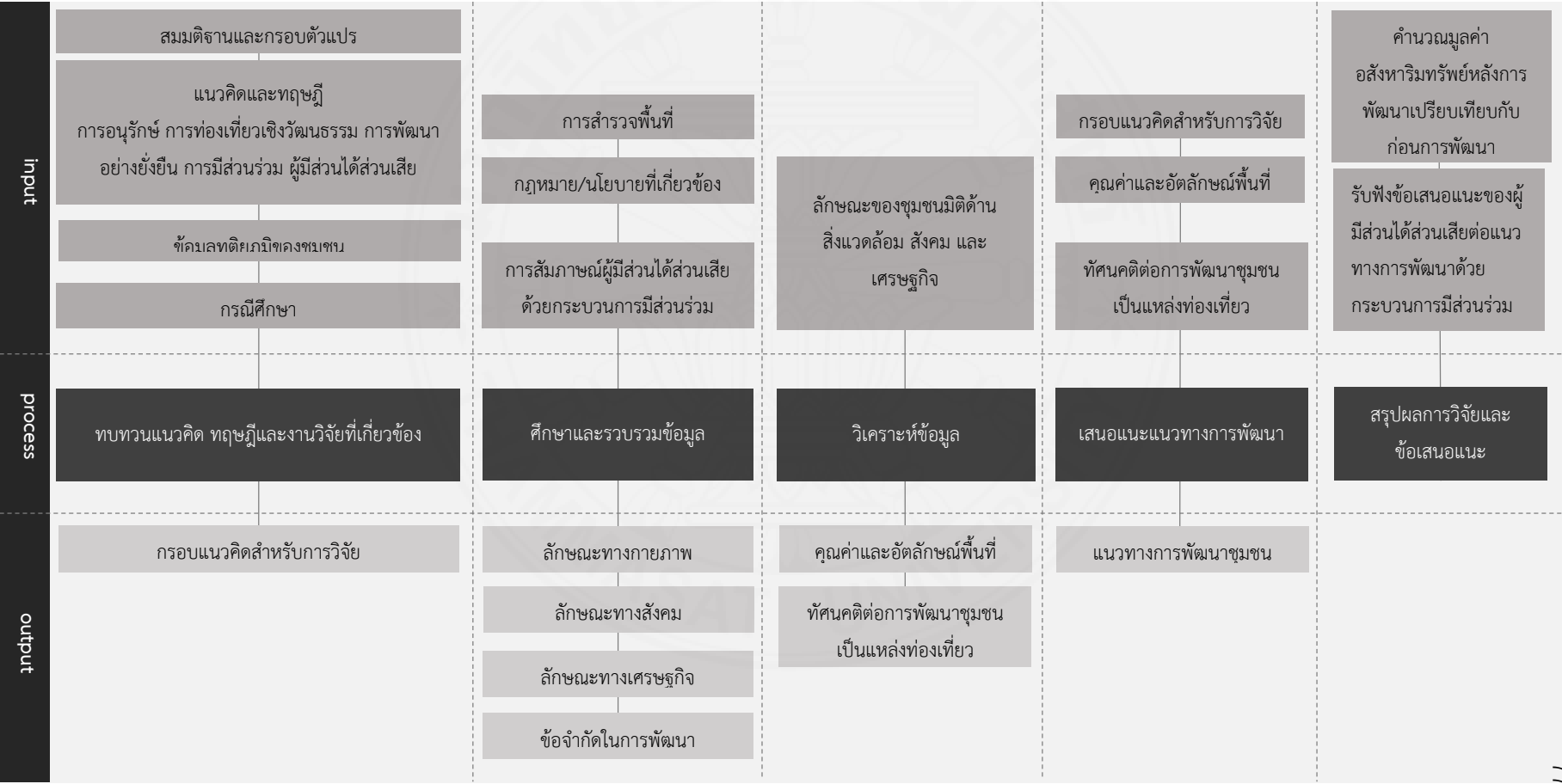
ตารางที่ 3.1

ตารางสรุปความสัมพันธ์วัตถุประสงค์การวิจัยและเครื่องมือการวิจัย

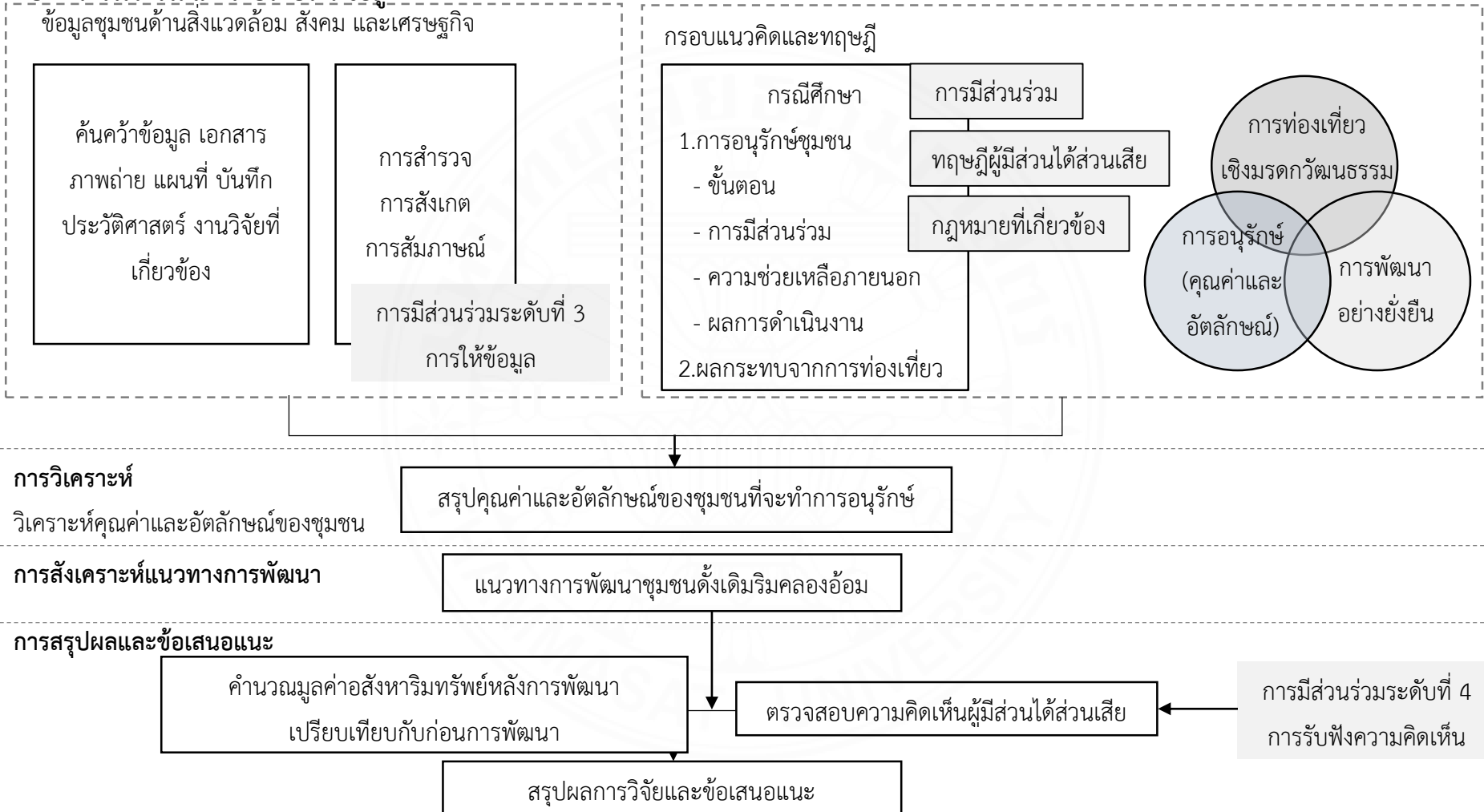
วัตถุประสงค์	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรรอง	กลุ่มผู้ให้ข้อมูล	เครื่องมือ
เพื่อศึกษาลักษณะ ของพื้นที่ และ วิเคราะห์คุณค่า และอัตลักษณ์ เพื่อศึกษาแนว ทางการพัฒนาเพื่อ การอนุรักษ์อย่าง ยั่งยืน	ลักษณะปัจจุบันของพื้นที่	ด้านสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ ข้อจำกัดในการพัฒนา	พื้นที่ริมคลองอ้อมนนท์ ชาวชุมชน	การสำรวจ สังเกต แบบสัมภาษณ์
	ลักษณะทางสภาพแวดล้อม	สภาพอาคาร สภาพแวดล้อม การใช้ประโยชน์พื้นที่	พื้นที่ริมคลองอ้อมนนท์	การสำรวจ
	ลักษณะทางสังคม	ความเป็นมาและความสำคัญของพื้นที่ กิจกรรมในพื้นที่ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน	ชาวชุมชน	แบบสัมภาษณ์ สังเกต
	ลักษณะทางเศรษฐกิจ	อาชีพ การใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อการพาณิชย์	ชาวชุมชน	การสำรวจ สังเกต แบบสัมภาษณ์
	ความต้องการของผู้มีส่วนได้ ส่วนเสีย		ชาวชุมชน/ ภาครัฐ ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว/นักทัศนอาจร	แบบสัมภาษณ์
	ข้อจำกัดในการพัฒนา	กฎหมาย แผนการพัฒนาในอนาคต		ทบทวนวรรณกรรม
เพื่อศึกษาแนว ทางการพัฒนาและ อนุรักษ์อย่างยั่งยืน	แนวทางการพัฒนาชุมชน ดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์		ชาวชุมชน ภาครัฐ ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว/นักทัศนอาจร	แบบสัมภาษณ์

ตารางที่ 3.2

ขั้นตอนการดำเนินงานตามระเบียบวิธีวิจัย

ทบทวนวรรณกรรมและเก็บรวบรวมข้อมูล

ภาพที่ 3.1 แผนภาพแสดงกรอบแนวคิดวิธีวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ในบทนี้เป็นการศึกษาถึงบริบทและสภาพทั่วไปของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์จากการสำรวจและสังเกตสภาพพื้นที่ รวมถึงการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ โดยอธิบายถึงประวัติความเป็นมาของพื้นที่ตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ เพื่อศึกษาถึงลักษณะทางสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิเคราะห์คุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อบริบทของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ อันจะนำไปสู่การเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม ที่รักษาคุณภาพของการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้

4.1 ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์

4.1.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์

คลองอ้อมนนท์ (หรือคลองบางกอกน้อย) เป็นเส้นทางเดิมของแม่น้ำเจ้าพระยาในอดีตในช่วงที่ไหลผ่านจังหวัดนนทบุรีและกรุงเทพมหานครก่อนจะออกสู่ทะเล ซึ่งมีความคดเคี้ยวมากบริเวณหน้าเมืองนนทบุรี มีชุมชนตั้งถิ่นฐานปรากฏหลักฐานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 - 1991) ต่อมาเมื่อมีการขุดคลองลัดบางกรวย เพื่อเชื่อมระหว่างบางกอกและบางกรวยในสมัยสมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิ พ.ศ. 2091 ทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนมากขึ้น และได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะชุมชนขึ้นเป็นเมืองนนทบุรีในปีถัดมาเพื่อประโยชน์ในการรวบรวมไพร่พลและผลิตอันเป็นเสบียงสำคัญ ต่อมาในสมัยพระเจ้าปราสาททอง พ.ศ. 2179 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองลัดนนท์ เพื่อย่นระยะทางคมนาคมให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจการค้าที่เจริญรุ่งเรือง

ต่อมาใน พ.ศ. 2208 สมเด็จพระนารายณ์มหาราช โปรดให้ย้ายเมืองนนทบุรีมาอยู่ปากคลองแม่น้ำอ้อม พร้อมทั้งให้สร้างป้อมปราการขึ้น 2 แห่ง เรียกว่า “ป้อมแก้ว” และ “ป้อมทับทิม” จึงเกิดการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนริมคลองลัดคือบ้านตลาดขวัญ ซึ่งบ้านตลาดแก้วและตลาดขวัญนั้นเป็นที่รู้จักในฐานะแหล่งผลิตผลไม้อันเลื่องชื่อ ดังมีปรากฏในจดหมายเหตุบันทึกการเดินทางของลาลูแบร์ ความว่า “...สวนผลไม้ที่บางกอกนั้นมีอาณาบริเวณยาวไปตามชายฝั่งโดยทวนขึ้นสู่เมืองสยามถึง 4 ลี้ กระทั่งจรดตลาดขวัญ (Talacouan) ทำให้เมืองหลวงแห่งนี้อุดม สมบูรณ์ไปด้วย

นอกจากเป็นบริเวณผลิตพืชผลที่สำคัญแล้ว พื้นที่บริเวณนี้ยังถูกใช้เป็นสถานที่ตั้งประชุมพลกองทัพยามเมื่อเกิดศึกสงครามอีกด้วย ในคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 กองทัพพม่ามาตั้งค่ายบริเวณวัดเขมาภิรตาราม ทำให้นนทบุรีเป็นยุทธภูมิรบที่สำคัญก่อนที่ในที่สุดพม่าก็ยกเข้าค่ายเมืองนนทบุรีได้ ทำให้ผู้คนเกิดการอพยพย้ายถิ่นฐานไปบริเวณรอบพื้นที่คลองอ้อมนนท์โดยเฉพาะฝั่งตะวันตกนั้น เนื่องจากอยู่ในเรือกสวนที่ไม่ได้เป็นจุดสมรภูมิการรบโดยตรงอีกทั้งมีโครงข่ายคลองเป็นทางสัญจรที่สะดวก

ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรี การอพยพถิ่นฐานเข้ามาใกล้กรุงธนบุรีทำให้ชุมชนมีการขยายตัว รวมถึงเกิดชุมชนบริเวณจุดตัดกันของลำน้ำ กลายเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้า โดยเฉพาะปากคลองบางใหญ่ที่เป็นย่านที่มีการปลูกอ้อยและมีโรงหีบอ้อยทำน้ำตาลที่มีชื่อเสียง ดังมีคำกล่าวว่า “อ้อยจีนบางใหญ่ อ้อยไทยบางคูวัด” และทำให้ย่านนี้เป็นเส้นทางลำเลียงอ้อย น้ำตาล อันเป็นสินค้าที่มีความสำคัญ รวมถึงตั้งด่านหรือขนอนเก็บภาษีทางน้ำ เป็นส่วนหนึ่งของรายได้แผ่นดิน

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้ชาวข่า และชาวชวาจากภาคเหนือ มาตั้งบ้านเรือนที่บริเวณปากคลองอ้อมนนท์ ตอนบนเกิดเป็นชุมชนใหม่ มีการสร้างวัดบางชาวเหนือ วัดบางข่า และนำผู้คนมาอาศัยบริเวณนั้น อาจด้วยเพราะบ้านเมืองอยู่ในสภาวะหลังสงครามจึงยังรกร้างขาดกำลังคน ต่อมาในช่วงสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ทรงสร้างวัดเพื่อเฉลิมพระเกียรติแก่กรมสมเด็จพระศรีสุลาไลย พระบรมราชชนนี ณ บริเวณนิवासถานเดิม ซึ่งก็คือวัดเฉลิมพระเกียรติในปัจจุบัน โดยคลองอ้อมนนท์ยังคงถูกใช้เป็นเส้นทางสัญจรไปยังนครปฐมและสุพรรณบุรี บริเวณพื้นที่บ้านบางกร่าง บางขุน บางรวน บางคูเวียง บางใหญ่ ยังเป็นย่านที่มีโรงหีบอ้อยทำน้ำตาลอยู่หลายแห่ง สะท้อนให้เห็นว่าเส้นทางนี้ยังคงมีผู้คนอยู่อาศัยและใช้เป็นทางคมนาคม ดังปรากฏหลักฐานแสดงถึงความสำคัญและวิถีชีวิตสองฝั่งคลองในอดีต คือ นิราศเมืองสุพรรณ ของสุนทรภู่ กวีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ที่ถ่ายทอดความเป็นอยู่ของย่านคลองอ้อมนนท์ไว้ โดยกล่าวถึงชื่อสถานที่ที่ได้นั่งเรือผ่าน คือ บางกรวย บางศรีทอง บางกร่าง บางคูเวียง และบางม่วง

จนกระทั่งมีการขุดคลองมหาสวัสดิ์ใน พ.ศ. 2402 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ซึ่งทำให้เส้นทางคลองอ้อมนนท์ คลองบางใหญ่ ถูกดึงออกจากกระแสการพัฒนาและลดความสำคัญลงอย่างชัดเจน ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีการปรับตัวตามสถานการณ์โลกเพื่อป้องกันการสูญเสียดินแดน เกิดค่านิยมตะวันตกเพื่อแสดงออกถึงความเจริญก้าวหน้า ในขณะที่เมืองหลวงกำลังปฏิรูปตัวเองอย่างหนัก ชุมชนชาวสวนริมคลองบางกอกน้อยยังคงลักษณะเป็นสังคมเกษตร สวนแถบนี้ยังคงถูกเรียกว่า “สวนใน” มีตลาดลอยน้ำเกิดขึ้นมากมายถือเป็นศูนย์กลางชุมชน ผลไม้เมื่อนั้นเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงที่ส่งไปยังเมืองหลวง

ปี พ.ศ. 2485 ชาวสวนในต้องเผชิญเหตุการณ์ “สวนล่ม” เนื่องจากภัยน้ำท่วมรุนแรงและยังประสบภัยน้ำท่วมซ้ำหลายครั้ง กระทั่งเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมรุนแรงอีกครั้งปี พ.ศ. 2538 ถือเป็นการล่มสลายของ “สวนใน” ชาวสวนหันมาปลูกพืชล้มลุก รับราชการ และอาชีพให้บริการต่างๆ แทน

จากพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาภาคอุตสาหกรรม นำไปสู่การการย้ายถิ่นฐานไปทำงานในเมืองและเปลี่ยนอาชีพ กอปรกับการพัฒนาด้านการคมนาคมทางบก และการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมตามยุคสมัย ทำให้พื้นที่ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ยังคงต้องปรับตัวต่อไปเพื่อเตรียมรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

4.1.2 องค์ประกอบสำคัญทางประวัติศาสตร์

4.1.2.1 พระเจ้าอยู่ทองหนีโรคภัย

ตำนานกล่าวว่าบริเวณดังกล่าวมีการตั้งถิ่นฐานมาแต่ครั้งสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 - 1991) โดยเล่าว่าทรงนำไพร่พลหนีโรคห่า(อหิวาต์) ระบาดเข้ามาอาศัยอยู่บริเวณริมฝั่งคลองอ้อมนนท์ ตั้งแต่ครั้งยังไม่ได้สร้างกรุงศรีอยุธยา ก่อนที่ภายหลังจะนำกลุ่มคนกลับไปสร้างกรุงศรีอยุธยาและมีบางส่วนของที่อาศัยอยู่ที่คลองอ้อมนนท์ดั้งเดิมมีเนื้อความที่สอดคล้องกับหลักฐานสนับสนุนคือ พระพุทธรูปหินทรายที่มีอายุตั้งแต่อยุธยาตอนต้นขึ้นไปพบกระจายตัวในพื้นที่บริเวณนี้ รวมถึงปราสาทประธานวัดปราสาทหลวง ตำบลบางม่วง อำเภอบางใหญ่ ได้รับการสันนิษฐานกำหนดอายุในรูปแบบศิลปะอยุธยาตอนต้น (ปัทมา เจริญกรกิจ และสมคิด จิระทัศน์กุล, 2561)

4.1.2.2 พระเจ้านานไกรทอง

ไกรทองมีที่มาจากนิทานพื้นเมืองของจังหวัดพิจิตร ซึ่งชาวบ้านเชื่อกันว่ามีเค้ามาจากเรื่องจริง จึงมีการเรียกชื่อสถานที่ต่างๆ ตามตัวละครในเรื่อง เช่น ที่เมืองพิจิตรเก่ามีตำบลชื่อวังชาลวันและบ้านดงเศรษฐี และที่จังหวัดนนทบุรีซึ่งเชื่อว่าเป็นบ้านเกิดของไกรทอง คือตำบลบ้านนายไกร ปัจจุบันมีวัดตั้งอยู่เรียก วัดบางไกรใน ริมคลองบางนายไกร

วัดบางไกรใน เป็นชื่อใหม่ จากชื่อเก่าว่าวัดบางนายไกร เป็นวัดเก่าสมัยกรุงศรีอยุธยา โดย **สุนทรภู่** เขียนเล่าไว้ในนิราศพระปฐม โดยประพันธ์ขณะยังบวชเป็นภิกษุเมื่อนั่งเรือผ่านเพื่อไปนมัสการพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม เนื้อความดังนี้

“...บางนายไกรไกรทองอยู่คลองนี้	ชื่อจึงมีมาทุกวันเหมือนมันหมาย
ไปเข่นฆ่าชาวละวันให้พลันตาย	เป็นยอดชายเชี่ยวชาญการวิชา
ได้ครอบครองสองสาวชาวพิจิตร	สมสนิทนางตะเข้เสนาหา
เหมือนตัวพินี้ได้ครองแต่น้องยา	จะเกื้อหน้าพางามขึ้นครมครัน...”

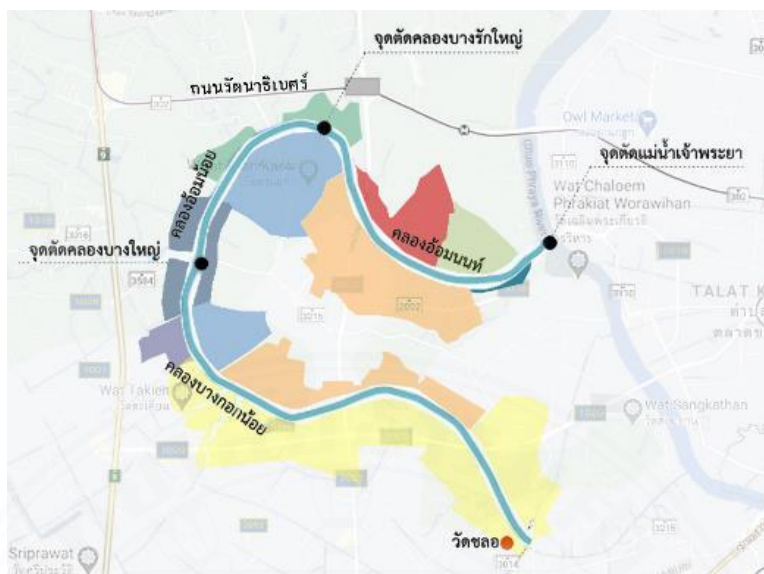
4.2 สภาพทั่วไปของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์

4.2.1 ลักษณะทางสิ่งแวดล้อมของพื้นที่

ลักษณะทางสิ่งแวดล้อมของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิต และการประกอบอาชีพของชาวชุมชนเป็นอย่างมาก ด้วยลักษณะพื้นที่ที่เป็นที่ราบลุ่ม มีความอุดมสมบูรณ์จากตะกอนแม่น้ำ ทำให้เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชสวน ส่งผลให้พื้นที่มีสวนเป็นจำนวนมาก ในพื้นที่ยังมีเครือข่ายลำน้ำตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานที่จะขนานยาวไปตามแนวลำคลอง ด้านการคมนาคม สามารถเดินทางเข้าถึงได้ทั้งการสัญจรทางบก ทางน้ำ และระบบราง พื้นที่ชุมชนประกอบด้วยสาธารณูปโภคและสาธารณูปการครบครัน ด้วยเป็นพื้นที่ที่ติดกับกรุงเทพมหานครจึงมีการพัฒนาอย่างรวดเร็วจากการขยายตัวของเมือง ซึ่งส่งผลให้พื้นที่เกษตรกรรมลดน้อยลงไป

4.2.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

พื้นที่ที่ทำการศึกษา คือ พื้นที่ริมคลองอ้อมนนท์หรือแม่น้ำอ้อมทั้งสองฝั่ง โดยศึกษาพื้นที่ตามขอบเขตคลองอ้อม (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548) คือหมายรวมเอาสองฝั่งลำแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่าที่หักเลี้ยวเข้ามาเป็นคลองเชื่อมต่อแม่น้ำเจ้าพระยาในปัจจุบัน โดยเลือกศึกษาเส้นทางตั้งแต่ปากคลองที่แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาใน ต.ไทรมา อ.เมืองนนทบุรี จนถึงปากคลองบางกรวยบริเวณวัดชลอ พื้นที่ที่ศึกษาจะครอบคลุมถึง คลองอ้อมนนท์ จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงคลองบางรักใหญ่ คลองอ้อมน้อย จากคลองบางรักใหญ่ถึงคลองบางใหญ่ และคลองบางกอกน้อยจากคลองบางใหญ่ถึงวัดชลอ

ภาพที่ 4.2 แผนที่แสดงขอบเขตการศึกษาชุมชนริมคลองอ้อมนนท์

4.2.1.2 สภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่

(1) สภาพภูมิอากาศ

โดยทั่วไปเป็นแบบร้อนชื้น มีอากาศไม่ร้อนจัดและไม่หนาวจัด เช่นเดียวกับพื้นที่ในจังหวัดภาคกลางของประเทศ แบ่งเป็น 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์ ถึงเดือนเมษายน ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือน พฤษภาคมถึงเดือนกันยายน และฤดูหนาวตั้งแต่ เดือน ตุลาคมถึงเดือนมกราคม

(2) สภาพภูมิประเทศ

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มมีคลองทั้งธรรมชาติและคูคลองที่ขุดขึ้นใหม่ เป็นจำนวนมาก เชื่อมโยงติดต่อกันเปรียบประดุจใยแมงมุม สามารถใช้เป็นเส้นทางไปมาติดต่อกัน ระหว่างหมู่บ้าน ตำบล และจังหวัดทำให้มีย่านชุมชนหนาแน่นตามริมแม่น้ำเจ้าพระยาและตามริม คลองสายต่างๆ พื้นที่ส่วนที่ห่างจากแม่น้ำเจ้าพระยาและลำคลองเป็นหมู่บ้านอิสระ สวนและไร่นาซึ่ง มักจะมีน้ำท่วมเสมอ ปัจจุบันพื้นที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงเป็นที่อยู่อาศัยของประชาชนที่ได้ย้ายถิ่นมาจาก ทุกภาคของประเทศ เป็นที่รองรับการขยายตัวในด้านอุตสาหกรรมและธุรกิจ จึงทำให้พื้นที่ที่เคยเป็น สวนไร่นาลดจำนวนลงไปจำนวนมาก (สำนักงานสถิติจังหวัดนนทบุรี, 2563)

4.2.1.3 การคมนาคม

เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดนนทบุรีมีอาณาเขตติดต่อกับ กรุงเทพมหานครถึง 2 ด้าน คือ ด้านทิศตะวันออกและทิศใต้รวมทั้งเป็นจังหวัดในเขตปริมณฑล ระบบ

โครงการคมนาคมขนส่งทางบกของนนทบุรีค่อนข้างสมบูรณ์ทั้งระบบทางหลวงแผ่นดินจังหวัดและชนบทที่ได้ติดต่อภายใน จังหวัดและเชื่อมโยงเข้ากับกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง ทำให้การเดินทางสู่กรุงเทพมหานครและ จังหวัดใกล้เคียงเป็นไปโดยสะดวก มีโครงการคมนาคมขนส่งทางบกติดต่อภายในจังหวัดและมีเส้นทาง เชื่อมต่อถึงทุกตำบล เส้นทางคมนาคมขนส่งถนนของจังหวัดนนทบุรีประกอบด้วยทางหลวงแผ่นดิน ซึ่งเชื่อมโยงระหว่างภูมิภาคและจังหวัด

จังหวัดนนทบุรีมีทางหลวงจังหวัด และทางหลวง แผ่นดินใช้เดินทางตลอดจนรถไฟฟ้าสายสีม่วง (MRT) ติดต่อภายในจังหวัดใกล้เคียงและกรุงเทพมหานคร ได้สะดวกแต่มีปัญหาในด้าน การจราจรติดขัดเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะถนนสาย หลักที่จะผ่านเข้าออก ระหว่างจังหวัดนนทบุรี และ กรุงเทพมหานคร ปัจจุบันการคมนาคมทางน้ำเหลือน้อย เนื่องจาก ไปใช้การสัญจรทางบกเป็นส่วนใหญ่ แต่ยังคงมีการ สัญจรทางน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา ได้แก่ การเดินทาง โดยเรือด่วนรับส่งผู้โดยสาร ระหว่างจังหวัดนนทบุรี กับกรุงเทพฯ ซึ่งมีประชาชนนิยมใช้พอสมควร นอกจากนี้ยังมีการขนส่งผลผลิตการเกษตรทางน้ำอยู่ บ้างเนื่องจากสะดวกและอัตราค่าขนส่งถูกกว่าทางบก

การสัญจรของผู้อยู่อาศัยบริเวณริมคลองอ้อมนนท์ เป็นการสัญจรทางน้ำซึ่งเป็นรูปแบบการคมนาคมหลักเมื่อตั้งถิ่นฐานซึ่งใช้เป็นเส้นทางคมนาคมภายในชุมชนเป็นหลัก ผสมผสานกับการสัญจรทางบก ทำให้เกิดโครงการคมนาคมที่เชื่อมโยงทั้งภายในและภายนอกชุมชน ในปัจจุบันการคมนาคมขนส่งทางน้ำได้ลดความสำคัญลงไป เนื่องจากความสะดวกและคล่องตัวในการคมนาคมขนส่งทางบกมีมากขึ้น

(1) ระบบการสัญจรทางน้ำ

เครือข่ายลำน้ำยังคงมีบทบาทในการเดินทางและขนส่งในพื้นที่ที่ศึกษาเป็นอย่างมาก โดยลำคลองหลักที่ใช้ในการเดินทางในชีวิตประจำวัน ประกอบด้วย

- คลองอ้อมนนท์ เป็นเส้นทางเดินทางจากท่าน้ำบางใหญ่ ถึงท่าน้ำจังหวัดนนทบุรี และเป็นเส้นทางเดินทางจากท่าน้ำบางใหญ่ ถึงท่าช้าง กรุงเทพฯ โดยใช้เส้นทางคลองอ้อมนนท์จากท่าน้ำบางใหญ่ถึงวัดชลอ แล้วเลี้ยวเข้าสู่คลองบางกอกน้อยซึ่งเชื่อมต่อสู่แม่น้ำเจ้าพระยาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

- คลองบางใหญ่ เป็นเส้นทางเดินทางจากท่าน้ำบางใหญ่ ถึงแม่น้ำนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

- คลองซอย คลองย่อย เป็นเส้นทางเดินทางแยกจากคลองสายหลักเข้าสู่พื้นที่สวนและที่อยู่อาศัยของชาวชุมชน

ประเภทการสัญจรทางน้ำ

ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ ยังคงมีรูปแบบการสัญจรทางน้ำที่หลากหลาย ด้วยยังมีพื้นที่ที่ไม่สามารถเข้าถึงได้ด้วยยานพาหนะทางบก ยานพาหนะทางน้ำ ได้แก่

- เรือโดยสารหรือเรือเมล์ เป็นเรือเครื่องหางยาว นั่งได้ลำละ 20-25 คน ให้บริการเฉพาะเวลาเช้าประมาณ 5.00-6.00 น. และช่วงเย็นเวลาประมาณ 17.00-19.00 น. เป็นเรือรับ-ส่งระยะไกลเพื่อการเดินทางสู่ท่าช้าง กรุงเทพมหานคร ช่วงเวลาละ 1 รอบ ในวันเสาร์และอาทิตย์ มักมีเรือหางยาวเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งรับนักท่องเที่ยวจากท่าบ้านนนท์ เข้ามาท่องเที่ยวในคลองอ้อมนนท์

- เรือแท็กซี่ เป็นเรือสองตอน มีลักษณะคล้ายเรือหางยาวแต่มีขนาดเล็กกว่า นั่งได้ลำละ 2-4 คน มีลักษณะเป็นเรือแท็กซี่เก็บค่าโดยสารตามระยะทาง เพื่อให้บริการการเดินทางในระยะทำสั้นๆ จากท่าน้ำชุมชนไปยังบ้าน เป็นการเดินทางที่รวดเร็วและมีความเป็นส่วนตัว และจอดได้ทุกท่าหน้า นอกจากจะบริการคนในชุมชนแล้ว เรือแท็กซี่ยังรับจ้างพานักท่องเที่ยวที่โดยสารเรือเมล์นั่งเรือชมคลอง ซึ่งเรือเมล์ไม่สามารถเข้าถึงได้ด้วย โดยคิดค่าโดยสารแบบเหมาจ่าย

- เรือส่วนตัว ชาวชุมชนแต่ละครัวเรือนจะมีเรือของตนเอง ขึ้นอยู่กับความต้องการการใช้งาน เช่น เรือส่วนตัวติดเครื่องยนต์ เรือแจว เรือพาย

- เรือขนวัสดุก่อสร้าง เป็นเรือท้องแบนสำหรับขนวัสดุก่อสร้างของพื้นที่การเดินทางทางบกเข้าถึงไม่สะดวก

- เรือของหน่วยงานราชการ เนื่องจากพื้นที่ยังมีบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ริมน้ำที่ไม่สามารถเข้าถึงได้ทางบกจำนวนมาก จึงมีเรือเพื่ออำนวยความสะดวก เช่น เรือไปรษณีย์ เรือขนขยะ เรือเพื่อการตรวจมาตรวัดไฟฟ้า เป็นต้น

ภาพที่ 4.3 ยานพาหนะทางน้ำ เรือหางยาวและเรือเครื่องสองตอน (จากซ้ายไปขวา)

โดยแต่ละช่วงของคลองจะมีท่าเรือรับส่งผู้โดยสารอยู่เป็นระยะ โดยเฉพาะบริเวณย่านชุมชนหนาแน่นและหน้าวัด ประกอบด้วย

- โปะเทียบเรือเอกชน ซึ่งเป็นท่าเทียบเรือร่วม มีเจ้าท่าซึ่งเป็นเอกชนเป็นผู้ดูแล ได้แก่ โปะเทียบเรือปากคลองบางใหญ่ ซึ่งเป็นท่าร่วมของเรือหางยาวและเรือสองตอน
- โปะเทียบเรือสาธารณะ มักอยู่บริเวณวัดหรือพื้นที่ชุมชนหนาแน่น เป็นโปะสำหรับชาวชุมชนที่ไม่มีศาลาท่าน้ำเป็นของตนเองและมีทางเดินเท้าเชื่อมจากท่าเรือสู่บ้าน
- ศาลาท่าน้ำ เป็นส่วนยื่นจากอาคารพักอาศัยเพื่อเป็นจุดขึ้นลงเรือ และสามารถใช้เพื่อนั่งเล่นพักผ่อนได้

ภาพที่ 4.4 ท่าเรือของวัดและศาลาท่าน้ำ

ท่าน้ำหลักที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่

- ท่าน้ำนนท์เป็นท่าน้ำริมแม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งอยู่บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดนนทบุรีหลังเก่า ประกอบด้วยท่าเรือด่วนเจ้าพระยาและท่าเรือข้ามฟาก เป็นท่าเรือที่มีเรือด่วนเจ้าพระยาทุกสายมาจอด เนื่องจากเป็นจุดเชื่อมต่อการคมนาคมระหว่างอำเภอปากเกร็ด อำเภอเมืองนนทบุรี และกรุงเทพมหานคร และมีบริการเรือท่องเที่ยวคลองอ้อมนนท์และคลองในบริเวณใกล้เคียง
- ท่าน้ำวัดชลอ ท่าเรือในพื้นที่วัดชลอ ตั้งอยู่ปลายสุดของคลองอ้อมนนท์ จุดที่บรรจบกับคลองบางกอกน้อย
- ท่าน้ำตลาดบางใหญ่เก่า หรือท่าเทียบเรือปากคลองบางใหญ่ ตั้งอยู่บริเวณกึ่งกลางของคลองอ้อมนนท์อันเป็นจุดเชื่อมต่อกับคลองบางใหญ่ เป็นจุดที่มีชุมชนหนาแน่นเป็นบริเวณที่ตั้งของตลาดสด ตลาดอาหาร ร้านค้าต่างๆ และหน่วยงานราชการ คือ เทศบาลบางม่วง เป็นจุดเชื่อมต่อการเดินทางทางบก คือ รถยนต์ และรถโดยสารประจำทาง

(2) ระบบสัญจรทางบก

เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดนนทบุรีมีอาณาเขตติดต่อกับกรุงเทพมหานครถึง 2 ด้านคือ ด้านทิศตะวันออกและทิศใต้รวมทั้งเป็นจังหวัดในเขตปริมณฑล ระบบโครงข่ายการคมนาคมขนส่งทางบกของนนทบุรีจึงค่อนข้างสมบูรณ์ทั้งระบบทางหลวงแผ่นดินจังหวัดและชนบทที่ได้ติดต่อภายในจังหวัดและเชื่อมโยงเข้ากับกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง การตัดถนนในระยะแรกตัดผ่านบริเวณพื้นที่ตอนกลางของฝั่งตะวันออกของคลองอ้อมนนท์ ถนนในช่วงแรกเป็นถนนซอยย่อยเพื่อเข้าสู่พื้นที่ มีลักษณะเป็นถนนคดเคี้ยวไม่เป็นเส้นตรง ต่อมาเมื่อเริ่มมีการขยายตัวของชุมชนเมืองจึงเกิดการตัดถนนขนาดใหญ่เพื่อแก้ปัญหาการจราจรของจังหวัดกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยมีโครงข่ายถนนเข้าถึงพื้นที่ที่ศึกษา ดังนี้

ถนนสายหลัก

เป็นถนนสายหลักที่เชื่อมต่อในเขตพื้นที่กับจังหวัดใกล้เคียง ลักษณะถนนเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก เป็นถนนที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์

- ถนนกาญจนาภิเษก

ถนนกาญจนาภิเษกหรือทางหลวงพิเศษหมายเลข 9 อยู่ทางทิศตะวันตกของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ เพื่อแก้ปัญหาการจราจรอันเนื่องมาจากการเติบโตของประชากรและเศรษฐกิจในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ถนนสายนี้จึงเป็นถนนสายสำคัญที่มีเส้นทางเชื่อมต่อกันเป็นวงแหวนรอบตัวเมือง อีกทั้งเป็นทางเลียบเมืองกรุงเทพมหานครที่เชื่อมทางสายหลักไปสู่ทุกภาคของประเทศ

- ถนนรัตนธิเบศร์

ถนนรัตนธิเบศร์หรือถนนทางหลวงหมายเลข 302 อยู่ทางทิศเหนือของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ เป็นถนนสายหลักที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับการจราจรจากกรุงเทพมหานครมุ่งหน้ามาทางทิศตะวันตกเข้าสู่อำเภอบางบัวทองไปสิ้นสุดที่ถนนกาญจนาภิเษก เปิดใช้งานประมาณปี พ.ศ. 2528

- ถนนนครอินทร์

ถนนนครอินทร์หรือทางหลวงชนบท นบ. 1020 เป็นถนนที่ตัดผ่านพื้นที่ส่วนทิศใต้ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ เริ่มต้นจากถนนติวานนท์กับถนนพระราชราษฎร์ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้เข้าเขตตำบลสวนใหญ่และข้ามสะพานพระราม 5 ไปติดกับถนนราชพฤกษ์ เปิดใช้งานประมาณปี พ.ศ. 2542

- ถนนราชพฤกษ์

ถนนราชพฤกษ์หรือทางหลวงแผ่นดินหมายเลข นบ. 3021 เป็นถนนที่ตัดผ่านกลางพื้นที่ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ในแนวเหนือ-ใต้ เป็นถนนที่เชื่อมต่อกับกรุงเทพมหานคร โดยเริ่มต้นจากถนนมหาสวัสดิ์ในอำเภอบางกรวย ไปทางทิศเหนือตัดกับถนนนครอินทร์ข้ามคลองบางกอกน้อยและตัดผ่านในพื้นที่ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ ตัดผ่านกับตำบลบางรักน้อยและไปสิ้นสุดที่ถนนรัตนธิเบศร์ เปิดใช้งานประมาณปี พ.ศ. 2545

ถนนสายรอง

เป็นถนนเชื่อมต่อในเขตพื้นที่ ลักษณะถนนมีทั้งคอนกรีตและลาดยาง

- ถนนบางกรวย-ไทรน้อย หรือทางหลวงหมายเลข 3215

เป็นถนนที่ตัดผ่านพื้นที่ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ในแนวเหนือ-ใต้ บริเวณทิศตะวันตกของพื้นที่และเชื่อมต่อไปยังทิศตะวันออกของพื้นที่ เชื่อมต่อกับทุกอำเภอของจังหวัดนนทบุรี และเป็นเส้นทางลัดในการเดินทางไปยังจังหวัดกรุงเทพมหานคร ถนนบางกรวย-ไทรน้อยเป็นถนนสายสำคัญของชุมชนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2505 โดยเป็นจุดเชื่อมต่อการเดินทางจากทางบกสู่ทางน้ำบริเวณท่าเรือตลาดบางใหญ่เก่า เพื่อเข้าสู่พื้นที่คลอง

- ถนนนนทบุรี 1

เป็นทางหลวงท้องถิ่นที่เชื่อมต่อระหว่างพื้นที่อำเภอเมืองนนทบุรีกับพื้นที่ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ทิศตะวันออก เปิดใช้งานในปี พ.ศ. 2558 เพื่อลดการจราจรจากถนนนนทบุรีสะพานพระราม 4 สะพานพระนั่งเกล้าสะพาน พระราม 5 เริ่มต้นจากถนนนนทบุรี 1 ถนนเลี้ยวเมืองนนทบุรีข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาผ่านอุทยานเฉลิมพระเกียรติ และสิ้นสุดที่ถนนราชพฤกษ์

- ถนนย่อยและซอยต่างๆ

เป็นถนนที่เชื่อมต่อภายในพื้นที่เข้าสู่ชุมชน บางบริเวณเป็นการก่อสร้างโดยประชาชนเพื่อเชื่อมเส้นทางเข้าสู่สวน พื้นที่ริมคลอง และที่อยู่อาศัยของแต่ละบุคคล มีความกว้าง 2 ช่องทาง ประมาณ 4-7 เมตร

(3) การขนส่งสาธารณะ

การสัญจรระบบราง/รถไฟฟ้าสายสีม่วง MRT

ไฟฟ้ามหานครสายฉลองรัชธรรม มีเส้นทางเดินรถรวมระยะทาง 23 กิโลเมตร เป็นระยะทางยกระดับทั้งหมด มีสถานีทั้งหมด 16 สถานี โดยเริ่มต้นจากบริเวณคลองบางไผ่ ซึ่งเป็นที่ตั้งของศูนย์ซ่อมบำรุงรถไฟฟ้า ถนนวงแหวนรอบนอก (ตะวันตก) กาญจนภิเษก เลี้ยวซ้ายเข้าสู่ถนนรัตนธิเบศร์ ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา ใกล้สะพานพระนั่งเกล้า ก่อนถึงสี่แยกแครายจะเลี้ยวขวาไปตามถนนติวานนท์ เลี้ยวซ้ายเข้าสู่ถนน กรุงเทพ - นนทบุรี ถึงบริเวณแยกเตาปูน มีสถานีเตาปูนเป็น

สถานีเชื่อมต่อกับสถานีบางซื่อของรถไฟฟ้ามหานคร สายเฉลิมรัชมงคล (รถไฟฟ้าใต้ดิน MRT) และในอนาคตจะเชื่อมต่อกับรถไฟฟ้าสายสีน้ำเงิน ช่วงบางซื่อ - ท่าพระ และรถไฟฟ้าสายสีม่วง ช่วงเตาปูน - ราษฎร์บูรณะ

สถานีบางพลู ตั้งอยู่แยกบางพลู ซึ่งเป็นจุดตัดของถนนรัตนธิเบศร์และบางกรวย-ไทรน้อย เป็นสถานที่เชื่อมต่อการสัญจรระบบรางจากรถไฟฟ้าสายสีม่วงเข้าสู่พื้นที่ กกับการสัญจรทางบกโดยรถประจำทาง และรถแท็กซี่ เพื่อเข้าสู่พื้นที่คลอง

รถโดยสารประจำทาง

เป็นระบบขนส่งสาธารณะหลัก โดยเฉพาะบริเวณถนนบางกรวย-ไทรน้อย และยังทำหน้าที่เชื่อมต่อพื้นที่บกและพื้นที่คลองบริเวณตลาดบางใหญ่เก่า ซึ่งมีรถโดยสารประจำทางให้บริการ จำนวน 2 สาย คือ

สาย 1 ท่าน้ำบางใหญ่-ท่าน้ำจันทน์นนทบุรี ให้บริการจากหน้าตลาดบางใหญ่ถึงท่าน้ำจันทน์นนทบุรี
สาย 2 บางใหญ่-วัดต้นเชือก ให้บริการจากสำนักงานเทศบาลบางม่วงถึงวัดต้นเชือก

รถโดยสารส่วนบุคคล

การเดินทางในพื้นที่ชุมชนยังสามารถเดินทางด้วยพาหนะอื่นๆ ดังนี้ รถส่วนบุคคล ได้แก่ รถยนต์ รถจักรยานยนต์ รถรับจ้าง ได้แก่ รถรับจ้างทั่วไป รถจักรยานยนต์รับจ้าง โดยรถจักรยานยนต์เป็นที่นิยมใช้มากในพื้นที่ เนื่องจากถนนในพื้นที่มีขนาดเล็ก มีเป็นลักษณะถนนหรือทางเดินผ่านด้านหลังที่อยู่อาศัยที่อยู่ริมคลอง

4.2.1.4 สาธารณูปโภค

(1) การไฟฟ้า

พื้นที่ที่ศึกษาได้รับบริการไฟฟ้าเต็มพื้นที่ สำหรับการใช้บริการด้านไฟฟ้าแก่ที่อยู่อาศัยของประชาชนที่ตั้งอยู่ริมคลอง จะเป็นการปักเสาไฟฟ้าตลอดแนวสองฝั่งคลอง และติดตั้งหม้อแปลงไฟฟ้าเป็นระยะๆ เพื่อจ่ายกระแสไฟไปสู่อาคารแต่ละหลังโดยมีสายไฟฟ้าย่อยจากมาตรวัดไฟฟ้าเข้าสู่อาคาร

(2) การจัดการเก็บขยะ

ในบริเวณพื้นที่ริมคลองจะมีเรือเก็บขยะของหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่เก็บขยะทางน้ำ ให้บริการสัปดาห์ละ 3 วัน โดยแบ่งตามเขตการปกครอง บริเวณพื้นที่ในชุมชนที่รถยนต์สามารถเข้าถึงได้ จะมีบริการรถเก็บขยะและถังขยะสาธารณะให้บริการ ขยะที่เก็บได้จะนำมารวมที่จุดทิ้งขยะและจะมีรถขยะรับไปกำจัด

(3) การประปา

ระบบน้ำอุปโภค-บริโภคของพื้นที่มีการปรับเปลี่ยนจากการใช้น้ำจากลำคลองมาใช้น้ำประปาเป็นหลัก หน่วยงานประปาที่ให้บริการในพื้นที่ คือ การประปานครหลวง เขตจังหวัดนนทบุรี การประปานครหลวง เขตบางใหญ่ สำนักงานประปา สาขาบางบัวทอง และสำนักงานประปา สาขามหาสวัสดิ์ การเดินท่อประปาจะเป็นการเดินท่อจากท่อหลักบนพื้นที่บกและกระจายเดินท่อแยกสู่พื้นที่ริมคลอง ในอดีตที่น้ำในคลองยังมีคุณภาพดี ชาวชุมชนมักใช้น้ำในลำคลองในการอาบซักผ้า ล้างจานชาม และใช้ในการเกษตร และมีการกักเก็บน้ำสำรองไว้ในตุ่มขนาดใหญ่ แต่ในปัจจุบันน้ำในคลองมีคุณภาพเสื่อมลง ชาวชุมชนจึงเปลี่ยนมาใช้น้ำประปาเป็นหลัก โดยจำนวนครัวเรือนที่ใช้น้ำประปาคิดเป็นร้อยละ 99 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด

(4) โทรศัพท์

ปัจจุบันทุกหมู่บ้านใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่เป็นส่วนใหญ่ ส่วนระบบโทรศัพท์บ้านใช้วิธีการเดินสายร่วมกับเสาของการไฟฟ้าเช่นเดียวกับพื้นที่อื่นทั่วไป โดยอยู่ในพื้นที่การให้บริการขององค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย และบริษัทเทเลคอมเอเชีย ให้บริการครอบคลุมพื้นที่ที่ศึกษา

(5) การระบายน้ำและการเกิดน้ำท่วมในพื้นที่

พื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ประสบปัญหาน้ำท่วมขังเป็นประจำทุกปี โดยเฉพาะในช่วงเดือนตุลาคมหรือพฤศจิกายน สาเหตุเนื่องจาก

- น้ำเหนือหลาก เนื่องจากคลองอ้อมนนท์เคยเป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งไหลจากทางภาคเหนือสู่ภาคกลางลงมาจนถึงจังหวัดนนทบุรี จึงเป็นเส้นทางในการกระจายน้ำไปยังคลองสายย่อยต่างๆ และเป็นเส้นทางระบายน้ำจากภาคเหนือตอนล่างและภาคกลางตอนบนลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาออกสู่ทะเล โดยเมื่อบางปีที่มีปริมาณน้ำจากภาคเหนือหลากมากจนเกินไปก็จะล้นตลิ่งขึ้นท่วมทั้งสองฝั่ง ดังที่เกิดน้ำท่วมใหญ่ในปีพ.ศ. 2526 และปีพ.ศ. 2538

- น้ำฝน ในปีที่มีฝนตกชุกในฤดูฝน ก็จะทำให้เกิดน้ำล้นตลิ่งและน้ำท่วมในพื้นที่

- น้ำทะเลหนุน ส่งผลให้เกิดน้ำท่วมในระดับรุนแรง เนื่องจากจังหวัดนนทบุรีตั้งอยู่ใกล้ปากแม่น้ำที่ออกสู่ทะเล จึงมักได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์น้ำทะเลหนุนสูง และน้ำเหนือหลากพร้อมกับน้ำทะเลหนุน

4.2.1.5 สาธารณูปการ

(1) สถาบันการศึกษา

การศึกษาภาคบังคับได้แพร่กระจายไปอย่างทั่วถึง ในพื้นที่มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาและบางแห่งมีถึงระดับมัธยมศึกษาตั้งอยู่ในแต่ละชุมชน โดยส่วนใหญ่จะอิงกับวัด และมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนวัยเรียนตั้งอยู่ในพื้นที่โรงเรียนแต่ละแห่ง ในพื้นที่ไม่มีสถาบันการศึกษาระดับการศึกษา เนื่องจากอยู่ติดกับจังหวัดกรุงเทพมหานคร สามารถเดินทางได้สะดวก

(2) สถาบันทางศาสนา

พื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์มีวัดอยู่เป็นจำนวนมาก เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ของพื้นที่นับถือพุทธศาสนา โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน และมักมีกิจกรรมทางประเพณีที่สอดคล้องไปกับวิถีชีวิตของชุมชน วัดในบริเวณคลองอ้อมนนท์ส่วนใหญ่มีประวัติการสร้าง มาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา บางวัดมีอายุเก่าแก่ไปถึงในสมัยอยุธยาตอนต้น - ตอนกลาง แต่โดยส่วนใหญ่แล้วหลักฐานที่ยังพอหลงเหลืออยู่ในปัจจุบันจะเป็นวัดในสมัยอยุธยา ตอนปลายจนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น งานสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะในเขต พุทธาวาสของวัด บางแห่งยังคงสภาพเดิมอยู่ บางแห่งถูกบูรณะเปลี่ยนแปลงไปตาม ความนิยมในภายหลัง ทั้งนี้วัดส่วนใหญ่ตั้งอยู่ริมน้ำ ทั้งริมคลองสายหลักและสายรอง โดยระยะห่างระหว่างบ้านกับวัดเป็นระยะทางที่สามารถพายเรือถึงได้สะดวก นอกจากนี้ยังมีศาลเจ้าซึ่งเป็นสิ่งสักการะของชาวไทยเชื้อสายจีน โดยตั้งอยู่ริมน้ำเช่นกัน ได้แก่ ศาลเจ้าปากคลองวัดบางไกรใน ศาลเจ้าพ่อบางใหญ่(ขุนเถ้ากง)

(3) ตลาด

ตลาดที่ให้บริการในพื้นที่ประกอบด้วย ตลาดน้ำและตลาดบก ในปัจจุบันตลาดน้ำที่ยังคงมีกิจกรรมการค้าทางน้ำเหลือเพียงแห่งเดียวคือ ตลาดน้ำบางคูเวียง ตั้งอยู่ปากคลองบางคูเวียง ตำบลบางคูเวียง ตัดกับปากคลองบางราวนก มาบรรจบกับคลองบางกอกน้อยและตั้งอยู่ระหว่างวัดสองวัดนั่นคือ วัดโบสถ์บน กับวัดโพธิ์เอน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ซึ่งเป็นตลาดของชาวบ้านที่ต้องการนำผลไม้ตามฤดูกาลบรรทุกเรือมาค้าขายกัน นอกจากนี้ ยังมีอาหารและสินค้าอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อชีวิตประจำวัน ตลาดจะจัดขึ้นระหว่างเวลา 06.00 - 08.00 น.ในวันเสาร์-อาทิตย์ นอกจากนี้ยังมีตลาดน้ำวัดตะเคียนซึ่งได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการค้าขายจากในอดีตที่เป็นการพายเรือ แววเรือขายสินค้า เป็นการขายบนโป๊ะหรือทำน้ำริมน้ำ ส่วนตลาดบก อยู่บริเวณปากคลองบางใหญ่ที่แปรเปลี่ยนจากรูปแบบจากการค้าทางน้ำเป็นการค้าขายบนบก โดยจัดสถานที่เป็นอาคารพาณิชย์ขายสินค้าอุปโภค บริโภค และจัดพื้นที่เป็นอาคารเปิดโล่งสำหรับค้าขายอาหาร นอกจากนี้ยังมีการจัดตลาดนัด ซึ่งมีลักษณะเป็นตลาดบกในพื้นที่อันเป็นศูนย์กลางของชุมชน เช่น วัด หรือลานหน้าสำนักงานเทศบาล

(4) ศูนย์ราชการระดับท้องถิ่น

พื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์มีสถานที่ราชการที่สำคัญ คือ เทศบาลบางม่วง ซึ่งต้องอยู่ริมน้ำบริเวณปากคลองบางใหญ่

(5) สถานพยาบาลและการบริการสาธารณสุข

ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์มีโรงพยาบาล / แห่ง สังกัดกระทรวงสาธารณสุข คือโรงพยาบาลบางใหญ่ และโรงพยาบาลบางกรวย มีศูนย์บริการสาธารณสุข สถานีอนามัยตามตำบลต่างๆ เพื่อให้บริการภายในชุมชน

(6) ไปรษณีย์และพัสดุ

มีสำนักงานไปรษณีย์และตู้ไปรษณีย์บริการแก่ประชาชน

นอกจากนี้ยังสาธารณูปการอื่นๆในพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์มักจะตั้งอยู่ริมน้ำเช่นกัน คือ ห้องสมุดชุมชน ธนาคารออมสินบริเวณปากคลองบางใหญ่ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่สะดวกในการเดินทางเข้าถึง

4.2.1.6 ลักษณะสถาปัตยกรรม

(1) ลักษณะสถาปัตยกรรมวัด

จากการที่ปรากฏหลักฐานตั้งถิ่นฐานของชุมชนตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและมีการขยายตัวต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน รูปแบบสถาปัตยกรรมของวัดส่วนใหญ่จึงมีรูปแบบที่สืบเนื่องมาจากสมัยอยุธยา ทั้งรูปแบบงานหลวงและงานราษฎร์ แม้ว่าอาคารหลายหลังจะได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยหลังแต่ยังคงมีร่องรอยของรูปแบบงานช่างสมัยอยุธยาตอนปลายปรากฏอยู่ จนกระทั่งสมัยธนบุรี - รัตนโกสินทร์ตอนต้น ผู้คนเริ่มเข้ามาอาศัยอยู่หนาแน่น เป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่ทำให้เกิดการสร้างและบูรณะวัดที่อาจมีความทรุดโทรม เนื่องจากขาดการบำรุง เริ่มปรากฏรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เช่น พระอุโบสถ วัดของพลูที่มีการทำหน้าบันชั้นลดและมีการเจาะช่องบัญชร อันเป็นรูปแบบที่ปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 2 - 3 อาจเป็นการมาบูรณะบนอาคารเดิม เนื่องจากลักษณะของฐานที่แอ่นโค้งรวมถึงพื้นที่ภายในที่มีการเจาะช่องโค้งแหลมเหนือหน้าต่างซึ่งเป็นเอกลักษณ์ในงานสถาปัตยกรรมอยุธยาตอนปลาย อาคารหลายหลังมีความใกล้เคียงกับรูปแบบวัดฝั่งธนบุรีสอดคล้องกับข้อมูลจากวรรณคดีบทนิราศที่บรรยายการเดินทางผ่านเส้นทางดังกล่าว

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกครั้งหนึ่งซึ่งส่งผลต่องานสถาปัตยกรรมในพื้นที่คือ ช่วงเวลาหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ซึ่งมีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดหลายแห่งทั้งเนื่องจากความทรุดโทรมจากระยะเวลา และความเสียหายจากเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 อีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงของงานสถาปัตยกรรมนั้นคือการบูรณะซ่อมแซมโดยกลุ่มคน

ในพื้นที่ซึ่งบางครั้งเกิดจากความไม่รู้และไม่เข้าใจรวมถึงมีค่านิยมในด้านความงามทางสถาปัตยกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตาม ยังสามารถเห็นถึงร่องรอยรูปแบบดั้งเดิมได้

(2) ลักษณะสถาปัตยกรรมบ้านเรือน

การครอบครองพื้นที่มีในอดีตเป็นการตั้งถิ่นฐานตามแนวขนานไปกับลำคลอง โดยหันหน้าบ้านเข้าสู่ลำคลองซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก แสดงถึงความสัมพันธ์ของการตั้งถิ่นฐานกับลักษณะสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ อันก่อให้เกิดรูปแบบอาคารอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน โดยแบ่งประเภทของบ้านเรือนในพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ได้ 4 ประเภท ดังนี้

เรือนพื้นถิ่น

มีลักษณะเป็นเรือนริมน้ำ ชั้นเดียวหรือสองชั้น โครงสร้างไม้ องค์กรประกอบของรูปแบบอาคารคล้ายกลุ่มเรือนไทยแต่มีความเรียบง่ายกว่า ลักษณะเรือนเป็นเรือนยกพื้นใต้ถุนสูง โครงสร้างหลังคาแบบจั่ว ส่วนของชานและระเบียงต่อเชื่อมออกมาจากตัวเรือน และอาคารแต่ละหลังมักปลูกชิดติดกัน ทำให้เห็นชานหรือระเบียงเรียงต่อเนื่องเป็นแถว กลุ่มอาคารประเภทนี้ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณที่มีชุมชนหนาแน่นใกล้วัด ตลาด หรือศูนย์กลางชุมชน

ภาพที่ 4.5 ลักษณะเรือนพื้นถิ่น

เรือนไทยภาคกลาง

มีลักษณะเป็นเรือนไทยริมน้ำหลังเดี่ยว ชั้นเดียวยกพื้นเพื่อให้พ้นฤดูน้ำหลาก โครงสร้างไม้ โครงหลังคาเป็นทรงจั่วสูงและทรงปั้นหยา-มนิลา นิยมวางตัวเรือนที่มีหน้าจั่วหันสู่คลอง มีทั้งเรือนเดี่ยวและเรือนหมู่ตามลักษณะครอบครัวขยายในอดีต มีชานยื่นออกจากตัวเรือนก่อนจะมีทางเชื่อมสู่ศาลาท่าน้ำ อาคารประเภทนี้มักตั้งอยู่เดี่ยว และกระจายตัวห่างจากศูนย์กลางชุมชน

ภาพที่ 4.6 ลักษณะเรือนไทยภาคกลาง

เรือนค้าขายริมน้ำ

มีลักษณะเป็นเรือนริมน้ำ ใช้เพื่อประกอบการค้าตามแนวริมน้ำ มักอยู่ใกล้กับวัด หรือศูนย์กลางชุมชน แสดงถึงการใช้พื้นที่ประกอบอาชีพที่มีความสัมพันธ์กับชุมชน ลักษณะอาคารมีทั้งชั้นเดียวและสองชั้น เปิดหน้าเรือนกว้าง ในอดีตมีประตูบานเพี้ยมหรือบานกระทุ้ง สำหรับปิดเป็นผนังเรือนเมื่อเลิกเวลาขายของ ปัจจุบันมีการเปลี่ยนเป็นประตูเหล็กม้วนเพื่อความสะดวก อาคารบางกลุ่มเป็นกลุ่มเรือนโป๊ะแพ

ภาพที่ 4.7 ลักษณะเรือนค้าขายริมน้ำ

อาคารสมัยใหม่

มีลักษณะเป็นอาคารคอนกรีตรูปแบบเดียวกับอาคารที่อยู่อาศัยที่ยกขึ้นจากพื้นไป รูปแบบอาคารไม่มีความสัมพันธ์กับคลองแต่มีส่วนต่อเนื่องกับพื้นที่คลอง มีทั้งเป็นกลุ่มชุมชนเดิมของพื้นที่และผู้ที่ย้ายถิ่นฐานเข้ามาใหม่ มักตั้งอยู่เกาะกลุ่มบริเวณเส้นทางคมนาคมทางบกในลักษณะของหมู่บ้านจัดสรร อาคารของหน่วยงานราชการ ในบริเวณชุมชนหนาแน่นโดยเฉพาะท่าเรือบางใหญ่ เก่าจะมีลักษณะเป็นอาคารพานิชย์ 2-4 ชั้น ใช้เพื่อการค้าขาย

ภาพที่ 4.8 ลักษณะอาคารสมัยใหม่

นอกจากนี้ยังมีสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชาวบ้านอื่นๆ ได้แก่ สะพานข้ามคลอง อุ้งเก็บเรือและโรงเก็บเรือ โดยมีอุปกรณ์ยกเรือไม่ใช้ในน้ำยามที่ไม่ได้ใช้งาน อุ้งเรือยังมีการจำแนกตามประเภทผู้ใช้งาน เช่น อุ้งเรือพระที่อยู่ใกล้หอนัน อุ้งเรือชาวชุมชนจะเชื่อมต่อกับคลองหน้าวัดมีขนาดใหญ่เพื่อให้จอดเรือหลายลำ

4.2.2 ลักษณะทางสังคม

ลักษณะทางสังคมของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์เป็นวิถีชีวิตแบบชาวชุมชนริมน้ำ เป็นการอยู่และพึ่งพาอาศัยระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เนื่องจากเป็นแหล่งอาหารและเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปแบบของการตั้งถิ่นฐาน การใช้พื้นที่ กิจกรรม ประเพณีและวัฒนธรรม รวมถึงคติความเชื่อที่สอดคล้องกับธรรมชาติ อย่างไรก็ตามเมื่อความเจริญเข้ามาในพื้นที่ย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสภาพสังคม ทั้งรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิต และประเพณี วัฒนธรรมบางอย่างเลือนหายไป

ด้านประชากรในจังหวัดนนทบุรีกำลังอยู่ในช่วงผู้สูงอายุ ลักษณะทางสังคมยังคงดำเนินชีวิตในลักษณะพึ่งพาอาศัยกันระหว่างเครือญาติ โดยมีวัดยังคงเป็นศูนย์รวมจิตใจเช่นในอดีต เห็นได้จากการตักบาตรทุกเช้าที่ศาลาทำน้ำ และกิจกรรมประเพณีทางพุทธศาสนาที่จัดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ

4.2.2.1 ชชาติพันธุ์

ประชากรดั้งเดิมของจังหวัดนนทบุรีประกอบไปด้วยชนชาวไทยที่สืบเชื้อสายมาจากหลายเชื้อชาติมีทั้งไทย จีน มอญ และแขก ชนชาติดั้งเดิมและเป็นชนชาติคนส่วนใหญ่ของจังหวัดนนทบุรีนั้นเป็นชนชาติไทยซึ่งมีอยู่ทั่วไปทุกอำเภอ รองลงไปเป็นเชื้อสายจีน ซึ่งสันนิษฐานว่าเข้ามาอยู่ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี นอกจากนี้ยังมีชนชาติที่อพยพเข้ามาภายหลังอีกสอง

เชื้อชาติคือ ชาวไทยเชื้อสายมอญ และชาวไทยเชื้อสายมลายู ซึ่งชาวไทยทั้งสองเชื้อชาตินี้อพยพมาอยู่ในจังหวัดนนทบุรีตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงธนบุรีตลอดจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นดังปรากฏหลักฐานในอักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย

กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ ส่วนใหญ่เป็นคนไทย แต่มีข้อสังเกตว่าการทำสวนในบริเวณนี้เช่นพื้นที่ธนบุรี บางกอกน้อย และคลองอ้อมนนท์มีรูปแบบการทำสวนของชาวจีน คือการทำสวน แบบยกร่องอย่างเช่นที่พบในมณฑลกวางตุ้งและกวางสีเป็นต้น คงได้มีการเคลื่อนย้าย ของผู้คน มาตั้งถิ่นฐานตามปากแม่น้ำเจ้าพระยาในคราวที่สยามเริ่มมีการติดต่อค้าขาย กับเมืองจีนนั่นเอง (Valipodom 2005) จากบันทึกของชาวต่างชาติระบุว่า บริเวณอันเป็นที่ตั้งของกรุงเทพฯ มีชาวจีนมาอยู่อาศัยตามริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว ดังนั้นอาจมีความเป็นไปได้ว่ากลุ่มชาวจีนได้เข้ามาอาศัยอยู่บริเวณคลองอ้อมนนท์ซึ่งเป็นส่วนพื้นที่ เชื่อมต่อระหว่างกรุงศรีอยุธยาและกรุงเทพฯ ในเวลานั้นบ้างแล้ว นอกจากนี้ในสมัย กรุงรัตนโกสินทร์การค้าขายกับจีนได้เริ่มมีมากขึ้น ตั้งแต่ต้นรัชกาลที่ 2 และได้ขยายตัวยิ่งขึ้นในรัชกาลที่ 3 ซึ่งปรากฏว่าชาวจีนได้อพยพเข้ามาตั้งภูมิลำเนาในพื้นที่

4.2.3 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

4.2.3.1 เกษตรกรรม

อาชีพดั้งเดิมของชาวมุขมคือ เกษตรกร เนื่องจากพื้นที่ตั้งอยู่ในที่มีความอุดมสมบูรณ์ พื้นที่เกษตรกรรมส่วนใหญ่เป็นสวนผลไม้แบบผสมผสาน ผลผลิตทางเศรษฐกิจที่สำคัญคือ กล้วย ทุเรียน มะละกอ มะม่วง ฯลฯ โดยมีทุเรียนเป็นผลไม้ขึ้นชื่อประจำจังหวัดนนทบุรี มีการปลูกไม้ดอกไม้ประดับ และพืชผัก สวนครัว ทำปศุสัตว์และประมงน้ำจืด ปัจจุบันเกษตรกรในพื้นที่มีจำนวนลดลง เนื่องจากเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ที่ทำให้สวนเสียหาย ประกอบกับคนรุ่นใหม่ในชุมชนมิได้รับการศึกษาสูงขึ้นก็หันไปประกอบอาชีพอื่นแทน เช่น รับราชการ พนักงานบริษัท อาชีพดั้งเดิมของพื้นที่จึงไม่มีผู้สืบทอด

เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงมีความต้องการในการอนุรักษ์การเพาะปลูกทุเรียนนนท์ แม้ว่าจะเห็นว่าการปลูกทุเรียนมิได้กำไร แต่ก็ยังจะทำอาชีพนี้ต่อไป และยังคงมองว่าแนวโน้มในอนาคตของการปลูกทุเรียนมีแนวโน้มลดลง โดยปัจจัยสำคัญเกิดจาก 3 เหตุผลหลัก คือ เด็กรุ่นใหม่ไม่สนใจทำอาชีพนี้ ราคาที่ดินสูงจนไม่คุ้มค่าที่จะใช้ที่ดินในการปลูกทุเรียน และขาดการส่งเสริมอย่างจริงจังจากภาครัฐ

ทุเรียนพันธุ์ต่างๆ ที่ปลูกในพื้นที่จังหวัดนนทบุรีเป็นที่นิยมกันอย่างกว้างขวาง ด้วยมีรสชาติอร่อยแตกต่างจากในท้องตลาดทั่วไป ทำให้เป็นที่ต้องการของตลาดอย่างมาก ในขณะที่อุปทานของทุเรียนนนทบุรีที่ออกสู่ท้องตลาดมีจำกัดตามพื้นที่การปลูกที่จำกัด จึงทำให้ราคา

ซื้อขายกันในท้องตลาดสูง ทุเรียนนนทบุรีจึงกลายเป็นสินค้าที่มีลักษณะเป็นสินค้า Luxury Goods หรือ Superior Goods ซึ่งหมายความว่าเมื่อผู้บริโภคมีรายได้สูงขึ้นก็จะมี ความต้องการสินค้าประเภทนี้มากขึ้นด้วย (พอพันธ์ อู๋ยานนท์, ศิริพร สัจจามันท์, ฐิติมา ให้อย และ อภิญา วนเศรษฐ, 2561)

4.2.3.2 การท่องเที่ยว

ภาพรวมการท่องเที่ยวของจังหวัดนนทบุรีในปี พ.ศ. 2560 มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศมาท่องเที่ยวในจังหวัด จำนวน 2,193,231 คน นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย คิดเป็นร้อยละ 91.33 อีกร้อยละ 8.67 เป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ สำหรับรายได้จากการท่องเที่ยว ในปี พ.ศ. 2560 จังหวัดนนทบุรีมีรายได้จากการท่องเที่ยว จำนวน 3,437 ล้านบาท ซึ่งจะเห็นได้ว่ารายได้จากการท่องเที่ยวจาก ปี 2557 – 2560 มีอัตราการเพิ่มอย่างต่อเนื่อง คิดเป็นร้อยละ 18.6, ร้อยละ 4.6 และ ร้อยละ 8.1 ตามลำดับ

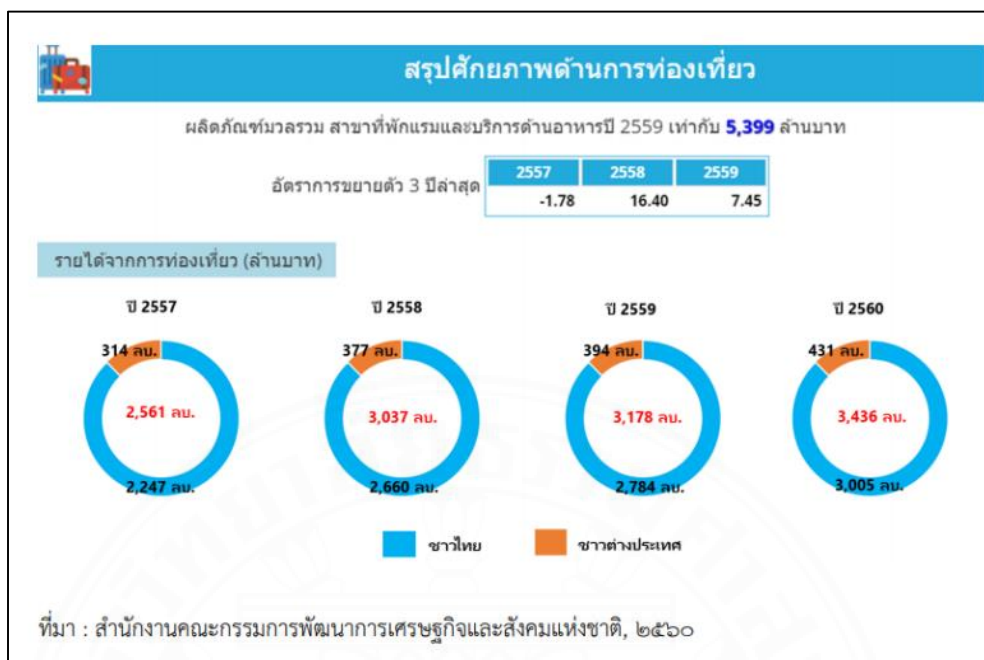
โดยจะเห็นได้จากจำนวนของนักท่องเที่ยวมีสัดส่วนมากถึงร้อยละ 68 เมื่อพิจารณาถึงค่าใช้จ่ายเฉลี่ยมีจำนวนประมาณ 882 บาท ส่วนใหญ่จะใช้จ่ายไปกับค่าอาหารและเครื่องดื่ม ค่าซื้อสินค้าและของที่ระลึกค่าพาหนะเดินทางในจังหวัดและค่าที่พัก คำนวณรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวรวมทั้งสิ้น 303 ล้านบาท ส่วนนักท่องเที่ยวมีค่าใช้จ่าย ประมาณ 522 บาท ก่อให้เกิดรายได้หมุนเวียนในแหล่งท่องเที่ยว 138 ล้านบาท เมื่อรวมรายได้ทั้งหมดที่เกิดจากการท่องเที่ยวภายในประเทศไม่รวมค่าใช้จ่ายในการเดินทางระหว่างจังหวัดรวมทั้งสิ้น 440 ล้านบาท ดังนั้น ผู้เยี่ยมเยือนมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยระหว่างอยู่ในจังหวัดนนทบุรีประมาณ 626 ล้านบาท

ตารางที่ 4.1

จำนวนนักท่องเที่ยวของจังหวัดนนทบุรี ปีพ.ศ. 2557-2560

นักท่องเที่ยว/รายได้	ปี ๒๕๕๗	ปี ๒๕๕๘	ปี ๒๕๕๙	ปี ๒๕๖๐
๑. จำนวนผู้เยี่ยมเยือน	๑,๗๓๐,๘๘๕	๒,๐๔๕,๘๖๗	๒,๐๙๐,๐๙๕	๒,๑๙๓,๒๓๑
ชาวไทย	๑,๕๘๓,๙๘๕	๑,๘๖๘,๘๕๔	๑,๙๐๘,๓๘๙	๒,๐๐๓,๐๔๖
ชาวต่างประเทศ	๑๔๖,๙๐๐	๑๗๗,๐๑๓	๑๘๑,๗๐๖	๑๙๐,๑๘๕
๒. รายได้ (ล้านบาท)	๒,๕๖๑	๓,๐๓๗	๓,๑๗๘	๓,๔๓๖
ชาวไทย	๒,๒๔๗	๒,๖๖๐	๒,๗๘๔	๓,๐๐๕
ชาวต่างประเทศ	๓๑๔	๓๗๗	๓๙๔	๔๓๑

(สำนักงานจังหวัดนนทบุรี กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด, 2561)

ภาพที่ 4.9 ภาพแสดงศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดนนทบุรี

(สำนักงานจังหวัดนนทบุรี กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด, 2561)

จากยุทธศาสตร์ในการพัฒนาจังหวัดนนทบุรี (พ.ศ. 2561-2565) ฉบับทบทวนปี พ.ศ. 2562 ได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้คือ “จังหวัดนนทบุรี เป็นเมืองที่อยู่อาศัยคุณภาพดีและมีเศรษฐกิจสร้างสรรค์” มีเป้าประสงค์ และพันธกิจที่ต้องการรักษาเอกลักษณ์ความเป็นเมืองเกษตรกรรมควบคู่ไปกับความเจริญด้านภาคพาณิชยกรรมภาคอุตสาหกรรม รวมถึงฟื้นฟู พัฒนา และส่งเสริมให้เป็นเมืองท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และมีความภูมิใจในความเป็นคนนนท์ โดยให้ความสำคัญกับผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวนนทบุรี ดังคำกล่าวว่า “สวนในบางกอก” โดยจะเห็นได้จากงบประมาณที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและส่งเสริมเกษตรกรรมในโครงการตามแผนปฏิบัติการประจำปี พ.ศ. 2562 เป็นเงินทั้งสิ้น 24,251,000 บาท นอกจากนี้ในพื้นที่ฟื้นฟู พัฒนา และส่งเสริมให้เป็นเมืองท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก ได้กำหนดงบประมาณไว้เป็นเงินทั้งสิ้น 32,102,000 บาท

(1) การพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน

ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์เป็นชุมชนที่มีความสงบ ดำเนินชีวิตเรียบง่ายแบบวิถีชาวน้ำ ซึ่งในอดีตการท่องเที่ยวไม่ได้มีบทบาททางเศรษฐกิจต่อชุมชน จนกระทั่งเกิดความนิยมในกระแสการท่องเที่ยวแบบวันหยุดดีในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ส่งผลให้ชุมชนเป็นที่รู้จักมากขึ้น

กิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ได้มีการก่อร่างขึ้นเป็นเวลานานแล้ว แต่ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เป็นเจ้าของทรัพยากรวัฒนธรรม และ

รูปแบบการท่องเที่ยวยังไม่เอื้อประโยชน์กับชุมชน หน่วยงานราชการท้องถิ่นเองก็ตระหนักถึงคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมของพื้นที่ และมีการริเริ่มจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ แต่ยังไม่ประสบผลสำเร็จที่ชัดเจน

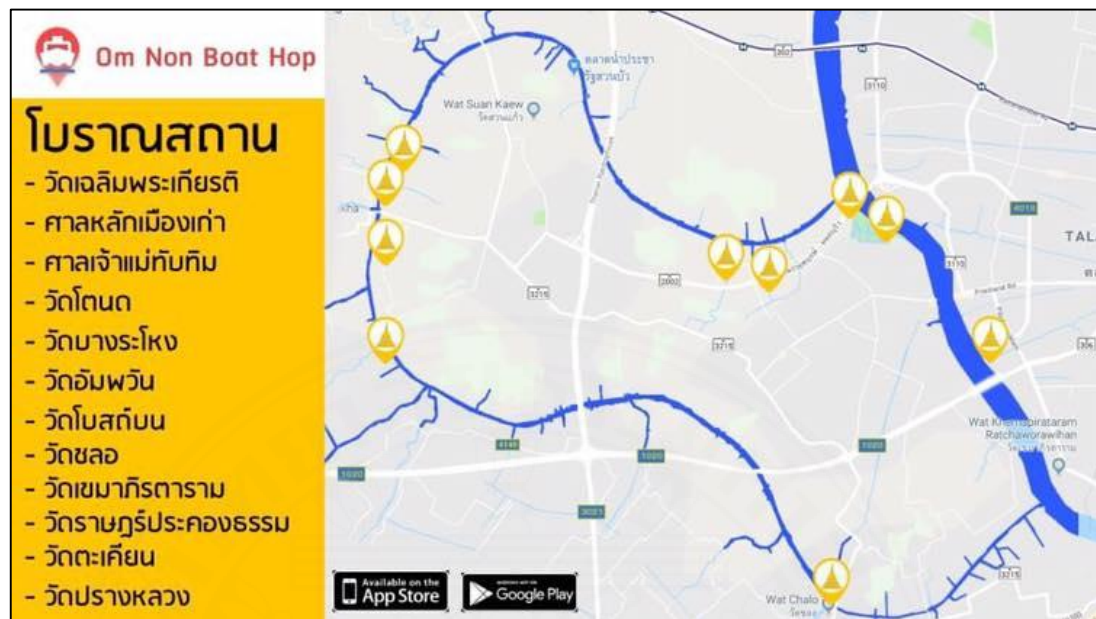
(2) รูปแบบการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชน

แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนดั้งเดิมริมคลองจังหวัดนนทบุรี โดยส่วนใหญ่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด และ โบราณสถาน รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะวิถีชีวิต 2 ฝั่งคลอง นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยว ส่วนใหญ่จะมีลักษณะแบบเข้ามาเย็นกลับ โดยใช้เส้นทางมาจากกรุงเทพมหานครเข้าสู่จังหวัดนนทบุรี

โดยแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้เป็นที่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางพักผ่อนหย่อนใจได้ บ่อยครั้ง โดยไม่ต้องค้างคืนก็ได้ ความนิยมในการย้อนกลับไปสัมผัสวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ผ่อนคลาย และเป็นส่วนตัวอันเป็นจุดเด่นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวมาสู่พื้นที่ จากการสำรวจพบว่า ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา สัดส่วนนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติในพื้นที่มีจำนวนไม่ต่างกันมากนัก มักโดยสารมาด้วยเรือหางยาวซึ่งเป็นเรือหางยาวจากท่าหน้าจังหวัดนนทบุรี และต่อเรือสองตอนรับจ้างของชุมชนที่ทำน้ำตลาดบางใหญ่เก่า เพื่อลัดเลาะท่องเที่ยวในบริเวณซึ่งเรือหางยาวไม่สามารถเข้าถึงได้ การท่องเที่ยวเป็นลักษณะการท่องเที่ยวทางน้ำเพื่อชมทิวทัศน์ และชมวิถีการดำเนินชีวิตของชาวชุมชน สักการะวัดสำคัญในพื้นที่ และแวะซื้อสินค้าที่ตลาดน้ำวัดตะเคียน แล้วเดินทางกลับมายังท่าหน้าตลาดบางใหญ่เก่าเพื่อกลับไปยังท่าหน้าจังหวัดนนทบุรีด้วยเรือหางยาว ใช้ระยะเวลาการเดินทางท่องเที่ยวในชุมชนประมาณ 1-3 ชั่วโมง นอกจากนี้ยังมีกลุ่มเรือหางยาวชุมชนคือ “Om-Non Boat Hop ล่องเรือเที่ยวชมคลองอ้อมนนท์ นนทบุรี” ซึ่งเริ่มต้นการเดินทางจากท่าน้ำนนท์

เส้นทางการท่องเที่ยวทางน้ำของ “Om-Non Boat Hop ล่องเรือเที่ยวชมคลองอ้อมนนท์ นนทบุรี” มี 3 เส้นทาง คือ

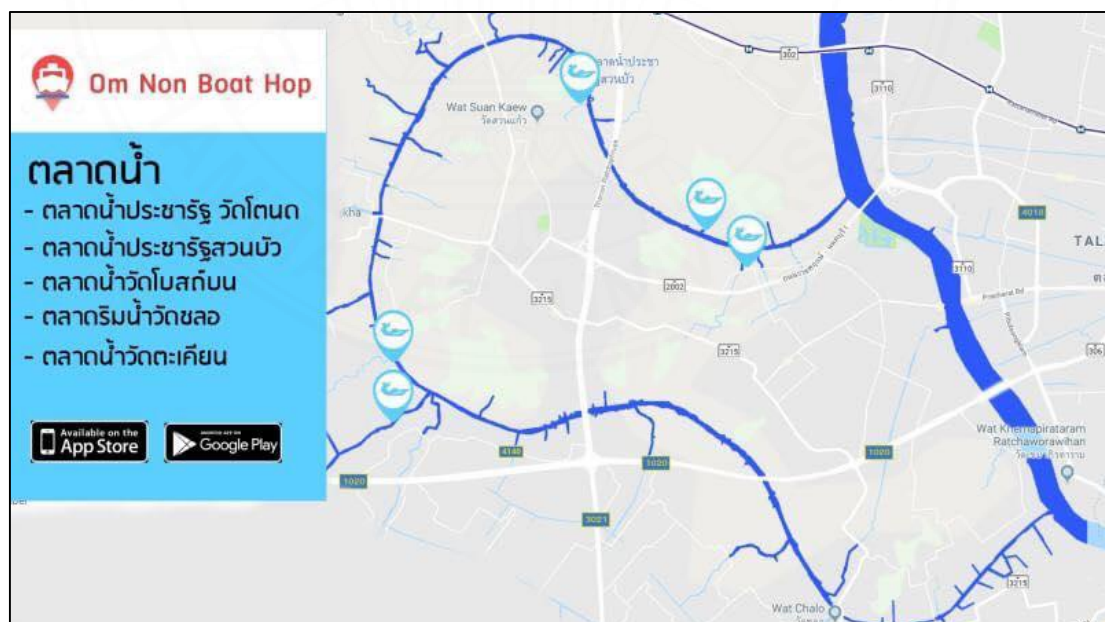
เส้นทางที่ 1 โบราณสถาน

ภาพที่ 4.10 แผนที่ท่องเที่ยวเส้นทางที่ 1 โบราณสถาน

สืบค้นจาก https://web.facebook.com/omnonboathop/?_rdc=1&_rdr

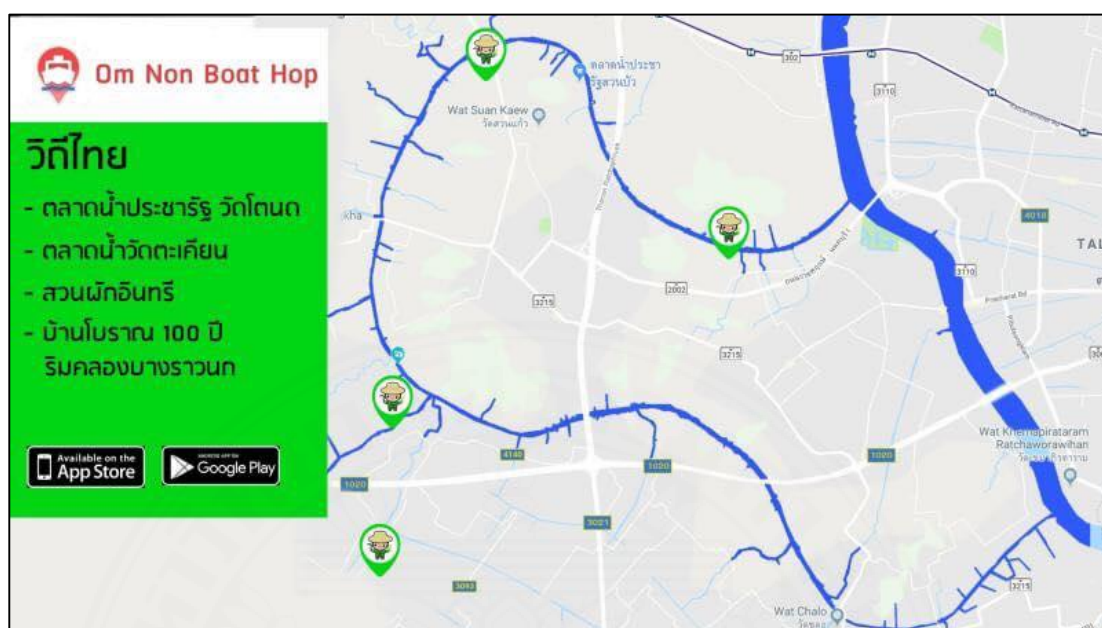
เส้นทางที่ 2 ตลาดน้ำ

ภาพที่ 4.11 แผนที่ท่องเที่ยวเส้นทางที่ 2 ตลาดน้ำ

สืบค้นจาก https://web.facebook.com/omnonboathop/?_rdc=1&_rdr

เส้นทางที่ 3 วิถีไทย

ภาพที่ 4.12 แผนที่ท่องเที่ยวเส้นทางที่ 3 วิถีไทย

สืบค้นจาก https://web.facebook.com/omnonboathop/?_rdc=1&_rdr

และยังมีกลุ่ม “รักษคลองผิงธนฯ” ที่จัดกิจกรรมท่องเที่ยวโดยเริ่มจากคลองคลองในพื้นที่ฝั่งธนบุรีของกรุงเทพมหานคร ใช้เครือข่ายลำน้ำเดินทางมายังพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ กิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ การพายซัพบอร์ด การพายคายัคตามเส้นทางลำน้ำเป็นกลุ่ม และแวะตามจุดท่องเที่ยวต่างๆ เช่นวัด ร้านอาหารริมคลอง สวนทุเรียน เป็นต้น มักเป็นนักท่องเที่ยวเดินทางแบบเข้าไปเย็นกลับ

อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุการณ์การระบาดของโควิด-19 ในปี พ.ศ. 2563 จนถึงปัจจุบัน ทำให้รูปแบบการท่องเที่ยวเน้นความเป็นส่วนตัวมากขึ้น และสัดส่วนของนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อชาวต่างชาติเพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ เทศบาลตำบลบางม่วงซึ่งเป็นแกนนำหลักในการท่องเที่ยวของพื้นที่ ได้มีแผนงานส่งเสริมการท่องเที่ยวคือ “ไหว้พระ ไหว้เจ้า ไหว้เจ้าแม่กวนอิม ชิมอาหารริมคลอง” โดยใช้งบประมาณ 61 ล้านบาท คาดว่าจะเปิดตัวแผนการท่องเที่ยวนี้ได้ภายในปี พ.ศ. 2564 นี้ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ คุณพรเทพ ประดับพลอย นายกเทศมนตรีตำบลบางม่วง เมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2564) และมีการรื้อฟื้นตลาดน้ำขึ้นมาใหม่บริเวณปากคลองบางใหญ่จัดโดยเทศบาลบางม่วง และตลาดน้ำวัดตะเคียนโดยเจ้าอาวาสวัดตะเคียน ทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนมากขึ้น ชาวสวนและชาวชุมชนมีพื้นที่ค้าขายมากขึ้น

4.2.4 การใช้ประโยชน์ที่ดินและกรรมสิทธิ์ที่ดิน

4.2.4.1 การใช้ประโยชน์ที่ดิน

(1) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย

การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยในพื้นที่เป็นประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย มีลักษณะการตั้งบ้านเรือนแบบกระจุกตัวตามแนวคลองสายหลักและมีความหนาแน่นบริเวณวัด โดยเฉพาะวัดพิบูลเงิน วัดโบสถ์ วัดอุทยาน วัดไทยเจริญ วัดบางอ้อยช้าง และมีการกระจายตัวตามแนวคลองสายรอง คลองซอย และมีชุมชนเกิดใหม่ มีลักษณะเป็นบ้านจัดสรร ตามแนวถนนกาญจนาภิเษก ถนนนครอินทร์ และถนนราชพฤกษ์

ลักษณะอาคารบริเวณริมคลองอ้อมนนท์ ส่วนใหญ่มีความสูง 1-2 ชั้น ประกอบด้วย เรือนแถวไม้ริมน้ำ ตั้งอยู่บริเวณศูนย์กลางชุมชน คือวัด ส่วนบ้านริมน้ำมีลักษณะแบบเรือนไทยภาคกลาง ส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ตามแนวคลองสายหลักและกระจายตัวไปในพื้นที่คลองด้านใน ในปัจจุบันบางพื้นที่มีการปรับปรุงอาคารจากบ้านไม้เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก

(2) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม

ลักษณะประเภทของพาณิชยกรรมในพื้นที่นั้นเป็นการประกอบอาชีพค้าขายและอยู่อาศัยรวมกัน โดยส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณที่มีชุมชนหนาแน่น ใกล้กับวัดและบริเวณปากคลองบางใหญ่ ปากคลองบางคูเวียง สินค้าส่วนใหญ่เป็นสินค้าอุปโภค บริโภคในชีวิตประจำวัน ลักษณะอาคารส่วนใหญ่เป็นเรือนแถวไม้ริมน้ำ ส่วนบริเวณปากคลองบางใหญ่เป็นอาคารพาณิชย์ คอนกรีตเสริมเหล็ก เพื่อประกอบการค้าและธนาคาร ซึ่งเป็นย่านการค้าเก่าของชุมชนรวมถึงเป็นจุดเชื่อมโยงการสัญจรทางน้ำสู่ทางบก

(3) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถานที่ราชการ

สำนักงานหน่วยงานราชการท้องถิ่นมักตั้งอยู่ในพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชน

(4) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา

ชาวชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ร้อยละ 99.99 นับถือพุทธศาสนา โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นหนึ่งในปัจจัยเกื้อหนุนการดำรงอยู่ของชุมชนริมน้ำ ดังนั้นในพื้นที่จึงมีวัดอยู่เป็นจำนวนมาก วัดส่วนใหญ่ตั้งอยู่ริมคลองสายหลักและบางส่วนของคลองสายรอง

(5) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา

การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทนี้มีความสัมพันธ์กับพื้นที่วัดคืออยู่ในบริเวณเดียวกัน

(6) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทเกษตรกรรม

เป็นประเภทการใช้ที่ดินที่มีพื้นที่มากที่สุดในพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ เนื่องจากพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์จากดินตะกอนแม่น้ำเหมาะแก่การเพาะปลูก ทำให้ประชากรในพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก โดยพืชที่นิยมปลูกและสร้างรายได้หลักแก่ชุมชนคือผลไม้ ได้แก่ กัลลวย มะม่วง ทุเรียน มะพร้าว และมังคุด ปัจจุบันพื้นที่ดินที่ใช้เพื่อการเกษตรมีแนวโน้มลดลงเรื่อยๆ ทั้งนี้เนื่องจากได้รับอิทธิพลความเจริญของกรุงเทพมหานครขยายไปสู่จังหวัดนนทบุรี ทำให้พื้นที่ที่มีความเป็นชุมชนเมืองมากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่ทำการเกษตรกรรม เป็นพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัยและธุรกิจการค้ามากขึ้น

(7) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมเฉพาะกิจ

อุตสาหกรรมเฉพาะกิจหมายถึงอุตสาหกรรมที่ประกอบกิจกรรมเฉพาะอย่างของชุมชน อันเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่นั้น หรืออุตสาหกรรมที่จำเป็นต่อชุมชนเมืองและอุตสาหกรรมในครอบครัว ซึ่งอุตสาหกรรมในพื้นที่ชุมชนทั้งหมดเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กหรือขนาดย่อย

4.2.4.2 กรรมสิทธิ์ที่ดิน

ลักษณะการถือครองที่ดินในชุมชน สามารถจำแนกผู้ถือครองกรรมสิทธิ์ได้ 3 กลุ่ม คือ 1.กรรมสิทธิ์ที่ดินของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนใหญ่ของพื้นที่ ได้แก่ บ้านเรือนริมน้ำและพื้นที่สวนผลไม้ 2.กรรมสิทธิ์ที่ดินของวัด โดยตลอดแนวคลองอ้อมนนท์ มีวัดตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก มีอาณาเขตครอบคลุมไปถึงโรงเรียนที่จัดตั้งโดยวัด บ้าน และพื้นที่ใกล้เคียงวัดนั้น ๆ ซึ่งได้ปล่อยเช่าแก่ชาวชุมชนและมีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยทั้งแบบชั่วคราวและถาวร มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น 3.กรรมสิทธิ์ที่ดินของราชการ ซึ่งเป็นที่ตั้งของหน่วยงานราชการในพื้นที่

4.2.4.3 ผังเมืองรวมจังหวัดนนทบุรี พ.ศ. 2548

ตั้งแต่วันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2548 เป็นต้นไป โดยได้มีการวางผังเมืองรวมครอบคลุมพื้นที่ จังหวัดนนทบุรีทั้งจังหวัด รวมพื้นที่ประมาณ 653.96 ตารางกิโลเมตร เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและการดำรงรักษาเมือง และบริเวณที่เกี่ยวข้อง หรือชนบท ในด้านการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สิน การคมนาคมและขนส่ง การสาธารณสุขปโภค บริการสาธารณะและสภาพแวดล้อม ประกอบด้วยผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน ที่พื้นที่ส่วนใหญ่ประมาณ 40% ของพื้นที่ทั้งหมดถูกกำหนดให้เป็นที่อยู่อาศัย สำหรับรองรับการขยายตัวของชุมชนในอนาคต ส่วนผังระบบโครงข่ายคมนาคม ที่มีการเสนอไว้ในผังเมืองรวมนนทบุรีฉบับใหม่ มีทั้งถนนสายหลักๆ และถนนสายรอง และซอยย่อยที่สำคัญ ที่กำลังอยู่ระหว่างการก่อสร้าง กำลังสำรวจออกแบบ หรือศึกษาความ

เป็นไปได้ ซึ่งหากมีการก่อสร้างแล้วเสร็จครบทั้งหมดจะช่วยเสริมศักยภาพการเดินทางในพื้นที่ได้สะดวกมากขึ้น เป็นต้น

การวางและจัดทำผังเมืองรวมตามกฎหมายกระทรวงนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา และการดำรงรักษาเมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้องหรือชนบท ในด้านการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สิน การคมนาคมและการขนส่ง การสาธารณูปโภค บริการสาธารณะ และสภาพแวดล้อม ให้สอดคล้องกับการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ผังเมืองรวมตามกฎหมายกระทรวงนี้มีนโยบายและมาตรการเพื่อจัดระบบการใช้ประโยชน์ ที่ดินให้มีประสิทธิภาพ สามารถรองรับและสอดคล้องกับการขยายตัวของชุมชนในอนาคต ส่งเสริมและ พัฒนาเศรษฐกิจและโครงสร้างบริการสาธารณะ การใช้ประโยชน์ที่ดินภายในเขตผังเมืองรวมให้เป็นไปตามแผนผังกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินตามที่ได้อำนาจประเภทและแสดงโครงการคมนาคมและขนส่ง และรายการประกอบแผนผังท้ายกฎหมายกระทรวงนี้

ข้อกำหนดมาตรการผังเมืองรวมในพื้นที่ศึกษา ชุมชนริมคลองอ้อมมนนที่มีดังนี้

ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย (พื้นที่สีเหลือง) ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย สถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการเป็นส่วนใหญ่ สำหรับการให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อ กิจการอื่นให้ใช้ได้ไม่เกินร้อยละ 15 ของที่ดินประเภทนี้ในแต่ละบริเวณ ซึ่งที่ดินประเภทนี้ห้ามใช้ ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการ คือ โรงงานทุกจำพวกตามกฎหมายว่าด้วยโรงงาน สถานที่บรรจุก๊าซ สถานที่เก็บก๊าซ และห้องบรรจุก๊าซ ตามกฎหมายว่าด้วยการบรรจุก๊าซปิโตรเลียมเหลว สถานที่ที่ใช้ในการเก็บน้ำมันเชื้อเพลิงเพื่อจำหน่ายที่ต้องขออนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมน้ำมันเชื้อเพลิง ไซโลเก็บผลิตผลทางการเกษตร คลังสินค้า สุสาน และฌาปนสถานตามกฎหมายว่าด้วยสุสาน และฌาปนสถาน กำจัดมูลฝอย

ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง (พื้นที่สีส้ม) ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อ อุตสาหกรรม คลังสินค้า การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการเป็นส่วนใหญ่ กรณีใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่ออุตสาหกรรมและคลังสินค้าให้มีอัตราส่วนของที่ว่างไม่น้อยกว่าร้อยละ 30 ของแปลงที่ดินที่ยื่นขออนุญาต สำหรับการให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการอื่นให้ใช้ได้ไม่เกินร้อยละ 20 ของที่ดินประเภทนี้ในแต่ละบริเวณ และที่ดินประเภทนี้ ห้ามใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการ คือ สุสาน และฌาปนสถานตามกฎหมายว่าด้วยสุสาน และฌาปนสถาน โรงแรมตามกฎหมายว่าด้วยโรงแรม โรงมหรสพตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคาร จัดสรรที่ดินเพื่ออยู่อาศัยหรือประกอบพาณิชยกรรมประเภทอาคารขนาดใหญ่ ตามกฎหมายว่าด้วยการ ควบคุมอาคาร การอยู่อาศัยประเภทห้องชุด

อาคารชุดหรือหอพัก เว้นแต่เป็นกิจการที่เป็นส่วนหนึ่งของโรงงาน สถานสงเคราะห์หรือรับเลี้ยงเด็ก สถานสงเคราะห์หรือรับเลี้ยงคนชรา สถาบันการศึกษาหรือโรงเรียน โรงพยาบาล

ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก (พื้นที่สีแดง) ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อพาณิชยกรรม การอยู่อาศัย สถาบันราชการ การสาธารณูปโภค และสาธารณูปการเป็นส่วนใหญ่ สำหรับการให้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการอื่น ให้ใช้ได้ไม่เกินร้อยละ 25 ของที่ดินประเภทนี้ในแต่ละบริเวณโรงงานทุกจำพวก ตามกฎหมายว่าด้วยโรงงาน สถานที่บรรจุก๊าซ สถานที่เก็บก๊าซ และห้องบรรจุก๊าซตามกฎหมายว่า การบรรจุก๊าซปิโตรเลียม เหลว แต่ไม่หมายความรวมถึงร้านจำหน่ายก๊าซ สถานที่ใช้ก๊าซ และสถานที่จำหน่ายอาหารที่ใช้ก๊าซ สถานที่ที่ใช้ในการเก็บน้ำมันเชื้อเพลิงเพื่อจำหน่ายที่ต้องขออนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมน้ำมันเชื้อเพลิง เลี้ยงม้า โค กระบือ สุกร แพะ แกะ ห่าน เป็ด ไก่ จูจระเข้ หรือสัตว์ป่า ตามกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า เพื่อการค้าสุสานและฌาปนสถานตามกฎหมายว่าด้วยสุสานและฌาปนสถาน จัดสรรที่ดินเพื่อประกอบอุตสาหกรรม คลังสินค้า สถานีขนส่งสินค้าที่ลักษณะเป็นที่ขนถ่ายสินค้าหรือศูนย์กระจายสินค้า สถานีขนส่งผู้โดยสาร ไซโลเก็บผลิตผลทางการเกษตร กำจัดมูลฝอย

ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม (พื้นที่สีเขียว) ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม หรือเกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม หรือการอยู่อาศัย สถาบันราชการ การสาธารณูปโภค และสาธารณูปการเป็นส่วนใหญ่ สำหรับการให้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการอื่น ให้ใช้ได้ไม่เกินร้อยละสิบห้าของที่ดินประเภทนี้ในแต่ละบริเวณ ที่ดินประเภทนี้ ห้ามใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการโรงงานทุกจำพวกตามกฎหมายว่าด้วยโรงงาน สถานที่บรรจุก๊าซและสถานที่เก็บก๊าซตามกฎหมายว่าด้วยการบรรจุก๊าซปิโตรเลียมเหลว สถานที่ที่ใช้ในการเก็บน้ำมันเชื้อเพลิงเพื่อจำหน่ายที่ต้องขออนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมน้ำมันเชื้อเพลิง โรงแรมตามกฎหมายว่าด้วยโรงแรมจัดสรรที่ดินเพื่อประกอบอุตสาหกรรมจัดสรรที่ดินเพื่อประกอบพาณิชยกรรม เว้นแต่เป็นการจัดสรรที่เป็นส่วนหนึ่งของการจัดสรรที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย และมีพื้นที่ไม่เกินร้อยละสิบของพื้นที่โครงการทั้งหมด การอยู่อาศัยหรือประกอบพาณิชยกรรมประเภทอาคารขนาดใหญ่ตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคาร การอยู่อาศัยหรือประกอบพาณิชยกรรมประเภทห้องแถวหรือตึกแถว การอยู่อาศัยประเภทบ้านแถว เว้นแต่เป็นการดำเนินการในโครงการจัดสรรที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยและมีพื้นที่ไม่เกินร้อยละสิบของพื้นที่โครงการทั้งหมด การอยู่อาศัยประเภทห้องชุด อาคารชุด หรือหอพัก

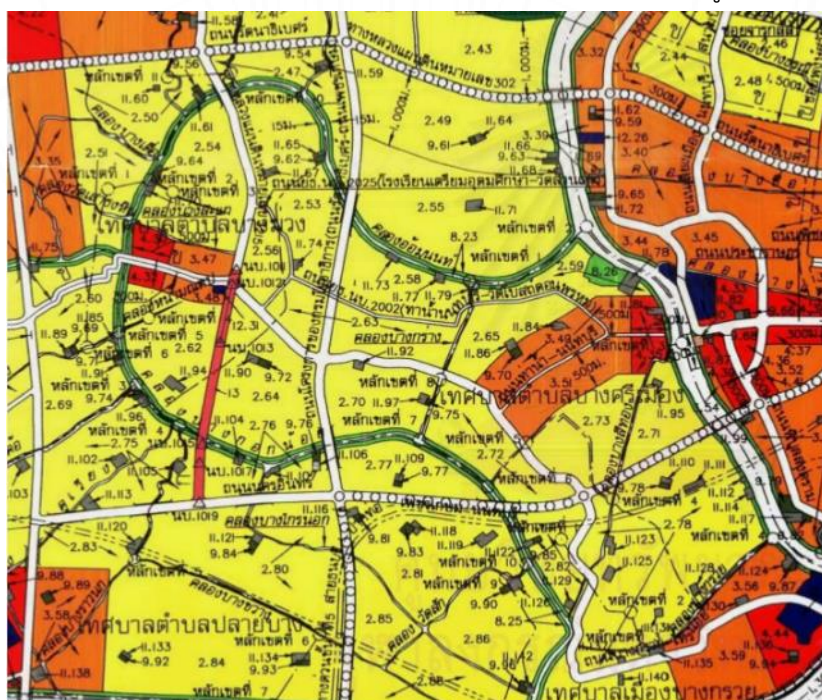
ถ้ามีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการจัดสรรที่ดินเพื่อประกอบพาณิชยกรรม และเพื่อการอยู่อาศัยหรือประกอบพาณิชยกรรมประเภทห้องแถวหรือตึกแถว ดำเนินการอยู่ในการ

จัดสรรที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยโครงการเดียวกัน ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการดังกล่าวรวมกันไม่เกิน ร้อยละสิบของพื้นที่โครงการทั้งหมด

ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม (พื้นที่สีเขียวอ่อน) เฉพาะที่เป็นของรัฐ ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อนันทนาการหรือเกี่ยวข้องกับ นันทนาการ การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม หรือสาธารณประโยชน์เท่านั้น

ที่ดินประเภทนี้ซึ่งเอกชนเป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วย กฎหมาย ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อนันทนาการหรือเกี่ยวข้องกับนันทนาการ การรักษาคุณภาพ สิ่งแวดล้อม การอยู่อาศัย เกษตรกรรมหรือเกี่ยวกับเกษตรกรรม การสาธารณสุขโรคและ สาธารณูปการ หรือสาธารณประโยชน์เท่านั้น และห้ามใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการ เลี้ยงสัตว์ทุก ชนิด หรือสัตว์ป่าตามกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าเพื่อการค้าสุสานและฌาปนสถาน ตามกฎหมายว่าด้วยสุสานหรือฌาปนสถาน จัดสรรที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย การอยู่อาศัยประเภทอาคาร ขนาดใหญ่ตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคาร การอยู่อาศัยประเภทห้องแถว ตึกแถว หรือบ้าน แถว การอยู่อาศัยประเภทห้องชุด อาคารชุด หรือหอพัก กำจัดมูลฝอย

การใช้ประโยชน์ที่ดินริมฝั่งตามสภาพธรรมชาติของแม่น้ำเจ้าพระยาและ ลำคลอง ให้มีที่ว่างตามแนวนานริมฝั่งตามสภาพธรรมชาติของแม่น้ำเจ้าพระยาและลำคลองไม่น้อย กว่า ๖ เมตร เว้นแต่เป็นการก่อสร้างเพื่อการคมนาคมทางน้ำ หรือการสาธารณสุขโรค

ภาพที่ 4.13 การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ตามผังเมืองรวมจังหวัด นนทบุรี พ.ศ. 2548

4.2.5 แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เกี่ยวข้อง

แผนยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชน รวมถึงส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

ยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดนนทบุรี

ประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนานนทบุรี พ.ศ. 2561-2565

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1: สร้างพัฒนา และบริหารจัดการพื้นที่จังหวัดนนทบุรีให้เป็นเมืองที่อยู่อาศัยชั้นดี รองรับการอยู่อาศัยของประชาชนอย่างมีความสุข

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2: เสริมสร้าง และพัฒนาจังหวัดนนทบุรีให้กลายเป็นเมืองแห่งเศรษฐกิจสร้างสรรค์ใน การผลิตภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม ภาคธุรกิจการค้าและการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพได้มาตรฐานและมีมูลค่าเพิ่ม

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3: สร้างพัฒนา และส่งเสริมระบบเศรษฐกิจของจังหวัดนนทบุรีให้กลายเป็นศูนย์กลาง แห่ง การค้านานาชาติ

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4: สร้างเสริมสังคมนนทบุรีให้มีความสุขและคุณธรรม าคความรู้สู่การด ารงชีวิตตามแนว ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งส่งเสริมการบริหารราชการตามหลักธรรมาภิบาล

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 5: ส่งเสริม และพัฒนาจังหวัดรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

โดยจะเห็นได้ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ระดับจังหวัด ดังแผนยุทธศาสตร์ของเทศบาลบางม่วง

แผนพัฒนาท้องถิ่น เทศบาลบางม่วง จังหวัดนนทบุรี พ.ศ. 2561-2565

แผนยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชน รวมถึงส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาด้านบริหารจัดการ และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาด้านจัดระเบียบชุมชน สังคม ความปลอดภัย และการรักษาความสงบเรียบร้อย

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การพัฒนาด้านการวางแผน การส่งเสริมการลงทุน พาณิชยกรรม การท่องเที่ยวเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม

ยุทธศาสตร์ที่ 6 การพัฒนาด้านศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น

4.3 คุณค่าและอัตลักษณ์ของพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์

จากการศึกษาข้อมูลพื้นที่ดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 โดยใช้กรอบแนวคิดปัจจัยเกื้อหนุนชุมชนริมน้ำ 4 ประการคือ วัด สวนผลไม้ ชุมชนริมน้ำ และเครือข่ายลำน้ำ และแนวคิดการประเมินคุณค่ามรดกวัฒนธรรมตามเกณฑ์คุณค่าและอัตลักษณ์ แม้ว่าชุมชนจะแปรเปลี่ยนตามกาลเวลา แต่ยังคงดำรงองค์ประกอบของชุมชนริมน้ำ อันประกอบด้วย เครือข่ายลำน้ำ ชุมชนริมน้ำ วัด สวนผลไม้ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน โดยเปลี่ยนความหมายใหม่ไปตามบริบทปัจจุบัน

รายการมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์มีดังนี้

- 1.สุนทรียภาพที่ทางภูมิทัศน์
- 2.วัดและแหล่งสักการะ
- 3.สถาปัตยกรรม
- 4.สวนผลไม้ และสวนทุเรียนนนท์
- 5.วิถีชีวิตชาวน้ำ ภูมิปัญญาและประเพณีท้องถิ่น
- 6.อาหารท้องถิ่น

โดยทั้งหมดประกอบรวมกันเกิดเป็นอัตลักษณ์การสื่อความหมายที่หากขาดสิ่งใดไป ภาพความเป็นชุมชนก็ไม่สมบูรณ์

4.3.1 สุนทรียภาพที่ทางภูมิทัศน์

ทัศนียภาพที่งดงามของลำคลองที่คดเคี้ยวสวยงามประกอบกับแนวเส้นขอบฟ้า อาคารสถาปัตยกรรมกลุ่มบ้านเรือนไทยที่อยู่ติดกับพื้นที่สวนดั้งเดิมแบบยกร่อง อันเป็นอัตลักษณ์ของชาวน้ำ โดยตัวบ้านตั้งอยู่ติดลำคลอง และสวนปลูกอยู่ด้านหลังบ้าน ซึ่งเป็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบดั้งเดิมในยุคแรก ซึ่งการมีสวนเป็นฉากหลังของบ้านเป็นสิ่งสร้างทัศนียภาพที่สวยงามแก่พื้นที่ วัดและแหล่งสักการะที่มีความงดงามวิจิตร

ประกอบกับเครือข่ายลำน้ำที่เชื่อมโยงพื้นที่ ทั้งรูปแบบซ้ำๆของคลองส่งน้ำขนาดเล็ก(ท้องร่อง)ในสวนผลไม้ ที่มีประโยชน์ต่อชุมชนทั้งเพื่อการสัญจรและการเกษตร เกิดภูมิทัศน์แบบพื้นที่เกษตรกรรมอันสะท้อนถึงวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวชุมชน เกิดเป็นคุณค่าทางวัฒนธรรม คุณค่าด้านความเป็นทรัพยากร และคุณค่าการแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ

ภาพที่ 4.14 สุนทรียภาพที่ทางภูมิทัศน์ของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์

4.3.2 วัดและแหล่งสักการะ

วัดและแหล่งสักการะเป็นมรดกวัฒนธรรมที่มีแสดงอัตลักษณ์ทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและด้านกิจกรรม กล่าวคือ นอกจากแต่ละวัดมีสถาปัตยกรรมอันงดงามของแต่ละยุคสมัย ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจ และศูนย์กลางกิจกรรมเพื่อสืบสานประเพณี ซึ่งมีคุณค่าทางวัฒนธรรม คุณค่าทางการศึกษา และคุณค่าด้านความงามอีกด้วย

วัดที่เป็นแหล่งรวมจิตใจชาวชุมชนในพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์มีจำนวน 33 วัด คือ

1. วัดขวัญเมือง
2. วัดบางรักน้อย
3. วัดประชารังสรรค์
4. วัดบางรักใหญ่
5. วัดสวนแก้ว
6. วัดโมลี
7. วัดบางแพรก
8. วัดมะเดื่อ
9. วัดศรีราษฎร์
10. วัดสะแก
11. วัดเสาธงหิน
12. วัดราษฎร์ประคองธรรม

13. วัดอินทร์
14. วัดพิกุลเงิน
15. วัดอัมพวัน
16. วัดปรางค์หลวง
17. วัดยุคันธรวาส
18. วัดโบสถ์บน
19. วัดตะเคียน
20. วัดโพธิ์เอน
21. วัดอุทยาน
22. วัดบางไกรนอก
23. วัดบางไกรใน
24. วัดไทยเจริญ(บ้านจีน)
25. วัดบางกร่าง
26. วัดจำปา
27. วัดบางขุน
28. วัดแก้วฟ้า
29. วัดบางอ้อยช้าง
30. วัดชลอ
31. วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร
32. วัดโตนด
33. วัดบางระโหง

นอกจากนี้ ยังมีแหล่งสักการะตามความเชื่อ เช่น ศาลเจ้าพ่อบางใหญ่ (ปูนเกล้า) ซึ่งตั้งอยู่บริเวณท่าน้ำบางใหญ่ ศาลเจ้าแม่ทับทิมทอง บริเวณบางคลองบางไกรนอก และเจ้าแม่กวนอิม ที่วัดราษฎร์ประคองธรรม

ภาพที่ 4.15 วัดและศาลเจ้าพ่อบางใหญ่ (ปูนเกล้า)

4.3.3 สถาปัตยกรรม

การครอบครองพื้นที่ที่มีในอดีตเป็นการตั้งถิ่นฐานตามแนวขนานไปกับลำคลอง โดยหันหน้าบ้านเข้าสู่ลำคลองซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก แสดงถึงความสัมพันธ์ของการตั้งถิ่นฐานกับลักษณะสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ อันก่อให้เกิดรูปแบบอาคารอันเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน โดยแบ่งประเภทของบ้านเรือนในพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ได้ 4 ประเภท ดังที่ได้กล่าวถึงในหัวข้อที่ 4.xx โดยรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนคือ เรือนไทยพื้นถิ่น เรือนไทยภาคกลาง และเรือนแถวค้าขาย

ภาพที่ 4.16 สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนคือ เรือนไทยพื้นถิ่น เรือนไทยภาคกลาง และเรือนแถวค้าขาย (ตามลำดับจากซ้ายไปขวา)

4.3.4 สวนทุเรียน

จังหวัดนนทบุรีนับได้ว่าเป็นแหล่งที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งในการปลูกทุเรียน จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของ คำขวัญประจำจังหวัดนนทบุรีที่ว่า “พระตำหนัก สง่างาม ลือนาม สวนสำเเด็จ เกาะเกร็ด แหล่งดินเผา วัดเก่า นามระบือ เลื่องลือ ทุเรียนนนท์ งามน่ายล ศูนย์ราชการ” ทุเรียนเป็นผลไม้ที่มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน พบว่าการปลูกในประเทศไทยมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ดังจะเห็นได้จากจดหมายเหตุของมองซิเอร์เดอร์ลาลูแบร์ เอกอัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็มจากฝรั่งเศสซึ่งเป็นราชทูตอัญเชิญพระราสาสน์เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงขึ้นครองราชย์ ได้เขียนบันทึกเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางสังคม และชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยรวมทั้งเกษตรกรรมของเมืองไทยบางส่วนเอาไว้ในปี พ.ศ. 2230 เป็นต้นมา กล่าวถึงทุเรียนไว้ว่า “ผล Durion ในภาษาสยามว่าทุเรียน (Turien) เป็นผลไม้ที่มีผู้ชอบบริโภคกันมาในชมพูทวีป แต่ข้าพเจ้ารู้สึกว่ามันไม่ไหว เพราะกลิ่นอันเลวร้ายของมันผลไม้ชนิดนี้ มีขนาดเท่ากับแตงไทยของเรา หุ้มด้วยเปลือกหนาม เหมือนผลเชอร์รี่ (Chataigne) มีพูหลายพูเหมือนขนุน แต่ใหญ่ขนาดเท่าไข่ไก่ เป็นเนื้อผลไม้ที่เข้าใจบริโภคกัน ข้างในมีเมล็ดอีกเมล็ดหนึ่ง ในทุเรียนผลหนึ่งยังมีจำนวนพุน้อยลงเท่าใดก็จะมีรสชาติดีขึ้นเท่านั้นแต่ไม่มีน้อยกว่า 3 พูเลย” เชื่อกันว่าจังหวัดนนทบุรีเป็นแหล่งปลูกทุเรียนในเชิงพาณิชย์แห่งแรก ในประเทศไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา ตั้งแต่ประมาณ

ปี พ.ศ. 2318 และมีการทำสวนทุเรียนในตำบลบางกร่าง ริมคลองบางกอกน้อยตอนใน ปี พ.ศ. 2397 และกลายเป็นแหล่งปลูกทุเรียนและทำสวนผลไม้หลักของพื้นที่ภาคกลาง จนเกิดคำเรียกว่าพื้นที่นี้ว่า “สวนในบางกอก” คู่กับ “สวนนอกบางช้าง” ซึ่งคือชุมชนอัมพวานั่นเอง

ทุเรียนนนท์มีเนื้อละเอียดนุ่มรสชาติและความหลากหลายของสายพันธุ์ เนื่องจากมีสภาพพื้นที่เป็นดินเหนียว และมีธาตุอาหารของพืชอุดมสมบูรณ์ซึ่งลักษณะดังกล่าวมีความแตกต่างจากดินในพื้นที่อื่น ๆ จึงทำให้เนื้อทุเรียนที่มาจากจังหวัดนนทบุรีมีความละเอียด เนื้อหนา และรสชาติมาก จึงทำให้ทุเรียนนนท์มีราคาสูงและเป็นที่ต้องการของตลาด นำรายได้เข้าสู่ชุมชนและจังหวัดนนทบุรี ปีละหลายร้อยล้านบาท

ปัจจุบันพื้นที่ปลูกทุเรียนของจังหวัดนนทบุรี ลดลงมาก เนื่องจากหลายสาเหตุประกอบกัน เช่น เหตุการณ์น้ำท่วมที่เกิดขึ้นหลายครั้งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538, พ.ศ. 2545, พ.ศ. 2549 พ.ศ. 2544 และ พ.ศ. 2554 ผลให้พื้นที่ปลูกทุเรียนเดิมเสียหายเกือบทั้งหมดเหลือพื้นที่ปลูกเพียง 43 ไร่ จากที่เคยมีทุเรียนมากกว่า 100 สายพันธุ์ ปัจจุบันเหลือเพียง 50 กว่าสายพันธุ์ และเมื่อวิกฤตการณ์นั้นผ่านไป ชาวสวนบางส่วนเลิกปลูกทุเรียน หันมาปลูกพืชที่ต้นทุนต่ำและให้ผลผลิตรวดเร็วกันมากขึ้น อีกทั้งมีการขยายตัวของชุมชนเมืองมีการตัดถนนเพิ่มขึ้น หลายเส้นทาง ทำให้พื้นที่การปลูกทุเรียนลดลง

องค์กรของภาครัฐโรงงานยาสูบได้เล็งเห็น ความสำคัญที่จะต้องเร่งฟื้นฟูและอนุรักษ์สวนทุเรียน ให้คงอยู่และขยายพื้นที่ปลูกให้มากขึ้นจึงให้การสนับสนุน ชมรมอนุรักษ์และฟื้นฟูทุเรียนนนท์จัดทำโครงการอนุรักษ์ ทุเรียนพื้นบ้านนนทบุรีในการอนุรักษ์และขยายกิ่งพันธุ์ ทุเรียนพื้นบ้านจำนวน 8,000 กิ่ง สนับสนุนการจัดตั้ง “ศูนย์การเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์ทุเรียนพื้นบ้านนนทบุรี” โดยหวังให้จังหวัดนนทบุรีมีพื้นที่สำหรับการคั่นคว่า เรื่องทุเรียนแบบครบวงจร (อดีตจนถึงน้อย, 2555: ออนไลน์)

ระบบของสังคมไทย เช่น การนิยมเอาผลไม้ดีที่สุดในสวนถวายพระหรือเป็นของกำนัลเจ้านาย รวมทั้งระบบของรัฐ เช่น การเก็บอากรเกี่ยวกับต้นไม้เป็นการส่งเสริมเกมบังคับให้ทุกคนต้องปรับปรุงพืชผลของตน ส่งผลให้เมืองไทยมีพันธุ์ไม้ผลดี ๆ หลากหลายชนิดมาจนถึงสมัยปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่า งานปรับปรุงพันธุ์ไม้ผลของประเทศไทยโดยชาวบ้านได้เริ่มตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมาและเป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษสู่ชนรุ่นปัจจุบัน

ชาวสวนเมืองนนท์นับถือพุทธศาสนา หากแต่มีพิธีกรรม ความเชื่อ เกี่ยวข้องกับชีวิตของชาวสวนในรูปแบบต่าง ๆ ที่ผสมผสานกันระหว่างพุทธศาสนา การเชื่อผี เคารพเทพเจ้า ผีบ้าน ผีเรือนและพระภูมิเจ้าที่ อำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น รุกขเทวดาหรือนางไม้สิงสถิตอยู่ตามต้นไม้ เกิดเป็นประเพณีชาวสวนขึ้น เช่น การทำบุญสวน การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำสวน เป็นต้น

4.3.5 วิถีชีวิตชาวน้ำ ภูมิปัญญาและประเพณีท้องถิ่น

4.3.5.1 กิจกรรมตามประเพณี

ประเพณีของชาวมุขชนริมคลองอ้อมนนท์เป็นประเพณีที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตริมคลองที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปตามลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมในแต่ละยุคสมัย โดยวัดยังคงเป็นศูนย์รวมจิตใจและสืบทอดประเพณีทางพุทธศาสนา เป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งเชิงจิตใจและเชิงพื้นที่ ดังจะเห็นได้จากเรือบิณฑบาตของพระสงฆ์ที่จะจอดที่หัวบันไดหรือศาลาท่าน้ำของแต่ละบ้านในช่วงเช้า เพื่อให้ชาวมุขชนได้ใส่บาตรและบอกบุญในวันสำคัญต่างๆ

กิจกรรมทางประเพณีโดยรวมไม่ต่างจากกิจกรรมตามประเพณีต่าง ๆ ในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยที่นับถือพุทธศาสนา ปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.2

กิจกรรมตามประเพณีในพื้นที่ชุมชน

เดือน	กิจกรรมตามประเพณี
มกราคม	วันขึ้นปีใหม่
กุมภาพันธ์	วันมาฆบูชา
มีนาคม	วันตรุษไทย
เมษายน	วันสงกรานต์
พฤษภาคม	วันวิสาขบูชา
มิถุนายน	-
กรกฎาคม	วันอาสาฬหบูชา/วันเข้าพรรษา
สิงหาคม	-
กันยายน	วันสารทไทย
ตุลาคม	วันออกพรรษา
พฤศจิกายน	วันลอยกระทง
ธันวาคม	เทศน์มหาชาติ

นอกจากประเพณีทางพุทธศาสนาที่ได้กล่าวมาข้างต้น ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ยังมีประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะพื้นที่ ดังนี้

(1) ประเพณีทำบุญตักบาตรพระร้อยแปด

ประเพณีการทำบุญตักบาตรพระร้อยแปด เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาในพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ พิธีกรรมไม่ได้แตกต่างไปจากการทำบุญตักบาตรทั่วไป หากแต่เอกลักษณ์ของประเพณี คือ การบิณฑบาตทางเรือของพระจากวัดทั้งหมดในพื้นที่และจะเริ่มพร้อมกันทุกวัด โดยพระสงฆ์ลงเรือจ้าง เรืออีแปะ บิณฑบาตไปในทางเดียวกัน เช่น เริ่มต้นทางฝั่งขวา ก็จะรับบิณฑบาตเรือไปแล้วจึงวกกลับมาทางฝั่งซ้าย วัดแต่ละวัดจะแห่พระพุทธรูปสำคัญประดับตกแต่งอย่างสวยงามไปรับบิณฑบาตด้วย พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนปิดทองและบริจาคทรัพย์ตามศรัทธาเพื่อนำไปบำรุงวัด คำว่า “พระร้อยแปด” นั้นไม่ได้หมายถึงพระภิกษุสงฆ์จำนวน 108 รูป เท่านั้น “ร้อยแปด” เป็นคำที่คนไทยนิยมเรียกสิ่งของที่มีมากจนไม่สามารถคาดเดาจำนวนที่แท้จริงได้ เช่นเดียวกับคำว่า “ร้อยแปดพันเก้า”

ประเพณีทำบุญตักบาตรพระร้อยแปดจัดขึ้นด้วยความร่วมมือของวัดหลายวัดในพื้นที่ เช่น วัดไทยเจริญ วัดบางไกรนอก วัดอุทยาน วัดโบสถ์ และวัดบางไกรใน ประเพณีจะเริ่มขึ้นตั้งแต่วันแรม 7 ค่ำ เดือน 12 ในตอนบ่าย จะมีการจัดขบวนแห่พระพุทธรูปที่มีชื่อเสียงของแต่ละวัด เช่น หลวงพ่ออาคม จากวัดไทยเจริญ หลวงพ่อโตวัดอุทยาน ไปตามลำน้ำ โดยจัดขบวนแห่อย่างสวยงาม เพื่อประกาศให้ประชาชนได้ทราบทั่วกันว่าจะมีพิธีทำบุญตักบาตรพระร้อยแปดขึ้นในเช้าวันรุ่งขึ้น คือ วันแรม 8 ค่ำ เดือน 12 ซึ่งถือเป็นวันทำบุญใหม่ จะเริ่มพิธีตั้งแต่เวลา 05.00-08.30 น. เริ่มขบวนจากวัดโบสถ์บนไปจนถึงวัดไทยเจริญ โดยชาวชุมชนจะมาร่วมใส่บาตรตามลำน้ำแน่นขนัดทั้งสองฝั่งคลอง

การทำบุญตักบาตรพระร้อยแปดจัดเป็นประจำทุกปี โดยนับเป็นปีที่ 99 ในปี พ.ศ. 2563

ภาพที่ 4.17 ภาพกิจกรรมการทำบุญตักบาตรพระร้อยแปด

สืบค้นจาก <https://web.facebook.com/บ้านละไม-บางใหญ่เก่า>

(2) สลากภัตผลไม้

เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพของชาวสวนผลไม้อันแสดงถึงความศรัทธาในพุทธศาสนา โดยชาวสวนจะนำผลผลิตที่ดีที่สุดไปถวายเพื่อความเป็นสิริมงคลในการเพาะปลูก อีกทั้งเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษผู้เป็นเจ้าของสวน ในพื้นที่ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์มีประเพณีสลากภัตทุเรียน เนื่องจากทุเรียนเป็นราชาของผลไม้ของชาวสวนนนทบุรี จึงถูกนำมาเป็นชื่อของผลไม้สำหรับทำบุญสลากภัต สลากภัตทุเรียนไม่ได้เจาะจงจะมีเฉพาะทุเรียนที่นำมาถวายพระเท่านั้น ในกระเจาดสลากภัตจึงมีผลไม้อื่น ๆ ด้วย เช่น มะม่วง มังคุด เงาะ กระท้อน ส้ม ส้มโอ จัดอยู่ในกระเจาดที่มีการประดับตกแต่งอย่างสวยงาม แต่ทุกกระเจาดสลากภัตจะต้องมีทุเรียนอย่างน้อย 1 ผล ชาวสวนแต่ละชุมชนจะกำหนดงานทำบุญสลากภัตทุเรียนขึ้นที่วัดของแต่ละชุมชน ในช่วงประมาณเดือนพฤษภาคม หรือมิถุนายน ซึ่งเป็นช่วงที่ผลไม้ต่างๆ ออกผลชุก

การทำบุญสลากภัตเป็นการทำบุญเลี้ยงพระในวันพระ เชื่อว่าเป็นการทำบุญที่ได้านิสงส์มาก โดยผู้ถวายมิได้เจาะจงถวายแต่พระสงฆ์รูปใดโดยเฉพาะ แต่ให้ผู้ถวายมาจับหมายเลขพระสงฆ์หรือสามเณรที่มารับสลากภัตซึ่งทางวัดจัดทำไว้ เมื่อจับได้สลากหมายเลขใด ก็นำกระเจาดสลากภัตไปถวายแด่พระสงฆ์หรือสามเณรตามหมายเลขที่ตนจับได้

ในบางปีที่ทุเรียนไม่ให้ผลผลิตด้วยเหตุน้ำท่วมใหญ่ ได้แก่ ปี พ.ศ. 2538 และพ.ศ. 2554 ก็จำเป็นต้องยกเลิกการจัดงานประเพณีในปีนั้นไป อย่างไรก็ตามปัจจุบันการจัดกิจกรรมประเพณีการทำบุญสลากภัตทุเรียนได้น้อยลงไปมาก วัดที่ยังคงมีการจัดกิจกรรมประเพณีนี้อยู่ ได้แก่ วัดบัวขวัญ วัดแก้วฟ้า เป็นต้น

ภาพที่ 4.18 ภาพกิจกรรมการทำบุญสลากภัตผลไม้

(สืบค้นจาก <https://web.facebook.com/watbuakhwan.nonthaburi>)

(2) ศาลพระภูมิ

การตั้งศาลพระภูมิมีทั้งการตั้งศาลพระภูมิบ้านและศาลพระภูมิสวน ด้วยมีความเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะคุ้มครองดูแลบ้านและสวนเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดี การทำบุญสวนช่วงที่ผลไม้ ออกผลผลิตมากโดยเฉพาะทุเรียน ชาวสวนจะทำบุญในสวนของตน หลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จสิ้น แล้ว จะนิมนต์พระมาสวดมนต์และฉันอาหารในสวนหรือจัดอาหารไหว้ศาลพระภูมิที่สวน บางครั้ง หลายครอบครัวมาทำบุญร่วมกันนั้น เรียกว่า ทำบุญกลางบ้าน จนถึงปัจจุบันก็ยังมีสืบทอดประเพณีนี้ ในบางชุมชน หลายครอบครัวมาทำบุญรวมกันนั้น เรียกว่า “ทำบุญกลางบ้าน” ในปัจจุบันศาลพระภูมิใน สวนส่วนมากขาดการดูแล อาจเพราะการทำสวนลดลง สวนจึงถูกปล่อยทิ้งร้างไว้ ศาลพระภูมิจึงไม่ได้ ถูกบูชาอย่างสม่ำเสมอ ศาลพระภูมิที่ยังคงเหลือในสวนในพื้นที่จึงเป็นศาลพระภูมิที่สร้างไว้นานแล้ว และทรุดโทรมตามเวลา

4.3.6 อาหารท้องถิ่น

อาหารและกรรมวิธีการประกอบอาหารของพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ เป็นการใช้วัตถุดิบเรียบง่ายจากสวน หรือซื้อจากเรือขายกับข้าวที่มาขายในแต่ละช่วงเวลาของวัน เช่น เรือขายปลาหนึ่ง หรือพืชผักต่างๆจากแต่ละสวนของแต่ละบ้าน เกิดเป็นอาหารที่มีความเฉพาะถิ่นจาก วัตถุดิบนั้น เช่น แกงกุ้งมะอีสวน จากต้นมะอีในสวนที่ปลูกแซมกในสวนผลไม้ แกงเนื้อกรูมะพร้าว จากกะลามะพร้าวอ่อนที่ได้จากต้นมะพร้าวในสวนที่พบเห็นทั่วไป ม้าฮ่อข้าวต้มปลาโบราณ ข้าว เหนียวหน้าต่างๆ เป็นต้น ซึ่งนำมาปรุงด้วยตำรับที่สืบทอดกันมาในแต่ละครัวเรือน

ภาพที่ 4.19 อาหารพื้นถิ่น (ข้าวเหนียวหน้าสังขยา แกงกุ้งมะอีสวน และห่อหมกปลาใบยอ)

4.3.7 สรุปคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์

ตารางที่ 4.3

สรุปคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์

อัตลักษณ์	คุณค่า						ปัจจัยเกื้อหนุนชุมชนริมน้ำ				คุณค่าที่ควรอนุรักษ์
							สวนผลไม้	วัด	ชุมชนริมน้ำ	เครือข่ายลำน้ำ	
ด้านสิ่งแวดล้อม	คุณค่าทางวัฒนธรรม	คุณค่าทางการศึกษา	คุณค่าทางเศรษฐกิจ	คุณค่าด้านความเป็นชุมชน	คุณค่าด้านการพักผ่อน	คุณค่าด้านความงาม					สุนทรียภาพทางภูมิทัศน์
											วัดและแหล่งสักการะ
											สถาปัตยกรรม
											สวนผลไม้/สวนทุเรียน
ด้านกิจกรรมและหน้าที่											ภูมิปัญญาการทำสวน/ภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่นๆ
											อาหารท้องถิ่น
วิถีชีวิตชาวน้ำ พายเรือขายของ ประเพณีท้องถิ่น											
ด้านการสื่อ ความหมาย และสัญลักษณ์											

จะเห็นได้ว่าคุณค่าของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์นั้นมีปรากฏในหลายด้าน ทั้งที่จับต้องได้ คือ ทัศนียภาพของพื้นที่ วัด สถาปัตยกรรมต่างๆ สวนผลไม้ และที่จับต้องไม่ได้ คือ ภูมิปัญญา กิจกรรมทางประเพณี วิถีชีวิต การใช้งานพื้นที่ อัตลักษณ์และความอัจฉริยภาพ ซึ่งสอดคล้องกับปัจจัยเกื้อหนุนการดำรงอยู่ของชุมชนริมน้ำ ซึ่งคุณค่าเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการรักษาเอาไว้ เพื่อเป็นมรดกทางวัฒนธรรมสู่ชนรุ่นหลังต่อไป

4.4 ทัศนคติของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนต่อการพัฒนาพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม

จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนทั้ง 3 กลุ่มคือ ชาวชุมชน ผู้ประกอบ และหน่วยงานราชการ ทั้งสามกลุ่มมีความเห็นตรงกันว่าพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์มีศักยภาพในการเปลี่ยนแหล่งท่องเที่ยวและรับรู้ถึงการริเริ่มพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในช่วงที่ผ่านมา ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 3 กลุ่มมีความเห็นตรงกันว่ารูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับพื้นที่คือ การท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมที่ให้นักท่องเที่ยวและนักทัศนาจรได้สัมผัสวิถีชีวิตและเรื่องราวพื้นที่

ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดเห็นถึงประโยชน์จากการท่องเที่ยว โดยมองว่าการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เกิดการอนุรักษ์วิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชุมชนไว้ได้ ทั้งยังทำเสนอความภาคภูมิใจของชุมชนสู่บุคคลภายนอก ทั้งยังก่อให้เกิดการฟื้นฟูและพัฒนาพื้นที่ด้านสาธารณูปโภคเพื่อการท่องเที่ยว เช่น ความปลอดภัย ความสะอาด และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ รวมถึงยังสร้างรายได้แก่ชุมชนด้วย โดยข้อมูลที่ได้เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ผู้ให้ข้อมูลเห็นตัวอย่างจากแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกันซึ่งมีทั้งผลกระทบด้านบวกและลบ

4.4.1 ความกังวลต่อผลกระทบด้านลบจากการท่องเที่ยว

ผู้ให้ข้อมูลมีความกังวลถึงผลกระทบด้านลบจากการท่องเที่ยวดังต่อไปนี้

4.4.1.1 ความเสี่ยงต่อการสูญเสียคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชน

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่าผู้ให้ข้อมูลทุกกลุ่มให้ความสำคัญถึงการรักษาความแท้และอัตลักษณ์ของวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน ทั้งมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ดังนี้

(1) มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้

มรดกวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุจะเปลี่ยนแปลงได้เร็วกว่าสิ่งที่อยู่ในจิตใจหรือความรู้สึก ความเสียหายและเสื่อมโทรมต่อสถานที่ประวัติศาสตร์และสิ่งแวดล้อมที่ไม่สามารถฟื้นคืนสู่สภาพเดิมได้

(2) มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

กิจกรรมการท่องเที่ยวมักทำให้วิถีวัฒนธรรมชาวคลองเปลี่ยนแปลง จึงควรมีมาตรการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์และสร้างภาคภูมิใจในพื้นที่ มิใช่การทำให้ใหม่เพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวหรือฉาบด้วยภาพที่นักท่องเที่ยวต้องการเห็น และเนื่องจากการท่องเที่ยวมักมุ่งเน้นส่งเสริมให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยวมากที่สุด แต่ไม่ได้คำนึงถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นในระยะยาว ก่อให้เกิดสภาพสังคมที่มีการแข่งขันสูง ทำให้บรรยากาศและของการเกื้อกูลช่วยเหลือกันแต่เดิมหายไป

ผู้ประกอบการท่านหนึ่งกล่าวว่า “...(อยากให้) รักษาสภาพ วิถีต่างๆ ให้เป็นเหมือนเดิม เป็นวิถีจริงไม่ปรุงแต่งจนเสีย หรือมาเที่ยวเยอะและไม่มีการจัดการจนโทรม ความเจริญที่เข้ามาก็ต้องมีการจัดการ น้ำ 2 ปีที่แล้วสวยงามนี้ โส ไม่ดำ ในระยะเวลาสั้นๆก็เห็นปัญหามลภาวะแล้ว...” (สัมภาษณ์เมื่อ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2563) ชาวชุมชนท่านหนึ่งกล่าวว่า “...ส่วนผลกระทบต่างๆก็ต้องระวัง ตัวอย่างจากที่อื่นเราก็เห็นกันมาแล้ว ทั้งเรื่องความเสื่อมโทรม ปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ รวมถึงการรักษาวิถีเอาไว้ในบริบทสังคมสมัยใหม่ เพราะเราก็ห้ามการเปลี่ยนแปลงไม่ได้ แต่ก็ยังอยากให้มันเป็นวิถีที่อยู่แล้วสบายใจ สบายๆแบบนี้ ไม่ใช่แบบที่ปลอม หรือสร้างใหม่เพื่อการท่องเที่ยว...” (สัมภาษณ์เมื่อ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2563)

4.4.1.2 ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชาวชุมชน

ทั้งด้านความเป็นส่วนตัวของชาวชุมชน และวิถีชีวิตประจำวันของผู้ที่ไม่ได้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยว โดยชาวชุมชนท่านหนึ่งได้ให้ความเห็นว่า และ “...การพัฒนาชุมชนดั้งเดิมถือเป็นเรื่องที่ดี แต่ไม่ควรมีผลกระทบต่อชุมชนที่ไม่ได้รับประโยชน์ ไม่ได้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยว...” และได้เสนอแนวทางการป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น ดังนี้ “...ควรมีการจัดเตรียมพื้นที่เพื่อรองรับสำหรับการท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ เพื่อจะได้ไม่ส่งผลกระทบต่อคนในชุมชน เช่นที่จอดรถ ซึ่งอาจจะเป็นเอกชนที่ทำธุรกิจนั้นจัดการ หรือพื้นที่ส่วนรวมก็อาจจัดโดยเจ้าหน้าที่...” และ “...ควรระบุพื้นที่ไว้สำหรับบางส่วนของที่ควรอนุรักษ์ โดยการอนุรักษ์ควรเป็นไปอย่างจริงจัง และได้รับความร่วมมือจากหลายภาคส่วนที่ไม่ใช่การหาผลประโยชน์เฉพาะบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพราะเป็นเรื่องของการพัฒนาชุมชน...” (สัมภาษณ์เมื่อ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2563)

4.4.1.3 มลภาวะจากการท่องเที่ยว

การเกิดมลภาวะจากการมีปริมาณนักท่องเที่ยวมากเกินไปจนขีดจำกัดการรองรับของพื้นที่ และการปัญหาการจัดการขยะในพื้นที่

4.4.2 ความคาดหวังและความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการพัฒนาพื้นที่

จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนทั้ง 3 กลุ่มคือ ชาวชุมชน ผู้ประกอบ และหน่วยงานราชการ ทั้งสามกลุ่มมีความคาดหวังและความต้องการตรงกัน 3 ประเด็น คือ

4.4.2.1. การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม หวงแหวน รักษา และภูมิใจในวิถีชาวน้ำ

จากการสัมภาษณ์ชาวชุมชนทั้งหมดมีความเห็นตรงกันในการอนุรักษ์ คือ ต้องการให้มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีให้สืบทอดต่อไป หากแต่เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงและความจำเป็นในการปรับตัวให้เข้ากับบริบทสมัยใหม่โดยไม่ลืมรากเหง้าของตนเอง

4.4.2.2 การพัฒนาสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ความปลอดภัย ไฟส่องสว่าง ความสะอาด การจัดการขยะ ทางเดิน ทางสัญจรทางบก

โดยชาวชุมชนมีความคาดหวังให้หน่วยงานราชการเข้ามาจัดการ ซึ่งทางหน่วยงานราชการได้กำหนดเป็นแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นของแต่ละท้องถิ่นแล้ว

4.4.2.3 การดูแลรักษาสสิ่งแวดล้อมและลมลภาวะทั้งทางน้ำ ทางอากาศ และทางเสียง

เป็นสิ่งที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องตระหนักถึงปัญหาและเห็นตรงกันว่าต้องอาศัยความร่วมมือในการจัดการ กล่าวคือ ภาครัฐต้องออกมาตรการ ข้อบังคับ เพื่อกำกับดูแล และมีบทลงโทษที่ชัดเจน โดยปัจจุบันทางเทศบาลบางม่วงได้จัดทำโครงการเปลี่ยนขยะเป็นทุนเพื่อลดปริมาณขยะ และมีการขุดลอกลำคลองและเก็บผักตบชวาเพื่อรักษาคุณภาพน้ำในลำคลองและอำนวยความสะดวกในการสัญจรทางน้ำ คุณพรเทพ ประดับพลอย นายกเทศมนตรีตำบลบางม่วง กล่าวถึงการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมของเทศบาลไว้ว่า “...มีโครงการการเปลี่ยนขยะเป็นทุน การรีไซเคิล ซึ่งเทศบาลบางม่วงก็เป็นผู้เริ่มต้นในการจัดทำเรื่องนี้ การรณรงค์ขอความร่วมมือจากวัดในพื้นที่ เว้นการจุดธูปเทียนบูชา สร้างความเข้าใจกับคน ไม่สร้างมลภาวะ ซึ่งก็เป็นการป้องกันผลกระทบเรื่องมลภาวะเรื่องขยะ...” (จากการสัมภาษณ์ เมื่อ 8 มกราคม พ.ศ. 2564) นอกจากการกำกับดูแลจากภาครัฐแล้ว ชาวชุมชนต้องมีความตระหนักถึงการเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ปัญหามลภาวะของชุมชน และลงมือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

นอกจากนี้กลุ่มชาวชุมชนและหน่วยงานราชการยังให้ความสำคัญกับการปรับตัวตามบริบทยุคสมัย ผสมผสานวิถีชาวน้ำดั้งเดิมกับโลกยุคใหม่ แต่ยังคงคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนไว้ด้วยความหวงแหนและภาคภูมิใจ เพื่อให้เกิดการสืบทอดภูมิปัญญา และสืบสานประเพณีของชุมชนให้ดำรงอยู่ต่อไป

ตารางที่ 4.4

ตารางสรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ประกอบการด้านธุรกิจการท่องเที่ยวในชุมชนดั้งเดิมริมคลองอัมมนนท์

ประเด็นด้านธุรกิจการท่องเที่ยวในชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์	ผู้ประกอบการรายที่ 1 : ให้เข้าพื้นที่พักผ่อน	ผู้ประกอบการรายที่ 2 : ที่พักแรม	ผู้ประกอบการรายที่ 3 : ผู้ประกอบการเชิงปฏิบัติการ	ผู้ประกอบการรายที่ 4 : เรือโดยสาร
ลักษณะการลงทุนและที่มาของธุรกิจ				
แหล่งเงินทุนในธุรกิจมาจากเงินทุนส่วนตัวหรือเงินทุนของครอบครัว				
อายุธุรกิจ	6 เดือน	2-3 ปี	2 ปี	20 ปี
กลุ่มลูกค้าหลักของธุรกิจในช่วงก่อนเหตุการณ์การระบาดของโควิด	ไทย	ไทยและต่างชาติ		
กลุ่มลูกค้าหลักของธุรกิจในช่วงหลังเหตุการณ์การระบาดของโควิด	ไทย			
ช่องทางการรับรู้ของลูกค้า	การนำเสนอโดยสื่อ โทรทัศน์ /Social	OTA /การบอกต่อ/ สื่อonline	การบอกต่อ	การร่วมมือทางธุรกิจ กับเจ้าหน้าที่ท่องเที่ยว

ตารางที่ 4.4

ตารางสรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ประกอบการด้านธุรกิจการท่องเที่ยวในชุมชนดั้งเดิมริมคลองอัมมนท์ (ต่อ)

ประเด็นด้านธุรกิจการท่องเที่ยวในชุมชนดั้งเดิมริมคลองอัมมนท์	ผู้ประกอบการรายที่ 1 : ให้เช่าพื้นที่ที่พักผ่อน	ผู้ประกอบการรายที่ 2 : ที่พักแรม	ผู้ประกอบการรายที่ 3 : ผู้ประกอบการเชิงปฏิบัติการ	ผู้ประกอบการรายที่ 4 : เรือโดยสาร
ธุรกิจเกิดจากความชอบความหลงใหลและเห็นคุณค่าในพื้นที่/บ้านเก่า				
ความสัมพันธ์ของเจ้าของธุรกิจกับพื้นที่ (เช่น เป็นบ้านญาติ เกิดหรือเติบโตในพื้นที่ชุมชน)				
การดำเนินธุรกิจโดยเป็นคนนอกพื้นที่ชุมชนต้องใช้เวลาและการสร้างความสนิทสนม ในการได้รับการยอมรับจากชาวชุมชน				
ธุรกิจท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนเป็นรายได้เสริม เนื่องจากความชอบ ไม่ได้มีแผนขยายธุรกิจชัดเจน				
เน้นการมีปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว กลุ่มเพื่อน และชุมชน สร้างความเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การประกอบธุรกิจร่วมกัน และส่งเสริมธุรกิจในพื้นที่ เกิดเป็นชุมชนสังคมที่เกื้อกูลกันทางธุรกิจ				
ผู้ประกอบการใช้กลยุทธ์การเกื้อกูลกันทางธุรกิจ ระหว่างผู้ประกอบการและชาวชุมชนที่มีความเชี่ยวชาญต่างกัน เพื่อสร้างความหลากหลายและดึงดูดของกิจกรรม				

ตารางที่ 4.4

ตารางสรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ประกอบการด้านธุรกิจการท่องเที่ยวในชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ (ต่อ)

ประเด็นด้านธุรกิจการท่องเที่ยวในชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์	ผู้ประกอบการรายที่ 1 : ให้เข้าพื้นที่พักผอน	ผู้ประกอบการรายที่ 2 : ที่พักแรม	ผู้ประกอบการรายที่ 3 : อบรมศิลปะเชิงปฏิบัติการ	ผู้ประกอบการรายที่ 4 : เรือโดยสาร
ทัศนคติ ความต้องการและความคาดหวังต่อพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม				
ผู้ประกอบการเห็นว่าเหตุผลที่คนมาท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชน คือ กระแสหวนหาอดีตและการได้รำลึกความหลัง รวมถึงสัมผัสวิถีชีวิต และบรรยากาศของการพักผ่อน เพื่อหลีกเลี่ยงความวุ่นวายของวิถีชีวิตแบบเมือง และได้รับประสบการณ์ใหม่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นจุดขายของพื้นที่ชุมชน				
ความหลากหลายและความน่าดึงดูดของกิจกรรมเป็นสิ่งสำคัญของการจัดการการท่องเที่ยว				
ผู้ประกอบการประเมินว่าพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์มีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวสูง				
เห็นว่ารูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับพื้นที่ชุมชน คือ การสัมผัสวิถีชาวคลอง และมีกิจกรรมต่างๆที่สอดคล้องกับพื้นที่				
ความเห็นต่อการสนับสนุนด้านธุรกิจท่องเที่ยวภาครัฐในปัจจุบัน คือไม่มีการสนับสนุนใดเป็นพิเศษ (การประชาสัมพันธ์ การสร้างเครือข่าย) หากแต่ทราบถึงความพยายามของภาครัฐในการจัดการการท่องเที่ยว แต่ยังไม่ได้รับผลจากการดำเนินงาน				

ตารางที่ 4.4

ตารางสรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ประกอบการด้านธุรกิจการท่องเที่ยวในชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ (ต่อ)

ประเด็นด้านธุรกิจการท่องเที่ยวในชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์	ผู้ประกอบการรายที่ 1 : ให้เช่าพื้นที่ที่พักผ่อน	ผู้ประกอบการรายที่ 2 : ที่พักแรม	ผู้ประกอบการรายที่ 3 : ผู้ประกอบการเชิงปฏิบัติการ อบรมศิลปะเชิงปฏิบัติการ	ผู้ประกอบการรายที่ 4 : เรือโดยสาร
ทัศนคติ ความต้องการและความคาดหวังต่อพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม				
ต้องการให้ภาครัฐสนับสนุนธุรกิจด้านสาธิตภูมิปัญญา ความสะดวก มลภาวะ การรับมือต่อความเจริญ(การสร้างบ้านจัดสรร) และการอนุรักษ์ โดยผู้ประกอบการเห็นว่าสามารถบริหารจัดการด้านการประชาสัมพันธ์หรือการจัดการเชิงธุรกิจเองได้				
เห็นว่าต้องมีการให้ความสำคัญกับการรักษาวิถีดั้งเดิม ให้เกิดการอนุรักษ์วิถีชีวิตเดิม ไม่เป็นเพียงการสร้างสิ่งปลอมแปลงเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว รวมถึงการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาสู่ชุมชน มลภาวะที่อาจเกิดขึ้น และผลกระทบอื่นๆจากการท่องเที่ยว				
การรักษาวิถีชีวิตเดิมไว้เป็นหน้าที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องที่ต้องมีส่วนร่วมช่วยกัน ไม่ใช่หน้าที่คนใดคนหนึ่ง				
ผลที่ได้จากการประกอบธุรกิจ คือ การสร้างเรื่องราวร่วมกัน ก่อให้เกิดการรวมตัวของเพื่อนและครอบครัว และเกิดกิจกรรมร่วมกัน ทั้งสร้างความภาคภูมิใจในมรดกวัฒนธรรมของพื้นที่ชุมชน				

ตารางที่ 4.5

ตารางสรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์

หัวข้อการสัมภาษณ์เชิงลึก	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย							
	ชาวชุมชน*			ผู้ประกอบการ**				รัฐ
	1	2	3	1	2	3	4	
ปัญหาที่พบในพื้นที่								
ปัญหามลภาวะ ขยะ ผักตบชวาในลำคลอง และคุณภาพของสิ่งแวดล้อม								
ปัญหาหยาเสพติด								
ปัญหาการเข้าถึงพื้นที่ ได้แก่ ความสะอาดของทางเดินเลียบบคลอง ไฟส่องสว่างทางเดินชำรุด ความไร้ระเบียบและการรุกรล้ำพื้นที่ถนนในซอยขนาดเล็ก								
การเปลี่ยนแปลงเชิงสังคมและวัฒนธรรมไม่ถือเป็นปัญหา เป็นเพียงการย้อนรำลึกถึงสิ่งที่เคยมีในอดีต ซึ่งได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและไม่ได้มีความคาดหวังให้ชุมชนกลับไปเป็นเช่นอดีต								
สิ่งที่คาดหวังในอนุรักษ์และสืบทอด คือความงดงามของภูมิทัศน์ และภูมิปัญญาของชุมชน เช่น สวนทุเรียน การต่อเรือ รวมถึงสถาปัตยกรรมบ้านไม้เก่าที่ทรุดโทรมลงไป								

ตารางที่ 4.5

ตารางสรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ (ต่อ)

หัวข้อการสัมภาษณ์เชิงลึก	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย							
	ชาวชุมชน*			ผู้ประกอบการ**				รัฐ
	1	2	3	1	2	3	4	
ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่								
การเพิ่มขึ้นของมลภาวะ (ทางอากาศ/เสียง/น้ำ)								
การเปลี่ยนแปลงอาชีพและวิถีชีวิตการทำงาน จากการประกอบอาชีพในชุมชน เช่น การทำสวนผลไม้ การค้าขายในพื้นที่ ไปสู่การทำงานในเมือง ซึ่งส่งผลต่อลักษณะทางเศรษฐกิจของพื้นที่								
การย้ายถิ่นที่อยู่ ก่อให้เกิดพื้นที่รกร้าง/อาคารร้างและทรุดโทรม								
ปฏิสัมพันธ์ในชุมชนลดน้อยลง มีความเป็นวิถีคนเมืองมากขึ้น								
ผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมในชุมชนย้ายออก และขายพื้นที่ให้นายทุน หรือผู้ที่อยากอยู่อาศัยริมน้ำที่ดินริมน้ำราคาสูงขึ้น								
เกิดการลงทุนธุรกิจขนาดเล็กโดยทายาทของชาวชุมชน								

ตารางที่ 4.5

ตารางสรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ (ต่อ)

หัวข้อการสัมภาษณ์เชิงลึก	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย							
	ชาวชุมชน*			ผู้ประกอบการ**				รัฐ
	1	2	3	1	2	3	4	
มรดกวัฒนธรรม คุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์								
วิถีชาวคลอง (การสัญจรทางเรือ/เรือขายของ/ร้านของชำริมคลอง)								
ทัศนียภาพที่สวยงาม								
วัด รวมทั้งสิ้น 31 แห่ง								
ศาลเจ้า 2 แห่ง								
สวนทุเรียนนนท์ และผลไม้ท้องถิ่น								
สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า (บ้านโบราณ/อาคารเก่าแก่)								
อาหารพื้นถิ่น								
ประเพณีดีกบตร 108 และกิจกรรมทางศาสนาประจำปี								
ตลาดน้ำวัดตะเคียน								

ตารางที่ 4.5

ตารางสรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ (ต่อ)

หัวข้อการสัมภาษณ์เชิงลึก	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย							
	ชาวชุมชน*			ผู้ประกอบการ**				รัฐ
	1	2	3	1	2	3	4	
การดำเนินการเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์								
การมีส่วนร่วมและความร่วมมือภายในชุมชนเป็นสิ่งสำคัญในการอนุรักษ์และพัฒนา								
อัตลักษณ์และคุณค่าของชุมชนควรได้รับการอนุรักษ์และสืบสานต่อ								
การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่ดีในการอนุรักษ์พื้นที่ชุมชน เนื่องจาก 1.ก่อให้เกิดการพัฒนาพื้นที่ด้านสาธารณูปโภค ความปลอดภัย ทำให้มีการดูแลพื้นที่มากขึ้น 2.ด้านรายได้แก่คนในชุมชน								
ต้องการให้ภาครัฐเป็นผู้ดำเนินการหลักในการดูแลรักษาพื้นที่ โดยชาวชุมชนเป็นผู้สนับสนุนและมีส่วนร่วมในการดำเนินการ								
ปัจจุบันในพื้นที่ชุมชนยังไม่มีความร่วมมือในเชิงการท่องเที่ยว และเห็นว่าสามารถเริ่มดำเนินการได้จากการรวมกลุ่มในพื้นที่ขนาดเล็กก่อนขยายผลต่อไปในวงกว้างมากขึ้น								

ตารางที่ 4.5

ตารางสรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ (ต่อ)

หัวข้อการสัมภาษณ์เชิงลึก	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย							
	ชาวชุมชน*			ผู้ประกอบการ**				รัฐ
	1	2	3	1	2	3	4	
การดำเนินการเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์								
การดำเนินงานด้านธุรกิจท่องเที่ยวโดยภาคเอกชนเป็นหลัก โดยมีภาครัฐสนับสนุนด้านการประชาสัมพันธ์พื้นที่ และสาธารณูปโภค สาธารณูปการและงานสาธารณสุข								
การสร้างความร่วมมือเกื้อกูลทางธุรกิจให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันจะสามารถช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวของพื้นที่ชุมชนได้								
การรวมตัวกันในการพัฒนาเพื่อชุมชนร่วมกันอย่างชัดเจนอาจเป็นไปได้ยาก เนื่องจากคนส่วนใหญ่ทำงานในเมือง มีปฏิสัมพันธ์กันน้อยลง (มีความเป็นวิถีเมืองมาก) ผู้ประกอบการก็ไม่ได้มีความตั้งใจจะเป็นความร่วมมือจริงจัง เป็นการแนะนำกันหลวมๆ								
เป็นหน้าที่ของรัฐในการสนับสนุนสาธารณสุข สาธารณูปโภค สาธารณูปการ ความปลอดภัย ไฟส่องสว่าง ความสะอาด จัดการขยะ ทางเดิน ทางรถ และการมีข้อกำหนดกฎหมายต่างๆมารองรับเรื่องเหล่านี้ให้ได้ผล								

ตารางที่ 4.5

ตารางสรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ (ต่อ)

หัวข้อการสัมภาษณ์เชิงลึก	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย							
	ชาวชุมชน*			ผู้ประกอบการ**				รัฐ
	1	2	3	1	2	3	4	
การดำเนินการเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์								
ภาครัฐสามารถสนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่ได้โดยการประชาสัมพันธ์แบบภาพรวม								
การสนับสนุนเชิงธุรกิจโดยรัฐไม่ใช่สิ่งจำเป็นสำหรับผู้ประกอบการในพื้นที่ชุมชน								
พื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์มีศักยภาพสูงในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว								
ต้องมีการเตรียมความพร้อมในการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว และการพัฒนาพื้นที่ชุมชน								

ตารางที่ 4.5

ตารางสรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ (ต่อ)

หัวข้อการสัมภาษณ์เชิงลึก	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย							
	ชาวชุมชน*			ผู้ประกอบการ**				รัฐ
	1	2	3	1	2	3	4	
ทัศนคติ ความต้องการและความคาดหวังต่อพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม								
ส่งเสริมการสัมผัสวิถีชาวคลอง คุณค่าและอัตลักษณ์ของพื้นที่								
การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนยังขาดความหลากหลายและดึงดูดของกิจกรรม หรือหากมีก็ยังไม่มีการร่วมมือด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม								
ส่งเสริมและให้ความสำคัญกับการรักษาวิถีดั้งเดิม ให้เกิดการอนุรักษ์อย่างแท้จริง ไม่ใช่การสร้างสิ่งใหม่เพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว								
การให้ความสำคัญกับการจัดการผลกระทบจากความท่องเที่ยว (ความเสื่อมโทรม/สิ่งแวดล้อม /ขยะ)								
การให้ความสำคัญกับการจัดการผลกระทบต่อผู้ที่ไม่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว / ความเป็นส่วนตัวของชาวชุมชน กำหนดพื้นที่อนุรักษ์ และการจัดการพื้นที่จอดรถ								

ชาวชุมชน* : ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 3 คน, ผู้ประกอบการ** : ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 4 คน

■ : ผู้ให้ข้อมูลมีหรือเห็นด้วยกับประเด็นในหัวข้อการสัมภาษณ์ □ : ผู้ให้ข้อมูลไม่มีความเห็นหรือไม่ได้กล่าวถึงถึงประเด็นในหัวข้อการสัมภาษณ์

4.5 การประเมินศักยภาพพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม

จากวัตถุประสงค์ของงานวิจัยเพื่อศึกษาแนวทางที่เหมาะสมที่จะรักษาคุณค่ามรดกวัฒนธรรม และเกิดคุณภาพของการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน และสามารถพัฒนาจากงานวิจัยนี้ไปปรับใช้กับการพัฒนาย่านชุมชนดั้งเดิมริมคลองแห่งอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกันได้ โดยใช้การท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมเครื่องมือนี้ แหล่งท่องเที่ยวต้องมีศักยภาพและความพร้อมมีองค์ประกอบอันเป็นปัจจัยที่ทำให้การเป็นแหล่งท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ ผู้วิจัยได้ทำการประเมินศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ด้วยเกณฑ์ 5A ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมของ นนลณีย์ วรจรัสวิทย์, ภัทราวดี มากมี, และพุลพงศ์ สุขสว่าง. (2562) อ้างอิงแนวคิดของ Aukerman (2011) และการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของ UNWTO (2015) ดังนี้

4.5.1 ปัจจัยด้านความดึงดูดของแหล่งท่องเที่ยว (Attraction)

สิ่งดึงดูดใจเกิดจากสถานที่และเหตุการณ์ สถานที่อาจเกิดจากธรรมชาติสร้างหรือมนุษย์สร้างขึ้น แต่เหตุการณ์ที่น่าประทับใจเกิดจากมนุษย์อาจเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ หรือวัฒนธรรม หรืองานมหกรรม ประเพณี ท้องถิ่น ตลอดจนวิถีชีวิตของชุมชน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นตรงกันว่าสิ่งดึงดูดของพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์คือ บรรยากาศผ่อนคลาย เงียบสงบที่ให้ผู้มาเยี่ยมชมได้หลบพักจากความวุ่นวายในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ด้านการสื่อความหมายหรือสัญลักษณ์ เป็นมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ผู้ประกอบการท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “...การท่องเที่ยวที่นี่ก็ได้รับความนิยมมากขึ้นจากกระแสความอยากพัก อยากสงบ...” (สัมภาษณ์เมื่อ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2563) สอดคล้องกับแนวโน้มพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ที่มีความต้องการสัมผัสประสบการณ์แบบคนท้องถิ่น หรือการท่องเที่ยวแบบ Slow Tourism (กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560)

ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดมีความเห็นตรงกันถึงสิ่งดึงดูดอันเป็นมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ของพื้นที่ คือ

4.5.1.1 ทัศนียภาพที่สวยงามของลำน้ำ

ทั้งความคดโค้งของลำคลองและบ้านเรือน วัด สวน ที่ประกอบรวมกันเป็นภูมิทัศน์อันเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งก็คือ เครือข่ายลำน้ำซึ่งนับเป็นอัตลักษณ์เชิงสิ่งแวดล้อม

ภาพที่ 4.20 ภาพทัศนียภาพของลำน้ำและองค์ประกอบของภูมิทัศน์ในพื้นที่ชุมชน

4.5.1.2 สวนทุเรียนนนท์

ทุเรียนนนท์เป็นผลไม้ที่มีชื่อเสียง จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของ คำขวัญประจำจังหวัดนนทบุรีความว่า “พระตำหนักสง่างาม ลือนามสวนสมเด็จ เกาะเกร็ดแหล่งดินเผา วัดเก่านามระบือ เลื่องลือทุเรียนนนท์ งามน่ายลศูนย์ราชการ” สวนทุเรียนนนท์เริ่มปรากฏหลักฐานการทำสวนในตำบลบางกร่าง ในปีพ.ศ. 2397 เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ สัมมนาเป็นระยะเวลายาวนาน เป็นความคิด ความเชื่อ และองค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่นเพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และเป็นรากฐานของประเพณีวัฒนธรรม พิธีกรรม ความเชื่อ เช่น ประเพณีสลากภัต การตั้งศาลพระภูมิ เป็นต้น

ภาพที่ 4.21 ภาพสวนทุเรียนในพื้นที่ชุมชน

4.5.1.3 สถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรมในพื้นที่ประกอบด้วย วัดซึ่งปรากฏหลักฐานการก่อตั้งตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและหนาแน่นมากขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นแหล่งศูนย์รวมจิตใจและกิจกรรมของชาวชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นับเป็นอัตลักษณ์เชิงสิ่งแวดล้อมและเชิงกิจกรรมและหน้าที่ของชุมชน และเรือนไม้เก่าแก่ที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น บ้านชาวสวนในอดีตมักทำเรือสำหรับลำเลียงผลไม้จากสวนลงเรือพ่อค้าคนกลางแยกจากทำน้าบ้านเพื่อการเดินทาง อันแสดงถึงความสัมพันธ์ของ

การตั้งถิ่นฐานกับลักษณะสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวิถีชีวิต อันก่อให้เกิดรูปแบบอาคารอันเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน สิ่งเหล่านี้แสดงถึงพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงด้านสถาปัตยกรรม ความเชื่อ ค่านิยมที่แตกต่างกันในแต่ละยุคสมัย รวมถึงสะท้อนเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้น

ภาพที่ 4.22 สถาปัตยกรรมในพื้นที่ชุมชน

4.5.1.4 วิถีชีวิตชาวน้ำ

นอกจากมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ของพื้นที่แล้ว สิ่งดึงดูดของพื้นที่ยังประกอบด้วยมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้คือ วิถีชีวิตชาวน้ำที่หาญในยากในพื้นที่ชุมชนเมือง เช่น การพายเรือ เรือค้าขายอาหารและสินค้าอุปโภคบริโภคที่สลับสับเปลี่ยนผ่านไปมาตลอดวัน อาหารพื้นบ้านแบบชาวสวนชาวคลอง ประเพณีเฉพาะถิ่นคือการตักบาตรพระร้อยแปด และความเป็นชุมชนริมน้ำซึ่งประกอบด้วยผู้คนthatก่อให้เกิดกิจกรรมและวิถีชีวิต เกิดเป็นเรื่องราวของชุมชน ทั้งเรือธนาคารแห่งแรกของธนาคารออมสินที่เกิดขึ้นในปี 2501 เริ่มออกเรือจากปากคลองตลาด เข้าคลองบางกอกน้อย ล่องมาถึงวัดโบสถ์ริมคลองอ้อมนนท์ “ตาแก่” เล่าให้ฟังว่า ถ้าจะถอนเงินเยอะ เขาอาจต้องเอามาให้วันรุ่งขึ้น...” (สืบค้นเมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2564) ซึ่งปัจจุบันยังคงมีอยู่ทุกวันอังคาร หรือการใช้เรือเพื่อการสนับสนุนสาธารณูปโภค เช่น เรือไปรษณีย์ เรือของการไฟฟ้าเพื่อจดมาตรวัด ซึ่งหากไร้ซึ่งผู้คนแล้วกิจกรรมและวิถีชีวิตย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้

ภาพที่ 4.23 กิจกรรมทางน้ำ ประกอบด้วย เรือค้าขายอาหาร การพายเรือเพื่อสัญจร

ผู้ประกอบการท่านหนึ่งกล่าวถึงปัจจัยด้านความดึงดูดของแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนไว้ว่า “...ด้วยความสวยงามของทัศนียภาพของพื้นที่ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว การอยากมาเยี่ยมชมพักผ่อนอยู่แล้ว รวมถึงกิจกรรมการตกบาตรร้อยแปด ซึ่งเป็นประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนก็สร้างความประทับใจให้ลูกค้าซึ่งคือช่วงเดือนพฤศจิกายนที่ผ่านมา และมีวัดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยอยุธยา เพราะเดิมคลองนี้เป็นแม่น้ำสายหลัก ทำให้มีจุดให้นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมได้ มีตลาดน้ำวัดตะเคียนที่ล่องเรือไปเที่ยวได้ ก็ช่วยส่งเสริมให้การมาเที่ยวหรือพักผ่อนที่นี้น่าสนใจขึ้น เพราะมีกิจกรรมต่างๆ...” (สัมภาษณ์เมื่อ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2563) และอีกท่านกล่าวว่า “...ทัศนียภาพสวยงามอยู่แล้ว มีวัดให้เที่ยว มีเอกลักษณ์อาหาร ผลไม้ เรือขายของ ซึ่งเป็นวิถีทางสังคมที่ดึงดูดคนมา และมีเพื่อนบ้านที่พอรู้จักกันแล้วก็มาทำกิจกรรมด้วยกัน ก็ช่วยให้การมาท่องเที่ยวที่นี้น่าสนใจขึ้น...” (สัมภาษณ์เมื่อ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2563)

จะเห็นว่าแม้สวนทุเรียน สถาปัตยกรรม เครื่องขายลำน้ำจะนับเป็นมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ หรือเป็นอัตลักษณ์เชิงสิ่งแวดล้อม แต่ก็ส่งผลให้เกิดมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ อันเป็นอัตลักษณ์ด้านกิจกรรมและหน้าที่ คือวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ การดำเนินชีวิต กิจกรรมในพื้นที่ และประกอบรวมกันก่อเกิดเป็นอัตลักษณ์ด้านการสื่อความหมายหรือสัญลักษณ์ของพื้นที่ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสถานที่และสร้างการรับรู้ความแท้เพื่อใช้อธิบายลักษณะของสถานที่ได้ถูกต้องเมื่อมีการอ้างอิงถึงด้วยเช่นกัน จึงเห็นได้ว่าปัจจัยความเป็นชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปไม่ได้ จากการวิเคราะห์ปัจจัยด้านความดึงดูดของแหล่งท่องเที่ยวข้างต้นพบว่า สิ่งดึงดูดของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์คือปัจจัยเกื้อหนุนชุมชนริมน้ำ ทั้ง 4 อันประกอบด้วย สวนผลไม้ วัด เครื่องขายลำน้ำ ชุมชนริมน้ำนั่นเอง

จากการวิเคราะห์ข้อมูลด้านปัจจัยด้านความดึงดูดของแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์พบว่าชุมชนมีความดึงดูดของแหล่งท่องเที่ยวสูง และตอบรับกับความต้องการและพฤติกรรมนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

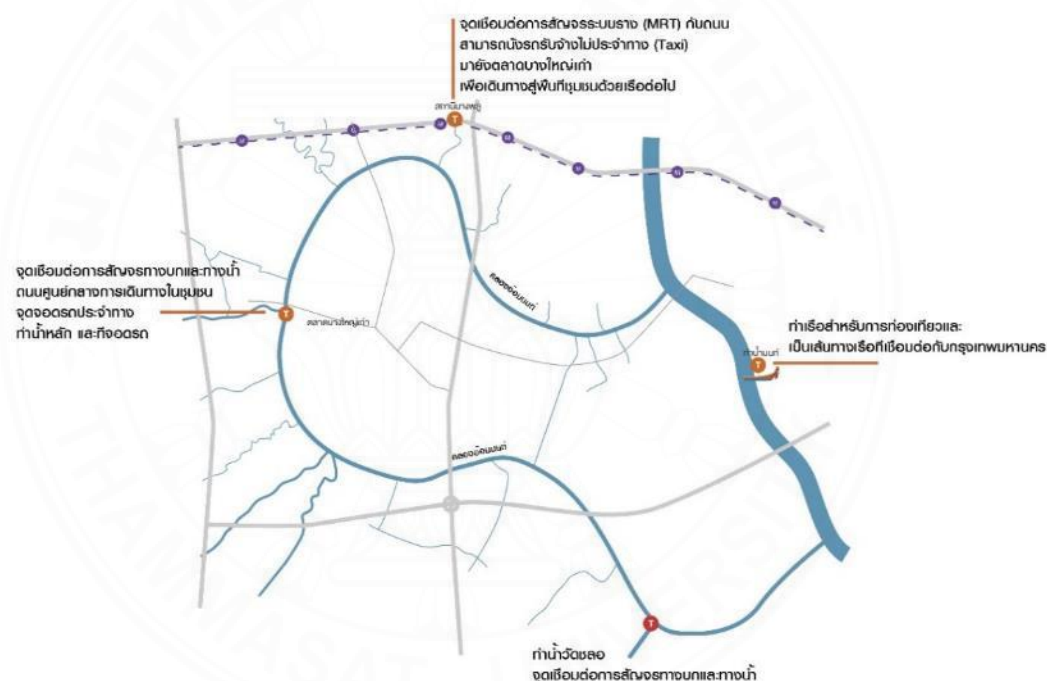
4.5.2 ปัจจัยด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility)

การเข้าไปถึงแหล่งท่องเที่ยวต้องมีระบบการขนส่ง ซึ่งประกอบด้วย เส้นทางพาหนะ สถานี และผู้ประกอบการ รวมถึงคุณภาพของโครงสร้างพื้นฐานของพื้นที่

การเข้าถึงชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์มีความสะดวกสบายด้วยการคมนาคมหลากหลายรูปแบบ ทั้งทางบก คือรถยนต์ส่วนตัวซึ่งในพื้นที่ที่มีบริการจอดรถในราคาวันละ 20 บาท และมีรถโดยสารประจำทาง และรถรับจ้างในพื้นที่ การเข้าถึงทางน้ำจากท่าน้ำจันทวนนทบุรี ท่าน้ำวัดชลอ และท่าน้ำตลาดบางใหญ่ซึ่งเป็นศูนย์กลางการคมนาคมของชุมชน และการเดินทางด้วยระบบราง คือรถไฟสายสีม่วงโดยมีจุดเชื่อมต่อกับพื้นที่คือสถานีบางพลุ และสามารถนั่งรถโดยสารรับจ้าง

taxi มายังท่าน้ำตลาดบางใหญ่ในราคาประมาณ 55 บาท จะเห็นได้ว่าพื้นที่ที่มีการเชื่อมต่อเครือข่ายการคมนาคมแต่ละรูปแบบเข้าด้วยกัน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการเข้าถึงพื้นที่ที่มีความสะดวกสบาย แม้จะไม่มีทางถนนเข้าถึงพื้นที่ แต่การสัญจรทางน้ำของชุมชนเป็นจุดเด่นและเสน่ห์ของพื้นที่ที่เป็นจุดขายให้ผู้มาเยี่ยมเยือนมาสัมผัสวิถีชีวิต ผู้ประกอบการท่านหนึ่งกล่าวว่า “...การเดินทางไปแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ก็แนะนำไปทางเรืออยู่แล้ว เพื่อให้สัมผัสบรรยากาศริมคลอง...” (สัมภาษณ์เมื่อ 29 ธันวาคม พ.ศ.2563) และผู้ประกอบการที่พักอีกท่านหนึ่งกล่าวว่า “...การเดินทางทางเรือเป็นจุดเด่นอยู่แล้ว ก็มีรองรับอยู่ รถไฟฟ้าก็ใกล้ นัก taxi แค่ 55 บาทมาทำเรือ เดินทางง่าย ไม่ได้คิดว่าต้องเพิ่มอะไร...” (สัมภาษณ์เมื่อ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2563)

ภาพที่ 4.24 ภาพแสดงการเชื่อมต่อระบบสัญจรทางบก ทางน้ำ และระบบราง (MRT) เพื่อเข้าสู่ชุมชน

อย่างไรก็ตามผู้ให้ข้อมูลมีความต้องการที่จะให้เกิดการพัฒนาการเข้าถึงพื้นที่ในพื้นที่ส่วนทางเดินเลียบบคลองที่เชื่อมต่อกับท่าน้ำบางใหญ่ซึ่งเป็นศูนย์กลางการเดินทางของชุมชนในด้านความสะดวกและไฟส่องสว่าง รวมถึงความปลอดภัย โดยผู้ประกอบการในบริเวณนั้นได้กล่าวว่า “...เวลาคนไทยมีรถมาจอดเทศบาล แล้วแนะนำนั่งเรือเข้ามาให้ได้สัมผัสบรรยากาศ เพราะทางเดินไม่สะดวกมีขี้น้ำมาตลอดทาง...” (สัมภาษณ์เมื่อ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2563) และผู้ประกอบการที่กิจการตั้งอยู่ริมทางเดินเลียบบคลองอีกท่านกล่าวว่า “...อยากให้ (หน่วยงานราชการ) ปรับเรื่องไฟทางเดิน

ความสว่างเพื่อความปลอดภัยและความสะอาด เพราะก็ส่งผลต่อการเข้ามาที่บ้าน ให้ดูสะอาดตา ไม่น่ากลัว...โคมไฟแตก เดินมืดๆก็ไม่ปลอดภัย...” (สัมภาษณ์เมื่อ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2563)

ภาพที่ 4.25 ทางเดินเลียบคลองบริเวณท่าน้ำบางใหญ่

สำหรับการเข้าถึงพื้นที่ด้วยการสัญจรทางบก เนื่องจากถนนที่เข้าถึงพื้นที่สวนและที่อยู่อาศัยเป็นถนนที่สร้างโดยชาวชุมชน มีลักษณะเป็นซอยขนาดเล็กจึงเกิดปัญหาการสัญจรกรณีรถสวนทางกัน ประกอบกับการไม่รักษากฎระเบียบของชาวชุมชนบางราย เช่น การสร้างรั้ว การปลูกต้นไม้ริมรั้วเกินพื้นที่ การให้อาหารสุนัขบนถนน ทำให้การสัญจรของรถเป็นไปได้ยาก (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชาวชุมชนเมื่อ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2563)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลด้านปัจจัยด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์พบว่า การเข้าถึงพื้นที่ที่มีความสะดวกสบายทั้งการทางบกและทางน้ำ และการคมนาคมทางน้ำเป็นจุดเด่นและสามารถสร้างความประทับใจในการเข้าถึงพื้นที่ให้กับผู้มาเยี่ยมชมได้อย่างดี หากแต่ต้องการให้มีการปรับปรุงพื้นที่ในพื้นที่ส่วนทางเดินเลียบคลองที่เชื่อมต่อกับท่าน้ำบางใหญ่ ด้านไฟส่องสว่างเพื่อความปลอดภัยโดยภาครัฐ และปรับปรุงด้านความสะอาดทั้งโดยภาครัฐและชาวชุมชน

4.5.3 ปัจจัยด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities)

ความสะดวกสบายทำให้นักท่องเที่ยวเข้าไปถึงสถานที่ได้รวดเร็ว ปลอดภัยมากยิ่งขึ้น เช่น ระบบขนส่ง ระบบการสื่อสาร ระบบสาธารณูปโภค

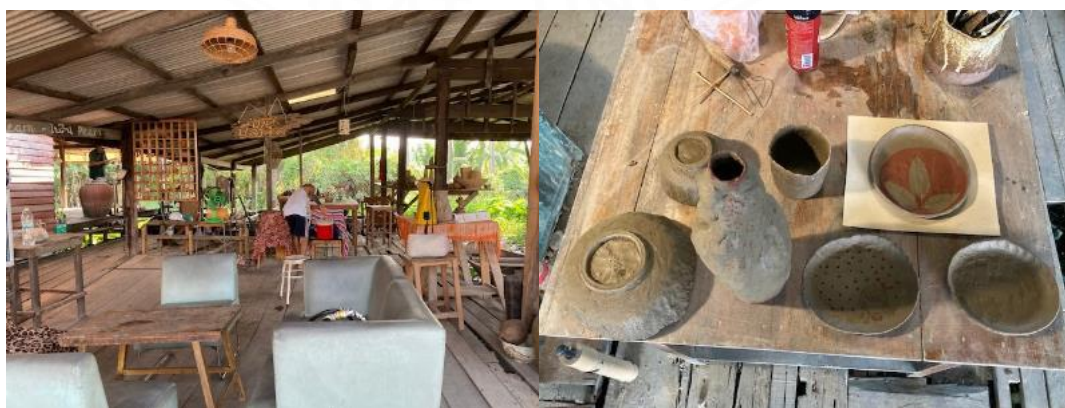
ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่เมือง ระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ชาวชุมชนและนักท่องเที่ยวจึงครบครัน อย่างไรก็ตามชาวชุมชนและผู้ประกอบการรวม 3 คน ให้ข้อเสนอแนะในประเด็นนี้เพิ่มเติมว่าไม่ควรปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกจนเสียบรรยากาศดั้งเดิมอันเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่ สอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐพนธ์ อนุสรณ์ทรงกูร์ และปรีชญา ครูเกษตร (2562) เรื่อง กระบวนการค้นหาอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อใช้ในการออกแบบร่วมสมัย เรือนแถวไม้ริมคลองอัมพวา ที่ระบุว่าจะ

ควรปฏิเสธเทคโนโลยีและความสะดวกสบายสมัยใหม่และควรคำนึงถึงพฤติกรรมการใช้งานที่ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยและความแตกต่างทางวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวแต่ละประเทศ ดังนั้นการปรับปรุงอาคารเดิมเป็นที่พักแรม สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น เครื่องปรับอากาศ จึงมีความจำเป็น หากแต่ต้องไม่รบกวนหรือขัดแย้งต่อสภาพแวดล้อม และต้องจัดวางให้กลมกลืนง่ายต่อการซ่อมบำรุง

4.5.4 ปัจจัยด้านความหลากหลายของกิจกรรม (Activities)

การแสวงหาประสบการณ์จำเป็นต้องมีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วม ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชุมชน เช่น การดำนา การจับปลา การทำหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการทั้งหมดและหน่วยงานราชการมีความเห็นตรงกันว่า ปัจจุบันชุมชนยังขาดความหลากหลายทางกิจกรรมของการท่องเที่ยว และผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดเล็งเห็นถึงความสำคัญของประเด็นนี้ โดยผู้ประกอบการท่านหนึ่งกล่าวเน้นย้ำในประเด็นนี้ว่า “...โดยภาพรวมคาดหวังการร่วมมือเพื่อให้เกิดความหลากหลายทางกิจกรรม และน่าสนใจที่ทำให้คนอยากมาท่องเที่ยวมากกว่า เรื่องการประชาสัมพันธ์ทางธุรกิจแต่ละรายก็มีความสามารถในการโปรโมท การตลาด มีคอนเนคชั่น (Connection) กันอยู่แล้ว...” (สัมภาษณ์เมื่อ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2563) และผู้ประกอบการอีกท่านหนึ่งบริเวณท่าน้ำบางใหญ่กล่าวว่า “...กิจกรรมในโซนตรงนี้ก็เหมือนพยายามสร้างคอมมูนิตี้ (Community) ของการท่องเที่ยว ศิลปะ งาน craft มาแล้วก็จะมีกิจกรรมหลากหลาย ถ้ามีอีกหลายๆที่ก็น่าจะช่วยให้คนมาเที่ยวมากขึ้น...” และ “...มีกิจกรรมใหม่ซึ่งไม่ใช่กิจกรรมเดิมของท้องถิ่น แต่มีความสอดคล้องกับบรรยากาศของชุมชน คือ การทำงานศิลปะต่าง เช่น การปั้นเซรามิค การวาดภาพและงานฝีมือต่างๆ...” (สัมภาษณ์เมื่อ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2563)

ภาพที่ 4.26 กิจกรรมศิลปะและงานฝีมือที่บ้านปลานิล

ดังที่ผู้ประกอบการท่านหนึ่งได้แสดงทัศนะต่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ว่า “...ส่วนตัวคิดว่าทั้ง 2 อย่างนี้ (ความดึงดูดและความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยว) เป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้คนมาเที่ยวในพื้นที่ ซึ่งคาดหวังว่าจะเกิดความร่วมมือกลุ่มธุรกิจชุมชนที่แต่ละจุดก็มีกิจกรรม หรือที่ท่องเที่ยวให้ชมแตกต่างกัน ชุมชนมีแหล่งท่องเที่ยวเยอะอยู่แล้ว แต่ไม่ได้มองเป็นภาพเดียวกัน...” และ “...เน้นข้อนี้ว่าที่วันนี้เดียวก็เที่ยวหมดแล้ว ต้องมีอะไรให้ทำแก้เบื่อ และดึงดูดให้มาก็คาดหวังว่ามีคนมาเยอะขึ้น ซึ่งพี่ก็วางแผนจะสอนงาน craft เพิ่มกิจกรรมอยู่ด้วย...” และ “...อยากให้มีการช่วยกันดึงดูด ถ้ามีแค่ที่พักที่เดียวมันก็ไม่น่าสนใจ ช่วยๆกัน ในคลองมีอะไรน่าสนใจ เป็นการโฆษณาปากต่อปากบอกกัน...” (สัมภาษณ์เมื่อ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2563)

ผู้ประกอบการอีกท่านหนึ่งกล่าวว่า “...สร้างกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อดึงดูดการมาท่องเที่ยว เพราะหากไม่มีความหลากหลายไม่มีอะไรให้ทำเลย คนมาก็ไม่รู้จะทำอะไร และไม่เกิดการมาซ้ำด้วย ซึ่งการจะมีกิจกรรมที่หลากหลายอาจต้องอาศัยความร่วมมือของแต่ละธุรกิจในพื้นที่ที่ถนัดต่าง ๆ กัน ซึ่งก็จะช่วยเกื้อหนุนกันทุกฝ่าย เพราะส่วนตัวมองว่าไม่ใช่เป็นคู่แข่งกัน แต่เมื่อมารวมกันจะสร้างความน่าสนใจและเกื้อหนุนกันมากกว่า และเกิดการมาเที่ยวซ้ำในพื้นที่ เพียงแต่อาจจะเปลี่ยนร้าน เปลี่ยนที่พัก เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศ...” (สัมภาษณ์เมื่อ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2563)

จากการสำรวจและสัมภาษณ์พบว่าผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวบริเวณท่าน้ำบางใหญ่มีความร่วมมือด้านกิจกรรมสูง ได้แก่ การเปิดให้รับประทานอาหารฝีมือชาวชุมชน และเปิดสอนการทำอาหารไทย การทำตุ๊กตากะลามะพร้าว การปั้นเซรามิค และให้ความช่วยเหลือกันในการดูแลสถานที่ และแนะนำร้านอาหารที่ ร้านอาหารของชาวชุมชนให้นักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยว

ไม่เพียงผู้ประกอบการบริเวณท่าน้ำบางใหญ่เท่านั้น แต่ผู้ประกอบการบริเวณคลองอ้อมนนท์ด้านใต้ก็มีการสร้างความร่วมมือกับคนในชุมชนเพื่อสนับสนุนเชิงเศรษฐกิจของชุมชน และก่อให้เกิดการนำเสนอภูมิปัญญาของท้องถิ่นด้วย เช่น การมาพักผ่อนสัมผัสวิถีริมน้ำ และให้นักท่องเที่ยวเลือกกิจกรรมเสริมตามความสนใจ เช่น การลองชิมอาหารพื้นบ้าน การชมสวนทุเรียน การหัตถ์พายเรือ หัดเล่นเครื่องดนตรีไทย และความร่วมมือกับเรือนำเที่ยว โดยเป็นความร่วมมือแบบเกื้อกูล ไม่หักค่าใช้จ่ายในการแนะนำลูกค้า

จะเห็นได้ว่าการประกอบธุรกิจในชุมชนเป็นการจับกลุ่มร่วมมือกันในละแวกใกล้เคียงเท่านั้น หากแต่ในภาพรวมยังไม่ได้มีความร่วมมือทางธุรกิจมากนัก และขาดการรับรู้ปฏิสัมพันธ์กับผู้ประกอบการและชาวชุมชนนอกเขตพื้นที่ของตน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลด้านปัจจัยด้านความหลากหลายของกิจกรรมของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์พบว่า แม้ว่าผู้ประกอบการจะมีความเห็นว่าพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ขาดความหลากหลายทางกิจกรรมการท่องเที่ยว แต่จากการรวบรวมข้อมูลพบว่าปัจจุบัน

กิจกรรมทางการท่องเที่ยวของพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมมีความหลากหลายทั้งประเภทและจำนวนกิจกรรม คือ

วัดที่มีสถาปัตยกรรมและประเพณีอันโดดเด่น	จำนวน	31	แห่ง
ร้านอาหารริมคลอง	จำนวน	12	แห่ง
กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ	จำนวน	7	แห่ง
ตลาดน้ำ	จำนวน	7	แห่ง
สวนทุเรียนและผลไม้อื่น	จำนวน	5	แห่ง
ที่พักแรม	จำนวน	4	แห่ง
ศาลเจ้าและแหล่งสักการะ	จำนวน	3	แห่ง
พิพิธภัณฑ์	จำนวน	1	แห่ง

หากแต่ขาดการเชื่อมโยงติดต่อเพื่อให้เกิดเป็นภาพเดียวกัน และขาดการรับรู้และปฏิสัมพันธ์ จึงไม่ทราบสามารถทราบถึงกิจกรรมที่มีในพื้นที่ได้ครบถ้วน สาเหตุหลักของการขาดการรับรู้และปฏิสัมพันธ์นอกกระแสของตน คือ ผู้ประกอบการเป็นคนนอกพื้นที่หรือเป็นคนรุ่นใหม่ทำงานในเมือง รายได้จากธุรกิจชุมชนเป็นรายได้อำนาจ หากแต่ริเริ่มทำธุรกิจด้วยความรักในบรรยากาศของพื้นที่หรือต้องการอนุรักษ์บ้านเก่า ดังนั้นการส่งเสริมความหลากหลายทางกิจกรรมอาจไม่จำเป็นต้องเน้นที่การหากิจกรรมเพิ่ม หากแต่ส่งเสริมความร่วมมือในการท่องเที่ยวและการแลกเปลี่ยนข้อมูล ทั้งระหว่างผู้ประกอบการกับผู้ประกอบการ และผู้ประกอบการกับชาวชุมชน

4.5.5 ปัจจัยด้านที่พัก (Accommodation)

ที่พักเป็นองค์ประกอบที่สำคัญสำหรับการท่องเที่ยวที่ต้องค้างแรม ได้แก่ โรงแรม รีสอร์ท บริการอาหารและเครื่องดื่ม โฮมสเตย์ ฯลฯ

ปัจจุบันชุมชนริมคลองอ้อมนนท์มีที่พัก จำนวน 4 แห่ง คือ

4.5.5.1 บ้านละไม โฮมสเตย์ ขนมหวาน

ตั้งอยู่บริเวณท่าน้ำบางใหญ่ ตำบลบางเลน ลักษณะอาคารเป็นอาคารไม้ที่เกิดจากการปรับปรุงบ้านไม้เก่าเป็นที่พักแรม มีจุดเด่นที่การนำเสนอประวัติศาสตร์ เรื่องราว และเกร็ดความรู้ของชุมชน พร้อมจัดเรือนำเที่ยวในพื้นที่ให้กับผู้เข้าพักด้วย

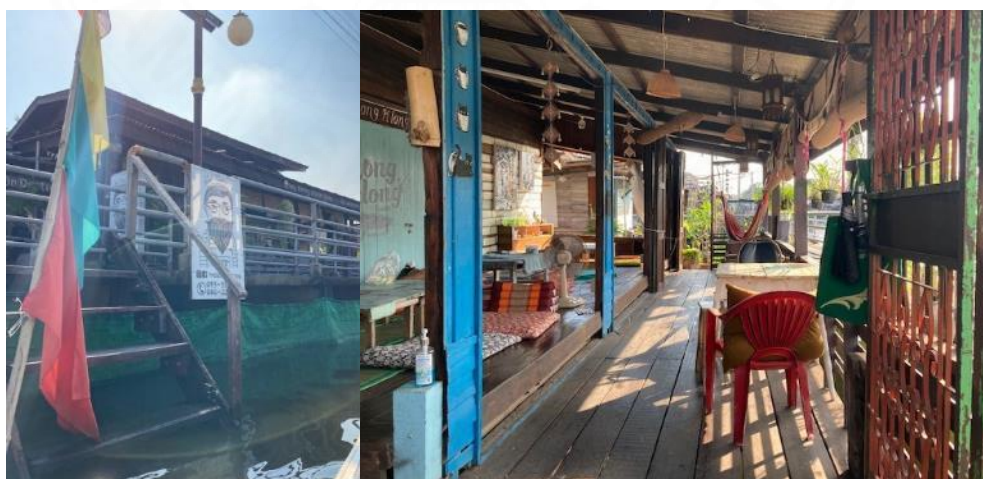

ภาพที่ 4.27 บ้านละไม โฮมสเตย์

สืบค้นจาก <https://web.facebook.com/บ้านละไม-บางใหญ่เก่า>

4.5.5.2 ลองคลอง โฮมสเตย์

ลองคลองโฮมสเตย์ ตั้งอยู่บริเวณทำน้าบางใหญ่ สามารถเข้าถึงด้วยการสัญจรทางน้ำ หรือใช้ทางเดินเลียบบลองเริ่มต้นจากทำน้าบางใหญ่ ระยะทางประมาณ 300 เมตร ลักษณะอาคารเป็นอาคารไม้ที่เกิดจากการปรับปรุงบ้านไม้เก่าแบ่งส่วนสัดตามห้องเดิม แต่ละห้องตกแต่งอย่างเรียบง่าย เป็นห้องพัสดุทั้งหมด เพราะต้องการให้ผู้มาพักได้รับบรรยากาศจริงของวิถีเดิม มีห้องพัสดุทั้งหมด 4 ห้อง ราคาห้องละ 400 บาทต่อคืน มีความร่วมมือกันในกลุ่มเพื่อนเปิดเป็นบาร์กาแพขนาดเล็ก และร้านคว้ไก่นายเคราให้บริการในช่วงสุดสัปดาห์ด้วย

ภาพที่ 4.28 ลองคลอง โฮมสเตย์

4.5.5.3 W1@Bangkoknoi

เป็นโรงแรมขนาดใหญ่ระดับ 4 ดาว ตั้งอยู่ตำบลบางเลน อยู่ห่างจากท่าเรือจังหวัดนนทบุรี เป็นระยะทาง 12 กิโลเมตร ให้บริการที่พักพร้อมห้องอาหาร ที่จอดรถส่วนตัว และแผนกต้อนรับตลอด 24 ชั่วโมง พร้อมการบริการผู้ช่วยส่วนตัว (Exclusive Butler) และกิจกรรมตกบาตรพระทางน้ำตอนเช้า ห้องพักแต่ละห้องบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนสัมผัส ราคาห้องพักคืนละ 1,800-6,500 ต่อห้อง

ภาพที่ 4.29 W1@Bangkoknoi

สืบค้นจาก <https://web.facebook.com/W1bangkoknoi2021/>

4.5.5.4 จิราพัชร ริเวอร์วิว

เป็นบ้านเก่าที่ปรับปรุงที่เป็นโฮมเสตย์ ตั้งอยู่ตำบลบางกร่าง บริเวณด้านใต้ของคลองอ้อมนนท์ เดินทางเข้าถึงได้ทั้งทางบกและทางน้ำ มีจุดเด่นด้านการนวดแผนไทย ภายใต้มาตรฐานหลักสูตรของสมาคมแพทย์แผนไทย แห่งประเทศไทย และยังแบ่งพื้นที่เป็นร้านกาแฟ ในวันเสาร์-อาทิตย์ด้วย

ภาพที่ 4.30 จิราพัชร ริเวอร์วิว

ภาพจาก <https://web.facebook.com/watch/Chiraphat-RiverVie>

นอกจากนี้ยังมีพื้นที่พักผ่อนสำหรับเช่ารายวัน (Chilling Space) คือ **บ้านตาแก่** ซึ่งมีแผนธุรกิจจะขยายรูปแบบธุรกิจโดยปรับปรุงบ้านเพื่อเป็นที่พักรีสอร์ทสำหรับนักท่องเที่ยวในอนาคต ปัจจุบันบ้านตาแก่เปิดให้บริการเพื่อนั่งเล่นพักผ่อนแบบส่วนตัววันละ 1 กลุ่มในราคา 1,000-1,800 บาท/เหมาหลัง และบริการซื้ออาหารและผลไม้ชื่อดัง ในชุมชนเช่น เป็ดพะโล้ลุงอ้วน ลูกชิ้นปิ้ง ไอติมตักโบราณ กวยเตี๋ยวเรือ หมูสะเต๊ะ เป็นต้น ล่วงหน้า โดยไม่คิดค่าบริการการซื้อ และสามารถรับประทานอาหารโบราณจากแม่ครัวระดับตำนานวัย 70 ขึ้น อาทิ ม้าฮ่อ แกงเนื้อกรุบมะพร้าว แกงกระท้อนกุ่ม น้ำพริกปลาทุยกสวน และมีกิจกรรมแนะนำ อาทิ ชมศูนย์เรียนรู้เพื่ออนุรักษ์ทุเรียนพื้นบ้านนนทบุรี กิจกรรมเชิงปฏิบัติการทำน้ำมะกรูดโชดา ลงสวนปลูกกล้วยน้ำว้า หัดพายเรือสำปันแบบวิถีคนริมคลอง นั่งชมพระอาทิตย์ตกกับท้องฟ้าเปลี่ยนสี โดยมีจุดประสงค์เพื่ออนุรักษ์บ้านไทยริมคลองอายุเก่าแก่กว่า 100 ปี สร้างความภาคภูมิใจในวิถีริมน้ำแก่ชุมชน รวมถึงสนับสนุนร้านค้าจากเรือหน้าบ้านที่นับวันหายากเต็มที่ให้อยู่คงอยู่ตามวิถีริมน้ำต่อไป

ภาพที่ 4.31 บรรยากาศและกิจกรรมที่บ้านตาแก่

จากการวิเคราะห์ข้อมูลด้านปัจจัยด้านที่พักของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์พบว่าที่พักในพื้นที่มีการนำเสนอจุดเด่นของที่พักที่แตกต่างและหลากหลาย ที่พักในพื้นที่ที่มีจำนวนเพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เมื่อ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2563) อัตราการเข้าพักของที่พักที่หนึ่งอยู่ประมาณร้อยละ 70 และลดลงเหลือร้อยละ 40 ในช่วงสถานการณ์การระบาดของโควิด-19 โดยพบว่าผู้มาเยี่ยมชมส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยว ไม่ได้เข้าพักในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม หากคำนึงถึงโอกาสและศักยภาพในการพัฒนาพื้นที่ที่

สามารถนำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายมากขึ้น จะส่งผลให้เกิดความต้องการค้างแรมเพิ่มขึ้นส่งเสริมโอกาสเติบโตของธุรกิจที่พักแรมในอนาคต

ในปัจจุบันชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ยังไม่ได้มีการจัดตั้งในส่วนของร้านขายที่ระลึกของชุมชน เป็นการขายสินค้า ณ ที่แหล่งท่องเที่ยวต่างๆเป็นหลัก หากมีการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งม่งเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม อาจต้องให้ความสำคัญกับจำนวนร้านขายของที่ระลึกให้เพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยว

4.5.6 สรุปศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ในปัจจุบัน

ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพเมื่อประเมินตามแนวคิด 5A และมีพัฒนาการด้านการท่องเที่ยวอย่างเห็นได้ชัดในช่วงปีพ.ศ. 2562-2564 ด้วยมีความน่าดึงดูดด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สวยงามและเป็นเอกลักษณ์ ทั้งยังเดินทางเข้าถึงง่ายและมีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครัน พร้อมทั้งที่พักที่มีความหลากหลายเพิ่มขึ้น และเห็นถึงแนวโน้มการเข้ามาลงทุนของรายใหญ่และรายย่อยทั้งบุคคลภายนอกและคนรุ่นใหม่ของชุมชน

อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบการมีความเห็นว่าในปัจจุบันพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ยังขาดความหลากหลาย และความดึงดูดของกิจกรรม เนื่องจากยังขาดการประสานงานและสร้างความร่วมมือของกลุ่มผู้ประกอบการในแต่ละประเภทกิจการ เพื่อให้เกิดความชัดเจน และมีเป้าหมายเดียวกัน ซึ่งหากเกิดความร่วมมือและสามารถสร้างภาพรวมของกิจกรรมได้ ก็จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เพิ่มมากขึ้น รวมถึงพื้นที่สาธารณะ สาธารณูปโภคต่างๆที่ควรมีการปรับปรุงพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยว โดยเฉพาะด้านความสะอาดและความปลอดภัยของพื้นที่สาธารณะ เช่น ทางเดินเลียบริมคลองเพื่อเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว ความสะอาดของถนนและทางเดิน ความใสสะอาดของลำคลอง และปัญหามลภาวะอันเนื่องมาจากความเจริญ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นประเด็นที่ต้องได้รับการจัดการเพื่อให้พื้นที่ตอบโจทย์การท่องเที่ยวได้ดียิ่งขึ้น รวมถึงการพัฒนาพื้นที่ตลาดน้ำบริเวณทำนบน้ำบางใหญ่เก่าให้สวยงาม สะอาด ทันสมัย และกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ และประชาสัมพันธ์ให้คนภายนอกรู้จักชุมชนมากขึ้น

4.6 สภาพปัญหาของพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์

ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนอาจส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อชุมชน และอาจก่อให้เกิดการสูญเสียคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนได้

4.6.1 ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

4.6.1.1 การเปลี่ยนแปลงของประชากรและการอยู่อาศัยในชุมชน: การย้ายออกของชาวชุมชนและที่ดินที่อยู่ทำให้มีอาคารร้างในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น

จากการสำรวจข้อมูลประชากรในพื้นที่ พบว่าจำนวนประชากรโดยรวมเพิ่มขึ้นจากการขยายตัวของเมือง แต่หากพิจารณาเฉพาะบริเวณพื้นที่ชุมชนริมคลองพบว่าเมื่ออัตราคงที่หรือลดลงในบางพื้นที่ โดยเฉพาะบริเวณด้านใต้ของคลองอ้อมนนท์ในพื้นที่ตำบลบางกร่างที่ประชากรส่วนใหญ่ที่อยู่ริมน้ำย้ายออกไปอาศัยในบริเวณใกล้เคียงที่การเข้าถึงพื้นที่สะดวกกว่า เห็นได้จากบ้านเรือนที่ถูกปล่อยทิ้งร้าง ทรุดโทรม ซึ่งหากประชากรที่อาศัยอยู่ริมคลองยังลดลงอย่างต่อเนื่องย่อมส่งผลต่อการสูญเสียสุนทรียภาพทางภูมิทัศน์ของชุมชน รวมถึงสูญเสียวิถีชีวิตชาวน้ำดั้งเดิม และรากเหง้าของชุมชนก็จะสูญสิ้นตามไปด้วย

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ของกรมการขนส่งทางบก (2559) พบการเปลี่ยนแปลงของประชากรและการอยู่อาศัย ดังนี้

พ.ศ. 2495 ชุมชนยังคงเป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่มีความสมบูรณ์ การตั้งถิ่นฐานเป็นไปตามแนวขนาน 2 ฝั่งลำคลอง เป็นลักษณะสะเทินน้ำสะเทินบก เพื่อสะดวกต่อการคมนาคม โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน

พ.ศ. 2542 มีการตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้นเนื่องจากมีถนนย่อยหลายสายตัดผ่านในพื้นที่ชุมชน โดยบ้านเรือนตั้งห่างกันไปตามไร่นาหรือสวนผลไม้ของตน การขยายตัวเป็นไปอย่างช้าๆ เกิดศูนย์ราชการในบริเวณพื้นที่เพื่อรองรับการขยายตัวของประชากร

พ.ศ. 2545 เนื่องจากจังหวัดนนทบุรีมีอาณาเขตติดต่อกับกรุงเทพมหานครทำให้จังหวัดนนทบุรีเป็นพื้นที่รองรับการเติบโตของกรุงเทพมหานคร ประชากรจึงเพิ่มสูงขึ้นและเป็นสาเหตุให้ตัดถนนราชพฤกษ์เข้ามาในพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชน ทำให้การสัญจรเปลี่ยนแปลงจากการสัญจรทางน้ำมาสู่ทางบก เพื่อความสะดวกในการรองรับประชากรที่เพิ่มขึ้น

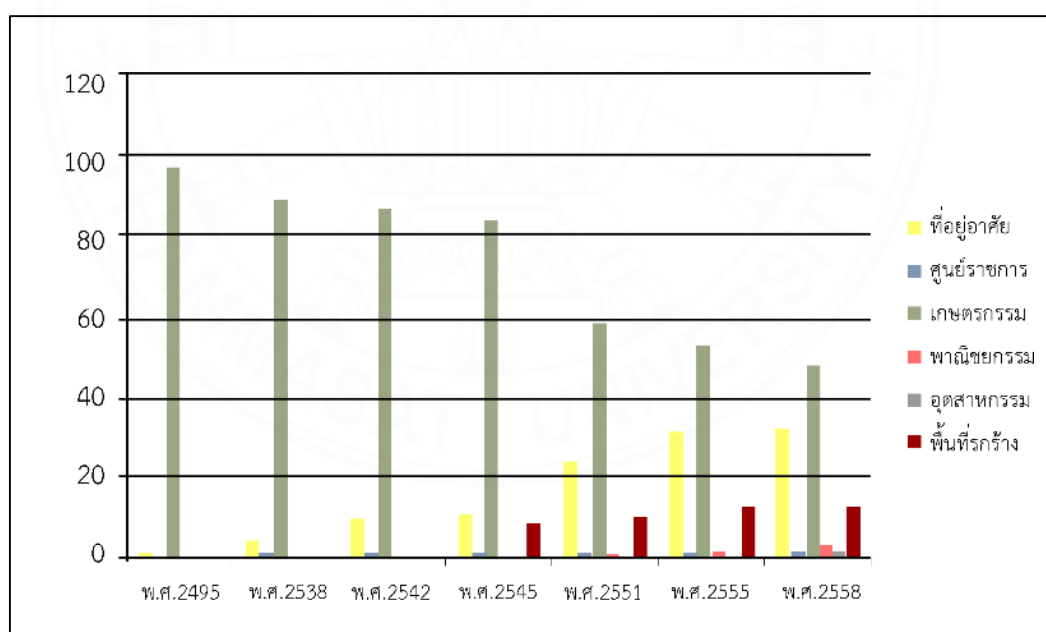
พ.ศ. 2551 การตั้งถิ่นฐานเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากชุมชนชนบทไปสู่ชุมชนเมืองอย่างรวดเร็ว เกิดการตั้งถิ่นฐานใกล้ถนนสายหลักและถนนสายรอง มีรูปแบบการตั้งถิ่น

ฐานแบบกระจัดกระจาย เกิดอาคารพาณิชย์กรรมกระจายตัวไปตามแนวยาวที่ติดกับเส้นทางคมนาคมสายหลัก

พ.ศ. 2555 หลังจากผ่านพ้นสภาวะของอุทกภัยปี พ.ศ. 2554 ทำให้พืชผลทางการเกษตรเสียหายอย่างรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้นทุเรียนซึ่งเป็นผลไม้สำคัญของพื้นที่ผนวกกับราคาที่ดินให้เพิ่มสูงขึ้น เป็นเหตุให้เกษตรกรยินยอมที่ดิน จึงเกิดการตั้งถิ่นฐานในลักษณะโครงการหมู่บ้านจัดสรรอย่างไว้ระเบียบและทิศทางเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมไปถึงอาคารพาณิชย์กรรมกระจุกตัวไปตามถนนสายหลักและถนนสายย่อย

พ.ศ. 2558 มีการขยายถนนและสร้างถนนหนทาง 1 เพิ่มขึ้นเพื่อรองรับการจราจรที่ติดขัด ดังนั้นเมื่อระบบการคมนาคมเปลี่ยนแปลงไปการใช้ประโยชน์ที่ดินก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย จึงส่งผลให้เกิดการตั้งถิ่นฐานแบบกระจัดกระจายอย่างต่อเนื่อง โดยปราศจากการวางแผนและการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเหมาะสม

กมลวรรณ แสงธรรมทวี (2559) ได้สรุปแผนภูมิการเปลี่ยนแปลงและสัดส่วนการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ไว้ ดังนี้

ภาพที่ 4.32 แผนภูมิแสดงการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน พ.ศ. 2495-2558 (กมลวรรณ แสงธรรมทวี, 2559)

ตารางที่ 4.6

สัดส่วนการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบร้อยละ ของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์
ในพื้นที่ตำบลบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี

ปีพ.ศ.	ที่อยู่อาศัย	ศูนย์ราชการ	เกษตรกรรม	พาณิชยกรรม	อุตสาหกรรม	พื้นที่รกร้าง
พ.ศ.2495	1.33	0	97.49	0	0	0
พ.ศ.2538	4.48	1.01	89.64	0	0	0
พ.ศ.2542	10.21	1.01	89.69	0	0	0
พ.ศ.2545	11.13	1.01	83.96	0.02	0	8.73
พ.ศ.2551	24.58	1.01	58.74	1.31	0.24	10.33
พ.ศ.2555	31.60	1.01	53.27	1.95	0.63	12.96
พ.ศ.2558	32.30	1.98	48.17	3.20	2.00	13.14

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชนได้ลดลงอย่างต่อเนื่องและเห็นได้ชัดเจนในปี พ.ศ. 2551 ซึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมอย่างรวดเร็วและพบว่าพื้นที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและสัมพันธ์กับการลดลงของพื้นที่เกษตรกรรม แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินจากพื้นที่เกษตรกรรมไปเป็นที่อยู่อาศัย ซึ่งจากการสำรวจพบว่าเป็นที่อยู่อาศัยในรูปแบบของโครงการหมู่บ้านจัดสรร ซึ่งมีลักษณะไม่สอดคล้องกับวิถีดั้งเดิมของชุมชน อีกประเด็นหนึ่งที่น่าสังเกตคือการเพิ่มขึ้นของพื้นที่รกร้างที่เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนในปี พ.ศ. 2545 ซึ่งมีการตัดถนนราชพฤกษ์ ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนที่ชัดเจนของรูปแบบการคมนาคมจากการสัญจรทางน้ำสู่ทางบกของพื้นที่ และมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆอย่างต่อเนื่อง อัตราการทิ้งร้างตามแนวริมน้ำของพื้นที่สูงขึ้นทุกปีซึ่งสวนทางกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น แสดงถึงการตั้งถิ่นฐานบริเวณแนวนอนมากขึ้น ในขณะที่พื้นที่แนวริมน้ำไม่ได้ใช้ประโยชน์

จากข้อมูลข้างต้นประกอบกับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลพบว่าการย้ายออกของชาวชุมชนและทิ้งถิ่นที่อยู่ทำให้มีอาคารร้างในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ปัญหานี้ก่อให้เกิดผลกระทบในวงกว้างทั้งด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ คือ

ด้านสิ่งแวดล้อม การสูญเสียสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่า ที่สามารถเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ ทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์ที่งดงามของพื้นที่ ดังที่ชาวชุมชนท่านหนึ่งได้ให้

สัมภาษณ์ไว้ว่า “...มีบ้านไม้เก่าสวยๆตั้งแต่สมัยก่อนที่ถูกทิ้งร้าง ทรุดโทรม อันนี้ก็น่าเสียดาย...”
(สัมภาษณ์เมื่อ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2563)

ด้านสังคม ภูมิปัญญา วิถีชีวิต และกิจกรรมประเพณีของชุมชนหายไป
เนื่องจากขาดชาวชุมชนสืบทอด

ด้านเศรษฐกิจ การสูญเสียประโยชน์จากการใช้งานของทรัพยากรในพื้นที่
และการขายทิ้งในราคาต่ำ

4.6.1.2 การสูญเสียสุนทรียภาพที่ทางภูมิทัศน์

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนั้นมีความสอดคล้องกับ
ลักษณะทางสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ ประกอบด้วย สถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบสอดคล้องกับพื้นที่ริมน้ำ
พื้นที่เกษตรกรรมที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศธรรมชาติ เกิดเป็นทัศนียภาพที่สวยงาม ในปัจจุบันเมื่อเกิด
การขยายตัวของเมืองตามเส้นทางการคมนาคมทางบกที่ตัดผ่านพื้นที่เกษตร ทำให้หมู่บ้านจัดสรรรุก
ล้ำเข้าไปในพื้นที่เกษตรกรรมเดิม ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ชุมชน ทำให้ภูมิทัศน์สวนที่
เป็นฉากหลังและพื้นที่ที่สร้างบรรยากาศชุมชนริมน้ำเปลี่ยนแปลง ส่งผลต่อสุนทรียภาพด้านภูมิทัศน์
ของชุมชน สถาปัตยกรรมบ้านเรือนมีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ซึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงของการ
คมนาคม เทคโนโลยี การก่อสร้าง นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบที่อยู่อาศัยและการตั้งถิ่นฐาน
ริมคลอง ตั้งแต่รูปแบบของการอยู่อาศัยแบบเรือนแพ จนเกิดการปักหลักตั้งเสาบ้านและทำเชือกกัน
ตลิ่ง โดยอยู่รวมกันเป็นหมู่เรือญาติในบริเวณติดต่อกัน หากแต่สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปใน
ปัจจุบัน และการให้ความสำคัญต่อการคมนาคมทางบกเป็นหลัก ลักษณะอาคารที่สร้างใหม่ในพื้นที่จึง
ไม่แตกต่างจากอาคารที่สร้างบนบกทั่วไป เป็นอาคารตึกที่ปลูกทับด้วยการถมดินจนถึงริมคลองและ
สร้างเขื่อนคอนกรีต มีความเป็นส่วนตัวมากขึ้นด้วยการกั้นรั้วสูง อันทำให้ขาดความสัมพันธ์ของตัว
บ้านกับลำน้ำและครัวเรือนข้างเคียง มีเพียงศาลาท่าน้ำเพื่อสร้างการรับรู้ของการอยู่ติดกับน้ำเท่านั้น
(เทิดศักดิ์ กิตติขจร, 2542)

นอกจากนี้ ยังมีสาเหตุสืบเนื่องจากปัญหาอาคารร้างและการทิ้งถิ่นที่อยู่ทำ
ให้อาคารทรุดโทรม เกิดการพังทลายเป็นกองไม้ระเกะระกะส่งผลให้สูญเสียสุนทรียภาพทางภูมิทัศน์

4.6.1.3 คุณภาพและการใช้งานเครือข่ายลำน้ำ

การขยายตัวของเมืองตามแนวถนนที่สร้างใหม่ ทำให้ชุมชนเมืองหนาแน่น
ขึ้นตามลำดับ รวมถึงการสร้างประตูน้ำบริเวณปากคลองอ้อม และปากคลองบางกรวย เพื่อป้องกันน้ำ
ท่วมส่งผลให้คุณภาพน้ำในคลองเสื่อมลง

คุณภาพน้ำและสิ่งแวดล้อมทางน้ำเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตและการใช้
ประโยชน์จากลำน้ำของชาวชุมชนริมน้ำ ด้วยจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นจนเกิดความแออัด และ

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินอันส่งผลต่อสภาพน้ำ รวมถึงการปล่อยน้ำเสียและมีการมีประตูละบายน้ำ ปิดกันไม่ให้เกิดการไหลเวียนของกระแสน้ำตามธรรมชาติ จนสภาพน้ำมีสีดำและส่งกลิ่นเหม็น ส่งผลให้ไม่สามารถนำน้ำมาใช้อุปโภคบริโภคได้ รวมถึงปัญหาน้ำทะเลหนุนซึ่งส่งผลให้น้ำเค็ม ทำให้ไม่สามารถใช้น้ำในลำคลองเพื่อการเกษตรได้ การสร้างเขื่อนของที่อยู่อาศัยริมน้ำที่ทำให้คลื่นแรงขึ้น

ในปัจจุบันการคมนาคมทางน้ำลดลงเป็นอย่างมาก เนื่องจากการคมนาคมทางบกสะดวกและรวดเร็วกว่า ส่งผลให้รูปแบบการดำรงชีวิตอันเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนริมน้ำ เช่น การพายเรือเข้าออกพื้นที่คลอง การพายเรือขายอาหารลดน้อยลงไป การพัฒนาเส้นทางถนนไม่เพียงแต่เฉพาะถนนสายหลักเท่านั้น แต่มีความต้องการของชาวชุมชนในการพัฒนาถนนส่วนบุคคลของชาวชุมชนเองเพื่อความสะดวกในการเดินทางจากรูปแบบการขนส่งสินค้าที่เปลี่ยนไปของชาวสวน ซึ่งเปลี่ยนจากการขนส่งทางน้ำมาทางบก และการเข้าสู่พื้นที่ที่อยู่อาศัยริมน้ำ ชาวชุมชนบางพื้นที่จำเป็นต้องซื้อที่ดินในราคาสูงเพื่อเปิดทางเข้าบ้านและสวนผลไม้ซึ่งอยู่ติดริมน้ำที่เดิมเข้าออกทางคลองทางเดียวเท่านั้น เพื่อความสะดวกและให้ที่ดินไม่เป็นที่ตาบอด บ้านในละแวกนั้นก็ได้รับประโยชน์ร่วมกัน และเมื่อก่อสร้างเสร็จก็ยกให้เป็นสาธารณะ

นอกจากนี้ยังพบปัญหาคลองสายรองและคลองซอยตื้นเขินเนื่องจากการถมลำประโดงที่ไม่ใช้งาน เพื่อป้องกันน้ำท่วมเข้าพื้นที่สวน และโครงการหมู่บ้านจัดสรร เนื่องจากลำประโดงเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล เมื่อมีการถมลำประโดงทำให้เครือข่ายลำน้ำที่เคยสมบูรณ์ขาดการหมุนเวียนของระบบ ส่งผลกระทบต่อการตั้งถิ่นฐานของชาวชุมชนโดยเฉพาะที่อยู่อาศัยและสวนผลไม้ที่อยู่ติดลำกระโดง และคลองสายย่อย ทั้งด้านการสัญจรและการนำน้ำเข้าสวน และเมื่อน้ำขาดการหมุนเวียนยังส่งผลต่อคุณภาพน้ำอีกด้วย ซึ่งมีแนวโน้มที่โครงข่ายลำน้ำจะถูกทิ้งร้างหรือถมเพื่อขายหรือทำโครงการหมู่บ้านจัดสรรมากขึ้น

4.6.1.4 สภาพแวดล้อมและมลภาวะของพื้นที่

ปัญหาสภาพแวดล้อมของพื้นที่สาธารณะในพื้นที่ ได้แก่ ทางสัญจรเลียบริมคลองไม่สะอาด ไฟส่องสว่างไม่ทำงานซึ่งมีผลต่อความปลอดภัยในการใช้พื้นที่ นอกจากนี้ยังรวมถึงปัญหาทางสัญจรด้วยถนนซอยย่อย ที่สภาพผิวถนนขรุขระ และปัญหาการไม่รักษากฎระเบียบของชาวชุมชนบางราย เช่น การสร้างรั้ว การปลูกต้นไม้ริมรั้วเกินพื้นที่ การให้อาหารสุนัขบนถนน ทำให้การสัญจรของของรถเป็นไปได้ยากและเสี่ยงต่อการเกิดอันตราย

ด้านมลภาวะทางเสียง เกิดจากเสียงรบกวนจากเรือเครื่อง แม้จะสร้างความรำคาญบ้างแต่ชาวชุมชนค่อนข้างเคยชิน ปัจจุบันมีแนวโน้มมากขึ้นจากคานิยมซื้อที่ดินริมน้ำของผู้มีรายได้สูงที่เข้ามาซื้อที่ดินในพื้นที่ชุมชนมากขึ้นซึ่งมักขี่เจ็ทสกี เรือส่วนตัวมาเป็นกลุ่มในวันเสาร์-อาทิตย์ นอกจากนี้มีเรือหางยาวลำใหญ่ทำให้เกิดคลื่น ซึ่งอันตรายกับเรือขนาดเล็ก

มลภาวะทางอากาศ เนื่องด้วยพื้นที่ชุมชนตั้งอยู่ท่ามกลางพื้นที่เมืองใน ฐานะจังหวัดปริมณฑลซึ่งติดกับจังหวัดกรุงเทพมหานครอันเป็นศูนย์กลางความเจริญ จึงมีปัญหา มลภาวะทางอากาศจากการจราจร ฝุ่นควัน และ PM2.5

มลภาวะทางน้ำ จากการทิ้งขยะลงลำคลอง ผักตบชวา และปัญหาคล่อง สายรองและคลองซอยตื้นเขินที่ส่งผลต่อคุณภาพน้ำ ทำให้เน่าเสียมีกลิ่นเหม็น

4.6.2 ปัญหาด้านสังคม

4.6.2.1.การสูญเสียองค์ความรู้ด้านเกษตรกรรม ภูมิปัญญาและวิถีชาวน้ำ

การเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและวิถีการดำเนินชีวิตในปัจจุบันทำให้ ชุมชนสมัยใหม่ไม่ได้ใช้รากฐานของการเกษตร ชุมชนประสบปัญหาการลดลงของสวนทุเรียนนนท์ ลดลงจากเหตุการณ์ “สวนล่ม” เพราะน้ำท่วม ประกอบกับคนรุ่นใหม่ได้รับการเข้าถึงการศึกษาขั้นสูง กว่าคนรุ่นก่อนในระบบการศึกษาที่เน้นผลิตบุคลากรเพื่อทำงานในระบบอุตสาหกรรม และอิทธิพล ความเป็นเมืองสมัยใหม่ที่เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ ทำให้ไม่สนใจประกอบอาชีพชาวน้ำ ด้วยการ ประกอบอาชีพชาวน้ำเป็นงานหนัก จึงเกิดการละทิ้งถิ่นฐานเพื่อเข้าทำงานในเมือง และทัศนคติต่อ ประเพณีชาวน้ำที่เปลี่ยนไป กล่าวคือ ไม่เคร่งครัดต่อประเพณีที่จำกัดว่าต้องแต่งงานกันเฉพาะใน แวดวง ชาวน้ำด้วยกัน ส่งผลให้คนรุ่นใหม่ไม่ได้รับการสืบทอดวิถีชีวิตชาวน้ำและขาดความผูกพันกับอาชีพ องค์ความรู้จึงขาดผู้สืบทอด ชาวน้ำที่ยังประกอบอาชีพอยู่ในปัจจุบันค่อนข้างเข้าสู่วัยผู้สูงอายุมากขึ้น ซึ่งหากยังขาดการถ่ายทอดองค์ความรู้ส่งคนรุ่นถัดไปเช่นนี้ ชุมชนอาจเสี่ยงต่อการสูญเสียวิถีชีวิตที่ เป็นอัตลักษณ์สำคัญของพื้นที่ในอนาคตได้

นอกจากนี้ราคาที่ดินในพื้นที่ชุมชนสูงขึ้นจนไม่คุ้มค่าที่จะใช้ที่ดินในการ ปลูกทุเรียนต่อไป รวมถึงขาดการส่งเสริมอย่างจริงจังจากภาครัฐ (พอพันธ์ อุยยานนท์, ศิริพร สัจ จานันท์, จิตติมา ไทลายอง และ อภิญญา วนเศรษฐ, 2561)

ไม่เพียงการสูญเสียองค์ความรู้ด้านเกษตรกรรมเท่านั้น ภูมิปัญญา เรื่องราว เรื่องเล่าต่างๆของวิถีชาวน้ำ ณ ที่แห่งนี้ก็กลืนหายไปเช่นกัน ทั้งภูมิปัญญาการต่อเรือ การทำโรงนั่งปลาทุ โรงหีบอ้อย ก็ค่อยๆสูญหายไปตามกาลเวลาแล้วเช่นกัน

นอกจากนี้วิถีชาวน้ำที่หายไปยังเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพ แวดล้อม คือ ประเพณีมั่วกุ่ม เป็นการนัดหมายของชาวชุมชนไปจับกุ้งบริเวณพื้นที่เขิงเลน เนื่องจากใน อดีตยังมีน้ำขึ้น-น้ำลง และมีการปลูกพืชล้มลุกบริเวณเขิงเลน แต่ปัจจุบันพื้นที่กลายเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ ตลอดเวลา จากการใช้เรือเครื่องและการสร้างประตูกันน้ำ การเกิดน้ำขึ้น-น้ำลงจึงไม่ทำให้เกิดพื้นที่ เขิงเลนอีกต่อไป

ข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ได้แก่ ข้อมูลการใช้ที่ดินประเภทพื้นที่ชุมชนและ สิ่งปลูกสร้างของจังหวัดนนทบุรี โดยในปี พ.ศ. 2550 จังหวัดนนทบุรีมีพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้างเพียง 110,372 ไร่ (28.38%) แต่ในปี พ.ศ. 2559 จังหวัดนนทบุรีมีพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้างเพิ่มขึ้นเป็น 174,153 ไร่ เพิ่มขึ้น 63,781 ไร่หรือ 57.8% (กรมพัฒนาที่ดิน, 2550; กรมพัฒนาที่ดิน, 2559) (ภาพที่ 2) ทำให้หลาย ฝ่ายมองว่า การขยายตัวของที่อยู่อาศัยอันมีผลมาจากการขยายตัวของเมืองได้ส่งผลได้ทำให้สวนทุเรียนนนท์ หายไป

4.6.2.2 ความสัมพันธ์ภายในชุมชน

ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์เป็นชุมชนเก่าแก่ ผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนเป็นผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่มานานจึงรู้จักและสนิทสนมกัน ปฏิสัมพันธ์ของคนภายในชุมชนก่อให้เกิดความกลมเกลียวเข้มแข็งในชุมชน และเกิดการเกื้อกูล คอยระมัดระวังความปลอดภัยให้กัน เป็นลักษณะอันดีงามของสังคมคนไทยในอดีต ทว่าเมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไป วิถีชีวิตย่อมพัฒนาและเปลี่ยนแปลง คนรุ่นใหม่ออกไปประกอบอาชีพในเมืองมากขึ้น ก่อให้เกิดวิถีแบบต่างคนต่างอยู่ กลุ่มบุคคลหลักที่อยู่อาศัยและยังมีปฏิสัมพันธ์กันภายในชุมชนคือผู้สูงอายุที่ยังคงทำให้พื้นที่ชุมชนยังคงมีชีวิต

ปัญหาความแน่นแฟ้นภายในชุมชนมีผลต่อการรักษาประเพณีวัฒนธรรมของพื้นที่ เนื่องจากประเพณีท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาเป็นประเพณีที่ก่อเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของชุมชน เช่น การตักบาตรพระร้อยแปด การทำบุญสวนผลไม้ หากขาดความสัมพันธ์อันดีต่อกันของชาวชุมชนย่อมเป็นการยากที่จะรักษาประเพณีท้องถิ่นเหล่านี้ไว้ได้

4.6.3 ปัญหาด้านเศรษฐกิจ

ในอดีตพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์มีตลาดน้ำที่มีความคึกคัก มีเรือกว่าร้อยลำทั้งจากชาวสวนที่นำของมาขายและพ่อค้าคนกลางโดยเฉพาะจากพระนครที่มารับซื้อผลไม้จากสวน จนกระทั่งเหตุการณ์ “สวนล่ม” จากน้ำท่วมใหญ่ในปีพ.ศ. 2538 ส่งผลไม้สินค้าประเภทผลไม้ลดน้อยลงมาก จึงทำให้ตลาดน้ำซบซาลงไปด้วย ตลาดน้ำจึงลดบทบาทลงเหลือเป็นเพียงการค้าในชุมชนเพื่อจำหน่ายสินค้าอุปโภค บริโภคในชีวิตประจำวัน โดยตลาดน้ำที่ยังคงความเป็นชุมชนริมน้ำที่สะท้อนวิถีชีวิตคล้ายเดิมไว้ได้คือตลาดน้ำบางคูเวียง ประกอบกับการเกิดห้างสรรพสินค้า ศูนย์การค้า และแหล่งเศรษฐกิจใหม่บนบก แนวโน้มของการค้าขายในคลองจึงคาดว่าจะค่อยๆ ลดลงเพื่อรองรับเฉพาะชุมชนละแวกที่อาศัยตามแนวริมคลองเท่านั้น

ด้านพานิชยกรรมหลักบริการบริการในชุมชนส่วนใหญ่ให้บริการบริเวณพื้นที่ชุมชนหนาแน่น โดยเฉพาะแนวถนน ทำให้ร้านค้าริมน้ำไม่ได้รับความนิยมเช่นในอดีต ซึ่งหากหมดช่วงกลุ่มผู้สูงวัยที่ยังคงดำรงกิจการสืบทอดร้านค้าริมน้ำเหล่านี้ไป ก็อาจทำให้ร้านค้าริมน้ำซึ่งเป็นอัตลักษณ์หนึ่งของชุมชนนี้สูญหายไปด้วย

ด้านการประกอบอาชีพจากการสัมภาษณ์และสำรวจพบว่า แม้รายได้ของชาวชุมชนยังมาจากประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยเฉพาะสวนผลไม้เป็นหลัก หากแต่มีจำนวนลดลงมาก เนื่องจากขาดผู้สืบทอด แต่ยังมี การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ทั้งจากภาครัฐและชาวชุมชน เกิดอาชีพใหม่ เช่น การปลูกไม้ดอกไม้ประดับ พื้นที่สวนบางแห่งเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชม กลุ่มวัยทำงานประกอบอาชีพนอกพื้นที่ในเมืองข้างเคียงทั้งตัวเมืองนนทบุรีและกรุงเทพมหานคร เช่น รับราชการ ค้าขาย รับจ้าง และพนักงานบริษัท

4.6.4 สรุปปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์

ปัญหาที่พบในชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์คือ

1. การเปลี่ยนแปลงของประชากรและการอยู่อาศัยในชุมชน: การย้ายออกของชาวชุมชนและที่ดินที่อยู่ทำให้มีอาคารร้างในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น
2. สูญเสียสุนทรียภาพที่ทางภูมิทัศน์อันมีคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชน
3. คุณภาพและการใช้งานเครือข่ายลำน้ำ
4. คุณภาพของสภาพแวดล้อมและมลภาวะของพื้นที่
5. การสูญเสียองค์ความรู้ด้านเกษตรกรรม ภูมิปัญญาและวิถีชาวน้ำ
6. ระดับความสัมพันธ์ภายในชุมชนลดลง
7. การหายไปของรูปแบบเศรษฐกิจแบบชาวน้ำ

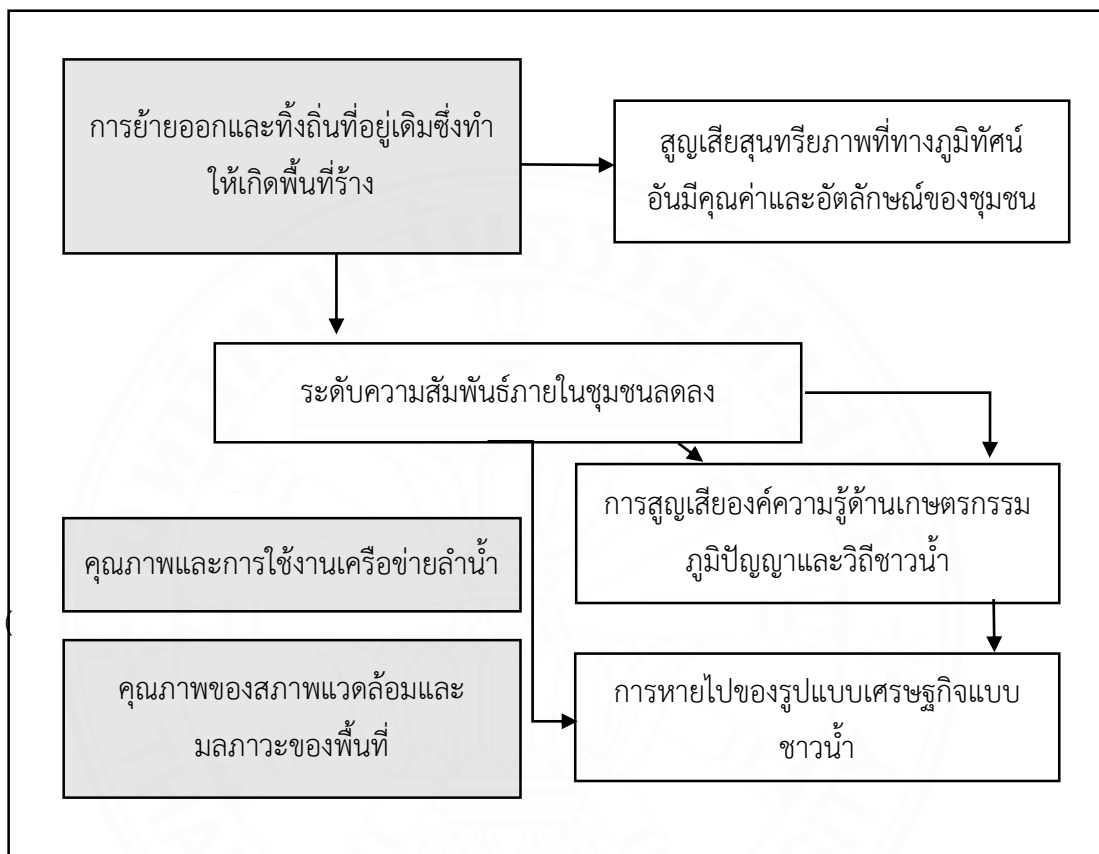
อย่างไรก็ตามเมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนจะพบว่า สาเหตุหลักหรือปัญหาดั้งเดิมที่ส่งผลให้เกิดปัญหาอื่นตามมาคือ การย้ายออกและที่ดินที่อยู่เดิมซึ่งทำให้เกิดพื้นที่ร้าง

ภาพที่ 4.33 ที่อยู่อาศัยที่ถูกทิ้งร้างในพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์

กล่าวคือ เมื่อเกิดการย้ายออกย่อมทำให้ขาดประชากรดั้งเดิมของชุมชนที่มีองค์ความรู้วิถีชาวน้ำ และการเกษตร ทั้งยังขาดผู้สืบสานประเพณีที่สืบทอดมาแต่อดีต และเมื่อไม่มีผู้คนอยู่อาศัยบริเวณริมคลองย่อมส่งผลให้รูปแบบเศรษฐกิจแบบชาวน้ำ ทั้งตลาดน้ำ การพายเรือขาย

สินค้าไม่สามารถดำรงอยู่ได้ รวมทั้งส่งผลต่อระดับความสัมพันธ์ภายในชุมชน อีกทั้งการทิ้งบ้านและพื้นที่ให้ร้างย่อมก่อให้เกิดทัศนียภาพที่ไม่งดงาม และไม่ปลอดภัยด้วย ดังจะเห็นความสัมพันธ์ของปัญหาทั้งหมดในพื้นที่ที่วางแผนภาพ

ภาพที่ 4.34 แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของปัญหาทั้งหมดในพื้นที่

ดังนั้น การวางแผนแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ ควรเริ่มต้นด้วยการแก้ไขปัญหการย้ายออกและทิ้งถิ่นที่อยู่เดิมซึ่งทำให้เกิดพื้นที่ร้างเป็นอันดับแรก เพื่อให้เกิดผลลัพธ์สูงสุดจากการดำเนินการ และเกิดผลกระทบเชิงบวกต่อชุมชนได้มากที่สุด

4.7 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์

จากสภาพปัญหาในปัจจุบันที่ได้กล่าวมาข้างต้น ร่วมกับการศึกษานโยบายภาครัฐ แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่น และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ สังเกต และสำรวจสามารถวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคตของชุมชนที่อาจคงอยู่หรือสูญสลายไปได้ ดังนี้

4.7.1 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อม

4.7.1.1 พื้นที่รกร้างมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

จากการย้ายออกของชาวชุมชนและที่ดินที่อยู่เนื่องจากบริบทของชุมชนที่ดินและอาคารในพื้นที่ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่

4.7.1.2 การลดลงของพื้นที่เกษตรกรรม

แม้ลักษณะการใช้ประโยชน์พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมสวนผลไม้ แต่มีแนวโน้มที่ชุมชนเมืองขยายตัวรุกไล่พื้นที่เกษตรกลายเป็นโครงการหมู่บ้านจัดสรรมากขึ้น เนื่องจากการตัดถนนสายใหม่เป็นเหตุให้ราคาที่ดินสูงขึ้น เกษตรกรในพื้นที่จึงประกาศขายที่ดิน โดยเฉพาะฝั่งด้านใต้ของคลองอ้อมนนท์ที่ถนนเข้าถึงง่าย ไม่คดเคี้ยว ทำให้บริเวณพื้นที่บางกร่างด้านในโค้งน้ำยังคงความเป็นพื้นที่เกษตรกรรมอยู่ได้มากกว่า

4.7.1.3 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบสถาปัตยกรรม

จำนวนอาคารพักอาศัยริมคลองอ้อมนนท์มีแนวโน้มเป็นการสร้างทับบนพื้นที่บ้านเก่า โดยส่วนใหญ่เป็นการถมดินเต็มพื้นที่และสร้างเชื่อมคอนกรีต ลักษณะอาคารแบบบ้านตึกคอนกรีต เนื่องจากก่อสร้างและดูแลรักษาได้ง่ายกว่าอาคารไม้ อาคารเก่ามีแนวโน้มปรับปรุงหน้าที่ใช้สอยให้เหมาะสมกับความเป็นอยู่ในปัจจุบัน เช่น การสร้างห้องครัว การแบ่งพื้นที่ใช้สอยแต่ละส่วนอย่างชัดเจน การติดเครื่องปรับอากาศ โดยยังรักษาเอกลักษณ์ของเรือนไม้ริมน้ำภายนอกไว้ ส่วนสถาปัตยกรรมเพื่อพานิชกรรมจำนวนริมน้ำมีแนวโน้มลดลงเพราะคนมาใช้บริการน้อยลงไป จนอาจหายไปที่สุด

4.7.1.4 การเพิ่มขึ้นของมลภาวะในพื้นที่ชุมชน

มลภาวะในพื้นที่ชุมชนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเนื่องจากจังหวัดนนทบุรีเป็นจังหวัดในเขตปริมณฑล มีการเจริญเติบโตทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างมาก รวมทั้งมีประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและเป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของจังหวัดกรุงเทพมหานคร

4.7.1.5 แนวโน้มการขยายตัวของชุมชน

การปรับเปลี่ยนสภาพพื้นที่ชุมชนริมน้ำสู่บริบทชุมชนเมือง การคมนาคมสะดวกขึ้น เกิดจากการขยายตัวของรูปแบบชุมชนสมัยใหม่ไปตามแนวเส้นทางคมนาคมในรูปแบบของบ้านจัดสรรและอาคารพาณิชย์ เข้าสู่พื้นที่ชุมชนริมน้ำดั้งเดิมมากขึ้น เนื่องจากปัจจัยการพัฒนาเมืองของภาครัฐ หากแต่ยังแสดงถึงความพยายามของภาครัฐในการอนุรักษ์พื้นที่เกษตรกรรม อันเห็นได้จากนโยบายภาครัฐดังต่อไปนี้

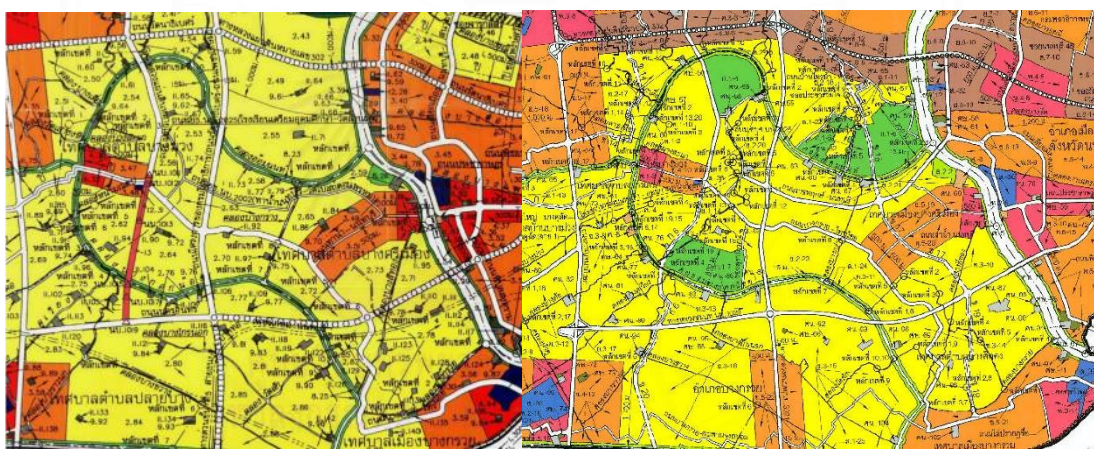
(1) ผังเมืองรวมจังหวัดนนทบุรี

จากการศึกษาเปรียบเทียบผังเมืองรวมนนทบุรี พ.ศ. 2548 และ ร่างผังเมืองรวมนนทบุรี ที่คาดว่าจะประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2564 พบว่าประเด็นที่เกี่ยวข้องกับชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ ดังนี้

1. การให้ความสำคัญกับพื้นที่เกษตรกรรมของพื้นที่ชุมชนมากขึ้น โดยในผังเมืองรวมนนทบุรี พ.ศ. 2548 ได้กำหนดให้พื้นที่คลองอ้อมนนท์ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยหนาแน่นน้อย (พื้นที่สีเหลือง) ซึ่งร่างผังเมืองรวมนนทบุรี ที่คาดว่าจะประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2564 ได้กำหนดปรับลดความหนาแน่น (ดาวนโซน) บริเวณบางเลน บางกร่าง และไทรม้านานใต้ (คลองอ้อมนนท์) มีสะพานนนทบุรี 1 เป็นพื้นที่ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม (พื้นที่สีเขียว) มากขึ้น

2. การส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ 500 เมตรรอบสถานีรถไฟฟ้า

3. สร้างที่จอดรถได้โบนัสเพิ่ม ยังให้โบนัส FAR เจ้าของที่ดินและผู้ประกอบการ เพิ่ม 20% ใน 3 กรณี มีที่จอดรถ ใน 9 สถานี ได้แก่ ตลาดบางใหญ่ บางพลู บางรักใหญ่ ไทรม้านาน

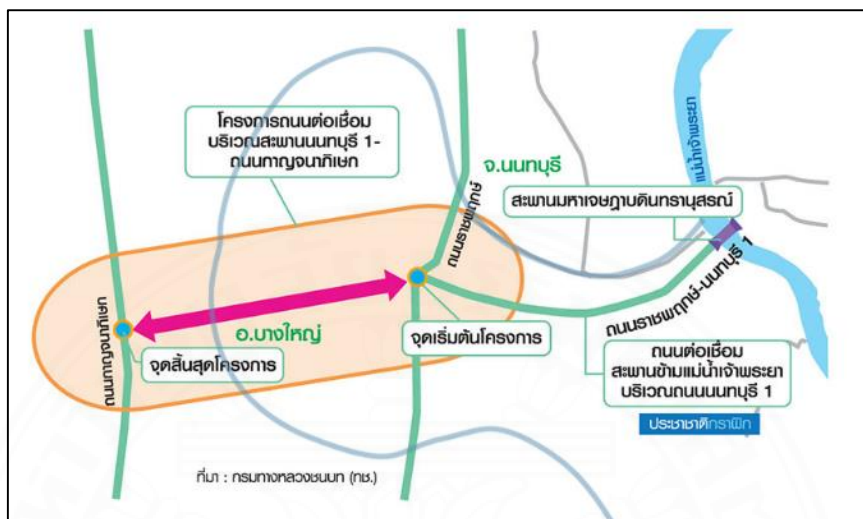

ภาพที่ 4.35 เปรียบเทียบการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินในอนาคตของพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ อ้างอิงผังเมืองรวมจังหวัดนนทบุรี พ.ศ. 2548 (ภาพซ้าย) และผังเมืองรวมนนทบุรีฉบับใหม่ ที่คาดว่าจะประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2564 (ภาพขวา)

(2) การตัดสะพานใหม่เพื่อเชื่อมต่อฝั่งตะวันตก

โดยมีแนวเส้นทาง คือ เริ่มต้นจากแยกบริเวณจุดตัดใกล้วัดโบสถ์ดอนพรหม และโรงเรียนเตรียมอุดมพัฒนาการ นนทบุรี โครงการจะมีสะพานข้ามแยกแล้วเลี้ยวไปทางซ้ายเพื่อหลบสนามกีฬาจังหวัดนนทบุรีแห่งใหม่ตรงมาตัดกับถนนบางกรวย-ไทรน้อย บริเวณก่อนถึงวงเวียนการไฟฟ้าบางใหญ่ พร้อมสะพานข้ามแยกขนาด 4 ช่องจราจร ตรงผ่านพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งช่วย

เปิดทางเข้าออกพื้นที่ตำบลบรีวนั้น และมีสะพานข้ามคลองบางกอกน้อยเป็นสะพาน 4 ช่องจราจร พร้อมเว้นที่เพื่อการขยายอีก 4 ช่องจราจรเพื่อจะตรงต่อไปทางด้านซอยกันตนาในอนาคต โดยคาดว่าจะมีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ 16.60%

ภาพที่ 4.36 แนวการตัดถนนและสะพานเพื่อเชื่อมต่อฝั่งตะวันตก ดัดแปลงจาก ประชาชาติธุรกิจออนไลน์ <https://www.prachachat.net/property/news-278390>

4.7.2 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ลักษณะทางสังคมแบบชาวสวนริมน้ำมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง เหลือเพียงผู้สูงวัยที่ยังดำรงชีวิตแบบชาวสวนริมน้ำที่ยังไปมาหาสู่และมีการพึ่งพาอาศัยกัน กิจกรรมประเพณีต่างๆ มีแนวโน้มจะค่อยๆ เลือนหายไปหากยังไม่มี ความพยายามในการอนุรักษ์อย่างเป็นรูปธรรม เช่น ประเพณีสลากภัตผลไม้ และประเพณีตักบาตรร้อยแปดที่แต่เดิมมีการจัดขบวนแห่พระเป็นเส้นทางที่ยาวกว่าในปัจจุบัน แต่เนื่องด้วยจังหวะชีวิตที่เร่งรีบและการยึดถือในขนบลดน้อยลงคนรุ่นใหม่ จึงอาจมีการรวบรัดหรือลดทอนลง และขาดการสืบทอดองค์ความรู้ของวิถีชาวน้ำจากการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมของพื้นที่

ประชากรในจังหวัดนนทบุรีกำลังอยู่ในช่วงผู้สูงอายุ กลุ่มวัยทำงานและกลุ่มวัยเด็กเป็นจุดเปลี่ยนเข้าสู่สังคมแบบใหม่ที่มีความเป็นสังคมเมืองมากขึ้น ทั้งวิถีความเป็นอยู่ที่ต่างคนต่างอยู่และการประกอบอาชีพที่มีความสัมพันธ์กับภายในชุมชนหรืออาชีพที่พึ่งพาลักษณะทางเฉพาะของชุมชนลดน้อยลง ชุมชนมีแนวโน้มจะพัฒนาโดยมีความกลายเป็นส่วนหนึ่งของกรุงเทพมหานครมากกว่าการให้เอกลักษณ์เฉพาะเชิงสัญลักษณ์และการสื่อความหมายของชุมชน ลักษณะของชุมชนริมน้ำยังคงอยู่ได้ด้วยปัจจัยเกื้อหนุนชุมชนริมน้ำทั้ง 4 แต่ในบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป โดยปรับตัวและเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนแบบใหม่ แต่ไม่ละทิ้งความสัมพันธ์กับลำน้ำในชีวิตประจำวัน

4.7.3 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

4.7.3.1 ภาคการท่องเที่ยวมีบทบาททางเศรษฐกิจของชุมชนมากขึ้น

จากการศึกษาในระดับจังหวัดพบว่าภาครัฐให้ความสำคัญในการพัฒนาพื้นที่จังหวัดนนทบุรีเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม อ้างอิงจากยุทธศาสตร์ในการพัฒนาจังหวัดนนทบุรี (พ.ศ. 2561-2565) ฉบับทบทวนปี พ.ศ. 2562 ระบุถึงวิสัยทัศน์ (Vision) ของจังหวัดไว้ว่า “จังหวัดนนทบุรี เป็นเมืองที่อยู่อาศัยคุณภาพดีและมีเศรษฐกิจสร้างสรรค์” มีเป้าประสงค์เชิงยุทธศาสตร์เพื่อส่งเสริมให้จังหวัดนนทบุรีเป็นเมืองแห่งเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เพื่อเพิ่มมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการอย่างมีคุณภาพและได้มาตรฐานสากล แนวยุทธศาสตร์ที่ 2 มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้จังหวัดนนทบุรีเป็นเมืองแห่งเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เพื่อเพิ่มมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการอย่างมีคุณภาพและได้มาตรฐานสากล โดยแนวทางพัฒนาตามยุทธศาสตร์คือ 1) ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก และพัฒนาให้เป็นแหล่งผลิตภาคเกษตรกรรมที่มีคุณภาพและเชิงสร้างสรรค์ 2) พัฒนา และส่งเสริมให้เป็นเมืองท่องเที่ยวสร้างสรรค์ด้านประวัติศาสตร์ กีฬา วิถี ชีวิต และสุขภาพ

นอกจากนี้พื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ยังมีการพัฒนาการด้านการท่องเที่ยวอย่างเห็นได้ชัดในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา จากเดิมชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์เป็นชุมชนที่มีความสงบ ดำเนินชีวิตเรียบง่ายแบบวิถีชาวน้ำ ซึ่งในอดีตการท่องเที่ยวไม่ได้มีบทบาททางเศรษฐกิจต่อชุมชน จนกระทั่งเกิดความนิยมในกระแสการท่องเที่ยวแบบหวนหาอดีต ส่งผลให้ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์เป็นที่รู้จักมากขึ้น ด้วยเป็นชุมชนที่มีศักยภาพและเอกลักษณ์ ทั้งยังเดินทางสะดวกและอยู่ใกล้แหล่งความเจริญ แม้ว่าในปัจจุบันการท่องเที่ยวไม่ใช่ปัจจัยหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของพื้นที่ แต่ก็สามารถเห็นแนวโน้มความสำคัญมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง สังเกตได้จากการแผนงานนโยบายจากหน่วยราชการท้องถิ่น โดยเฉพาะเทศบาลบางม่วง ซึ่งเป็นเทศบาลที่ดูแลพื้นที่ศูนย์กลางของพื้นที่และเป็นเทศบาลแกนนำหลักของการท่องเที่ยว ซึ่งมีแผนงานการสร้างตลาดน้ำบริเวณท่าเรือบางใหญ่เก่า การเปิดตลาดน้ำประชารัฐ การจัดเส้นทางท่องเที่ยว ไหว้พระ ไหว้ศาลเจ้า รวมถึงวัดตะเคียนที่มีการจัดตลาดน้ำที่พัฒนาโดยเจ้าอาวาสวัดตะเคียน นอกจากนี้ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา พบว่ามีการลงทุนด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่จากภาคเอกชนเป็นจำนวนมาก ประกอบด้วย สถานที่พักผ่อน เช่น ล่องคลอง โสมเสถียร บ้านละไม โสมเสถียร และ W1@Bangkoknoi รวมถึงร้านอาหาร ร้านขนมและกาแฟ และยังมีพื้นที่เพื่อการพักผ่อนรายวัน (Chilling Space) คือ บ้านตาแก่ และพื้นที่กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ เช่น บ้านปลานิล เป็นต้น

ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ยังได้รับความสนใจจากสื่อต่างๆ ทั้งรายการวัฒนธรรมย่น้ำลาย และมนุษย์ต่างวัย รวมถึงเทคโนโลยีที่ทำให้เกิดการแนะนำสถานที่

ท่องเที่ยวทางสื่อโซเชียลมีเดีย (Social Media) ที่ทำให้เกิดการแนะนำบอกต่อในวงกว้าง จึงคาดว่าภาคการท่องเที่ยวจะมีบทบาททางเศรษฐกิจของชุมชนมากขึ้น

4.7.3.2 การเกษตรกรรมในพื้นที่ชุมชนลดลง โดยเฉพาะสวนทุเรียนนนท์

เกษตรกรรมส่วนใหญ่ยังคงมีความต้องการในการอนุรักษ์การเพาะปลูกทุเรียนนนท์ แม้ว่าจะเห็นว่าการปลูกทุเรียนมิได้กำไรแต่ก็ยังคงทำอาชีพนี้ต่อไป โดยเห็นว่าเป็นวิถีชีวิตที่พวกเขาภาคภูมิใจ (พอพันธ์ อูยานนท์, ศิริพร สัจจันนท์, ฐิติมา ให้อยอง และ อภิญา วนเศรษฐ, 2561) แต่ชาวสวนก็ไม่ได้ปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น และขณะเดียวกันก็มีความตั้งใจและมุ่งมั่นที่จะดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงนี้ (แวนรวี ลาภเกิน และ รุ่งทิพย์ พุ่มดนตรี, 2561)

มาตรการของภาครัฐในการส่งเสริมอนุรักษ์และฟื้นฟูการปลูกทุเรียนมีการดำเนินการมากขึ้นอย่างชัดเจนหลังสถานการณ์น้ำท่วมใหญ่เมื่อปี พ.ศ. 2554 ที่สำคัญคือ การดำเนินการตามโครงการในพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ การดำเนินการตามภารกิจของทั้งกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และ องค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี ร่วมกับภาคประชาชนตั้งชมรมอนุรักษ์ทุเรียนในทุกอำเภอ เป็นเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นศูนย์กลางในการรับความช่วยเหลือ และให้ข้อคิดเห็นต่อภาครัฐทำให้การดำเนินการคุ้มครองพื้นที่ปลูกทุเรียนมีความเข้มแข็งมากขึ้น แสดงถึงแนวโน้มของการรักษาและสืบทอดองค์ความรู้การทำสวนทุเรียนนนท์ให้ดำรงอยู่ต่อไปได้ในลักษณะของการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมมากกว่าการเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต

อย่างไรก็ตามยังคงมีโอกาสด้านการตลาดที่สนับสนุนทุเรียนนนท์ ที่หยิบยืมความเป็นท้องถิ่นในพื้นที่เพื่อสร้างจุดขาย ดังเช่นที่ห้างสรรพสินค้าเซ็นทรัลพลาซาเวสต์เกต ที่ได้หยิบเอาทุเรียนนนท์มาเป็นจุดขายประจำปีให้แก่คนเมืองภายใต้จัดงาน “The King of Durian” (ทรงชัย ทองปาน, 2562)

4.7.4 สรุปปัญหาและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์

จากการสำรวจและสัมภาษณ์สามารถสรุปปัญหาและสิ่งที่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของพื้นที่ใน 3 มิติ คือทางสิ่งแวดล้อม ทางเศรษฐกิจทางสังคม ในพื้นที่ได้ดังนี้

ตารางที่ 4.7

ปัญหาและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์

ปัญหา	สาเหตุ	ผลกระทบ		
		สิ่งแวดล้อม	เศรษฐกิจ	สังคม
1.การเปลี่ยนแปลงของประชากรและการอยู่อาศัยในชุมชน : การย้ายออกของชาวชุมชนและที่ดินที่อยู่ทำให้มีอาคารร้างในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น	- พื้นที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตการทำงานเมือง - พื้นที่ไม่มีทางเข้าออกไม่สามารถทำประโยชน์ได้และเดินทางลำบาก - ไม่มีความผูกพันหรือกิจกรรมร่วมกับพื้นที่	- การสูญเสียสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่า ที่สามารถเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ ทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์ที่งดงามของพื้นที่	- การสูญเสียประโยชน์จากการใช้งานของทรัพยากรในพื้นที่ - การขายทิ้งในราคาต่ำ	- ประเพณีวัฒนธรรม และภูมิปัญญาชาวบ้านค่อยๆ หายไป เนื่องจาก ขาดผู้สืบทอด
2.การสูญเสียสุนทรียภาพที่ทางภูมิทัศน์	-การก่อสร้างอาคารสมัยใหม่ที่ไม่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ -การขยายตัวของเมืองทำให้พื้นที่เกษตรแปรเปลี่ยนเป็นบ้านจัดสรร	- การสูญเสียสุนทรียภาพที่ทางภูมิทัศน์		

ตารางที่ 4.7

ปัญหาและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ (ต่อ)

ปัญหา	สาเหตุ	ผลกระทบ		
		สิ่งแวดล้อม	เศรษฐกิจ	สังคม
4.คุณภาพและการใช้งาน เครือข่ายลำน้ำ รวมถึง ปัญหาสภาพแวดล้อมและ มลภาวะของพื้นที่	-การขยายตัวของเมือง -การขาดการกำกับดูแลการใช้งาน เครือข่ายลำน้ำ และการควบคุม มลพิษ	- สุขภาพ และ คุณภาพชีวิตของชาว ชุมชนเสื่อมลง	- คุณภาพชีวิตส่งผลต่อ ประสิทธิภาพการทำงาน- - ค่าใช้จ่ายด้านการดูแลรักษา สุขภาพสูงขึ้น	- วิถีชาวน้ำลดลง
5.ความสะอาด ปลอดภัย ของพื้นที่สาธารณะ	- ขาดความรู้สึกรักและหวงแหน นำไปสู่การขาดการร่วมมือในดูแล รักษาพื้นที่สาธารณะของชุมชน	- ทัศนียภาพที่ไม่ สวยงามและไม่ ปลอดภัย	- ส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของพื้นที่ใน สายตานักท่องเที่ยว	- ความปลอดภัยในการ อยู่อาศัยและดำรงชีวิต
6.ขาดความหลากหลาย และความดึงดูดทาง กิจกรรม และความพร้อม ในการรองรับนักท่องเที่ยว	- ขาดความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว ในกลุ่มผู้ประกอบการ - ผู้เกี่ยวข้องแต่ละฝ่ายขาดข้อมูลที่ ครบถ้วนของพื้นที่เพื่อใช้ในการ จัดการการท่องเที่ยว		- ขาดความดึงดูดและความ หลากหลายในการเป็นแหล่ง ท่องเที่ยว ส่งผลต่อจำนวน นักท่องเที่ยว และการมาซ้ำ อัน เป็นปัจจัยสำคัญของมูลค่าพื้นที่	- ภาพจำด้านคุณค่า และอัตลักษณ์ของ สถานที่ไม่ชัดเจน

4.8 การเสนอแนะแนวทางการพัฒนา

4.8.1 แนวคิดในการอนุรักษ์และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์เป็นชุมชนมีคุณค่าและอัตลักษณ์และมีความหมายต่อชาวชุมชน ซึ่งหากขาดสิ่งใดไปก็อาจส่งผลต่อการดำรงอยู่ของชุมชนและส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของชาวชุมชนได้ จากการศึกษาความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน สภาพปัญหา แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชน รวมถึงศักยภาพของพื้นที่ตามวัตถุประสงค์ของวิจัยข้อที่ 1 แล้ว ทำให้ทราบถึงสถานการณ์ปัจจุบันของพื้นที่ชุมชน นำไปสู่การเสนอแนะทางการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่ชุมชนโดยมีการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือ ดังวัตถุประสงค์ของวิจัยข้อที่ 2 อันก่อให้เกิดการรักษาคุณค่ามรดกวัฒนธรรม และเกิดคุณภาพของการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ตารางที่ 4.8

กรอบแนวคิดในการสร้างแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิด	ที่มาข้อมูล		
	พบพจนานุกรม	การสัมภาษณ์	การสำรวจ/สังเกต
ปัญหาและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ ทำอย่างไรจึงจะแก้ไขปัญหาในปัจจุบันและป้องกันปัญหาที่มีแนวโน้มจะเกิด			
กรอบแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน เพื่อให้แนวทางที่เสนอสอดคล้องกับทฤษฎีเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด			
ศักยภาพชุมชนในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน เพื่อทราบศักยภาพและส่วนที่ต้องพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว			
คุณค่าและอัตลักษณ์ของพื้นที่ชุมชน เพื่อทราบคุณค่าและอัตลักษณ์ของพื้นที่ชุมชนที่ควรอนุรักษ์และนำเสนอ			
ความต้องการและความคาดหวังของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน เพื่อเสนอแนวทางได้ตรงความต้องการผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน			

จากการวิเคราะห์ สามารถสรุปแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน
จากกรอบแนวคิดข้างต้นได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.9

ปัญหา แนวทางการอนุรักษ์ พัฒนา และผลที่คาดหวัง

ปัญหา	แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา	ผลที่คาดหวัง
1.การเปลี่ยนแปลงของ ประชากรและการอยู่อาศัยใน ชุมชน : การย้ายออกของชาว ชุมชนและถิ่นที่อยู่ทำให้มี อาคารร้างในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น	- การพัฒนา ปรับปรุงอาคารเก่าให้เกิดประโยชน์ ทางเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับรูปแบบการ ท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม เช่น โฮมสเตย์ ร้านอาหาร หรือพื้นที่ปล่อยเช่า - การสำรวจและให้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม และการสร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์ด้วย มาตรการทางการเงินและสร้างความภาคภูมิใจ	- เกิดการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่า ที่สามารถเป็นแหล่ง ศึกษาเรียนรู้ ทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์ที่งดงามของพื้นที่ - การกลับคืนถิ่นของชาวชุมชน - ประเพณีวัฒนธรรม และภูมิปัญญาชาวบ้านได้รับการสืบทอด - เกิดการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรในพื้นที่อย่างมีศักยภาพและ คุ้มค่า - เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจของชุมชน และสร้างรายได้แก่ชาว ชุมชนเพิ่มขึ้น - แก้ไขปัญหาการขายบ้านและที่ดินทิ้งในราคาต่ำ

ตารางที่ 4.9

ปัญหา แนวทางการอนุรักษ์ พัฒนา และผลที่คาดหวัง (ต่อ)

ปัญหา	แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา	ผลที่คาดหวัง
2.การสูญเสีย สุนทรียภาพทางภูมิทัศน์	- การเสนอแนะแนวทางการใช้ที่ดินให้เหมาะสมกับพื้นที่ชุมชน โดยแบ่งเป็น เขตพื้นที่อนุรักษ์ เขตพื้นที่จำกัดการพัฒนา และเขตพื้นที่พัฒนา - กำหนดแนวทางอนุรักษ์รูปแบบสถาปัตยกรรม และองค์ประกอบด้านภูมิ วัฒนธรรม - จัดระเบียบการใช้พื้นที่ริมน้ำในส่วนที่สาธารณะและพื้นที่ต่อเนื่อง - การสร้างการมีส่วนร่วม และความรัก ห่วงเห่น ภาคภูมิใจในชุมชน - การใช้วิธีการทางกฎหมาย และวิธีการทางเงินเพื่อควบคุมและสร้างแรงจูงใจ	-เกิดการรักษาสุนทรียภาพทางภูมิทัศน์
3.การสูญเสียองค์ความรู้ ด้านเกษตรกรรม ภูมิ ปัญญาและวิถีชาวน้ำ	- การเสริมสร้างศักยภาพชุมชน - การสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ของชาวชุมชน - การอบรมเชิงปฏิบัติการโดยปราชญ์ชุมชนแก่คนรุ่นใหม่ในชุมชน - การจัดกิจกรรมมีคฤศณ์เยาวชน ซึ่งทำให้เกิดการมีส่วนร่วม การเรียนรู้และ สืบทอดเรื่องราวของชุมชน - การสำรวจภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลมรดกวัฒนธรรมของพื้นที่ - จัดทำแนวทางการอนุรักษ์สวนทุเรียน - ส่งเสริมกิจกรรมและประเพณีของชุมชนชาวน้ำ - การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน	- เกิดการอนุรักษ์สวนทุเรียน และสวนผลไม้อันเป็น ปัจจัยเกื้อหนุนชุมชนริมน้ำ - เกิดการสืบทอดภูมิปัญญาและประเพณีดั้งเดิม - เกิดการรักษาคุณค่าและอัตลักษณ์ของพื้นที่ใน ฐานะ “สวนในบางกอก” - จังหวัดศูนย์เสียแหล่งรายได้จากจุดเด่นของพื้นที่ คือ ผลไม้เมืองนนท์ - เกิดการรอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเชิงเกษตร

ตารางที่ 4.9

ปัญหา แนวทางการอนุรักษ์ พัฒนา และผลที่คาดหวัง (ต่อ)

ปัญหา	แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา	ผลที่คาดหวัง
4.คุณภาพและการใช้งานเครือข่ายลำน้ำ รวมถึงปัญหาสภาพแวดล้อมและมลภาวะของพื้นที่	- มาตรการด้านกฎหมาย และการประชาสัมพันธ์ - การประเมินผลกระทบการแทรกแซงระบบเครือข่ายลำน้ำ - การส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากลำคลองอย่างเหมาะสม - การบริหารจัดการน้ำโดยภาครัฐ	- เกิดการอนุรักษ์ลำน้ำ ซึ่งส่งผลต่อการดำรงอยู่ของชุมชนชาวน้ำและวัฒนธรรม ประเพณี - คุณภาพชีวิตและรักษาสุขภาพของชาวชุมชนดีขึ้น
5.ความสะอาดปลอดภัยของพื้นที่สาธารณะ	- การสร้างการมีส่วนร่วม และความรัก ห่วงแหน ภาครัฐมีใจในชุมชน - มาตรการด้านกฎหมาย และการประชาสัมพันธ์ - ปรับปรุงสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลอดจนทรัพยากรทั้งหมดให้สอดคล้องกับการพัฒนา	- พื้นที่สาธารณะมีความสวยงาม สะอาด ปลอดภัย - ชาวชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และเกิดภาพลักษณ์ที่ดีในสายตานักท่องเที่ยว

ตารางที่ 4.9

ปัญหา แนวทางการอนุรักษ์ พัฒนา และผลที่คาดหวัง (ต่อ)

ปัญหา	แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา	ผลที่คาดหวัง
6.ขาดความหลากหลายและความดึงดูดทางกิจกรรม และความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว	- ปรับปรุงสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลอดจนทรัพยากรทั้งหมดให้สอดคล้องกับการพัฒนา - ส่งเสริมความร่วมมือในกลุ่มผู้ประกอบการ - จัดทำฐานข้อมูลการท่องเที่ยว เช่น แผนที่และแผนที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว - แนะนำรูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวและเส้นทางการท่องเที่ยว - กำหนดมาตรการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและป้องกันผลกระทบจากการท่องเที่ยว - กำหนดเขตพื้นที่การท่องเที่ยว - การติดตามผลการดำเนินงานการท่องเที่ยว - การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยหน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่นและการสร้างแบรนด์สถานที่ (Place Branding) - พัฒนาพื้นที่ศูนย์กลางการท่องเที่ยวของพื้นที่ชุมชน - การจัดทำและรวบรวมข้อมูลของพื้นที่ชุมชนและเผยแพร่ในห้องสมุดชุมชน	- เกิดความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวในกลุ่มผู้ประกอบการ ซึ่งนำไปสู่การเกิดความหลากหลายและความดึงดูดทางกิจกรรม อันส่งผลให้การท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ - ผู้เกี่ยวข้องแต่ละฝ่ายมีข้อมูลที่ครบถ้วนของพื้นที่เพื่อใช้ในการจัดการการท่องเที่ยว - เกิดภาพจำด้านคุณค่าและอัตลักษณ์ของสถานที่ชัดเจน - เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจของชุมชน และสร้างรายได้แก่ชาวชุมชนเพิ่มขึ้น

จากตารางข้างต้นจะพบว่าการอนุรักษ์และพัฒนาในแต่ละกลุ่มปัญหาหรือกลุ่มสิ่งที่ต้องได้รับการพัฒนาและแก้ไขมีแนวทางร่วมกันอยู่หลายประการ โดยสามารถจำแนกแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาได้ ดังนี้

4.8.2 แนวทางพัฒนาที่ดินและอาคารที่อยู่อาศัยเดิมในพื้นที่ชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์และสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว

จากปัญหาการย้ายออกของชาวชุมชนและที่ดินที่อยู่ทำให้มีอาคารร้างในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น มีสาเหตุคือ พื้นที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตการทำงานในเมือง ไม่มีความผูกพันหรือกิจกรรมร่วมกับพื้นที่ อาคารที่อยู่อาศัยนั้น ๆ ไม่มีทางเข้าออกไม่สามารถทำประโยชน์ได้และเดินทางลำบาก

การพัฒนาที่ดินและปรับปรุงอาคารที่อยู่อาศัยเดิมในพื้นที่ชุมชนให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม เช่น ที่พักแรม ร้านอาหาร หรือพื้นที่ปล่อยเช่า เป็นเครื่องมือหนึ่งในการอนุรักษ์อาคารและแก้ปัญหาดังกล่าว จากการศึกษาของ ศิริวรรณ ศิลาพัชรนันท์ (2556) ถึงการอนุรักษ์อาคารในโครงการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมพื้นที่ริมคลองอัมพวา จำนวน 17 หลัง และการปรับปรุงภูมิทัศน์ 1 แห่ง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมทางสิ่งแวดล้อม เจ้าของอาคารที่เข้าโครงการอนุรักษ์หลายหลังจึงเปิดบ้านพัก เพื่อเป็นร้านค้าและเรือนพักแรม (Homestay) ให้กับนักท่องเที่ยว จึงสามารถคืนทุนที่ใช้จ่ายไปในการอนุรักษ์และสามารถรักษามรดกของบรรพบุรุษได้อีกด้วย ต่อมาเมื่ออัมพวากลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว เจ้าของอาคารอื่นๆ ที่ปิดทั้งร้างหรือมีสภาพที่ทรุดโทรมพิจารณาเห็นว่า หากลงทุนอนุรักษ์อาคารด้วยเงินทุนของตนเอง ก็มีโอกาสนักคืนทุนได้ ด้วยเหตุนี้จึงมีอาคารอื่น ๆ ไม่ต่ำกว่า 80 หลัง ในพื้นที่ริมคลองอัมพวา จึงดำเนินการปรับปรุงอาคารเพื่อการท่องเที่ยวในรูปแบบของ โฮมสเตย์ ร้านค้า ร้านอาหาร

การท่องเที่ยวนับได้ว่าเป็นฐานเศรษฐกิจใหม่ของอัมพวา โดยผลจากการพัฒนาที่ดินและอาคารที่อยู่อาศัยเดิมในพื้นที่ชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์และสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว คือ

ผลด้านสิ่งแวดล้อม

- เกิดการอนุรักษ์อาคารเก่าอันทรงคุณค่าของชุมชน

ผลด้านเศรษฐกิจ

- ชาวชุมชนมีฐานะทางเศรษฐกิจดี จากการนำเรือที่มีอยู่มาซ่อมแซม เพื่อนำนักท่องเที่ยวไปชมทัศนียภาพลำน้ำ การปรุงอาหารท้องถิ่นจำหน่าย และการผลิตงานหัตถกรรมต่างๆ
- การประเมินรายได้ที่เกิดจากตลาดน้ำอัมพวา ใน พ.ศ. 2552 เพิ่มขึ้นจาก พ.ศ. 2547 ถึง 12 เท่า และยังทำให้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นและการจ้างงานเพิ่มขึ้น เกิดการบริโภคสินค้าเกษตรกรรมมากขึ้น ทำให้พืชผลจากสวนมีมูลค่าสูงขึ้น

- การเพิ่มขึ้นของรายได้ผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดในสาขาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นกว่าเท่าตัวภายหลังจากการที่มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชน ในปีพ.ศ. 2548

ผลด้านสังคม

- จากเหตุการณ์ส่วนลุ่ม ทำตลาดน้ำอัมพวาหมดไป ทำให้ชาวชุมชนอพยพย้ายถิ่นออกเกือบครึ่งหนึ่งในช่วงเวลา 70 ปี การพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนอัมพวา ทำให้ลูกหลานของคนอัมพวาซึ่งอยู่ในวัยทำงานกลับคืนถิ่น บ้างก็กลับในช่วงวันหยุดเพื่อเปิดบ้านเป็นที่พักนักท่องเที่ยวหรือขายสินค้าที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยว ครอบครัวจึงมีความอบอุ่นมากขึ้น

- การกลับคืนถิ่นทำให้สังคมประกอบด้วยคนในวัยต่างๆ ก่อให้เกิดการถ่ายทอดแนวคิด องค์ความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมและประเพณี ชวนน้ำ

- ชาวชุมชนเห็นคุณค่าและเกิดความภาคภูมิใจในชุมชนของตน

จากบริบทที่ใกล้เคียงกันของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ ซึ่งมีลักษณะชุมชนชวนน้ำ มีสวนผลไม้เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจเคียงคู่กันมา ในฐานะ “สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง” จึงอาจกล่าวได้ว่าแนวทางการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ของชุมชนริมน้ำอัมพวาสามารถเป็นต้นแบบของแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาการย้ายออกของชาวชุมชนและที่ดินที่อยู่อันส่งผลให้มีอาคารร้างในพื้นที่เพิ่มมากขึ้นได้

อย่างไรก็ตาม จากกรณีศึกษาชุมชนริมน้ำอัมพวาสังเกตได้ว่า การจะพัฒนาที่ดินและอาคารที่อยู่อาศัยเดิมในพื้นที่ชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์และสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีการส่งเสริมทรัพยากรทางสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรทางสังคมเพื่อพัฒนาศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมของชุมชนเสียก่อน ซึ่งต้องประกอบด้วยการจัดการการท่องเที่ยวที่ดีและการสนับสนุนทั้งทางสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม ดังหัวข้อถัดไป

4.8.3 แนวทางเพื่อการรักษาสุนทรียภาพทางภูมิทัศน์

จากการวิเคราะห์ข้อมูลและการทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยเสนอแนวทางการรักษาสุนทรียภาพทางภูมิทัศน์โดยอ้างอิงแนวคิดของ พัชร อางสาลี (2552), กุลวดี หันหาชีวะ(2552) และมยุรี สุภังคนาซ (2545) เพื่อการเก็บรักษาสุนทรียภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

4.8.3.1 กำหนดแนวทางการใช้ที่ดินให้เหมาะสมกับพื้นที่ชุมชน

การกำหนดรูปแบบการใช้ที่ดินให้เหมาะสมกับแต่ละเขตพื้นที่ชุมชนอย่างคำนึงถึงคุณค่าและอัตลักษณ์ของพื้นที่ โดยการสนับสนุนให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ได้แก่ ชาวชุมชน ผู้ประกอบการธุรกิจในพื้นที่ หน่วยงานราชการ และนักท่องเที่ยว ได้มีส่วนร่วมเพื่อควบคุมการ

ขยายตัวของชุมชนให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสม และสามารถรักษาคูณค่าเชิงสุนทรียภาพของภูมิทัศน์ของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป

(1) เขตพื้นที่อนุรักษ์

วัตถุประสงค์ของเขตพื้นที่อนุรักษ์คือ เพื่อรักษาพื้นที่ที่มีคุณค่าเชิงมรดกวัฒนธรรม โดยพื้นที่นี้ประกอบด้วยพื้นที่ที่ตั้งอยู่ริมคลอง โดยใช้มาตรการกำหนดรูปแบบและความสูงของอาคารในเขตพื้นที่ริมคลองอ้อมนนท์ให้มีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชน รวมถึงกำหนดการใช้งานให้พื้นที่เป็นเขตพักอาศัย และที่พักอาศัยกึ่งพานิชยกรรมที่ไม่ส่งผลกระทบต่อคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชน ห้ามมิให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ไม่เกี่ยวข้องตามที่กำหนดไว้ในมาตรการ และไม่ให้สร้างกำแพงกั้นน้ำในพื้นที่ หรือหากมีไม่ควรเกินระดับน้ำขึ้นสูงสุด

(2) เขตพื้นที่จำกัดการพัฒนา

วัตถุประสงค์ของเขตพื้นที่จำกัดการพัฒนา คือเพื่อรักษาสภาพแวดล้อมและสรวงอาชีวะเกษตรกรรมของชุมชนให้คงอยู่และมีสภาพที่ดี โดยใช้มาตรการกำหนดรูปแบบและความสูงของอาคารในเขตพื้นที่ให้มีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชน รวมถึงกำหนดสภาพแวดล้อมในเขตพื้นที่ กำหนดให้เป็นพื้นที่พักอาศัยและทำเกษตรกรรม ห้ามมิให้มีโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่

(3) เขตพื้นที่พัฒนา

วัตถุประสงค์ของเขตพื้นที่พัฒนาเชิงอนุรักษ์คือเพื่อเป็นแนวจำกัดให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการพักอาศัย โดยกำหนดเป็นพื้นที่ต่อเนื่องของเขตอนุรักษ์และพื้นที่จำกัดการพัฒนา เพื่อป้องกันไม่ให้พื้นที่ส่งผลกระทบต่อคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชน โดยใช้มาตรการกำหนดรูปแบบและความสูงของอาคารในเขตพื้นที่ รวมถึงกำหนดการใช้งานให้พื้นที่เป็นเขตพักอาศัย และที่พักอาศัยกึ่งพานิชยกรรม พานิชยกรรมหรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่ไม่ส่งผลกระทบต่อคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชน โดยการรื้อถอน สร้างใหม่ ซ่อมแซม หรือดัดแปลงกำหนดให้มีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชน เพื่อมิให้ส่งผลกระทบต่อเขตพื้นที่อนุรักษ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

4.8.2.2 กำหนดแนวทางอนุรักษ์รูปแบบสถาปัตยกรรม และองค์ประกอบด้านภูมิวัฒนธรรม

(1) กำหนดรูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารที่เหมาะสม

การอนุรักษ์รูปแบบสถาปัตยกรรมในพื้นที่จำแนกเป็น 3 ประเภทคือ กลุ่มที่มีลักษณะเป็นเรือนแถวไม้ กลุ่มที่มีลักษณะเป็นเรือนไทยภาคกลาง เรือนไทยประยุกต์ และเรือนไทยพื้นถิ่น ซึ่งมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม เพื่อคงคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ และสร้างความกลมกลืนระหว่าง การอนุรักษ์ฟื้นฟู และพัฒนาใหม่

การควบคุมอาคารและรูปแบบรายละเอียดด้านสถาปัตยกรรม ประกอบด้วยความดั้งเดิมของรูปแบบ โครงสร้างการรับน้ำหนักซึ่งอาจประยุกต์จากไม้เป็นคอนกรีตเสริมเหล็กได้ วัสดุผนังหลังคา และองค์ประกอบอื่นๆ ได้แก่ ประตู ช่อลม หน้าจั่ว บันลม วัสดุที่ทำจากไม้หรือวัสดุทดแทนที่มีลักษณะใกล้เคียง รวมถึงควบคุมความสูงอาคารไม่เกิน 2 ชั้น เพื่อรักษาแนวเส้นขอบฟ้าของพื้นที่ชุมชน

ภาพที่ 4.39 รูปแบบการปรับปรุงสถาปัตยกรรมของอาคารดั้งเดิมที่แนะนำ

สำหรับกลุ่มอาคารสมัยใหม่ควรออกแบบให้มีความกลมกลืนกับบริบท และกำหนดความสูงอาคารไม่เกิน 10 เมตร ซึ่งเป็นแนวความสูงที่ไม่เกินกว่าระดับหลังคาอาคารเดิม เพื่อไม่ให้บดบังภูมิทัศน์ของชุมชน และกำหนดแนวถอยร่นอาคารจากพื้นที่ริมน้ำอย่างเหมาะสม

ภาพที่ 4.40 รูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารสมัยใหม่ที่แนะนำ

(2) กำหนดรูปแบบองค์ประกอบอื่น ๆ ในชุมชน

กำหนดรูปแบบองค์ประกอบอื่น ๆ ในชุมชน ได้แก่ ทำน้ำที่มีลักษณะเป็นส่วนประกอบของอาคาร บ้านใด ศาลาทำน้ำ และสะพานข้ามคลอง อันเป็นองค์ประกอบที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตชาวน้ำ

1. ทำน้ำที่มีลักษณะเป็นส่วนประกอบของอาคารและศาลาทำน้ำ

กำหนดให้มีการควบคุมลักษณะของทำน้ำของบ้านเรือนริมน้ำที่มีบันไดทอดสู่ลำน้ำ และกำหนดรูปแบบสถาปัตยกรรมของศาลาทำน้ำ โดยหลังคาควรเป็นทรงจั่ว มุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน (กระเบื้องว่าว) กระเบื้องดินเผา หรือกระเบื้องลอนคู่ สีวัสดุมุงควรอยู่ในโทนสีธรรมชาติ วัสดุประกอบอื่นทำจากไม้ หรือวัสดุที่ทดแทนมีลักษณะใกล้เคียงกัน

การปรับปรุงศาลาทำน้ำสาธารณะให้เหมาะสมต่อการรองรับกิจกรรมตามแนวริมน้ำ และงานประเพณีทางศาสนาของชุมชน รวมถึงเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของชาวชุมชน และรองรับนักท่องเที่ยวในอนาคต เนื่องจากประเพณีตามแนวริมน้ำเป็นประเพณีที่หายากในปัจจุบัน

ภาพที่ 4.41 รูปแบบทำน้ำที่มีลักษณะเป็นส่วนประกอบของอาคารและศาลาทำน้ำที่แนะนำ

2. สะพานข้ามคลอง

กำหนดให้มีการควบคุมลักษณะของสะพานข้ามคลองให้มีลักษณะสอดคล้องกับรูปแบบสะพานเดิม และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

ภาพที่ 4.42 รูปแบบสะพานข้ามคลองที่แนะนำ

(3) จัดระเบียบการใช้พื้นที่ริมน้ำในส่วนที่สาธารณะและพื้นที่ต่อเนื่อง

กำหนดรูปแบบการใช้งานพื้นที่ให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่แต่ละเขต เช่น รูปแบบการขายสินค้าที่ท่าหน้า และการจัดการด้านความสะอาดของพื้นที่บริเวณท่าหน้า ทางเดินเลียบริมคลอง และด้านความปลอดภัย โดยจัดผู้รับผิดชอบดูแลพื้นที่ และซ่อมแซมไฟส่องสว่างบริเวณทางสัญจร โดยมาตรการเพื่อการอนุรักษ์สุนทรียภาพทางภูมิทัศน์ สามารถจำแนกได้ ดังนี้

1.วิธีการทางกฎหมาย

การนำมาตรการทางกฎหมายมาใช้ประกอบการดำเนินงาน ได้แก่ การกำหนดการใช้ประโยชน์พื้นที่ด้วยกฎหมายผังเมือง มาตรการกำหนดรูปแบบสถาปัตยกรรมในพื้นที่ ดังที่ได้กล่าวถึงในการรักษาสุนทรียภาพทางภูมิทัศน์ และกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนและนำค่าปรับมาใช้เพื่อการอนุรักษ์

2. วิธีการทางการเงิน

การสร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์ ได้แก่ รัฐบาลให้เงินช่วยเหลือเพื่อปรับปรุงอาคารเก่าที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม การจัดการให้รางวัลและยกย่องการอนุรักษ์ เช่น การจัดประกวดอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ดีเด่น เพื่อเป็นแบบอย่างแก่ชาวชุมชน และสร้างแรงกระตุ้นให้ชาวชุมชนเกิดแรงบันดาลใจในการฟื้นฟูปรับปรุงอาคารของตน การจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนเพื่อการอนุรักษ์ และการลดหย่อนภาษีเพื่อจูงใจให้เกิดการอนุรักษ์

4.8.3 แนวทางเพื่อการอนุรักษ์องค์ความรู้ด้านเกษตรกรรม ภูมิปัญญาและวิถีชาวน้ำ

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าความสำเร็จในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนนั้น จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งชาวชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ผู้ประกอบการในพื้นที่ และบุคคลภายนอกที่เข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ เช่น นักท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวชุมชนได้พัฒนาการบริหารจัดการปัญหาด้วยตัวเอง ทั้งยังสร้างความรัก ความภูมิใจและเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่ ทั้งยังทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น

4.8.3.1 การเสริมสร้างศักยภาพชุมชน

การยกระดับความรู้ความสามารถในการเข้าร่วมกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน พัฒนาความเป็นผู้นำและสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มต่างๆชุมชน โดยจัดการฝึกอบรมด้วยวิทยากรทั้งจากชาวชุมชนและผู้เชี่ยวชาญภายนอกให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดความพร้อมในการตอบรับและร่วมสนับสนุนการอนุรักษ์และพัฒนาในอนาคต รวมถึงส่งเสริมความรู้ ความสามารถในการจัดการด้านการท่องเที่ยว

4.8.3.2 การสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ของชาว

ชุมชน

สร้างการตระหนักรู้และความเข้าใจ และทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างชุมชน และคุณค่าอัตลักษณ์ อันจะทำให้กระบวนการอนุรักษ์ และพัฒนาบรรลุผลและยั่งยืน รวมถึงจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญา และการจัดทำ ข้อมูลพื้นที่โดยชาวชุมชน

การสนับสนุนหลักสูตรการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบที่สอดคล้อง กับศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดการระบบการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ การสนับสนุน กิจกรรมเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญา เช่น

- (1) การอบรมเชิงปฏิบัติการโดยปราชญ์ชุมชนแก่คนรุ่นใหม่ในชุมชน
- (2) การจัดกิจกรรมมัคคุเทศน์เยาวชน ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม เรียนรู้และ สืบทอดเรื่องราวของชุมชน

(3) การสำรวจภาคสนามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลมรดกวัฒนธรรมของพื้นที่ ด้วยการสำรวจพื้นที่โดยชาวชุมชน และเผยแพร่ข้อมูลสู่ชุมชน ทั้งการจัดตั้งห้องสมุดชุมชน หรือ เว็บไซต์ชุมชน เพื่อเป็นฐานข้อมูลชุมชนแก่คนรุ่นหลังสืบไป

4.8.3.3 ส่งเสริมกิจกรรมและประเพณีของชุมชนชาวน้ำ

การส่งเสริมกิจกรรมประเพณีนอกจากเป็นการสืบสานวิถีชาวน้ำแล้ว ยัง เป็นเครื่องมือในการสร้างความร่วมมือของชุมชน ทำให้ชุมชนมีความเป็นปึกแผ่นมากขึ้น

4.8.3.4 การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน

ซึ่งในปัจจุบันภาคเอกชนได้มีแนวคิดและการดำเนินงานที่สอดคล้องกับ ยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ด้านการท่องเที่ยวของภาครัฐ การส่งเสริมศักยภาพชุมชนและวิถีชีวิต ชาวน้ำ จะก่อให้เกิดความผูกพัน ความรัก ความหวงแหน และภาคภูมิใจในชุมชนของตน ซึ่งนอกจาก การทำให้ชุมชนเข้มแข็ง เกิดการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชาวชุมชน ยังนำไปสู่การดูแลชุมชนด้วยใจ รัก พึงพิงมาตรการทางกฎหมายซึ่งอาจต้องใช้เวลาในการดำเนินการน้อยลง รวมถึงเป็นหนึ่งใน การป้องกันปัญหาความเสื่อมโทรม การแก่งแย่งทางธุรกิจที่อาจเกิดจากการท่องเที่ยวในอนาคต

4.8.3.5 แนวทางการอนุรักษ์สวนทุเรียน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลและอ้างอิงงานวิจัยของ พอพันธ์ อูยานนท์, ศิริพร สัจจามันท์, ฐิติมา ไห้ลาย และ อภิญญา วนเศรษฐ (2561) เกิดเป็นแนวทางการอนุรักษ์สวน ทุเรียน ดังนี้

(1) กำหนดผังเมืองหรือประเภทการใช้ที่ดินให้เป็นพื้นที่คุ้มครองเพื่อการเกษตรกรรม

(2) สร้างแรงจูงใจการอนุรักษ์ด้วยวิธีการทางเงิน หากผลตอบแทนจากอาชีพชาวสวนทุเรียนคุ้มค่ากับการลงทุนและสามารถแข่งขันกับทางเลือกอื่นได้ ก็จะเป็นแรงจูงใจให้เกิดการขยายตัวในการปลูกทุเรียนมากขึ้น แทนการขายสวนทิ้ง หรือพัฒนาเป็นโครงการบ้านจัดสรรโดยใช้วิธีการตลาดนำเสนอความพิเศษของทุเรียนนํ้า เพื่อให้ชาวสวนมีอำนาจในการกำหนดราคา

(3) การพัฒนาเครือข่ายการค้าเนืองงานโดยเกษตรกร เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทุเรียนนํ้า โดยภาครัฐเป็นผู้สนับสนุน เพื่อให้เครือข่ายเหล่านี้มีความเข้มแข็งมากขึ้น ซึ่งในปัจจุบัน มีการก่อตั้งชมรมอนุรักษ์และฟื้นฟูทุเรียน และโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์สวนทุเรียนแล้ว

(4) การสร้างความรู้สึกภาคภูมิใจในอาชีพทำสวนทุเรียนนํ้าและการรณรงค์อย่างต่อเนื่อง สร้างจิตสำนึกรักพื้นที่และวัฒนธรรม โดยคำนึงถึงผลตอบแทนที่กว้างกว่าผลตอบแทนทางการเงินหรือเป็นผลตอบแทนทางอ้อม (Indirect Benefit) เป็นมูลค่าของการคงอยู่ของวัฒนธรรมชุมชนที่ดำรงอยู่มาช้านานนับร้อยปี อันจะส่งต่อไปยังลูกหลานในอนาคต

(5) มาตรการจูงใจ เช่น มาตรการภาษี มาตรการลดต้นทุนการผลิต มาตรการการตลาด เทคนิคทางวิชาการที่จะควบคุมคุณภาพผลผลิต ที่หากประสบความสำเร็จเกษตรกรเห็นเป็นรูปธรรมก็จะมีเกษตรกรเข้าร่วมในโครงการมากขึ้น

(6) ประชาสัมพันธ์สร้างภาพลักษณ์ที่ดีของทุเรียนนํ้า ควบคู่ไปกับการดูแลคุณภาพมาตรฐานของทุเรียนนํ้า เพื่อมิให้ภาพลักษณ์ที่ดีของทุเรียนนํ้าเสื่อมลงไปกับกาลเวลา และขยายการส่งเสริมการตลาดไปยังประเทศที่มีแนวโน้มบริโภคทุเรียนที่มีกำลังซื้อสูง เช่น จีน

4.8.4 แนวทางเพื่อการรักษาสภาพแวดล้อมและลดปัญหามลภาวะ

4.8.4.1 มาตรการด้านกฎหมาย

(1) จากการขยายตัวของที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นหนึ่งในสาเหตุของปัญหาคุณภาพน้ำในลำคลอง จึงควรมีมาตรการด้านกฎหมายห้ามทิ้งขยะ ของเสีย และสารอันตรายลงลำคลอง และการควบคุมการปล่อยมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม และบ่อกักเก็บและการบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมประชาสัมพันธ์โดยมุ่งเน้นผู้อยู่อาศัยริมคลองโดยตรง และผู้ประกอบการโครงการบ้านจัดสรร มีการขุดลอกคลองและต้องมีการตรวจสอบคุณภาพน้ำอย่างสม่ำเสมอ

(2) มาตรการควบคุมยานพาหนะทางน้ำ และข้อกำหนดการสัญจร เพื่อลดปัญหาเสียงดังรบกวน

4.8.4.2 การประเมินผลกระทบการแทรกแซงระบบเครือข่ายลำน้ำ

การประเมินผลกระทบของประตูกั้นน้ำ และการเปิดปิดที่เหมาะสม และการควบคุมการสร้างตลิ่งกั้นน้ำของที่อยู่อาศัยริมน้ำในชุมชนที่จะต้องส่งเสริมคุณค่าทางภูมิทัศน์และไม่ทำลายวิถีความเป็นอยู่และระบบนิเวศริมน้ำ รูปแบบพนังกั้นน้ำแบบธรรมชาติเป็นรูปแบบที่ดีที่สุดคือ มีค่าใช้จ่ายต่ำ ช่วยรักษาและเพิ่มความสมบูรณ์แก่ธรรมชาติ และไม่ทำลายความต่อเนื่องของพื้นดินและผิวน้ำสอดคล้องกับวิถีดั้งเดิม โดยปลูกพันธุ์ไม้ท้องถิ่นเพื่อช่วยลดการพังทลายของหน้าดิน

4.8.4.3 การส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากลำคลองอย่างเหมาะสม

ควบคุมการพัฒนา การบุกรุก ถมลำคลอง ควบคุมกิจกรรมและสิ่งก่อสร้างที่อาจส่งผลกระทบต่อลำคลอง และสนับสนุนโครงข่ายการสัญจรทางน้ำที่สะดวก ปลอดภัย มีประสิทธิภาพและไม่เกิดมลภาวะหรือผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของชาวชุมชน เช่น การเพิ่มจำนวนรอบเรือประจำทางเพื่อการสัญจรของชาวชุมชนและรองรับนักท่องเที่ยวในอนาคต

4.8.4.4 การบริหารจัดการน้ำโดยภาครัฐ

เพื่อป้องกันน้ำท่วมและแก้ปัญหา น้ำเค็มหนุน

4.8.5 แนวทางเพื่อการส่งเสริมพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูง เมื่อประเมินตามแนวคิด 5A หากแต่ยังขาดความหลากหลาย และความดึงดูดของกิจกรรม เนื่องจากยังขาดการประสานงาน และสร้างความร่วมมือของกลุ่มผู้ประกอบการในแต่ละประเภทกิจการให้เกิดความชัดเจน และมีเป้าหมายเดียวกัน รวมถึงพื้นที่สาธารณะ สาธารณูปโภคต่างๆ ที่ควรมีการปรับปรุงพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยว รวมถึงการพัฒนาพื้นที่ตลาดน้ำบริเวณท่าน้ำบางใหญ่เก่าให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของพื้นที่ชุมชน และประชาสัมพันธ์ให้คนภายนอกรู้จักชุมชนมากขึ้น

4.8.5.1 ปรับปรุงสาธารณูปโภค สาธารณูปการให้สอดคล้องกับการพัฒนา

(1) ปรับปรุงสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ด้านความสะอาดและความปลอดภัยของพื้นที่สาธารณะ โดยเฉพาะถนนและทางเดินเลียบคลอง และไฟส่องสว่างตามทางสัญจร

(2) แก้ไขปัญหามลภาวะอันเนื่องมาจากความเจริญ ความใสสะอาดของลำคลอง การจัดการขยะ มาตรการทางกฎหมายและการเงินที่ได้กล่าวถึงข้างต้น

(3) ป้ายบอกเส้นทางสถานที่ท่องเที่ยว

(4) การจัดศูนย์บริการการท่องเที่ยว โดยอาจขอความอนุเคราะห์จากแหล่งศูนย์กลางของชุมชน เช่น วัด หรือพื้นที่ของหน่วยงานราชการ

4.8.5.2 ส่งเสริมความร่วมมือในกลุ่มผู้ประกอบการ

ปัญหาหนึ่งของการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ ปัจจุบันคือ กลุ่มผู้ประกอบการไม่ทราบถึงแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมนอกพื้นที่ละแวกของตน และไม่ทราบถึงข้อมูลการท่องเที่ยวของผู้ประกอบการรายอื่น เนื่องจากขาดการประสานงานและความร่วมมือในกลุ่มผู้ประกอบการ จึงอาจจัดตั้งกลุ่มผู้ประกอบการการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชน โดยเป็นการรวมกลุ่มแบบหลวมๆ เพื่อรับทราบถึงภาพรวมและสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่เท่านั้น เนื่องจากผู้ประกอบการส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลักอยู่นอกชุมชน และไม่ได้ประกอบกิจการเพื่อมุ่งเน้นให้รายได้จากแหล่งนี้เป็นรายได้หลัก หากแต่ทำด้วยใจรักและชื่นชอบในบรรยากาศของพื้นที่ชุมชน

นอกจากนี้ การจัดทำฐานข้อมูลการท่องเที่ยวจะทำให้ผู้ประกอบการสามารถแนะนำแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมที่น่าสนใจ ที่สร้างความดึงดูดและความหลากหลายของประสบการณ์แก่นักท่องเที่ยวได้ โดย

(1) แผ่นพับส่งเสริมการท่องเที่ยว

นำเสนอคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ อันประกอบด้วย ทัศนียภาพทุ่งดงาม วัดและแหล่งสักการะ สถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่า สวนผลไม้และสวนทุเรียนนนท์ วิถีชีวิตและภูมิปัญญาชาวน้ำ อาหารท้องถิ่น รวมถึงประวัติศาสตร์ เรื่องเล่าของชุมชน

(2) แผนที่มรดกวัฒนธรรมของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์

เป็นการต่อยอดข้อมูลจากฐานข้อมูลชุมชน เพื่อเกิดเป็นสถานที่และกิจกรรมแนะนำสำหรับนักท่องเที่ยว

(3) การจัดทำและรวบรวมข้อมูลของพื้นที่ชุมชนและเผยแพร่แก่ชาวชุมชนผู้ประกอบการ และผู้สนใจ

ภาพที่ 4.44 แผนที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว (หน้าที่ 2)

4.8.5.3 แนะนำรูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลและทบทวนวรรณกรรมพบว่าการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมในการเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ โดยควรเป็นการจัดการการท่องเที่ยวโดยชาวชุมชนหรือผู้ประกอบการที่มีลักษณะเสมือนเป็นชาวชุมชน มีการวางแผนและสร้างความร่วมมือเป็นกลุ่มการท่องเที่ยวในการจัดการและจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงจุดมุ่งหมายในการอนุรักษ์และพัฒนาควบคู่กับประโยชน์ทางการเงิน นำไปสู่การสนับสนุนด้านสาธารณูปโภคจากภาครัฐ

กิจกรรมการท่องเที่ยวที่นำทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่มาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยไม่ต้องสร้างเสริมสิ่งใดที่เป็นภาระบาปให้ดูสวยงามด้วยสิ่งแปลกปลอม เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วัฒนธรรม สนุกสนานเพลิดเพลิน มีประสบการณ์และมีส่วนร่วมกับวิถีชีวิต และสัมผัสมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ที่สะท้อนภาพอดีตควบคู่กับการเรียนรู้ชีวิตที่ดำเนินไปในปัจจุบัน อันประกอบด้วย

- 1.สุนทรีภาพของภูมิทัศน์
- 2.วัดและแหล่งสักการะ
- 3.สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น
- 4.สวนผลไม้ และสวนทุเรียนนนท์
- 5.ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของชุมชน
- 6.อาหารพื้นถิ่น
- 7.วิถีชีวิตและประเพณีชาวน้ำ

(1) การพักแรมแบบโฮมสเตย์

เป็นการพักแรมรูปแบบหนึ่งที่นักท่องเที่ยวพักอาศัยร่วมกับเจ้าของบ้าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้และวิถีชีวิตของเจ้าของบ้านที่เต็มใจจะถ่ายทอดแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ดังนั้นวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของชุมชนจึงเป็นจุดขายสำคัญ โดยเป็นรูปแบบการประกอบกิจการที่ชาวชุมชนสามารถดำเนินการได้ โดยใช้ต้นทุนต่ำ ภายใต้อัตลักษณ์และความพร้อมของชุมชน

องค์ประกอบของการจัดการที่พักแบบโฮมสเตย์ คือ ห้องพักพร้อมอาหารตามวิถีชีวิตของพื้นที่ชุมชนที่แสดงอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น ประกอบกับกิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ การพักแรมแบบโฮมสเตย์จึงเป็นหนึ่งในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่นำเสนอคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ได้หลากหลาย ทั้งทัศนียภาพที่งดงามจากมุมมองที่อยู่อาศัย วิถีชีวิตชาวน้ำ สถาปัตยกรรม และอาหารท้องถิ่น

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่าบ้านเรือนริมฝั่งคลองมีคุณค่าและความงามทางสถาปัตยกรรมแตกต่างกันไปตามยุคสมัยถูกทิ้งร้างเป็นจำนวนมาก ทั้งที่มีศักยภาพในการจัดการเป็นที่พักแบบโฮมสเตย์

(2) รูปแบบการสัญจรในการท่องเที่ยว

1.เรือโดยสารรับจ้าง มีลักษณะเป็นเรือเครื่องสองตอน บริการรับจ้างโดยชาวชุมชน สามารถสัญจรเข้าถึงได้ครอบคลุมเส้นทางลำน้ำส่วนใหญ่ของพื้นที่ การใช้บริการเรือโดยสารรับจ้างจะก่อให้เกิดการสนับสนุนเศรษฐกิจของพื้นที่อีกด้วย

2.การพายเรือ เป็นการสัมผัสวิถีชีวิตอันเป็นมรดกวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาของชาวชุมชน โดยสามารถจัดเส้นทางพายเรือท่องเที่ยวในพื้นที่ละแวกใกล้เคียงกับที่พักแรม

3.การปั่นจักรยาน เนื่องด้วยพื้นที่ชุมชนประกอบด้วยถนนขอยที่การจราจรไม่คับคั่ง เชื่อมโยงพื้นที่สวนผลไม้ วัด และโบราณสถานที่ไม่สามารถเข้าถึงได้จากการสัญจรทางน้ำ การปั่นจักรยานจึงเป็นรูปแบบการสัญจรที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้เพลิดเพลินกับทัศนียภาพ และเสริมสุขภาพของนักท่องเที่ยว

(3) กิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

1.การทำสวน เป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวัฒนธรรมชาวสวน และเรียนรู้เกี่ยวกับพันธุ์ผลไม้ของเมืองนนท์ ขั้นตอนการทำสวน ประเพณีของชาวสวน และภูมิปัญญาการดูแลรักษาและเก็บเกี่ยวผลผลิต โดยการมีส่วนร่วมลงมือทำในสถานที่จริง

2.การเรียนรู้การทำอาหารและรับประทานอาหารพื้นถิ่น นักท่องเที่ยวสามารถมีส่วนร่วมตั้งแต่การหาวัตถุดิบ คือ พืชผักจากสวน หรือซื้อจากเรือขายกับข้าวที่มาขายในแต่ละช่วงเวลาของวัน รวมทั้งการปรุงอาหารพื้นถิ่น เช่น แกงกุ้งมะอีรสหวาน แกงเนื้อกรูบมะพร้าว ม้าฮ่อ ข้าวต้มปลาโบราณ ข้าวเหนียวหน้าต่างๆ เป็นต้น ซึ่งเป็นอาหารที่ใช้วัตถุดิบที่หาได้จากในสวน ปรุงด้วยตำรับที่สืบทอดกันมาในแต่ละครัวเรือน

3.การตักบาตรทางน้ำ เป็นกิจกรรมตามวิถีของพุทธศาสนิกชนชาวน้ำ พระสงฆ์จากวัดริมคลองอ้อมนนท์ยังคงพายเรือเพื่อรับบิณฑบาตเป็นประจำทุกเช้า ยกเว้นช่วงเข้าพรรษา

4.การไปทำบุญและเที่ยวชมวัด เป็นกิจกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชน โดยชาวชุมชนจะเตรียมอาหารคาวหวาน ดอกไม้ ธูป เทียนไปยังวัดประจำชุมชน โดยเฉพาะในเทศกาลทางศาสนา กิจกรรมนี้นักท่องเที่ยวสามารถมีส่วนร่วมได้ตั้งแต่การจัดเตรียมอาหาร การจัดดอกไม้ เย็บใบตอง การพายเรือไปวัด ตลอดจนเรียนรู้พิธีกรรมทางศาสนาเฉพาะท้องถิ่น

5.การมีส่วนร่วมในกิจกรรมประเพณีของชุมชน กิจกรรมประเพณีทางศาสนาของชุมชนนั้นมีเกือบตลอดทั้งปี ประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ คือ ประเพณีตักบาตรพระร้อยแปด นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมทางประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิต เช่น งานอุปสมบท งานทำบุญสวน ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเข้าร่วมในฐานะผู้สังเกตการณ์ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมแลเต็มใจของเจ้าบ้าน

การผสมผสานกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในกระบวนการที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีชีวิต เรียนรู้ภูมิปัญญา ชมทัศนียภาพที่งดงาม วัด สถาปัตยกรรม สวนผลไม้ และอาหารท้องถิ่น อันเป็นคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์อย่างครบถ้วน

(4) แนะนำเส้นทางการท่องเที่ยว

เส้นทางการท่องเที่ยวทางน้ำเป็นการสัญจรที่เหมาะสมในการท่องเที่ยวชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ เนื่องจากเป็นเส้นทางที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสเสน่ห์และวิถีชีวิตของชุมชนได้ดีที่สุด โดยใช้เส้นทางคลองอ้อมนนท์เป็นเส้นทางหลัก ผสมผสานกับการปั่นจักรยานและการเดินเท้าในบริเวณที่เครือข่ายลำน้ำเข้าไม่ถึง

เนื่องจากพื้นที่ชุมชนมีความหลากหลายของมรดกวัฒนธรรม เส้นทางการท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับความสนใจของผู้มาเยี่ยมชม ความเหมาะสมของช่วงเวลา ระยะทาง โดยอาจกำหนดเส้นทางแนะนำตามมรดกวัฒนธรรมแต่ละกลุ่ม เช่น เส้นทางศึกษาสถาปัตยกรรมริมคลองอ้อมนนท์ เส้นทางศึกษาสวนทุเรียนนันท เส้นทางชิมอาหารท้องถิ่น โดยนำรายการมรดกวัฒนธรรมที่เหมาะสมต่อการนำเสนอในฐานะแหล่งท่องเที่ยว คือ

วัดที่มีสถาปัตยกรรมและประเพณีอันโดดเด่น	จำนวน	31	แห่ง
ร้านอาหารริมคลอง	จำนวน	12	แห่ง
กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ	จำนวน	7	แห่ง
ตลาดน้ำ	จำนวน	7	แห่ง
สวนทุเรียนและผลไม้อื่น	จำนวน	5	แห่ง
ที่พักแรม	จำนวน	4	แห่ง
ศาลเจ้าและแหล่งสักการะ	จำนวน	3	แห่ง
พิพิธภัณฑ์	จำนวน	1	แห่ง

ระบบการคมนาคมในพื้นที่เป็นส่วนกำหนดเส้นทางท่องเที่ยว โดยให้ความสำคัญกับความครบถ้วนของการนำเสนอคุณค่าและอัตลักษณ์ ความหลากหลายของกิจกรรมและแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการตอบสนองต่อพฤติกรรมและความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ต้องการความสนุกสนาน การเรียนรู้และสัมผัสประสบการณ์ของพื้นที่อย่างแท้จริง ประกอบกับผลการประเมิน

คุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมจากงานวิจัยของ กฤษณพงษ์ ภูกลาง (2554) เกิดเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวที่แนะนำ ระยะเวลา 2 วัน 1 คืน ซึ่งใช้เวลานานกว่าเส้นทางการท่องเที่ยวที่นิยมในปัจจุบัน ซึ่งเป็นแบบเข้าไป-เย็นกลับ ที่จะก่อให้เกิดการส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนมากขึ้นอีกด้วย

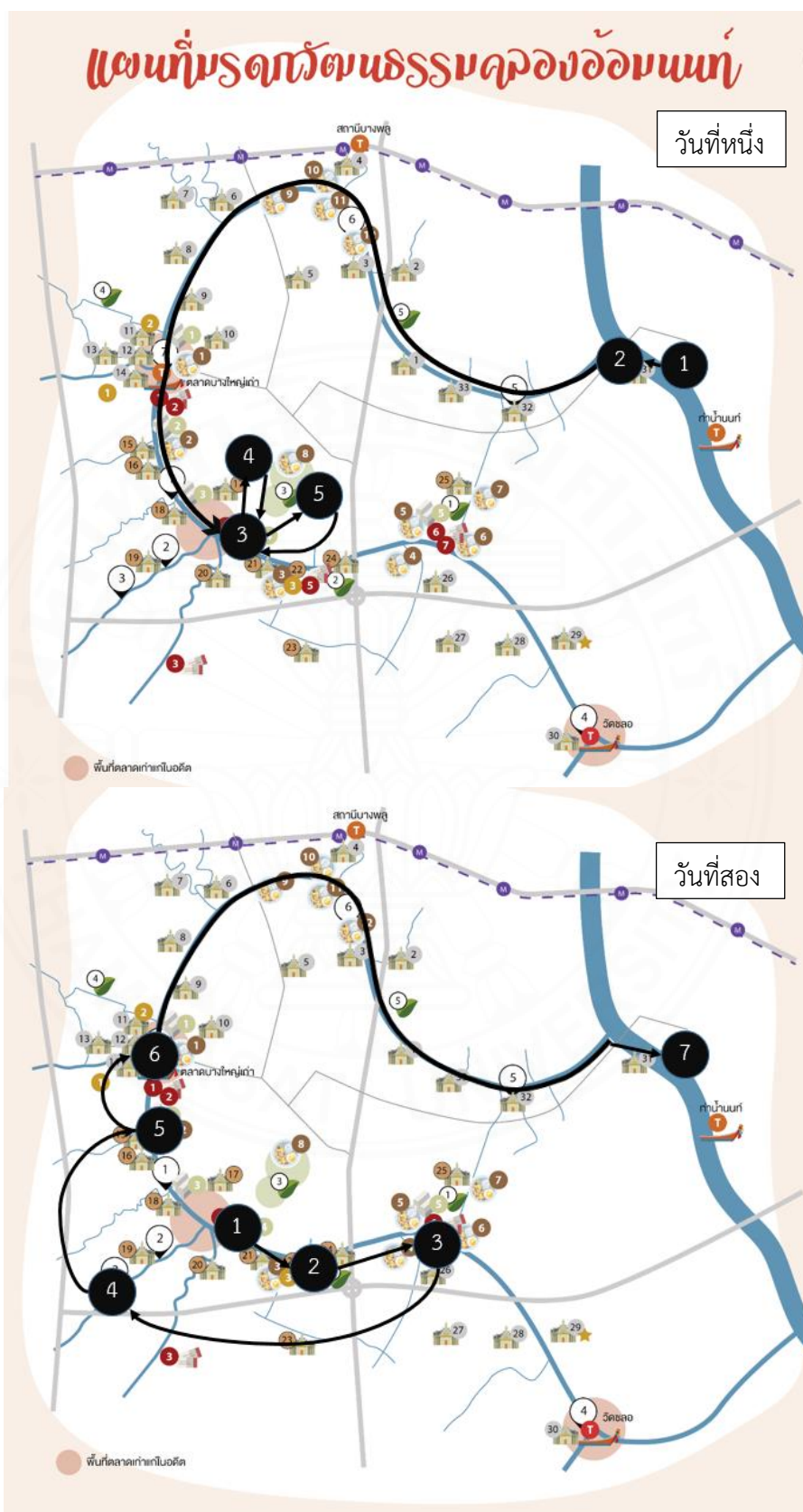
เส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์

วันแรก

- 08.00 น. ออกเดินทางจากท่าน้ำจ้งหวัดนนทบุรีด้วยเรือหางยาว
- 08.05 น. แวะไหว้พระและชมสถาปัตยกรรมของวัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร
- 09.00 น. ออกเดินทางจากท่าน้ำวัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร มุ่งหน้าสู่ที่พักด้วยเรือหางยาว
- 09.30 น. ถึงที่พักบริเวณด้านใต้ของคลองอ้อมนนท์ เจ้าของบ้านต้อนรับด้วยขนมและน้ำผลไม้จากสวน
- 10.30 น. ปั่นจักรยานสำรวจชุมชน
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวันจากเรือขายอาหาร (ก๋วยเตี๋ยว เป็ดพะโล้ ก๋วยจั๊บ)บริเวณท่าน้ำบ้าน
- 13.00 น. กิจกรรมเรียนรู้การทำสวนทุเรียนนนท์ และเก็บผลผลิตเพื่อเตรียมปรุงอาหารมื้อเย็น
- 15.30 น. กลับสู่ที่พัก เรียนรู้การพายเรือ หรือพักผ่อนชมบรรยากาศบ้านริมคลอง
- 16.00 น. กิจกรรมเรียนรู้และร่วมปรุงอาหารกับเจ้าบ้าน
- 18.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 19.00 น. เตรียมอาหารคาวหวาน ดอกไม้ เพื่อใส่บาตรยามเช้า พุดคุยแลกเปลี่ยนกับเจ้าบ้าน
- 21.00 น. เข้านอน

วันที่สอง

- 05.30 น. เตรียมสำรับคาวหวานเพื่อใส่บาตรที่ท่าน้ำของบ้านพัก
- 06.30 น. กิจกรรมใส่บาตรพระทางน้ำ
- 07.30 น. รับประทานอาหารเช้า
- 08.30 น. พายเรือหรือนั่งเรือรับจ้างไปสักการะศาลเจ้า เที้ยวชมวัด พิพิธภัณฑ์และบ้านโบราณ
- 12.00 น. แวะเที่ยวตลาดน้ำ หรือร้านอาหารท้องถิ่นเพื่อรับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00 น. กิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและงานศิลปะตามความสนใจ
- 16.00 น. เลือกซื้อของฝากและของที่ระลึก
- 17.00 น. เดินทางกลับด้วยเรือหางยาวสู่ท่าน้ำจ้งหวัดนนทบุรี

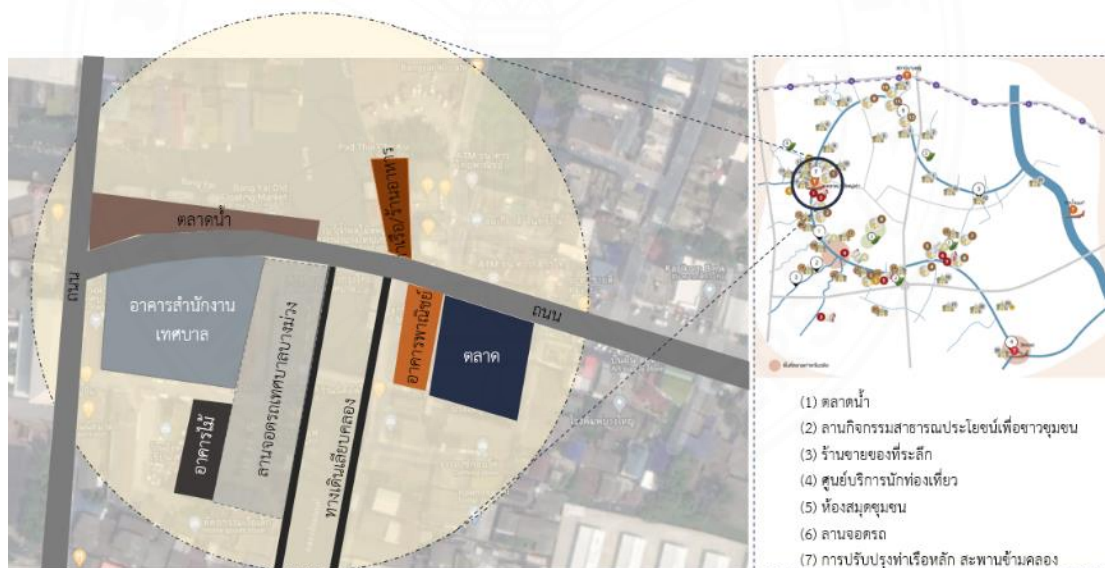
ภาพที่ 4.45 แผนที่เส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์

4.8.5.4 พัฒนาพื้นที่ศูนย์กลางการท่องเที่ยวของพื้นที่ชุมชน

พื้นที่บริเวณทำน้าบางใหญ่ซึ่งเป็นที่ตั้งของสำนักงานเทศบาลบางม่วง เป็นพื้นที่ศูนย์กลางกิจกรรมและการคมนาคมของชุมชน ทั้งที่ดินในบริเวณนี้ส่วนใหญ่ยังเป็นกรรมสิทธิ์ของภาครัฐ จึงเป็นที่พื้นที่ที่เหมาะสมในการพัฒนาเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวต้นแบบของพื้นที่ชุมชน โดยผู้วิจัยได้เสนอกิจกรรมและการใช้พื้นที่ดังนี้

(1) ตลาดน้ำ

พัฒนาพื้นที่ริมคลองเป็นตลาดน้ำ จำหน่ายอาหารขึ้นชื่อของชุมชน มีจุดนั่งรับประทานอาหารที่สามารถชมทัศนียภาพของลำน้ำได้เป็นสอดคล้องกับแผนพัฒนาตลาดน้ำบางใหญ่ของเทศบาล ซึ่งยังไม่มีกำหนดเปิดให้บริการ ผู้ประกอบการท่านหนึ่งกล่าวถึงประเด็นนี้ไว้ว่า “จริงๆร้านอาหารตรงนั้นก็อร่อย แะย้ายร้านตรงท่าเรือไปอีกฝั่งแล้วจัดที่นั่งให้ดี ชมวิวได้ ไม่ดูเป็นร้านอาหาร ก็ดูสวยงามได้บรรยากาศดีแล้ว ก็ยังไม่เข้าใจว่าไม่ประสบความสำเร็จยังไง เพราะยังไม่เห็นเริ่มเปิดเลย อาจจะปัญหาความร่วมมือร้านค้า หรือไม่มีร้านที่ดึงดูดพอ ทั้งที่ทัศนียภาพดีอยู่แล้ว เสียหาย” (สัมภาษณ์เมื่อ 30 ธันวาคม พ.ศ.2563)

ภาพที่ 4.46 ผังพื้นที่ศูนย์กลางการท่องเที่ยวชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์

(2) ลานกิจกรรมสาธารณะประโยชน์เพื่อชาวชุมชน

ปัจจุบันชาวชุมชนมักพบปะกันบริเวณร้านค้าและทำน้าบางใหญ่ ซึ่งมีพื้นที่จำกัดและไม่รองรับการสนทนาเป็นเวลานาน และต้องได้รับการปรับปรุงด้านความสะอาด การมีลานกิจกรรมสาธารณะประโยชน์เพื่อชาวชุมชนจะก่อให้เกิดความสะดวกในการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ส่งผลต่อความแน่นแฟ้นในชุมชน

ภาพที่ 4.47 รูปแบบลานกิจกรรมของชุมชน (ภาพอ้างอิงจากโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูบริเวณตลาดน้อย)

(3) ร้านขายของที่ระลึก

เนื่องจากเป็นจุดศูนย์กลางกิจกรรมและการคมนาคม อาจกล่าวได้ว่า บริเวณนี้เป็นจุดท่องเที่ยวสุดท้ายก่อนเดินทางกลับ จึงเหมาะเป็นที่ตั้งร้านขายของที่ระลึก

(4) ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว

เนื่องจากเป็นจุดศูนย์กลางกิจกรรมและการคมนาคม อาจกล่าวได้ว่า บริเวณนี้เป็นจุดแรกในการเข้าสู่พื้นที่ของนักท่องเที่ยว รวมถึงยังเป็นพื้นที่ของหน่วยงานราชการที่เป็น แก่นนำการท่องเที่ยวของพื้นที่ชุมชน

(5) ห้องสมุดชุมชน

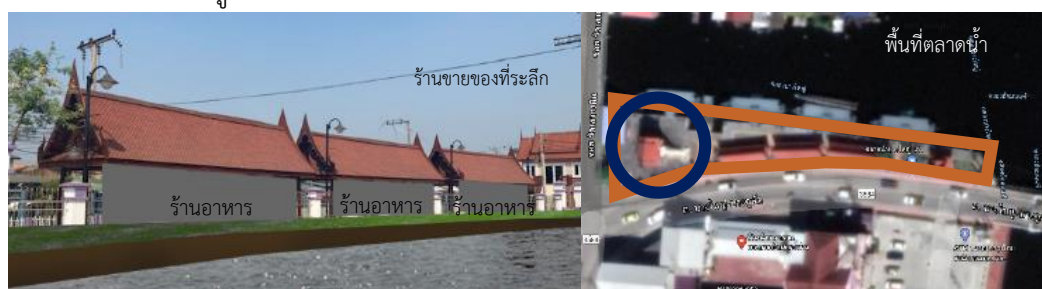
เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และศูนย์กลางการเผยแพร่ข้อมูลที่ทำการเก็บ รวบรวมไว้ของชุมชนแก่ชาวชุมชนและผู้สนใจ ในปัจจุบันได้มีการตั้งห้องสมุดเคลื่อนที่บริเวณริม คลองในพื้นที่ของสำนักงานเทศบาลบางมด

(6) ลานจอดรถ

การจัดเตรียมพื้นที่จอดรถให้เพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยว

(7) การปรับปรุงท่าเรือหลัก สะพานข้ามคลอง ตลาดสด

ซึ่งตั้งอยู่ศูนย์กลางของท่าหน้า สภาพทางและไฟส่องสว่างของทางเดิน เลียบคลองที่เชื่อมต่อศูนย์กลางการท่องเที่ยวกับบ้านเรือนริมน้ำ ให้ความสะอาดและปลอดภัย

ภาพที่ 4.48 การจัดสรรพื้นที่ตลาดน้ำบริเวณศูนย์กลางการท่องเที่ยว

4.8.5.5 การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยหน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่น และการสร้างแบรนด์สถานที่ (Place Branding)

ด้วยการนำเสนอจุดเด่นลักษณะทางสิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์ ประเพณี ท้องถิ่น ศิลปกรรมต่างๆ แก่นักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาเรื่องราววิถีชีวิตของชุมชน

4.7.5.6 การป้องกันผลกระทบจากการท่องเที่ยว

- (1) มาตรการการท่องเที่ยวเพื่อความยั่งยืน เช่น กำหนดขีดความสามารถ การรองรับนักท่องเที่ยว
- (2) การกำหนดเขตพื้นที่การท่องเที่ยว เพื่อรักษาความเป็นส่วนตัวและลดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวชุมชน
- (3) การติดตามผลการดำเนินงานการท่องเที่ยวด้านความยั่งยืนทั้ง 3 มิติ

4.8.8 สรุปแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่จะช่วยรักษาคุณค่ามรดกวัฒนธรรมและเกิดคุณภาพของการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้ง 3 มิติ คือด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ ตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 โดยสรุปแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนได้ดังนี้

ตารางที่ 4.10

แนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา	กิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา	การดำเนินงาน		
		จำวนชุมชน	รูปแบบการ	ผู้รับผิดชอบ
1.ส่งเสริมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินและสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่เพื่อสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว เพื่อดำรงไว้ซึ่งคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ ซึ่งก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ รักและผูกพันต่อชุมชน นำไปสู่การอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญาและร่วมกันพัฒนาพื้นที่ชุมชน	การปรับปรุงอาคารเก่าเพื่อประกอบธุรกิจท่องเที่ยว ได้แก่ โฮมสเตย์ร้านอาหาร พื้นที่ให้เช่า	xx	xx	
	นำรายได้จากการพัฒนาพื้นที่และอสังหาริมทรัพย์มาใช้ในการอนุรักษ์อาคารเก่า	xx	xx	

ตารางที่ 4.10

แนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (ต่อ)

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา	กิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา		การดำเนินงาน		
			ชาวชุมชน	ผู้ประกอบการ	ภาครัฐ
2.กำหนดแนวทางการใช้ที่ดินให้เหมาะสมกับพื้นที่ชุมชน และกำหนดแนวทางอนุรักษ์รูปแบบสถาปัตยกรรม และองค์ประกอบด้านภูมิวัฒนธรรม เพื่อรักษาสุทธียภาพทางภูมิทัศน์	พื้นที่สาธารณะ	กฎหมายควบคุมการใช้พื้นที่ริมน้ำในส่วนของสาธารณะและพื้นที่ต่อเนื่อง			xx
		การจัดการพื้นที่สาธารณะ เช่น การซ่อมแซมไฟส่องสว่างบริเวณทางสัญจร ความปลอดภัยและความสะอาด			xx
		การจัดการพื้นที่สาธารณะ เช่น การซ่อมแซมไฟส่องสว่างบริเวณทางสัญจร ความปลอดภัยและความสะอาด			xx
	การจัดการอาคาร	กำหนดรูปแบบสถาปัตยกรรม ควบคุมการก่อสร้างและปรับปรุงอาคาร			xx
		การจัดประกวดอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ดีเด่น เพื่อเป็นแบบอย่างแก่ชาวชุมชน	x		xx
		การลดหย่อนภาษีอาคารอนุรักษ์			xx
		การจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนเพื่อการอนุรักษ์อาคาร	x		xx

ตารางที่ 4.10

แนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (ต่อ)

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา	กิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา		การดำเนินงาน		
			ชาวชุมชน	ผู้ประกอบการ	ภาครัฐ
3.กระบวนการมีส่วนร่วมและกิจกรรมสืบทอดองค์ความรู้สร้างความรักและภาคภูมิใจในชุมชนด้วยดั้งเดิมผนวกกับการสนับสนุนจากรัฐ	ส่งเสริมศักยภาพชุมชน	จัดการฝึกอบรมด้วยวิทยากรด้านกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนา	x	x	xx
		จัดการฝึกอบรมด้านการจัดการการท่องเที่ยว	xx	xx	xx
		อบรมเชิงปฏิบัติการภูมิปัญญาชุมชนโดยปราชญ์ชุมชนแก่คนรุ่นใหม่	xx		x
		จัดกิจกรรมมัคคุเทศน์เยาวชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วม เรียนรู้ชุมชน	xx	xx	x
	การอนุรักษ์และสืบทอดองค์ความรู้	การสำรวจภาคสนามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลมรดกวัฒนธรรมของพื้นที่ด้วยการสำรวจพื้นที่โดยชาวชุมชน	xx		x
		เผยแพร่ข้อมูลสู่ชุมชน ทั้งการจัดตั้งห้องสมุดชุมชน หรือเว็บไซต์ชุมชน	xx		x
		สนับสนุนและมีส่วนร่วมกิจกรรม ประเพณีของชุมชนชาวน้ำ	xx	x	x
		จัดประชุมส่วนท้องถิ่น หรือจัดเวทีสาธารณะเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชาวชุมชน ผู้ประกอบการ และภาครัฐ	xx	xx	xx

ตารางที่ 4.10

แนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (ต่อ)

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา	กิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา		การดำเนินงาน		
			ชุมชน	ผู้ประกอบการ	ภาครัฐ
3.กระบวนการมีส่วนร่วมและกิจกรรมสืบทอดองค์ความรู้สร้างความรักและภาคภูมิใจในชุมชนด้วยดั้งเดิมผนวกกับการสนับสนุนจากรัฐ (ต่อ)	การอนุรักษ์และสืบทอดองค์ความรู้ทุเรียนนนท์	กำหนดผังเมือง/การใช้ที่ดินให้เป็นพื้นที่คุ้มครองเพื่อการเกษตรกรรม			xx
		นำเสนอความพิเศษของทุเรียนนนท์ ให้ชาวสวนมีอำนาจกำหนดราคา		x	xx
		การพัฒนาเครือข่ายเกษตรกร เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทุเรียนนนท์		xx	xx
		การรณรงค์เพื่อสร้างความรู้สึภาคภูมิใจในอาชีพทำสวนทุเรียนนนท์			xx
		ส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีและองค์ความรู้การเกษตร เพื่อเพิ่มผลผลิต และควบคุมคุณภาพผลผลิต		x	xx
		มาตรการภาษี เช่น การลดหย่อนภาษีสำหรับผู้ประกอบอาชีพชาวสวน			xx
		ประชาสัมพันธ์สร้างภาพลักษณ์ที่ดีของทุเรียนนนท์ ควบคู่ไปกับการดูแลคุณภาพมาตรฐานของทุเรียนนนท์ และขยายการขายไปยังประเทศกำลังซื้อสูง เช่น จีน		x	xx

ตารางที่ 4.10

แนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (ต่อ)

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา	แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา		การดำเนินงาน		
			ชุมชน	ระบบอุปถัมภ์	รัฐ
4. ปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ทักษะอาชีพและแก้ปัญหาภาวะด้วยมาตรการทางกฎหมาย และทางการเงิน รวมถึงการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการดูแลสิ่งแวดล้อม	คุณภาพน้ำ	มาตรการด้านกฎหมายห้ามทิ้งขยะลงลำคลอง และการควบคุมการปล่อยมลพิษ และบทลงโทษและการบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ			xx
		ประชาสัมพันธ์และจัดเวทีสาธารณะเพื่อแลกเปลี่ยน ประสานงาน ให้ความรู้การดูแลรักษาลำคลองแก่ชาวชุมชนและผู้ประกอบการ	x	x	xx
		การขุดลอกคลองและตรวจสอบคุณภาพน้ำอย่างสม่ำเสมอ			xx
		มาตรการป้องกันน้ำท่วมและแก้ปัญหาน้ำเค็มหนุน			xx
		การประเมินผลกระทบการแทรกแซงระบบเครือข่ายลำน้ำ			xx
		กฎหมายควบคุมการพัฒนา การบุกรุก ถมลำคลอง ควบคุมกิจกรรมและสิ่งก่อสร้างที่อาจส่งผลกระทบต่อลำคลอง			xx

ตารางที่ 4.10

แนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (ต่อ)

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา	แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา		การดำเนินงาน		
			ชาวชุมชน	ผู้ประกอบการ	ภาครัฐ
5. ส่งเสริมศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวในด้านการจัดการการท่องเที่ยว สร้างความหลากหลายและความดึงดูดทางกิจกรรม	การสัญจรทางน้ำ	การเพิ่มจำนวนรอบเรือประจำทางเพื่อการสัญจรของชาวชุมชนและรองรับนักท่องเที่ยวในอนาคต		xx	x
		มาตรการควบคุมยานพาหนะทางน้ำ และข้อกำหนดการสัญจร			xx
	สภาพแวดล้อม	ปรับปรุงสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ด้านความสะอาดและความปลอดภัยของพื้นที่สาธารณะ	x	x	xx
		ป้ายบอกเส้นทางสถานที่ท่องเที่ยว		x	xx
	ความหลากหลายและดึงดูดของกิจกรรม	จัดทำแผนส่งเสริมการท่องเที่ยว และแผนที่มรดกวัฒนธรรมของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์	x	xx	
		การจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวให้มีความหลากหลาย โดยการจัดตั้งกลุ่มผู้ประกอบการการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชน		xx	xx

ตารางที่ 4.10

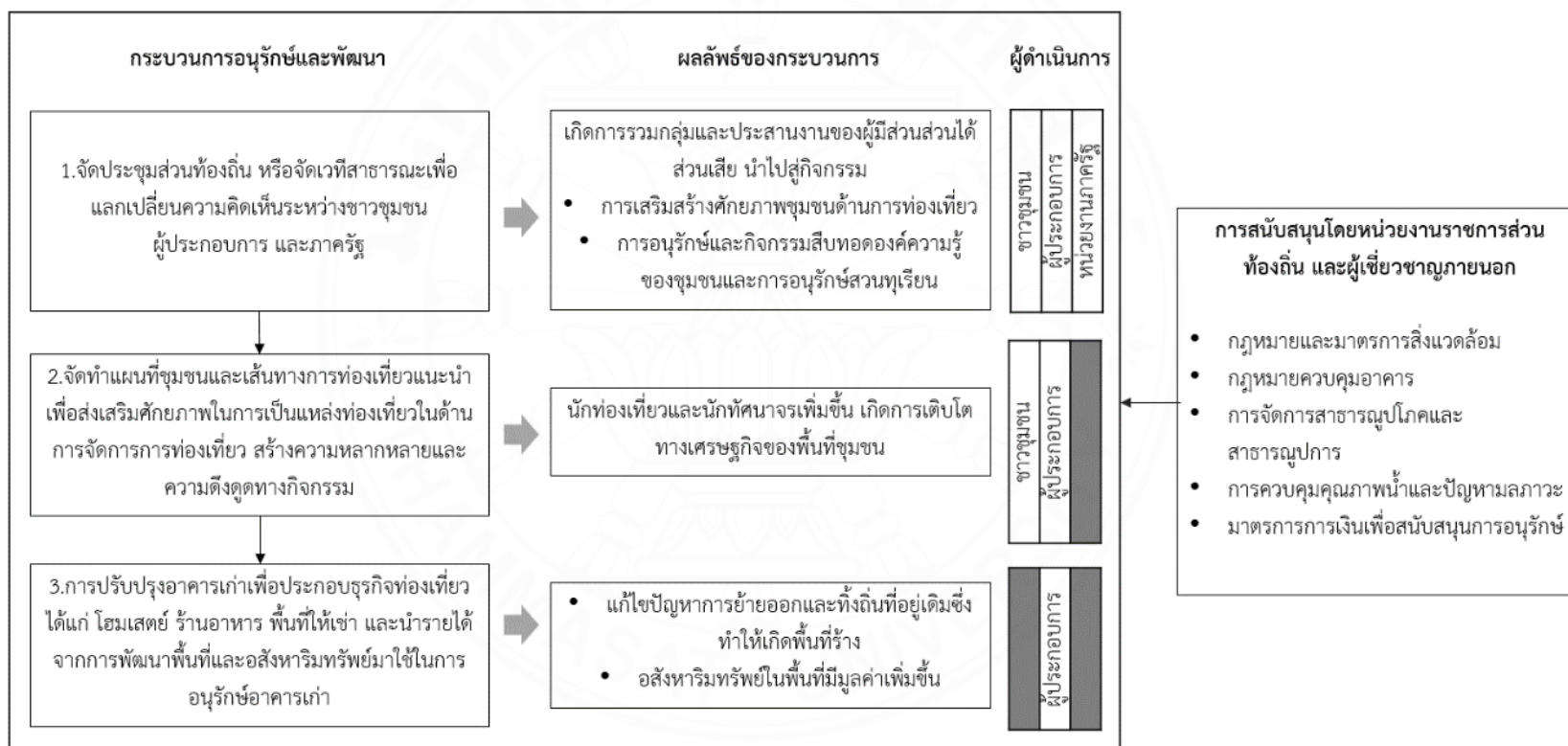
แนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (ต่อ)

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา	แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา		การดำเนินงาน		
			ชาวชุมชน	ผู้ประกอบการ	ภาครัฐ
5. ส่งเสริมศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวในด้านการจัดการการท่องเที่ยว สร้างความหลากหลายและความดึงดูดทางกิจกรรม (ต่อ)	ความหลากหลายและดึงดูดของกิจกรรม(ต่อ)	กำหนดเส้นทางท่องเที่ยวแนะนำและกิจกรรมการท่องเที่ยว		xx	
		พัฒนาพื้นที่ศูนย์กลางการท่องเที่ยวของชุมชน		x	xx
		การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวและการสร้างแบรนด์สถานที่ (Place Branding) ทั้งสื่อโทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ และ Social Media		x	xx
	การป้องกันผลกระทบ	กำหนดขีดความสามารถการรองรับนักท่องเที่ยว	x	x	xx
		กำหนดเขตพื้นที่ท่องเที่ยว เพื่อรักษาความเป็นส่วนตัวของชาวชุมชน	x	x	xx
		การติดตามผลการดำเนินงาน	xx	xx	xx

xx หมายถึง ผู้ดำเนินงานหลัก

x หมายถึง ผู้สนับสนุนการดำเนินงาน หรือผู้ดำเนินงานรอง

ผู้วิจัยเสนอกระบวนการการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ที่ควรเริ่มดำเนินการเป็นอันดับแรก 3 กิจกรรมหลัก ซึ่งส่งผลต่อกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาภาพรวมทั้งหมดมากที่สุด อันจะนำไปสู่การเกิดกระบวนการและกิจกรรมอื่นๆเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาลำดับถัดไปอื่นๆ ที่ได้กล่าวถึงในตารางที่ 4.8 ดังแผนภาพ

ภาพที่ 4.49 แผนภาพแสดงกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาที่ควรเริ่มดำเนินการเป็นอันดับแรก 3 กิจกรรมหลัก

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 การประเมินผลแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเชิงสิ่งแวดล้อมและสังคม

จากสมมติฐานของงานวิจัยนี้คือ หากนำการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาย่านพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ริมคลองแล้ว จะสามารถอนุรักษ์คุณค่าและพัฒนาควบคู่กันไปอย่างยั่งยืนได้ โดยจากการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ ในประเด็นด้าน 1.คุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชน 2.ปัญหาและแนวโน้มของชุมชน 3.ศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน 4.ทัศนคติของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนต่อการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน

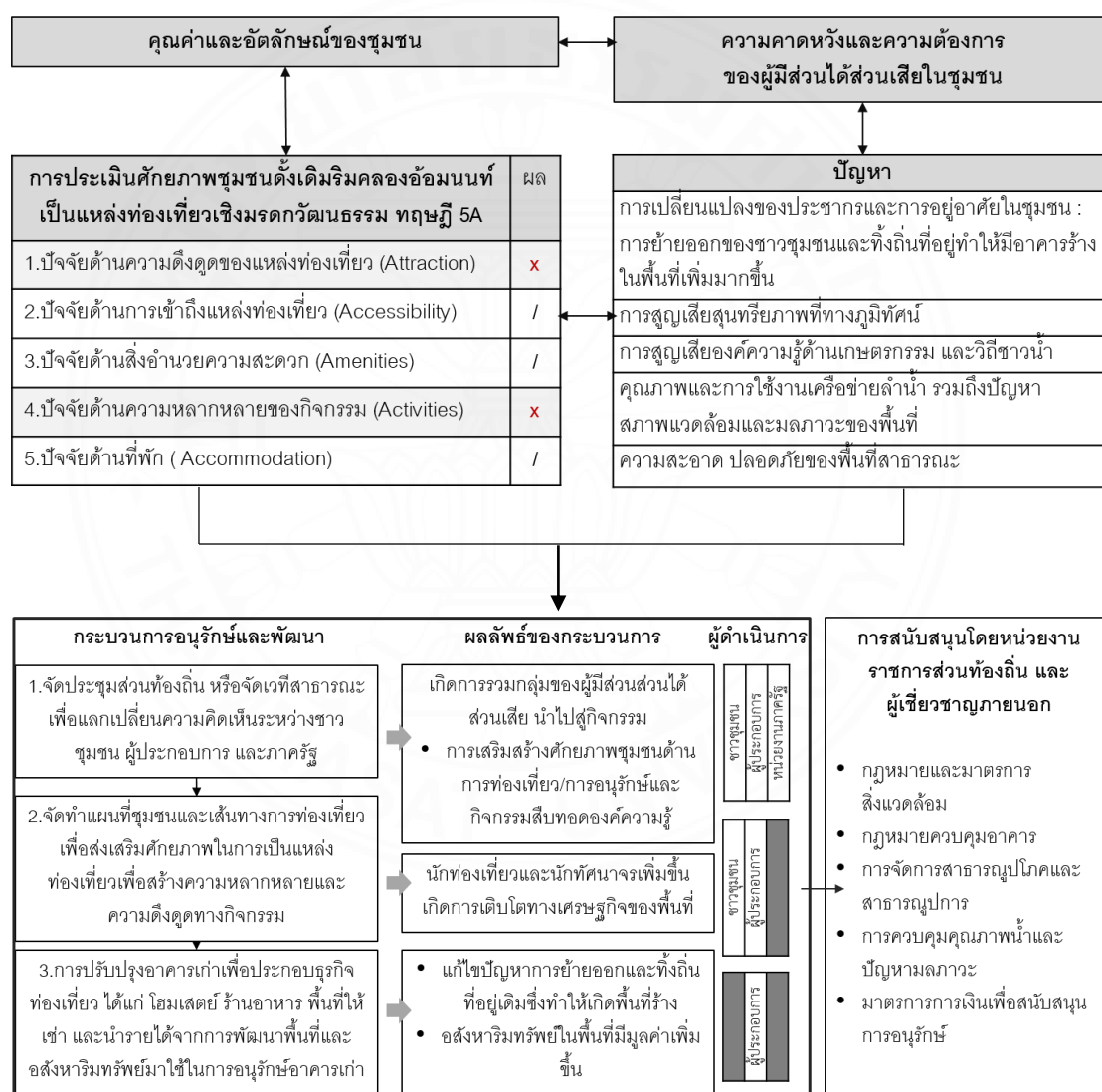
ประกอบกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน จากการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามทฤษฎี 5A พบว่าชุมชนมีศักยภาพสูงในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว หากยังต้องพัฒนาความหลากหลายและความดึงดูดทางกิจกรรมควบคู่ไปกับการสร้างความตระหนักรู้และนำเสนอคุณค่าและอัตลักษณ์ทั้ง 7 ประการของชุมชนให้เป็นที่รู้จัก โดยยังคงวิถีชีวิตชาวน้ำดั้งเดิมและให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิตของชาวชุมชน พร้อมแก้ไขปัญหของชุมชน ผู้วิจัยเสนอกระบวนการการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ที่ควรเริ่มดำเนินการเป็นอันดับแรก 3 กิจกรรมหลักซึ่งส่งผลต่อภาพรวมของกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนามากที่สุด อันนำไปสู่การเกิดกระบวนการและกิจกรรมอื่นๆเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาลำดับถัดไป คือ

(1) จัดประชุมส่วนท้องถิ่น หรือจัดเวทีสาธารณะเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชาวชุมชน ผู้ประกอบการ และภาครัฐ เกิดการรวมกลุ่มของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นำไปสู่กิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยว การอนุรักษ์และกิจกรรมสืบทอดองค์ความรู้ของชุมชนและการอนุรักษ์สวนทุเรียน

(2) จัดทำแผนที่ชุมชนและเส้นทางท่องเที่ยวแนะนำ โดยชาวชุมชนและผู้ประกอบการเพื่อส่งเสริมศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวในด้านการจัดการการท่องเที่ยว สร้างความหลากหลายและความดึงดูดทางกิจกรรม ส่งผลให้นักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจของพื้นที่ชุมชน

(3) การปรับปรุงอาคารเก่าเพื่อประกอบธุรกิจท่องเที่ยว ได้แก่ โฮมสเตย์ ร้านอาหาร พื้นที่ให้เช่า โดยผู้ประกอบการในชุมชน และนารายได้จากการพัฒนาพื้นที่และ อสังหาริมทรัพย์มาใช้ในการอนุรักษ์อาคารเก่า เพื่อแก้ไขปัญหาการย้ายออกและที่ดินที่อยู่เดิมซึ่งทำให้เกิดพื้นที่ร้างและทำให้อสังหาริมทรัพย์ในพื้นที่มีมูลค่าเพิ่มขึ้น

โดยมีหน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่นสนับสนุนสอดคล้องกับความคาดหวังและความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของชุมชน ดังแผนภาพ

ภาพที่ 5.1 แผนภาพแสดงกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์

จากการสัมภาษณ์เพื่อขอความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยว ประกอบด้วย ชาวชุมชน ผู้ประกอบการ หน่วยงานภาครัฐ และนักท่องเที่ยว พบว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดมีความเห็นตรงกันว่า ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์มีศักยภาพสูงในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม กิจกรรมการท่องเที่ยวและรูปแบบการนำเสนอพื้นที่ชุมชนที่น่าเสนอมีความน่าสนใจ มีความหลากหลายของกิจกรรมและดึงดูดเด่นของชุมชนได้ครบถ้วน ในประเด็นของแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวและรูปแบบการท่องเที่ยวของชุมชน ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 4 กลุ่มข้างต้น พบว่าผู้ให้ข้อมูลมากกว่าร้อยละ 50 มีความเห็นและข้อเสนอแนะตรงกัน 5 ประเด็น ดังนี้

(1) แผ่นพับการท่องเที่ยวมีรายละเอียดมากเกินไป ไม่สะดวกหากอ่านข้อมูลผ่านโทรศัพท์มือถือ และอาจไม่จำเป็นสำหรับนักท่องเที่ยวทั่วไป หากนักท่องเที่ยวท่านใดสนใจศึกษาข้อมูลของพื้นที่ชุมชนโดยละเอียด เสนอแนะให้มี QR Code เพื่อเข้าสู่ website ชุมชน และควรเพิ่มรูปภาพเพื่อการสื่อสารและดึงดูดการท่องเที่ยวมากขึ้น

(2) ควรเน้นการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนและสนับสนุนการจ้างงานในชุมชน ให้ชาวชุมชนเสมือนเป็นมัคคุเทศน์หรือตัวแทนชุมชนในการให้คำแนะนำแก่นักท่องเที่ยวได้

(3) เพิ่มทางเลือกและสร้างรายการกิจกรรมเพิ่มเติมจากโปรแกรมการท่องเที่ยว 2 วัน 1 คืน เพื่อให้นักท่องเที่ยววางแผนการท่องเที่ยวตามความสนใจของแต่ละกลุ่มและผู้ที่ต้องการใช้เวลาในพื้นที่มากกว่าหรือน้อยกว่าโปรแกรมแนะนำได้ และเพิ่มความหลากหลายของกิจกรรมโดยขยายขอบเขตจากคุณค่าของพื้นที่ เช่น การเรียนรู้การทอผ้า การรับประทานอาหารพื้นบ้านเพิ่มเติมจากการเดินชมสวนทุเรียน เป็นต้น

(4) เพิ่มข้อมูลของรายการกิจกรรมของชุมชน ด้านระยะเวลา และค่าใช้จ่าย

(5) เพิ่มข้อมูลของการเดินทาง เช่น รายละเอียดการเชื่อมต่อในแต่ละจุด การสัญจร ทางเลือกการเดินทาง ระยะเวลาการเดินทางและค่าใช้จ่าย

ตารางที่ 5.1

ตารางแสดงข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้านแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน

ประเด็นข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายในชุมชน							ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอกชุมชน							
	ชาวชุมชน			ผู้ประกอบการ			ภาครัฐ	นักท่องเที่ยว							
1	2	3	1	2	3	4	1	2	3	4	5	6	7	8	
ประเด็นด้านแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน															
0.ชุมชนและกิจกรรมและการนำเสนอพื้นที่ชุมชนมีความน่าสนใจ มีความหลากหลายของกิจกรรมและดึงดูดเด่นของชุมชนได้ครบถ้วน															
1.แผ่นพับมีรายละเอียดมากเกินไป ทำให้อ่านยากเมื่อเปิดในโทรศัพท์มือถือ โดยมี QR Code เพื่อเข้าสู่ website ชุมชน และควรเพิ่มรูปภาพมากขึ้น															
2.ควรเน้นการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนและสนับสนุนการจ้างงานในชุมชน ให้ชาวชุมชนเสมือนเป็นภาคีหรือตัวแทนชุมชนในการให้คำแนะนำแก่นักท่องเที่ยวได้															
3.เพิ่มทางเลือกและสร้างรายการกิจกรรมเพิ่มเติมจากโปรแกรมการท่องเที่ยว 2 วัน 1 คืน เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยววางแผนการท่องเที่ยวตามความสนใจของแต่ละกลุ่มและผู้ที่ต้องการใช้เวลาในพื้นที่มากกว่าหรือน้อยกว่าโปรแกรมแนะนำได้ และเพิ่มความหลากหลายของกิจกรรมโดยขยายขอบเขตจากคุณค่าของพื้นที่ เช่น การเรียนรู้การกวนทุเรียน การรับประทานทุเรียน เพิ่มเติมจากการเดินชมสวนทุเรียน เป็นต้น															
4.เพิ่มเติมข้อมูลของกิจกรรม ด้านระยะเวลา และค่าใช้จ่าย															
5.เพิ่มเติมข้อมูลของการเดินทาง เช่น รายละเอียดการเชื่อมต่อในแต่ละจุดการสัญจร ทางเลือกการเดินทาง ระยะเวลาการเดินทางและค่าใช้จ่าย															
6.สร้างอัตลักษณ์ของพื้นที่ และนำเสนอให้เป็นรูปธรรม เช่น อาหารประจำถิ่น ของที่ระลึก หรือตัวแทน (Mascot) เพื่อสร้างการจดจำ															
7.เพิ่มจุดถ่ายภาพ และจุดสังเกต (Landmark) เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ ช่วยส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ใน Social Media และการบอกต่อ															
8.สร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน เช่น ชุมชนปลายบาง และคลองสายอื่นที่เชื่อมต่อกัน เพื่อเพิ่มความหลากหลายและความน่าสนใจ และขยายผลการดำเนินงาน															
9.จุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวอาจเกิดผลกระทบต่อนักท่องเที่ยว คือความแออัด การย้ายพื้นที่ขายสินค้า ซึ่งควรศึกษาและขอความเห็นจากชาวชุมชนเพิ่มเติม															
10.การท่องเที่ยวที่นำเสนอค่อนข้างมีความเฉพาะกลุ่ม อาจปรับกิจกรรมบางส่วนให้เข้าถึงง่ายขึ้นเพื่อขยายกลุ่มนักท่องเที่ยว															

ด้านแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์คุณค่าและอัตลักษณ์ชุมชน ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 3 กลุ่ม คือ ชาวชุมชน ผู้ประกอบการ และหน่วยงานภาครัฐ พบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มากกว่าร้อยละ 60 มีความเห็นตรงกันถึงกิจกรรมการพัฒนาชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ที่ควรให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก 5 กิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับกิจกรรมการดำเนินงาน 3 อันดับแรกที่ผู้วิจัยได้เสนอไว้ หากแต่ผู้ให้ข้อมูลได้จัดให้การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ควรดำเนินการในขั้นแรกด้วย และผู้ให้ข้อมูลแยกประเด็นการจัดการจัดประชุมส่วนท้องถิ่น หรือจัดเวทีสาธารณะเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการสนับสนุนศักยภาพชุมชนโดยการมีวิทยากรมาแนะนำชาวชุมชนในหลายๆด้านออกเป็น 2 กิจกรรม เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่สามารถดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งโดยไม่จำเป็นต้องเกิดอีกกิจกรรมได้ โดยสามารถสรุปกิจกรรมที่มีความสำคัญ 5 อันดับแรกและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในแต่ละกิจกรรมจากผู้ให้ข้อมูลได้ ดังนี้

- (1) การจัดการสิ่งแวดล้อม และสุนทรียภาพของภูมิทัศน์ รวมถึงการปรับปรุงพื้นที่สาธารณะและปรับปรุงอาคารโดยให้มีความเหมาะสมโดยคงอัตลักษณ์ชุมชนไว้
- (2) การประชาสัมพันธ์ให้บุคคลภายนอกรับรู้คุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชน
- (3) การสนับสนุนศักยภาพชุมชนโดยการมีวิทยากรมาแนะนำชาวชุมชนในหลายๆด้าน เช่น การท่องเที่ยว ภูมิปัญญา การอนุรักษ์ เพื่อปลูกฝังความรักและภาคภูมิใจในชุมชน
- (4) การสร้างเสริมความสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนข้อมูล และภูมิปัญญาต่างๆในชุมชน เพื่อส่งเสริมความเกื้อกูลและพัฒนาบุคลากรแกนนำที่เป็นที่ยอมรับของชุมชน และการจัดประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกับนักลงทุน เป็นสิ่งสำคัญของกระบวนการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผู้ให้ข้อมูลเสนอกิจกรรมการทำเรื่องเล่าชาวชุมชน การประกาศเกียรติคุณปราชญ์ชุมชน และการเยี่ยมชมบ้านชาวชุมชน
- (5) กระบวนการพัฒนาสิ่งปลูกสร้างเดิมเพื่อเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเป็นแนวทางที่ดี ที่สามารถดึงดูดได้ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ และเริ่มต้นได้ง่ายสำหรับชาวชุมชน

ด้านกิจกรรมการจัดทำแผนที่ชุมชนและเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม และสร้างความหลากหลายและความดึงดูดทางกิจกรรม ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดมีความเห็นว่ารูปแบบที่นำเสนอมีความน่าสนใจและครบถ้วนแล้ว

ตารางที่ 5.2

ตารางแสดงข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้านแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์คุณค่าและอัตลักษณ์ชุมชน

ประเด็นข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายในชุมชน							
	ชาวชุมชน			ผู้ประกอบการ				ภาคธุรกิจ
	1	2	3	1	2	3	4	
ประเด็นด้านแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์คุณค่าและอัตลักษณ์ชุมชน								
1. การจัดการสิ่งแวดล้อม และสุนทรียภาพของภูมิทัศน์ รวมถึงการปรับปรุงพื้นที่สาธารณะและปรับปรุงอาคารโดยให้มีความเหมาะสมโดยคงอัตลักษณ์ชุมชนไว้								
2. การประชาสัมพันธ์ให้บุคคลภายนอกรับรู้ถึงเสน่ห์ คุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชน								
3. การสนับสนุนศักยภาพชุมชนโดยการมีวิทยากรมาแนะนำชาวชุมชนในหลายๆด้าน เช่น การท่องเที่ยว ด้านภูมิปัญญา การอนุรักษ์ เพื่อปลูกฝังความรักและภาคภูมิใจในชุมชน								
4.การสร้างเสริมความสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนข้อมูล และภูมิปัญญาต่างๆในชุมชน เพื่อส่งเสริมความเกื้อกูลและพัฒนาบุคลากรแกนนำที่เป็นที่ยอมรับของชุมชน และการจัดประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกับนักลงทุน เป็นสิ่งสำคัญของกระบวนการพัฒนาอย่างยั่งยืน								
5.กระบวนการพัฒนาสิ่งปลูกสร้างเดิมเพื่อเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเป็นแนวทางที่ดี ที่สามารถดึงดูดได้ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ และเริ่มต้นได้ง่ายสำหรับชาวชุมชน								

5.1.2 การประเมินผลแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเชิงเศรษฐกิจ

งานวิจัยนี้ตั้งอยู่บนสมมติฐานว่า หากนำการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาย่านพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ริมคลองแล้ว จะสามารถอนุรักษ์คุณค่าและพัฒนาควบคู่กันไปอย่างยั่งยืนได้ อ้างอิงแนวคิดการคำนวณมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์โดยรวม (Total Economic Value) เมื่อชุมชนมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว จะทำให้พื้นที่ที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมเพิ่มขึ้น และเกิดความถี่ของการมาซ้ำที่สูงขึ้น รวมถึงความยินดีจ่ายเพื่อการมาเยี่ยมชมสูงขึ้น ซึ่งส่งผลให้มูลค่าของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวสูงขึ้น (สำนักงานบริการวิชาการมหาวิทยาลัยศิลปากร, 2562)

ภาพที่ 5.2 แผนภาพแสดงแนวคิดการเพิ่มมูลค่าสิ่งทหริมทรัพย์

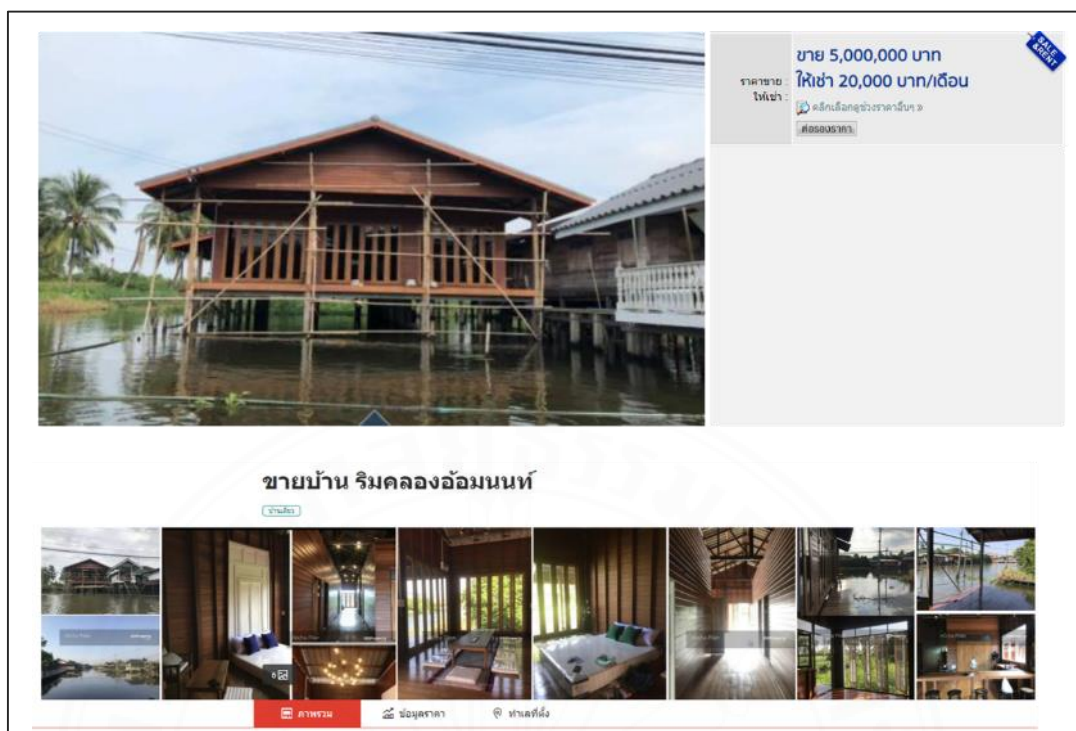
สำหรับอสังหาริมทรัพย์ที่ก่อให้เกิดรายได้ การคำนวณมูลค่าอสังหาริมทรัพย์ทำได้โดยการคำนวณจากรายได้ (Income Approach) โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกอสังหาริมทรัพย์ในพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ 1 แห่ง เพื่อเป็นต้นแบบการประเมินมูลค่าอสังหาริมทรัพย์ในการเปรียบเทียบมูลค่าก่อนและหลังการพัฒนาพื้นที่ชุมชนตามแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาที่ผู้วิจัยนำเสนอ โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกอสังหาริมทรัพย์ที่คัดเลือกเพื่อเป็นต้นแบบ ดังนี้

ตารางที่ 5.3

เกณฑ์การคัดเลือกอสังหาริมทรัพย์ต้นแบบในพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์เพื่อการคำนวณมูลค่าอสังหาริมทรัพย์

เกณฑ์การคัดเลือก	วัตถุประสงค์ของเกณฑ์การคัดเลือก
1.เป็นที่ดินพร้อมสิ่งปลูกสร้าง	- เป็นอสังหาริมทรัพย์ที่มีความพร้อมในการพัฒนาได้ง่ายในขั้นแรกโดยเจ้าของอสังหาริมทรัพย์รายย่อย
2.สิ่งปลูกสร้างนั้นมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม	- เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและรักษาสุนทรียภาพทางภูมิทัศน์
3.ปัจจุบันอสังหาริมทรัพย์นั้นไม่ได้มีการใช้ประโยชน์	- แสดงถึงการทิ้งร้างและย้ายถิ่นฐานของของชาวชุมชนซึ่งเป็นปัญหาหลักของพื้นที่ชุมชน - เพื่อแก้ปัญหาการใช้ศักยภาพพื้นที่หรืออสังหาริมทรัพย์ให้คุ้มค่าเชิงเศรษฐศาสตร์
4.เป็นอสังหาริมทรัพย์ที่ประกาศขาย	- แสดงถึงการย้ายถิ่นฐานของของชาวชุมชนซึ่งเป็นปัญหาหลักของพื้นที่ชุมชน - ทราบมูลค่าที่คาดหวังของเจ้าของอสังหาริมทรัพย์ก่อนการพัฒนา
5.เป็นอสังหาริมทรัพย์ที่ไม่สามารถเข้าออกทางรถได้	- เพื่อแก้ปัญหาการใช้ศักยภาพพื้นที่/อสังหาริมทรัพย์ให้คุ้มค่าเชิงเศรษฐศาสตร์
6.เป็นอสังหาริมทรัพย์ที่ติดคลอง	- เป็นอสังหาริมทรัพย์ที่มีลักษณะเฉพาะของพื้นที่

อสังหาริมทรัพย์ต้นแบบตั้งอยู่ริมคลองอ้อมนนท์ฝั่งใต้ ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ลักษณะเป็นที่ดินขนาด 105 ตารางวา สิ่งปลูกสร้างมีลักษณะเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว พื้นที่ใช้สอย 189 ตารางเมตร ไม่ได้มีการใช้ประโยชน์อาคารในปัจจุบัน สามารถเข้าถึงพื้นที่ได้โดยการสัญจรทางน้ำเท่านั้น อสังหาริมทรัพย์นี้ประกาศขายในราคา 5,500,000 บาท

ภาพที่ 5.3 ภาพประกาศขายอสังหาริมทรัพย์ต้นแบบ สืบค้นจาก

<https://www.thaihometown.com/home/1844049>

5.1.2.1 การคำนวณมูลค่าอสังหาริมทรัพย์

ผู้วิจัยทำการคำนวณมูลค่าอสังหาริมทรัพย์ด้วยวิธีการกระแสเงินสดคิดลด (Discounted Cash Flow) ด้วยการกำหนดสมมติฐานของ รายได้ เงินลงทุนในการปรับปรุง และ ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน โดยอ้างอิงจากข้อมูลตลาดในปัจจุบันเทียบกับสมมติฐานการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นเมื่อชุมชนมีการพัฒนาตามข้อเสนอแนะของงานวิจัยนี้ ส่วนต่างของมูลค่าอสังหาริมทรัพย์ที่คำนวณได้ คือมูลค่าเพิ่มของอสังหาริมทรัพย์อันเกิดจากการพัฒนาชุมชน สมมติฐานในแต่ละส่วนมีรายละเอียดดังนี้

(1) ราคาห้องพัก

ปัจจุบันห้องพักแบบโฮมสเตย์ในพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ ราคาห้องพักเฉลี่ยประมาณ 800 บาทต่อห้องต่อคืน ซึ่งหากพื้นที่ชุมชนได้ดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาตามแนวทางที่นำเสนอแล้ว คาดว่าจะสามารถเพิ่มราคาห้องพักได้ใกล้เคียงกับราคาห้องพักแบบโฮมสเตย์ในพื้นที่ชุมชนริมคลองอ้อมพาซึ่งมีบริบทใกล้เคียงกัน คือเป็นที่พักที่ตั้งอยู่ริมคลอง และ โครงสร้างอาคารเป็นอาคารไม้เดิมและนำมาปรับปรุงเป็นที่พักแรม โดยมีราคาห้องพักเฉลี่ย 1,300 บาทต่อห้องต่อคืน

ตารางที่ 5.4

ตารางแสดงราคาห้องพักในอัมพวาที่มีบริบทใกล้เคียงกับบ่อล้งหาหมื่นทรัพย์ต้นแบบ

ชื่อที่พักแรมในชุมชนอัมพวา	ราคาห้องพักต่อห้องต่อคืน
บ้านน้ำพัก 	1,295 บาท
บ้านคลอง อัมพวา 	1,200 บาท
บ้านสวนลีลาวดี 	1,214 บาท
บ้านสุวรรณ โฮมสเตย์ 	1,307 บาท
ชบาบานฉ่ำ รีสอร์ท 	1,810 บาท
ราคาเฉลี่ย	1,365 บาท

หมายเหตุ: สืบค้นจาก www.agoda.com เมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2564

(2) จำนวนห้องพัก

การคำนวณมูลค่าอสังหาริมทรัพย์ต้นแบบตั้งอยู่บนสมมติฐานว่า อสังหาริมทรัพย์จะถูกพัฒนาเป็นสถานที่พักแรมแบบโฮมสเตย์ มีห้องพักจำนวน 4 ห้อง ด้วยเงื่อนไข สถานที่พักที่ไม่เป็นโรงแรม ตามกฎกระทรวง กำหนดประเภทและหลักเกณฑ์การประกอบธุรกิจ โรงแรม พ.ศ. 2551

(3) อัตราการเข้าพัก (Occupancy Rate:OR)

จากการสัมภาษณ์ ที่พักแรมแบบโฮมสเตย์ในพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลอง อมมณที่มีอัตราการเข้าพักร้อยละ 70 ในช่วงก่อนการระบาดของโควิด-19 และลดลงเหลือร้อยละ 30 หลังการระบาดของโควิด-19 ในปี พ.ศ. 2563 ในการคำนวณนี้ผู้วิจัยใช้อัตราการเข้าพักร้อยละ 70 ในการคำนวณ เพื่อหามูลค่าอสังหาริมทรัพย์ในสถานการณ์ปกติ

หลังการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาตามแนวทางที่นำเสนอแล้ว คาดว่าอัตราการเข้าพักจะเพิ่มสูงขึ้นเนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวมีความหลากหลายและน่าดึงดูดของกิจกรรมมากขึ้น โดยประเมินจากข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวม ดังนี้

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาพรวมการท่องเที่ยวของจังหวัดนนทบุรีในปี พ.ศ. 2560 พบว่าจากจำนวนผู้มาเยี่ยมเยือนทั้งหมด นักทัศนาจรมีส่วนมากถึงร้อยละ 68 นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย คิดเป็นร้อยละ 91.33 อีกร้อยละ 8.67 เป็นนักท่องเที่ยวต่างประเทศ จะเห็นได้ว่าผู้มาเยี่ยมเยือนส่วนใหญ่เป็นนักทัศนาจรชาวไทย ซึ่งเป็นการเข้ามาท่องเที่ยวในช่วงเวลาสั้นๆ มีส่วนร่วมกับกิจกรรมภายในชุมชนค่อนข้างน้อย และไม่เกิดการค้างแรมในพื้นที่ เนื่องจากปัจจุบันชุมชนยังขาดความหลากหลายทางกิจกรรมของการท่องเที่ยว เนื่องจากการขาดความร่วมมือของกลุ่มผู้ประกอบการ ดังที่ได้อภิปรายในบทที่ 4 การขาดความหลากหลายทางกิจกรรม ส่งผลให้ผู้มาเยี่ยมเยือนไม่สนใจใช้เวลาท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนมากไปกว่าการท่องเที่ยวแบบทัศนาจร เข้าไป-เย็นกลับ

ดังที่ผู้ประกอบการท่านหนึ่งได้แสดงทัศนะต่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ว่า “...เน้นซื้อของที่นั่นเดี๋ยวก็เที่ยวหมดแล้ว ต้องมีอะไรให้ทำแก้เบื่อ และดึงดูดให้มา ก็คาดหวังว่ามีคนมาเยอะขึ้น ซึ่งพี่ก็วางแผนจะสอนงาน craft เพิ่มกิจกรรมอยู่ด้วย...” และ “...อยากให้มีการช่วยกันดึงดูด ถ้ามีแค่ที่พักที่เดียวมันก็ไม่น่าสนใจ ช่วยๆกัน ในคลองมีอะไรน่าสนใจ เป็นการโฆษณาปากต่อปากบอกกัน...” (สัมภาษณ์เมื่อ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2563)

ผู้ประกอบการอีกท่านหนึ่งกล่าวว่า “...สร้างกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อดึงดูดการมาท่องเที่ยว เพราะหากไม่มีความหลากหลายไม่มีอะไรให้ทำเลย คนมาก็ไม่รู้จะทำอะไรและไม่เกิดการมาซ้ำด้วย ซึ่งการจะมีกิจกรรมที่หลากหลายอาจต้องอาศัยความร่วมมือของแต่ละธุรกิจ

ในพื้นที่ที่ถนัดต่างกัน ซึ่งก็จะช่วยเกื้อหนุนกันทุกฝ่าย เพราะส่วนตัวมองว่าไม่ใช่เป็นคู่แข่งกัน แต่เมื่อมารวมกันจะสร้างความน่าสนใจและเกื้อหนุนกันมากกว่า และเกิดการมาเที่ยวซ้ำในพื้นที่ เพียงแต่อาจจะเปลี่ยนร้าน เปลี่ยนที่พัก เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศ...” (สัมภาษณ์เมื่อ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2563)

หลังการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาตามแนวทางที่นำเสนอแล้ว ชุมชนจะมีความดึงดูดและความหลากหลายทางกิจกรรมการท่องเที่ยวมากขึ้น ส่งผลดึงดูดนักท่องเที่ยวและนักศึกษารชาวไทยให้มาท่องเที่ยวในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ และเกิดการค้างแรมในช่วงดังกล่าว คือวันศุกร์และเสาร์มากขึ้น จึงประเมินว่าอัตราการเข้าพักในระหว่างสัปดาห์ คือ วันอาทิตย์-พฤหัสบดีจะยังคงอยู่ที่ร้อยละ 70 และอัตราการเข้าพักในวันศุกร์-เสาร์จะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 90 หรือเพิ่มขึ้นจากเดิมร้อยละ 28.57 ซึ่งใกล้เคียงกับการเติบโตของการท่องเที่ยว

ทำให้อัตราการเข้าพักเฉลี่ยหลังการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาตามแนวทางที่นำเสนอแล้วดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาตามแนวทางที่นำเสนอเท่ากับร้อยละ 75.71

(4) อัตราการเติบโตของค่าเช่าห้องพัก

ประมาณการค่าเช่าเพิ่มขึ้นร้อยละ 3 ต่อปี

(5) เงินลงทุน

เงินลงทุนในการปรับปรุงอสังหาริมทรัพย์เป็นที่พักแบบโฮมสเตย์ ประกอบด้วย ค่าปรับปรุงอาคาร ค่าตกแต่งภายใน ค่าตกแต่งพื้นที่ส่วนกลาง ค่าออกแบบ และค่าเพื่อความคลาดเคลื่อน รวมเงินลงทุน 1,648,000 บาท โดยกำหนดให้ปรับปรุงอาคารทุก 3 ปี โดยใช้วงเงินร้อยละ 30 ของการปรับปรุงครั้งแรก และค่าปรับปรุงอาคารเพิ่มขึ้นร้อยละ 3 ต่อปี

(6) ค่าใช้จ่าย

ประกอบด้วยค่าใช้จ่ายประจำและค่าใช้จ่ายผันแปร และภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง

(7) อัตราคิดลดที่ใช้ในการคำนวณ

อ้างอิงอัตราผลตอบแทนของธุรกิจโรงแรม โดย มูลนิธิประเมินค่า-นายหน้าแห่งประเทศไทย ในปี 2563 ซึ่งกำหนดอัตราผลตอบแทนของธุรกิจโรงแรมไว้ที่ ร้อยละ 10 ต่อปี จึงใช้อัตรานี้เป็นอัตราคิดลดในการคำนวณ

5.1.2.2 สรุปการเปรียบเทียบมูลค่าอสังหาริมทรัพย์ก่อนและหลังดำเนินการ

จากการคำนวณมูลค่าอสังหาริมทรัพย์ตัวอย่าง มี พบว่าอสังหาริมทรัพย์มีมูลค่า 1,262,339 บาท ในกรณีปรับปรุงอสังหาริมทรัพย์เป็นที่พักแบบโฮมสเตย์โดยไม่มีการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนตามแนวทางเสนอแนะ หากแต่จะมีมูลค่า 5,959,507 บาท หากพัฒนาเป็นที่พักแบบโฮมสเตย์ในบริบทชุมชนที่ดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนตาม

แนวทางเสนอแนะ หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 372.10 จากมูลค่าเดิม ซึ่งใกล้เคียงกับราคาประกาศขาย อสังหาริมทรัพย์โดยเจ้าของ คือ 5,000,000 บาท

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การพัฒนาพื้นที่ตามแนวทางที่นำเสนอจะทำให้ มูลค่าอสังหาริมทรัพย์ใกล้เคียงกับราคาประกาศขายที่เจ้าของคาดหวังได้

5.1.3 สรุปผลการวิจัย

ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์เป็นพื้นที่ซึ่งมีวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ทั้ง ประกอบด้วยสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่า โดยมีผู้คนที่สืบทอดดำรงวิถีชีวิตขนานน้ำจากอดีตสู่ปัจจุบัน อย่างต่อเนื่อง ตามแนวคิดปัจจัยเกื้อหนุนชุมชนริมน้ำ 4 ประการ คือ วัด ชุมชนริมน้ำ สวนผลไม้ และ เครือข่ายลำน้ำ (บัณฑิต จุลาสัย, เทิดศักดิ์ เตชะกิจจวร และ ศักดิ์สิน ทองสุขมาก, 2542) สิ่งเหล่านี้ ประกอบเป็นคุณค่าและอัตลักษณ์อันเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมสำหรับการท่องเที่ยวเชิงมรดก วัฒนธรรม ซึ่งสร้างผลกำไร มูลค่าทางเศรษฐกิจและโอกาสทางการตลาด การท่องเที่ยวจึงเป็น เครื่องมือในการพัฒนาและอนุรักษ์ชุมชนดั้งเดิมริมคลองได้ตามสมมติฐานของการวิจัยนี้ คือ หากนำ การท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาย่านพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ริม คลองแล้ว จะสามารถอนุรักษ์คุณค่าและพัฒนาควบคู่กันไปอย่างยั่งยืนได้

ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์มีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดก วัฒนธรรม โดยมีคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชน 6 ประการ ประกอบด้วย 1.สุนทรียภาพทางภูมิทัศน์ 2.วัดและแหล่งสักการะ 3.สถาปัตยกรรม 4.สวนผลไม้ 5.วิถีชีวิตขนานน้ำ และ 6.อาหารท้องถิ่น จาก การใช้เครื่องมือทางการประเมินมูลค่าอสังหาริมทรัพย์พบว่า หากดำเนินการพัฒนาพื้นที่ชุมชนดั้งเดิม ริมคลองอ้อมนนท์ตามแนวทางที่นำเสนอ จะทำให้ชาวชุมชนเห็นคุณค่าและศักยภาพในการสร้าง รายได้ของชุมชน ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์อสังหาริมทรัพย์ ช่วยลดปัญหาการย้ายออก ของชาวชุมชน พื้นฟูกลืนอายุความเป็นอดีต เพื่อบอกเล่าที่มาของวิถีชีวิตชุมชนนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่มี ความยั่งยืนและจิตสำนึกในการรักและภาคภูมิใจชุมชนของตน และขยายผลสู่การลงทุนโดยนักลงทุน ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน นำไปสู่การสืบสานและอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมด้วยกระบวนการ การมีส่วนร่วมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกันผ่านกิจกรรมและการให้ข้อมูลที่ สามารถสื่อสารและเผยแพร่ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและสังคมตระหนักถึงคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมของ ชุมชน โดยมีภาครัฐสนับสนุนการดำเนินงาน ซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน

5.2 ข้อจำกัดในการวิจัย

การวิจัยนี้ดำเนินงานในช่วงระยะเวลาการระบาดของโคโรนา ไวรัส ซึ่งส่งผลกระทบต่อสถานการณ์การท่องเที่ยวทั้งระดับประเทศและระดับชุมชน จึงอาจส่งผลกระทบต่อผลการวิจัย

กลุ่มผู้ประกอบการการท่องเที่ยวในชุมชนมีจำนวนน้อย ขาดความหลากหลายของประเภทและรูปแบบของกิจการ ทั้งยังเป็นกิจการที่ดำเนินธุรกิจเพียง 2-3 ปีเท่านั้น จึงไม่สามารถเก็บข้อมูลด้านความเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาของธุรกิจท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนได้

พื้นที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้เน้นพื้นที่ริมคลองอัมมณฑ์ ซึ่งมีพื้นที่ในการปกครอง 5 อำเภอ คือ อ.เมืองนนทบุรี อ.บางรักน้อย อ.บางรักใหญ่ อ.บางกร่าง อ.บางกรวย ซึ่งอาจมีความแตกต่างด้านนโยบาย การวิจัยนี้เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากหน่วยงานภาครัฐเป็นการเก็บข้อมูลจากเพียง 1 เขตพื้นที่เทศบาล คือ เทศบาลบางม่วง ซึ่งเป็นตัวแทนหน่วยงานราชการท้องถิ่นที่มีบทบาทหลักด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่เท่านั้น ไม่สามารถเก็บข้อมูลจากทุกหน่วยงานราชการในขอบเขตพื้นที่ที่ทำการศึกษได้ และการศึกษาพื้นที่ชุมชนในงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาตามการกำหนดขอบเขตตามการปกครองในปัจจุบันซึ่งมีความแตกต่างจากความหมายของชุมชนในอดีต และเป็นการเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ที่สามารถเข้าถึงได้เท่านั้น

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะสำหรับชาวชุมชน

ชุมชน ผู้ประกอบการ และหน่วยงานภาครัฐที่จะนำแนวทางการพัฒนาชุมชนดั้งเดิมริมคลองอัมมณฑ์ไปใช้นั้น ควรคำนึงถึงบริบทของชุมชนและสถานการณ์ของชุมชนนั้นๆ และปรับแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์ให้เข้ากับบริบทด้วย รวมถึงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อยกระดับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน

5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ประกอบการ

5.3.2.1 การกระจายกิจกรรมตามจุดพื้นที่ต่างๆ ช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ออกไปในวงกว้างจะสามารถพัฒนาได้ สนับสนุนให้กระเจายนักท่องเที่ยวไปสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ภายในชุมชนมากขึ้น เพื่อเป็นการเพิ่มโอกาสการสร้างรายได้ให้กับชุมชน และทำให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสบรรยากาศของวิถีชีวิตชุมชนได้โดยตรง

5.3.2.2 กิจกรรมเพื่อช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมยังสามารถสร้างได้อีกหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับกิจกรรมและช่วงเวลา ณ ขณะนั้นด้วย ซึ่งมีความยืดหยุ่นสามารถปรับเปลี่ยนได้ โดยต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมของพื้นที่

5.3.2.3 นักลงทุนทั้งภายนอกชุมชนและชาวชุมชนที่ต้องการพัฒนาพื้นที่ของตนเพื่อการท่องเที่ยว สามารถเพิ่มความน่าสนใจให้กับโครงการการท่องเที่ยวของชุมชนผ่านการสร้างกิจกรรม การออกแบบที่พักที่มีความหลากหลาย ตอบสนองต่อกลุ่มผู้ใช้งานแต่ละกลุ่มมากขึ้น

5.3.2.4 การลงทุนในพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ในกรณีไม่มีนักท่องเที่ยวต่างชาติ ยังสามารถลงทุนทำธุรกิจประเภทร้านอาหาร ร้านขายขนมและเครื่องดื่ม หรือพื้นที่ให้เช่ารายวันเพื่อการพักผ่อน ทั้งนี้ ผู้ประกอบการสามารถนำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยว 1-2 วัน โดยอาจสร้างความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวกับชุมชนใกล้เคียง หรือชุมชนที่มีเส้นทางคมนาคมทางน้ำต่อเนื่องกัน เช่น ชุมชนปลายบาง ชุมชนริมคลองบางกอกน้อย นำเสนอชุมชนในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมที่สงบเรียบง่ายใกล้กรุงเทพมหานคร และเป็นแหล่งพักผ่อนในละแวกบ้าน (Staycation) มุ่งเน้นที่กลุ่มลูกค้าชาวไทยเป็นหลัก ทำให้พื้นที่ชุมชนยังสามารถสร้างรายได้ และรองรับการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ไม่คาดคิด ทั้งยังสามารถเพิ่มมูลค่าของพื้นที่ชุมชนได้ตามแนวคิดมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ (Economic Value) และการคำนวณมูลค่าอสังหาริมทรัพย์ด้วยวิธีการกระแสเงินสดคิดลด (Discounted Cash Flow)

5.3.3 สำหรับหน่วยงานภาครัฐ

การวิจัยครั้งนี้นำเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ โดยกำหนดกิจกรรมที่หน่วยงานภาครัฐต้องเป็นผู้สนับสนุนและเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงาน เนื่องจากมีหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเนื่องการสร้างศูนย์กลางการท่องเที่ยวเป็นโครงการที่มีมูลค่าสูง ภาครัฐอาจจะให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุนและศึกษาความเป็นไปได้และความคุ้มค่าในการลงทุน

5.3.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งถัดไป

เพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์อย่างยั่งยืน ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยเพิ่มเติม ดังนี้

5.3.4.1 ศึกษาด้านการวางแผนการตลาด

5.3.4.2 ศึกษาด้านการเงินและแผนการลงทุนโดยชาวชุมชน

5.3.4.3 ศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งองค์กรชุมชนหรือการรวมกลุ่มของ

ชุมชน

รายการอ้างอิง

หนังสือและบทความในหนังสือ

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2540). *โครงการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ*. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
- ธนิก เลิศชาญฤทธิ. (2559). *การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา และคณะ. (2542). *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). *การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิชาการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ส. พลายน้อย. (2525). *เล่าเรื่องบางกอก*. กรุงเทพฯ: บำรุงสาส์น.
- สมบัติ กาญจนกิจ. (2560). *นันทนาการและอุตสาหกรรมท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. (2529). *น้ำ บ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2548). *แหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมริมคลองอ้อมนนท์*. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554). *ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า*. ดาวนีโหลดจาก กองจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม <http://www.onep.go.th/nced/>
- สำนักงานบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2562). *รายงานฉบับสมบูรณ์(Final Report) การประเมินและวิเคราะห์มูลค่าเศรษฐกิจศาสตร์ (Economic Value) ของทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่พิเศษ ประจำปี 2562*. ดาวนีโหลดจาก <https://tis.dasta.or.th/dastaknowledge/stmsstandardnew/>.
- สำนักงานสถิติจังหวัดนนทบุรี. (2563). *รายงานสถิติจังหวัดนนทบุรี*. สำนักงานสถิติจังหวัดนนทบุรี.

สำนักพัฒนาขีดความสามารถการท่องเที่ยว องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน(2561), คู่มือแนวทางการปฏิบัติตามมาตรฐานการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน). ดาวน์โหลดจาก

<https://tis.dasta.or.th/dastaknowledge/stmsstandardnew/>.

อรทัย กิกมล. (2552). *คู่มือคู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับผู้บริหารท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: ส.เจริญการพิมพ์.

บทความวารสาร

กุสุมา บุญกาญจน์, และชววิทย์ สุธงษา. (2558). การจัดทำแนวทางอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนดั้งเดิมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมกรณีศึกษาชุมชนริมน้ำจันทบูร. *วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์*, 14(1).

กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ, และ ศรันยา แสงลิ้มสุวรรณ. (2555). การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน. *วารสารนักบริหาร*, 32(4), 139-146.

เข้ม เล่งวิริยะกุล และศักดิ์ชัย เจริญศิริพรกุล. (2560). แนวทางการพัฒนาคลัสเตอร์ท่องเที่ยวถนนชายโขง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. *วารสารวิทยาลัยบัณฑิตศึกษาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 10 (1), 220-246.

จิรันธิน กิตติกา. (2560). โครงข่ายชุมชนบนการวางผังเมืองสมัยใหม่ จากการศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่าง ชุมชนโคยกามะ จังหวัดเกียวโต และชุมชนบนถนนนิมมานเหมินท์ จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล.*, 25, 24-36

ชีวิสิทธิ์ บุญเกียรติ. (2557). การเมืองเรื่อง “ย่านประวัติศาสตร์” ในสิงคโปร์. *วารสารหน้าจั่ว*, 11, 130-151.

ณัฐพงศ์ พันธน้อย. (2559). กระบวนการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ในประเทศญี่ปุ่น. *วารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์*, 67, 37-52.

ทรงชัย ทองปาน. (2562). การขยายตัวของเมืองกับการลดลงของสวนทุเรียนนนท์. *วารสารสังคมวิจัยและพัฒนา*, 1(2), 23-41.

ธงชัย เลิศกาญจนพร และ สุวัฒนา ธาดานิติ. (2563). การถอดบทเรียนการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการคิดเชิงออกแบบ : กรณีศึกษาโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนย่านตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร. *วารสารการบริหารและการจัดการ*, 10(1), 131-141.

- นนลณีย์ วรจรัสวิทย์, ภัทราวดี มากมี, และพูลพงศ์ สุขสว่าง. (2562). การออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวในเขตลุ่มแม่น้ำบางปะกง. *วิทยาการวิจัยและวิทยาการปัญญา*, 17(1).
- นุชนารถ รัตนสุวงศ์ชัย. (2554). กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. *วารสารมนุษยศาสตร์*, 18(1), 31-50.
- บัณฑิต จุลาสัย, เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร และ ศักดิ์สิน ทองสุขมาก. (2542). การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยริมคลองบางกอกน้อย. *เอกสารวิชาการ หมายเลข 7, ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- ปัทมา เจริญกรกิจ, และสมคิด จิระทัศนกุล. (2561). พระอุโบสถและพระวิหารสมัยอยุธยา ตอนปลาย - รัตนโกสินทร์ตอนต้น ในพื้นที่คลองอ้อมนนท์ จังหวัดนนทบุรี. *วารสารไทยคดีศึกษา*, 15(1), 97-152.
- พอพันธ์ อูยานนท์, ศิริพร สัจจามันท์, จุติมา ให้อยอง, และอภิญญา วนเศรษฐ. (2561). การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม : กรณีศึกษาพื้นที่การปลูกทุเรียน จังหวัดนนทบุรี. *วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 10, 88-101.
- ภัทรา แจ้งใจเจริญ. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ชุมชนโอหังมาจิ หมู่บ้านชีราคว่าโก จังหวัดกิฬ ประเทศญี่ปุ่น. *วารสารญี่ปุ่นศึกษา*, 33(2), 79-97.
- ภิกค์ดี กัลยาณมิตร. (2559). การพัฒนาทุนทางสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสาร วิจัยและพัฒนาวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 11(3), 305-317.
- ระวีวรรณ โอหารรัตน์มณี. (2554). การปรับใช้พื้นที่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในเรือนรมทางภาคเหนือของไทย. *JARS (Journal of Architectural/Planning Research and Studies)*, 35-54.
- ศิริลักษณ์ เมฆออน และ มนสิชา เพชรานนท. (2556). ผลกระทบการท่องเที่ยวต่ออัตลักษณ์ชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนแหล่งท่องเที่ยวอัมพวา. *วารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 12, 1-19.
- ศิริวรรณ ศิลาพัชรนันท์. (2556). การอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนอัมพวา. *Academic Journal of Architecture*, 55-66.
- สิทธิพร ภิรมย์รัตน์. (2547). การอนุรักษ์ชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม:แนวคิดหลักการและผลการปฏิบัติ. *วารสารหน้าจั่ว*, 20, 40-56.
- สุชาดา คุ่มสลุต และน้ำผึ้ง ไชวพันธ์. (2563). อัตลักษณ์ชุมชนที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิสาหกิจชุมชนบ้านริมคลองโฮมสเตย์. *TNI Journal of Business Administration and Languages*, 8(1), 17-27.

- สำราญ จุช่วย. (2557). วิถีชีวิตคนในชุมชนริมคลองบางกอกน้อยตอนบน จังหวัดนนทบุรี ที่สอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 27(3), 106-116.
- Aunkrisa Sangchumnong. (2561). ความท้าทายของชุมชนเชิงมรดกทางวัฒนธรรมต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. *กระแสดัฒนธรรม*, 19(36), 82-91.
- Chang, T.C. & Teo, P. (2552). The Shophouse Hotel: Vernacular Heritage in a Creative City. *UrbanStudies*, 341-367.

วิทยานิพนธ์

- กมลวรรณ แสงธรรมทวี. (2559). ผลกระทบจากการก่อสร้างถนนต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพ กรณีศึกษา: ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ จังหวัดนนทบุรี. (วิทยานิพนธ์ ปริญญาภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร ,บัณฑิตวิทยาลัย, ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง.
- กฤติยา จักรสาร. (2545). การส่งเสริมความรู้พื้นฐานด้านพฤกษศาสตร์ให้แก่คณาจารย์และนักท่องเที่ยงเพื่อเพิ่มคุณค่าทางการท่องเที่ยว. (การค้นคว้าอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กฤษณพงศ์ ภูกลาง. (2554). การจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมย่านคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี. (วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม.
- กิตติพงษ์ ล้ออุทัย. (2554). แนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา : ชุมชนตลาดล่าง ในเขตเมืองเก่าลพบุรี. (วิทยานิพนธ์ ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, สาขาวิชาสถาปัตยกรรม.
- กุลวดี หันหาชีวะ. (2552). ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนริมคลองบางกอกน้อยตอนบน จังหวัดนนทบุรี. (วิทยานิพนธ์ ปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, สาขาวิชาการวางแผนผังเมือง.
- เชมชาติ วงศ์ทิมารัตน์. (2546). แนวทางการอนุรักษ์คลองและชุมชนริมคลองบางกอกใหญ่. (วิทยานิพนธ์ ปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, สาขาวิชาการวางแผนผังเมือง.

- จรรยาพันธ์ บรรจงภาค. (2546). *วิวัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างน้ำและชุมชนพักอาศัยริมน้ำ กรณีศึกษาคลองบางกอกน้อย*. (วิทยานิพนธ์ ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาวิชาสถาปัตยกรรม.
- ชานน กิติโสภาค. (2557). *ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินตามแนวรถไฟฟ้า ที่ทำให้เกิดการพัฒนาเต็มศักยภาพตามผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์ ปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, สาขาวิชาการวางผังเมือง.
- พัชรี อาจสาละ. (2552). *ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี*. (วิทยานิพนธ์ ปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, สาขาวิชาการวางผังเมือง.
- เพ็ญกานต์ นามวงศ์. (2552). *การศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยววัฒนธรรม ชุมชนไหล่หิน อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยแม่โจ้, คณะพัฒนาการท่องเที่ยว, สาขาวิชาการจัดการนันทนาการและท่องเที่ยว.
- มยุรี สุกัญจน. (2545). *การศึกษาเพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์วัดในชุมชนริมคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี*. (วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร ,บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม.
- สมพล ตงศิริกุล. (2553). *แนวทางการเพิ่มมูลค่าอสังหาริมทรัพย์บริเวณคูคลอง ในกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษาคลองคูเมืองเดิม*. (วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง, สาขาวิชานวัตกรรม การพัฒนาอสังหาริมทรัพย์.
- หญิง ฝัลดกรณ์. (2552). *โครงสร้างของระบบนิเวศน์ภูมิทัศน์และการบริการเชิงนิเวศน์ของภูมิทัศน์ กรณีศึกษา ลำประโดงและร่องสวน ในโครงข่ายเส้นทางน้ำ คลองอ้อมนนท์ บางใหญ่, นนทบุรี*. (วิทยานิพนธ์ ปริญญาภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, สาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรม.
- อรรธรณ ศาสนียกุล. (2559). *แนวทางการอนุรักษ์ตึกแถวเอกชนในพื้นที่เมืองเก่า : กรณีศึกษา ตึกแถวบนถนนกลางและถนนยาวราช เมืองเก่าภูเก็ต*. (วิทยานิพนธ์ สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง, สาขาวิชาสถาปัตยกรรม

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ประยุกต์จากแผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดนนทบุรี. (2563). สืบค้นจาก www.nonthaburi.go.th/. และภาพถ่ายทางอากาศ

แผนผังแสดงพัฒนาการแม่น้ำเจ้าพระยา. (2563). สืบค้นจาก

<http://www.nextsteptv.com/khongdee>

ธีระ อินทรเรือง. (2550). *การวางแผนพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เอกสารประกอบ การสอน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. สืบค้นจาก

http://www.elfhs.ssru.ac.th/threera_in/

มูลนิธิประเมินค่า-นายหน้าแห่งประเทศไทย. (2563). *สรุปอัตราผลตอบแทนในการลงทุน*

อสังหาริมทรัพย์. สืบค้นจาก https://trebssite.files.wordpress.com/2020/02/2020-02-239_rate-return.pdf

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 1: แบบสัมภาษณ์ชาวชุมชนริมคลองอ้อมนนท์

หัวข้อวิทยานิพนธ์

แนวทางการพัฒนาชุมชนริมคลองดั้งเดิมในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนริมคลองอ้อมนนท์

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงลักษณะทางสิ่งแวดล้อม สังคม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิเคราะห์คุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ จ.นนทบุรี

2. เพื่อศึกษาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม ที่จะรักษาคุณค่ามรดกวัฒนธรรม และเกิดดุลยภาพของการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน และสามารถพัฒนาจากงานวิจัยนี้ไปปรับใช้กับการพัฒนาย่านชุมชนดั้งเดิมริมคลองแห่งอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 1 : แบบสัมภาษณ์ชาวชุมชนริมคลองอ้อมนนท์

ชื่อนักศึกษาผู้วิจัย และผู้สัมภาษณ์ นางสาวอริษา ปิณฑนติก

วันที่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....อายุ.....

อาชีพ.....อาชีพดั้งเดิมของครอบครัว.....

ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในพื้นที่.....

มีบ้านพักอาศัยนอกพื้นที่ชุมชนหรือไม่.....

ท่านมีแนวโน้มจะขาย/ย้ายออกจากพื้นที่ในอนาคตหรือไม่.....

ส่วนที่ 2 ข้อมูลสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจของชุมชน

2.1 ข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรม

ท่านรู้จักชาวชุมชนท่านอื่นๆบ้างหรือไม่

.....

.....

ในชุมชนมีประเพณีกิจกรรมที่สำคัญอะไรบ้าง และ ท่านมีส่วนร่วมในกิจกรรม-ประเพณีของชุมชนหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

สถานที่ที่ใช้ในการพบปะพูดคุย จัดกิจกรรมประเพณีคือที่ใด

.....

.....

สภาพสังคมในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

คิดว่าสถานที่ใดที่ชาวชุมชนเคารพ ศรัทธา หรือเป็นศูนย์รวมจิตใจ

.....

.....

ท่านและครอบครัวมีรูปแบบการเดินทางอย่างไร ท่านยังใช้เครือข่ายลำน้ำหรือไม่ เพื่ออะไร

.....

.....

2.2 ข้อมูลสิ่งแวดล้อม

ท่านคิดว่าอะไรเป็นปัญหาที่สำคัญต่อสภาพแวดล้อมของชุมชนที่ท่านอยู่อาศัยในขณะนี้

.....

.....

สภาพแวดล้อมในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงจากในอดีตอย่างไร และ ส่งผลกระทบอะไรต่อท่านบ้าง

.....

.....

สภาพพื้นที่เกษตรในปัจจุบันเป็นเช่นไร ปลูกพืชชนิดใด คิดว่าพื้นที่เกษตรกรรมมีคุณค่าหรือไม่อย่างไร

.....

.....

2.3 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

ปัจจุบันอาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่ ยังคงมีบทบาทเชิงเศรษฐกิจของพื้นที่หรือไม่ อย่างไร

.....

ท่านคิดว่าเศรษฐกิจชุมชนมีอะไรที่เปลี่ยนแปลงไปบ้าง และมีความคิดเห็นอย่างไรต่อการเปลี่ยนแปลง และท่านได้รับผลกระทบใดจากการเปลี่ยนแปลงบ้าง

.....

.....

ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นต่อการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม

ท่านคิดเห็นอย่างไรกับการท่องเที่ยวของพื้นที่ในปัจจุบัน

.....

.....

ความคิดเห็นต่อการพัฒนาพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดก วัฒนธรรม (ศักยภาพ / ผลกระทบต่างๆ)

.....

.....

รูปแบบการท่องเที่ยวที่คิดว่าเหมาะสมกับพื้นที่

.....

.....

อนาคตท่านมีความคาดหวังอย่างไรต่อการพัฒนาพื้นที่ หรือต้องการเห็นพื้นที่นี้เป็นอย่างไรในอนาคต

.....

.....

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 2: แบบสัมภาษณ์ชาวชุมชนริมคลองอ้อมนนท์

หัวข้อวิทยานิพนธ์

แนวทางการพัฒนาชุมชนริมคลองดั้งเดิมในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนริมคลองอ้อมนนท์

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงลักษณะทางสิ่งแวดล้อม สังคม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิเคราะห์คุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ จ.นนทบุรี

2. เพื่อศึกษาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม ที่จะรักษาคุณค่ามรดกวัฒนธรรม และเกิดคุณภาพของการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน และสามารถพัฒนาจากงานวิจัยนี้ไปปรับใช้กับการพัฒนาย่านชุมชนดั้งเดิมริมคลองแห่งอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 2 : แบบสัมภาษณ์ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวในพื้นที่

ชื่อนักศึกษาผู้วิจัย และผู้สัมภาษณ์ นางสาวอริษา ปิรันธณติก

วันที่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์และภูมิหลังของโครงการ

ชื่อ.....อายุ.....

ประเภทและรูปแบบ/กิจกรรมของธุรกิจ.....

ระยะเวลาที่ประกอบธุรกิจในพื้นที่.....

แหล่งทุนและจำนวนเงินลงทุนของธุรกิจ รายได้ และโครงสร้างรายได้ ค่าใช้จ่ายและโครงสร้างค่าใช้จ่ายของธุรกิจ

.....

เหตุผลในการเลือกประกอบธุรกิจนี้ในพื้นที่.....

สถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่โดยปกติ.....

สถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ปัจจุบัน-หลัง COVID19 มีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ อย่างไร
แนวโน้มธุรกิจในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาและแผนธุรกิจในอนาคต.....

ส่วนที่ 2 ข้อมูลสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจของชุมชน

ท่านรู้จักชาวชุมชนท่านอื่นๆบ้างหรือไม่ เช่น เพื่อนบ้านข้างเคียง ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวรายอื่น
และมีการร่วมงานด้านการประกอบธุรกิจกับชาวชุมชนหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

ท่านมีส่วนร่วมในกิจกรรม/ประเพณีของชุมชนหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจของชุมชนมีความเกี่ยวข้องและส่งผลกับ
ธุรกิจของท่านอย่างไร

.....

.....

ท่านมีการร่วมงานด้านการประกอบธุรกิจกับชาวชุมชนหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

หน่วยงานภาครัฐมีการร่วมงานด้านการประกอบธุรกิจกับผู้ประกอบการหรือไม่ อย่างไร
ผู้ประกอบการได้รับการส่งเสริมในประเด็นใดบ้างจากหน่วยงานภาครัฐ อย่างไร และต้องการได้รับ
การสนับสนุนอย่างไร

.....

.....

การเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้น ดังต่อไปนี้มีผลกระทบต่อธุรกิจของท่านหรือไม่ (รถไฟฟ้า, การตัดถนน
, การลดรอบเรือโดยสาร, มลภาวะ หรือ อื่นๆ)

.....

.....

ด้านสังคมวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจของชุมชน มีเหมาะสมต่อธุรกิจของท่านหรือไม่อย่างไร

.....

.....

ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นต่อการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม

ท่านคิดเห็นอย่างไรกับการท่องเที่ยวของพื้นที่ในปัจจุบัน

.....

.....

ความคิดเห็นต่อการพัฒนาพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม (ศักยภาพ / ผลกระทบต่างๆทั้งต่อสิ่งแวดล้อมและผลกระทบเชิงผลประกอบการ)

.....

.....

รูปแบบการท่องเที่ยวที่คิดว่าเหมาะสมกับพื้นที่

.....

.....

อนาคตท่านมีความคาดหวังอย่างไรต่อการพัฒนาพื้นที่ หรือต้องการเห็นพื้นที่นี้เป็นอย่างไรในอนาคต และหากมีการพัฒนาตามแนวทางการวิจัยแล้วคาดว่าจะทำให้ธุรกิจของท่านดีขึ้นอย่างไรบ้าง เช่น ยอดขายมากขึ้น ขายของได้ราคาสูงขึ้น เป็นต้น เพราะเหตุใด

ส่วนที่ 4 ความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อมูลค่าและศักยภาพของพื้นที่

.....

.....

สิ่งที่เด่นชัดและมีความภาคภูมิใจของพื้นที่ ที่ท่านต้องการหรือคิดว่าเหมาะสมที่จะนำเสนอในการท่องเที่ยวทั้งสิ่งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้

สิ่งแวดล้อม

.....

สังคม

.....

เศรษฐกิจ

.....

.....

ท่านคิดว่าสถานที่ หรืออาคารใดบ้างที่ท่านเห็นว่ามีคุณค่า เพื่อนำเสนอเพื่อให้ตอบโจทย์การท่องเที่ยว

เกร็ดประวัติศาสตร์ ประเพณี กิจกรรม ภูมิปัญญาที่น่าสนใจของพื้นที่ เพื่อสร้างความน่าดึงดูดและ
ความหลากหลายของกิจกรรมในการท่องเที่ยว ที่ท่านเห็นว่าควรนำเสนอในการท่องเที่ยว ต้องการให้
พัฒนาหรือควรมีการบริหารจัดการโดยใคร/อย่างไร เพื่อให้ตอบโจทย์การท่องเที่ยว และผลที่คาดหวัง

.....

.....

ความคิดเห็นต่อการเดินทางเข้าถึงพื้นที่และแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบัน ต้องการให้พัฒนาหรือควรมี
การบริหารจัดการโดยใคร/อย่างไรและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาด้านการเข้าถึงพื้นที่ เพื่อให้ตอบ
โจทย์การท่องเที่ยว และผลที่คาดหวัง

.....

.....

ความคิดเห็นต่อการพักผ่อน และที่พักในพื้นที่ ต้องการให้พัฒนาหรือควรมีการบริหารจัดการโดยใคร/
อย่างไร และข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาด้านการอยู่อาศัยในพื้นที่ เพื่อให้ตอบโจทย์การท่องเที่ยว
และผลที่คาดหวัง

.....

.....

ความคิดเห็นต่อสิ่งอำนวยความสะดวก สาธารณูปโภค สาธารณูปการในพื้นที่ ต้องการให้พัฒนาหรือ
ควรมีการบริหารจัดการโดยใคร/อย่างไร และข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา เพื่อให้ตอบโจทย์การ
ท่องเที่ยว และผลที่คาดหวัง

.....

.....

ข้อเสนอแนะอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

.....

ภาคผนวก ค

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 3: แบบสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ

หัวข้อวิทยานิพนธ์

แนวทางการพัฒนาชุมชนริมคลองดั้งเดิมในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนริมคลองอ้อมนนท์

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงลักษณะทางสิ่งแวดล้อม สังคม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิเคราะห์คุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์ จ.นนทบุรี

2. เพื่อศึกษาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม ที่จะรักษาคุณค่ามรดกวัฒนธรรม และเกิดดุลยภาพของการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน และสามารถพัฒนาจากงานวิจัยนี้ไปปรับใช้กับการพัฒนาย่านชุมชนดั้งเดิมริมคลองแห่งอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 3 : แบบสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ	
ชื่อนักศึกษาผู้วิจัย และผู้สัมภาษณ์ นางสาวอริชา ปิณฑนติก	วันที่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....

ตำแหน่ง.....

ระยะเวลาดำรงตำแหน่งงาน.....

ส่วนที่ 2 ข้อมูลนโยบายและแผนการดำเนินงานในการพัฒนาพื้นที่ของภาครัฐ

ปัจจุบันทางเทศบาลมีแผนการพัฒนาพื้นที่ที่ส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวในอนาคตอย่างไรบ้าง (ตลาด / การบูรณะอาคาร / การจัดกิจกรรมท่องเที่ยว / การฟื้นฟูสวนเกษตร) และมีข้อจำกัดใดในการส่งเสริมการประกอบธุรกิจของผู้ประกอบการ

.....

.....

สถานที่สำคัญที่ทางเทศบาลให้ความสำคัญในการอนุรักษ์และพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว

.....

.....

ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นต่อการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม
ท่านคิดเห็นอย่างไรกับการท่องเที่ยวของพื้นที่ในปัจจุบัน

.....

.....

รูปแบบการท่องเที่ยวที่คิดว่าเหมาะสมกับพื้นที่

.....

.....

อนาคตท่านมีความคาดหวังอย่างไรต่อการพัฒนาพื้นที่ หรือต้องการเห็นพื้นที่นี้เป็นอย่างไรในอนาคต

.....

.....

ความคิดเห็นต่อการพัฒนาพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมริมคลองอ้อมนนท์เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดก
วัฒนธรรม (ศักยภาพ หรือควรปรับปรุง/ ผลกระทบต่างๆ)

.....

.....

ส่วนที่ 4 ความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อมูลค่าและศักยภาพของพื้นที่

สิ่งที่เป็นอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจของพื้นที่ ที่ท่านต้องการหรือคิดว่าเหมาะสมที่จะนำเสนอใน
การท่องเที่ยวทั้งสิ่งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้

สิ่งแวดล้อม

.....

สังคม

.....

เศรษฐกิจ

.....

ท่านคิดว่าสถานที่ หรืออาคารใดบ้างที่ท่านเห็นว่ามีคุณค่า เพื่อนำเสนอเพื่อให้ตอบโจทย์การท่องเที่ยว

.....

.....

เกร็ดประวัติศาสตร์ ประเพณี กิจกรรม ภูมิปัญญาที่น่าสนใจของพื้นที่ เพื่อสร้างความน่าดึงดูดและ
ความหลากหลายของกิจกรรมในการท่องเที่ยว ที่ท่านเห็นว่าควรนำเสนอในการท่องเที่ยว ต้องการให้
พัฒนาหรือควรมีการบริหารจัดการโดยใคร/อย่างไร เพื่อให้ตอบโจทย์การท่องเที่ยว และผลที่คาดหวัง

.....

.....

ความคิดเห็นต่อการเดินทางเข้าถึงพื้นที่และแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบัน ต้องการให้พัฒนาหรือควรมี
การบริหารจัดการโดยใคร/อย่างไรและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาด้านการเข้าถึงพื้นที่ เพื่อให้ตอบ
โจทย์การท่องเที่ยว และผลที่คาดหวัง

.....

.....

ความคิดเห็นต่อการพักผ่อน และที่พักในพื้นที่ ต้องการให้พัฒนาหรือควรมีการบริหารจัดการโดยใคร/
อย่างไร และข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาด้านการอยู่อาศัยในพื้นที่ เพื่อให้ตอบโจทย์การท่องเที่ยว
และผลที่คาดหวัง

.....

.....

ความคิดเห็นต่อสิ่งอำนวยความสะดวก สาธารณูปโภค สาธารณูปการในพื้นที่ ต้องการให้พัฒนาหรือ
ควรมีการบริหารจัดการโดยใคร/อย่างไร และข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา เพื่อให้ตอบโจทย์การ
ท่องเที่ยว และผลที่คาดหวัง

.....

.....

ข้อเสนอแนะอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

.....

ภาคผนวก ง
การคำนวณมูลค่าอสังหาริมทรัพย์

การคำนวณมูลค่าอสังหาริมทรัพย์ต้นแบบ				
จำนวนห้องพัก	4	ห้อง		
จำนวนห้องพักให้เช่าต่อปี	1,460	ห้อง/ปี		
สมมติฐานก่อนและหลังการพัฒนา			ปัจจุบัน	หลังพัฒนา
อัตราการเข้าพัก(Occupancy Rate:OR)				
อาทิตย์ - พฤษหส์			70.00%	70.00%
ศุกร์ - เสาร์			70.00%	90.00%
			70.00%	75.71%
ค่าเช่าห้องพัก (บาท/ห้อง/คืน)			800	1,300
ประมาณการค่าเช่าเพิ่มขึ้น	3.00%	ต่อปี		
เงินลงทุน	จำนวน	หน่วย	บาท/ หน่วย	บาท
ค่าปรับปรุงอาคาร	189	ตร.ม.	3,000	567,000
ค่าตกแต่งภายใน (20 ตรม./ห้อง ;6,000 บาท/ตรม.)	4	ห้อง	30,000	120,000
ค่าตกแต่งพื้นที่ส่วนกลาง	109	ตร.ม.	7,000	763,000
ค่าออกแบบ	1	เหมา	150,000	150,000
ค่าเผื่อ	3.00%			48,000
รวมเงินลงทุน				<u>1,648,000</u>
ปรับปรุงอาคารทุก	5	ปี		
วงเงิน	30.00%	จากการ ปรับปรุงครั้ง แรก		573,145
ค่าก่อสร้างเดิบท	3.00%	ต่อปี		

ค่าใช้จ่ายประจำ	จำนวน	หน่วย	บาท/ หน่วย/ เดือน	บาท/เดือน
ค่าจ้างผู้จัดการ รวมประกันสังคม และ สวัสดิการ 20%	1	คน	14,500	14,500
ค่าโฆษณา	1	เหมา	2,500	2,500
ค่าบำรุงรักษา	1	เหมา	3,000	3,000
ค่าใช้จ่ายสำนักงานทั่วไป	1	เหมา	2,500	2,500
ภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง				160
รวมค่าใช้จ่ายประจำ				<u>22,660</u>
ประมาณการค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น	3.00%	ต่อปี		
ค่าใช้จ่ายผันแปร				
ค่าน้ำ + ค่าไฟ	12.00%	ของรายได้ ห้องพัก		
ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับห้องพัก (ค่าทำความสะอาด ชักผ้า สบู่ แชมพู)	15.00%	ของรายได้ ห้องพัก		
ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับรายได้อื่น	90.00%	ของรายได้อื่น		
ราคาประเมินดินและสิ่งปลูกสร้าง	จำนวน	หน่วย	บาท/ หน่วย	บาท
ราคาประเมินที่ดิน	105	ตร.ว.	5,250	551,250
สิ่งปลูกสร้าง	189	ตร.ม.	6,750	
อาคารไม่อายุเกิน 30 ปี ค่าเสื่อม	93.00%			
คงเหลือ			473	89,302
รวมราคาประเมิน				640,553
อัตราภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง				บาท/ปี
เพื่อพาณิชย์กรรมมูลค่าต่ำกว่า50ล้านบาท	0.30%			1,922
Property Value				
NPV @ Discount Rate 10.00%				
Case1: existing			1,262,339	Baht
Case2: after surrounding development			5,959,507	Baht

Existing Case

			Accum.	Y 0	Y 1	Y 2	Y 3	Y 4	Y 5	Y 6	Y 7	Y 8	Y 9	Y 10	Y 11
Revenue															
จำนวนห้องพักที่มี					1,460	1,460	1,460	1,460	1,460	1,460	1,460	1,460	1,460	1,460	1,460
อัตราการเข้าพัก					70.00%	70.00%	70.00%	70.00%	70.00%	70.00%	70.00%	70.00%	70.00%	70.00%	70.00%
ห้องพักที่มีการเข้าพัก					1,022	1,022	1,022	1,022	1,022	1,022	1,022	1,022	1,022	1,022	1,022
ราคาห้องพัก/ห้อง/คืน					800	824	849	874	900	927	955	984	1,013	1,044	1,075
ราคาเด็บบท ต่อปี	3.00%														
รายได้ห้องพัก					817,600	842,128	867,392	893,414	920,216	947,822	976,257	1,005,545	1,035,711	1,066,783	1,098,786
กระแสเงินสดของโครงการ															
รายได้															
รายได้ห้องพัก	98.50%	ของรายได้รวม	9,372,868	0	817,600	842,128	867,392	893,414	920,216	947,822	976,257	1,005,545	1,035,711	1,066,783	1,098,786
รายได้อื่น	1.50%	ของรายได้รวม	142,734	0	12,451	12,824	13,209	13,605	14,013	14,434	14,867	15,313	15,772	16,245	16,733
รวมรายได้			9,515,602	0	830,051	854,952	880,601	907,019	934,229	962,256	991,124	1,020,858	1,051,483	1,083,028	1,115,519
ค่าใช้จ่ายประจำ															
ค่าจ้างผู้จัดการ			(1,994,715)	0	(174,000)	(179,220)	(184,597)	(190,134)	(195,839)	(201,714)	(207,765)	(213,998)	(220,418)	(227,031)	(233,841)
ค่าโฆษณา			(343,916)	0	(30,000)	(30,900)	(31,827)	(32,782)	(33,765)	(34,778)	(35,822)	(36,896)	(38,003)	(39,143)	(40,317)
ค่าบำรุงรักษา			(412,700)	0	(36,000)	(37,080)	(38,192)	(39,338)	(40,518)	(41,734)	(42,986)	(44,275)	(45,604)	(46,972)	(48,381)
ค่าใช้จ่ายสำนักงานทั่วไป			(343,916)	0	(30,000)	(30,900)	(31,827)	(32,782)	(33,765)	(34,778)	(35,822)	(36,896)	(38,003)	(39,143)	(40,317)
ภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง			(22,030)	0	(1,922)	(1,979)	(2,039)	(2,100)	(2,163)	(2,228)	(2,295)	(2,363)	(2,434)	(2,507)	(2,583)
ประมาณการค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น	3.00%	ต่อปี													
รวมค่าใช้จ่ายประจำ			(3,117,277)	0	(271,922)	(280,079)	(288,482)	(297,136)	(306,050)	(315,232)	(324,689)	(334,429)	(344,462)	(354,796)	(365,440)
ค่าใช้จ่ายสิ้นปร															
ค่าบำ + ค่าไฟ	12.00%	ของรายได้ห้องพัก	(1,124,744)	0	(98,112)	(101,055)	(104,087)	(107,210)	(110,426)	(113,739)	(117,151)	(120,665)	(124,285)	(128,014)	(131,854)
ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับห้องพัก	15.00%	ของรายได้ห้องพัก	(1,405,930)	0	(122,640)	(126,319)	(130,109)	(134,012)	(138,032)	(142,173)	(146,439)	(150,832)	(155,357)	(160,017)	(164,818)
ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับรายได้อื่น	90.00%	ของรายได้อื่น	(128,461)	0	(11,206)	(11,542)	(11,888)	(12,245)	(12,612)	(12,990)	(13,380)	(13,782)	(14,195)	(14,621)	(15,060)
รวมค่าใช้จ่ายสิ้นปร			(2,659,135)	0	(231,958)	(238,916)	(246,084)	(253,466)	(261,070)	(268,903)	(276,970)	(285,279)	(293,837)	(302,652)	(311,732)
กำไรจากการดำเนินงาน (Gross Operating Profit: GOP)			3,739,190	0	326,171	335,957	346,035	356,416	367,109	378,122	389,466	401,150	413,184	425,580	438,347
					39.30%	39.30%	39.30%	39.30%	39.30%	39.30%	39.30%	39.30%	39.30%	39.30%	39.30%

Existing Case (Continue)

			Accum.	Y 0	Y 1	Y 2	Y 3	Y 4	Y 5	Y 6	Y 7	Y 8	Y 9	Y 10	Y 11	
Revenue																
เงินลงทุน																
ปรับปรุงอาคารครั้งแรก			(1,648,000)	(1,648,000)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
ปรับปรุงอาคารทุก 5 ปี			(573,145)	0	0	0	0	0	(573,145)	0	0	0	0	0	(136,873)	
รวมเงินลงทุน			(2,221,145)	(1,648,000)	0	0	0	0	(573,145)	0	0	0	0	0	(136,873)	
รวมกระแสเงินสดจากการดำเนินงานก่อนภาษีเงินได้นิติบุคคล			1,518,045	(1,648,000)	326,171	335,957	346,035	356,416	(206,036)	378,122	389,466	401,150	413,184	425,580	301,474	
ภาษีเงินได้นิติบุคคล			(303,609)	0	0	(586)	(3,287)	(5,363)	(7,502)	(52,699)	(54,967)	(57,304)	(59,711)	(62,190)	(60,295)	
กระแสเงินสดสุทธิ ก่อน Terminal Value			1,214,436	(1,648,000)	326,171	335,371	342,748	351,053	(213,538)	325,423	334,498	343,846	353,473	363,390	241,179	2.81%
Terminal Value	7.19%		3,352,237	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3,352,237		
กระแสเงินสดสุทธิ			4,566,673	(1,648,000)	326,171	335,371	342,748	351,053	(213,538)	325,423	334,498	343,846	353,473	3,715,627	241,179	
NPV @ Discount Rate 10.00%		1,262,339 Baht														
งบกำไรขาดทุน																
EBITDA			3,739,190	0	326,171	335,957	346,035	356,416	367,109	378,122	389,466	401,150	413,184	425,580	438,347	
Depreciation			(2,221,145)	0	(329,600)	(329,600)	(329,600)	(329,600)	(329,600)	(114,629)	(114,629)	(114,629)	(114,629)	(114,629)	(136,873)	
Amortization			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
EBIT			1,518,045	0	(3,429)	6,357	16,435	26,816	37,509	263,493	274,837	286,521	298,555	310,951	301,474	
Interest			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
EBT			1,518,045	0	(3,429)	6,357	16,435	26,816	37,509	263,493	274,837	286,521	298,555	310,951	301,474	
Corporate Tax	20%		(303,609)	0	0	(586)	(3,287)	(5,363)	(7,502)	(52,699)	(54,967)	(57,304)	(59,711)	(62,190)	(60,295)	
Net income			1,214,436	0	(3,429)	5,771	13,148	21,453	30,007	210,794	219,869	229,217	238,844	248,761	241,179	

After Develop Case

			Accum.	Y 0	Y 1	Y 2	Y 3	Y 4	Y 5	Y 6	Y 7	Y 8	Y 9	Y 10	Y 11
Revenue															
จำนวนห้องพักที่มี					1,460	1,460	1,460	1,460	1,460	1,460	1,460	1,460	1,460	1,460	1,460
อัตราค่าเช่าพัก					75.71%	75.71%	75.71%	75.71%	75.71%	75.71%	75.71%	75.71%	75.71%	75.71%	75.71%
ห้องพักที่มีการเข้าพัก					1,105	1,105	1,105	1,105	1,105	1,105	1,105	1,105	1,105	1,105	1,105
ราคาห้องพัก/ห้อง/คืน					1,300	1,339	1,379	1,421	1,463	1,507	1,552	1,599	1,647	1,696	1,747
ราคาเดิมนับ ต่อปี	3.00%														
รายได้ห้องพัก					1,437,057	1,480,169	1,524,574	1,570,311	1,617,420	1,665,943	1,715,921	1,767,399	1,820,421	1,875,034	1,931,285
กระแสเงินสดของโครงการ															
รายได้															
รายได้ห้องพัก	98.50%	ของรายได้รวม	16,474,250	0	1,437,057	1,480,169	1,524,574	1,570,311	1,617,420	1,665,943	1,715,921	1,767,399	1,820,421	1,875,034	1,931,285
รายได้อื่น	1.50%	ของรายได้รวม	250,877	0	21,884	22,541	23,217	23,913	24,631	25,370	26,131	26,915	27,722	28,554	29,410
รวมรายได้			16,725,127	0	1,458,941	1,502,709	1,547,791	1,594,225	1,642,051	1,691,313	1,742,052	1,794,314	1,848,143	1,903,587	1,960,695
ค่าใช้จ่ายประจำ															
ค่าจ้างผู้จัดการ			(1,994,715)	0	(174,000)	(179,220)	(184,597)	(190,134)	(195,839)	(201,714)	(207,765)	(213,998)	(220,418)	(227,031)	(233,841)
ค่าโฆษณา			(343,916)	0	(30,000)	(30,900)	(31,827)	(32,782)	(33,765)	(34,778)	(35,822)	(36,896)	(38,003)	(39,143)	(40,317)
ค่าบำรุงรักษา			(412,700)	0	(36,000)	(37,080)	(38,192)	(39,338)	(40,518)	(41,734)	(42,986)	(44,275)	(45,604)	(46,972)	(48,381)
ค่าใช้จ่ายสำนักงานทั่วไป			(343,916)	0	(30,000)	(30,900)	(31,827)	(32,782)	(33,765)	(34,778)	(35,822)	(36,896)	(38,003)	(39,143)	(40,317)
ภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง			(22,030)	0	(1,922)	(1,979)	(2,039)	(2,100)	(2,163)	(2,228)	(2,295)	(2,363)	(2,434)	(2,507)	(2,583)
ประมาณการค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น	3.00%	ต่อปี													
รวมค่าใช้จ่ายประจำ			(3,117,277)	0	(271,922)	(280,079)	(288,482)	(297,136)	(306,050)	(315,232)	(324,689)	(334,429)	(344,462)	(354,796)	(365,440)
ค่าใช้จ่ายผันแปร															
ค่าน้ำ + ค่าไฟ	12.00%	ของรายได้ห้องพัก	(1,976,910)	0	(172,447)	(177,620)	(182,949)	(188,437)	(194,090)	(199,913)	(205,911)	(212,088)	(218,451)	(225,004)	(231,754)
ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับห้องพัก	15.00%	ของรายได้ห้องพัก	(2,471,137)	0	(215,559)	(222,025)	(228,686)	(235,547)	(242,613)	(249,891)	(257,388)	(265,110)	(273,063)	(281,255)	(289,693)
ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับรายได้อื่น	90.00%	ของรายได้อื่น	(225,789)	0	(19,696)	(20,287)	(20,895)	(21,522)	(22,168)	(22,833)	(23,518)	(24,223)	(24,950)	(25,698)	(26,469)
รวมค่าใช้จ่ายผันแปร			(4,673,837)	0	(407,701)	(419,932)	(432,530)	(445,506)	(458,871)	(472,637)	(486,816)	(501,421)	(516,464)	(531,958)	(547,916)
กำไรจากการดำเนินงาน (Gross Operating Profit: GOP)			8,934,013	0	779,318	802,698	826,779	851,582	877,130	903,444	930,547	958,463	987,217	1,016,834	1,047,339
					53.42%	53.42%	53.42%	53.42%	53.42%	53.42%	53.42%	53.42%	53.42%	53.42%	53.42%

After Develop Case (Continue)

			Y 0	Y 1	Y 2	Y 3	Y 4	Y 5	Y 6	Y 7	Y 8	Y 9	Y 10	Y 11	
Revenue															
เงินลงทุน															
ปรับปรุงอาคารครั้งแรก			(1,648,000)	(1,648,000)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
ปรับปรุงอาคารทุก 5 ปี			(573,145)	0	0	0	0	(573,145)	0	0	0	0	0	(136,873)	
รวมเงินลงทุน			(2,221,145)	(1,648,000)	0	0	0	(573,145)	0	0	0	0	0	(136,873)	
รวมกระแสเงินสดจากการดำเนินงานก่อนภาษีเงินได้นิติบุคคล			6,712,868	(1,648,000)	779,318	802,698	826,779	851,582	303,985	903,444	930,547	958,463	987,217	1,016,834	910,466
ภาษีเงินได้นิติบุคคล			(1,342,574)	0	(89,944)	(94,620)	(99,436)	(104,396)	(109,506)	(157,763)	(163,184)	(168,767)	(174,518)	(180,441)	(182,093)
กระแสเงินสดสุทธิ ก่อน Terminal Value			5,370,294	(1,648,000)	689,375	708,078	727,343	747,186	194,479	745,681	767,363	789,697	812,700	836,393	728,373
Terminal Value	7.08%		10,281,028	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10,281,028	
กระแสเงินสดสุทธิ			15,651,323	(1,648,000)	689,375	708,078	727,343	747,186	194,479	745,681	767,363	789,697	812,700	11,117,421	728,373
NPV @ Discount Rate 10.00%		5,959,507 Baht													
งบกำไรขาดทุน															
EBITDA			8,934,013	0	779,318	802,698	826,779	851,582	877,130	903,444	930,547	958,463	987,217	1,016,834	1,047,339
Depreciation			(2,221,145)	0	(329,600)	(329,600)	(329,600)	(329,600)	(329,600)	(114,629)	(114,629)	(114,629)	(114,629)	(114,629)	(136,873)
Amortization			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EBIT			6,712,868	0	449,718	473,098	497,179	521,982	547,530	788,815	815,918	843,834	872,588	902,205	910,466
Interest			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EBT			6,712,868	0	449,718	473,098	497,179	521,982	547,530	788,815	815,918	843,834	872,588	902,205	910,466
Corporate Tax	20%		(1,342,574)	0	(89,944)	(94,620)	(99,436)	(104,396)	(109,506)	(157,763)	(163,184)	(168,767)	(174,518)	(180,441)	(182,093)
Net income			5,370,294	0	359,775	378,478	397,743	417,586	438,024	631,052	652,734	675,068	698,071	721,764	728,373

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นางสาวอริชา ปลั่งธนดิลก
วันเดือนปีเกิด	4 สิงหาคม พ.ศ. 2531
วุฒิการศึกษา	ปีการศึกษา 2552: สถาปัตยกรรมภายในบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ตำแหน่ง	นักออกแบบผลิตภัณฑ์ บริษัท สยามซานิทารีแวร์ จำกัด
ประสบการณ์ทำงาน	พ.ศ. 2561-ปัจจุบัน: นักออกแบบผลิตภัณฑ์ บริษัท สยามซานิทารีแวร์ จำกัด พ.ศ. 2557-พ.ศ. 2561: นักออกแบบผลิตภัณฑ์ บริษัท เอสซีจี ผลิตภัณฑ์ก่อสร้าง จำกัด พ.ศ. 2554-พ.ศ. 2557: นักออกแบบผลิตภัณฑ์ บริษัท สยามซานิทารีฟิตติ้งส์ จำกัด พ.ศ. 2553: นักออกแบบตกแต่งภายใน บริษัท เอ.พี.วาย. จำกัด